SVENSKA SLÖJD FÖRENINGEN

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1903.

REDAKTÖR: E. G. FOLCKER.

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTR. A.-B.
1903.

Svenska afdelningen å Turinutställningen 1902.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1903.

REDAKTÖR: E. G. FOLCKER.

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1903.

INNEHÅLL

Sid.

Turinutställningen 1902.

Af

E. G. Folcker.

Den stora utställningen i Turin stängde i oktober 1902 sina portar, efter ett halft års tillvaro.

Att ett antal svenska utställare deltogo i densamma, torde varit bekant för de flesta, som öfverhufvud taget intressera sig för svensk konstslöjd, men det har förefallit, som om kännedomen om utställningen i allmänhet hos oss varit ganska bristfällig, som om intresset för den — utom måhända hos de direkt deltagande — varit mycket ringa.

Våra tidningar hade egnat utställningen föga, om ens någon uppmärksamhet; endast svaga ekon af utländska pressomdömen hade trängt hit upp, och dessa omdömen hade i några fall åtminstone varit anfärgade af en illvillig partiskhet emot hela utställningen som sådan, i andra fall dikterade af en absolut okritisk beundran för vissa kuriösa fenomen af dekorativ konst, som här kommo till synes.

Med ett ord, man hade här hos oss hvarken fått någon verklig föreställning om Turinutställningens beskaffenhet, ej heller om dess stora och märkliga betydelse.

Då jag hade nöjet att bese utställningen under de förhållanden, som mer än några andra gifva tillfälle, för att icke säga tvinga till ett grundligt och genomgående studium, nämligen såsom juryman, har jag ansett det vara min plikt att inför Svenska Slöjdföreningen redogöra för Turinutställningen, dess syften, de erfarenheter den gifvit, och de resultat till hvilka den kan anses hafva kommit.

»Den första internationella utställningen för modern dekorativ konst»: sådan var Turinutställningens officiella benämning, och med denna nödvändigtvis något långa titel är i själfva verket uttryckt, hvad denna utställning ville vara, om detta också icke utan vidare framgår af ordalydelsen. Det är nämligen på den rätta förståelsen af ordet »modern», som saken hänger.

Hvarje industriutställning från den första till den senaste har varit modern i den betydelsen att den framvisat — äfven inom konstindustrien — allt hvad som vid en viss gifven period varit på modet. Detta har emellertid icke alls varit Turinutställningens uppgift, den har icke ens nöjt sig med att vara den första internationella utställning för uteslutande konstslöjd eller dekorativ konst; dess syfte har varit långt djärfvare än så. Den moderna konst, åt hvilken denna utställning har varit egnad, är det nya utvecklingsstadium af dekorativt skapande, som efter ett århundrade af steril efterhärmning efter utdöda stilarter, ändtligen kommit såsom en adeqvat uttrycksform för vår *egen* tids ornamentala kraf, som, huru ungt det än är, dock varit nog lifskraftigt att under loppet af några få år öfverallt tränga igenom; den stil, som af många blifvit kallad den nya renässansen, emedan den burit med sig en förnyelsens lifgifvande anda åt allt konstnärligt arbete, men som är renässansen däri olik, att den ej söker sina inspirationer i en förgången tids konst, utan i den konstnärliga individualitetens egen skapande förmåga. Just detta individuela drag, som åt stilen förlänar en så oändlig rikedom af motiver och former, gör det omöjligt för oss, som just se den utvecklas inför våra ögon, att för densamma finna någon adeqvat och karaktäristisk benämning — och så har ju varit fallet med hvarje stil under dess egen blomstring

— därför är det som den icke har något annat eller bättre namn än den nya, den moderna stilen.

På den stora utställningen i Paris år 1900 var det första gången som den moderna stilen visade sig i en någorlunda samlad bild af, huru den dittills utvecklat sig inom olika länder. Men om också för den som där sökte och studerade de moderna stilföreteelserna på konstindustriens område, dessa uppenbarade sig i en ganska stor myckenhet och i högst vexlande former, var dock den nya stilens alster där i sådan minoritet mot den oerhörda massan af mer eller mindre fria efterbildningar af de gamla stilarna och så bortblandade bland dessa att de ingalunda gåfvo någon hel och tydlig föreställning om den nya stilens dåvarande ståndpunkt.

Sedan dess har visserligen i den intressanta utställningen i Darmstadt år 1901 den moderna stilen haft en åt sig uteslutande egnad uppvisning af betydelsefullaste art, särskildt i det afseendet märklig att alstren af konstslöjdens olika arter icke framställdes på vanligt utställningsmanér i stora grupper hvar för sig och anordnade på montrer och estrader, utan så att hvart enda föremål sågs på sådan plats och i sådan omgifning, som det i det dagliga bruket skulle hafva, i det att, som bekant, hela utställningen bestod af ett antal moderna boningshus — konstnärshem i själfva verket — fullständigt inredda, anordnade och möblerade från det största till det minsta.

Darmstadtutställningen var emellertid en tysk specialutställning, och äfven såsom sådan ett utslag af en trängre konstnärskrets' smak och uppfattning af det moderna.

Det land, som vid världsutställningen i Paris stod mest tillbaka i fråga om modern stil, var Italien.

Den italienska konstindustrien var där ganska rikt företrädd. Det venetianska glaset och de venetianska spetsarna, Ginoris och

Cantagallis fajanser, mosaikarbetena, marmor- och alabasterskulpturerna och de praktfulla träsniderierna, de funnos där alla dessa Italiens gamla nationalindustrier. Men hvar och en af dem stelnade i de gamla formerna utan tecken till originalitet, bedröfliga exempel på, huru en fordom stor och ädel konst, om också den underbara handtverksskickligheten finnes kvar, kan urarta till en fabriksmässig godtköpsproduktion i saknad af all smak och konstnärlig hållning.

Den som bland denna massa af marknadskram — ty ett sådant intryck gaf den italienska afdelningen i Paris — sökte ett nytt motiv, en originel form, fick söka förgäfves, den moderna konsten syntes ej ha satt ett enda lifgifvande frö i Italiens gamla jord.

Det kan ju då synas orimligt, att det är Italien, som tagit första steget till en internationel sammanslutning för framvisande af den nya konstens nuvarande ståndpunkt. Men denna orimlighet är endast skenbar, i själfva verket ligger anledningen till ett så djärft tilltag just i erfarenheterna från Paris. Hvad denna världsutställning i öfrigt verkat, säkert är, att den åt Italiens konstindustri gifvit en väckelse, som knappast kan öfverskattas. Italienarne lärde sig där inse sin egen underlägsenhet på det konstindustriella området, men icke nog härmed — detsamma hade de kunnat lära på många föregående världsutställningar, — de sågo här för första gången de visserligen spridda dragen af en ny dekorativ konst, men som voro spridda till europas alla länder och endast för dem själfva ännu främmande.

Huru detta medvetande sporrat till en ifrig sträfvan att kunna rycka upp i ledet jämte de öfriga nationerna, visas bäst af utställningen i Turin. Det var visserligen knappast två år som förflutit sedan Paris, och det var icke tänkbart, att den moderna stilen i Italien skulle hunnit någon sådan utveckling att den redan nu var färdig att under något slags själfständiga nationella former uppträda såsom täflande gent emot motsvarande fenomen i andra länder.

Det var just i egenskap af den yngsta, den sist tillkomna i det stora förnyelseverket, som Italien ridderligt inbjöd alla nationer

att till allmän täflan första gången samlas på en mark, som därför kunde kallas neutral; och till gengäld för den bjudna gästvänskapen ville Italien endast intaga lärjungens plats och från de andra ländernas mognare erfarenheter draga lärdomar för sin egen utveckling.

Men en tanke af sådan art födes icke spontant hos ett helt folk, icke ens hos alla de närmast stående, den upprinner först hos en eller annan enskild intelligens, entusiastiskt intresserad för sin sak och i besittning af tillräcklig energi för att drifva den igenom och föra den framåt.

Så var äfven förhållandet här. I Turin som jämte Milano delar äran att vara en hufvudpunkt för Italiens intelektuella arbete fanns en liten krets af konstnärer och konstvänner, bärare af några af Italiens mest ansedda namn på sitt område.

Fylda af entusiasm för den dekorativa konstens modärna utveckling och med erfarenheterna från Paris-utställningen i friskt minne, öfverenskommo dessa vänner, att tiden nu vore inne att på ett ställe samla de bästa resultaten af alla olika länders försök i den nya riktningen, att påtagligen bevisa det faktum, att en modern stil, så länge väntad och af så många förklarad för en omöjlighet, nu icke blott blifvit konstaterad utan redan vunnit seger öfver det kalla och liflösa upprepandet af förgångna tiders utnötta motiver; de voro öfverens om att tiden kommit för denna moderna stil att mottaga det officiella erkännandets hallstämpel.

Det var naturligt, att en plan af så radikal art skulle möta ett starkt, ja ett bittert motstånd.

Att i Italien, de stora konstnärliga traditionernas land par preference vilja på detta sätt sanktionera denna moderna stil, gentemot hvilken flertalet stod så skarpt reserverad, det betraktades i bästa fall såsom ett orimligt hugskott, ja det stämplades såsom ett förräderi mot allt hvad man lärt af förgångna tiders mästerliga skapelser af dekorativ konst och konstindustri.

Men dessa unga konstnärer hade icke blott entusiasm, de egde också piemontesarnes energi; de lyckades öfvervinna alla de

hinder, som ställdes i deras väg och hade den tillfredsställelsen att slutligen se sina bittraste motståndare gå öfver till deras sida, antaga utställningsplanen och gilla det program de uppstält för densamma, och sålunda blef den första internationella utställningen för modern dekorativ konst en verklighet.

Utställningens hela afsikt var formulerad i programmets föreskrift: att intet skulle emottagas annat än sådana originalarbeten, som visade en alldeles bestämd sträfvan efter ett formens nyskapande, att hvarje reproduktion efter historiska stilar skulle strängt uteslutas och att således hvarje utställningsföremål skulle vara komponeradt med verkligt konstnärlig individualitet.

I den inbjudning, som utgick till deltagande i utställningen, framhölls i första rummet denna dess rent moderna karakter, men där betonades också våra dagars allt mera växande kraf på konstens popularisering, på smakens höjande och förädling äfven bland de stora massorna; där gjordes också front mot den industrialism, som förvandlat konstslöjdens alster till en banal fabriksvara, simpel i komposition, simpel i utförande.

Ännu mera accentuerades utställningens speciella karakter i reglementet för den jury, som kallades att fördela prisbelöningarna. Här var som första vilkor uppstäldt, att bedömandet skulle ske uteslutande ur konstnärlig synpunkt och detta fattadt i så inskränkt bemärkelse att icke blott föremålen borde betraktas efter graden af deras konstnärlighet utan att belöningarna borde tilldelas endast de *konstnärer*, som komponerat dessa föremål, ej de *handtverkare*, som utfört dem.

Det är denna sista omständighet, som åt Turinutställningen gifvit ett särdrag, hvilket jämte dess modernitet skiljer den från alla föregående utställningar af konstindustri och gjort den till den första i sin art.

Detta starka framhäfvande af konstnärens andel i det konstindustriella föremålet, är mer än eljest förklarligt, ja självfallet, då det gäller den nya stilen. Det starkt personliga drag, som genom går den moderna riktningen, och som i själfva verket — så som

den hittills utvecklat sig — utgör det egentligt gemensamma i dess tusen olika skiftningar — detta förutsätter, att en konstprodukt för att verka såsom sådan, måste äga originalitetens särtecken, måste så att säga bära spåren af konstnärens egen hand.

Just häri ligger ju också den så väsentliga olikheten mellan den moderna utvecklingen och de historiska stilarna, hvilka med sin arsenal af en gång för alla fastslagna former, af noggrant beräknade kurvor och linier, af i minsta detaljer bestämda ornamentsmotiv, gåfvo så trångt utrymme åt konstnärlig individualitet men lämnade fältet öppet för imitation, för dilettantism och för den fabriksmässiga godtköpsproduktion, som så länge varit konstslöjdens fördärf.

Ju mera af originalitet, som ingår i en periods konstnärliga produktion, af desto större betydelse och värde är också den konstnärliga eganderätten — så länge alla imitera samma mönster, spelar det ej stor roll, om den ene imiterar den andre.

Länge nog har konstnären, mönstertecknaren, varit den anonyme medarbetaren, den tjänande brodern åt handtverkaren, fabrikanten och de stora handelsetablissementen, nu, med inträdandet af det personliga i den industriella konsten, har tiden kommit för konstnärens insättande i sina rättigheter och för anvisande af platsen i andra rummet åt mellanhänderna.

Detta dekreterande af konstnärens suveränitet utgjorde den grundprincip, efter hvilken hela utställningen var planerad och framhölls åter och åter under juryarbetets fortgång. Det gjorde sig också gällande, om också ej så konsekvent som man önskat vid belöningarnas utdelande, så att Turinutställningen äfven i detta fall betecknar en omhvälfning, mången till hugnad men också mången till förargelse.

Den första internationella utställningen för modern dekorativ konst hade sålunda satt sig ett mål långt högre och betydelsefullare, än någon föregående utställning af liknande art.

Utställningar, i likhet med alla andra mänskliga inrättningar, motsvara väl sällan det ideal, som deras upphofsmän tänkt sig,

och häri gjorde denna utställning visserligen intet slående undantag. Men, om man betänker de särskilda svårigheter, som stälde sig i vägen för dess anordnande, den tvekan som på många håll gjorde sig gällande att skicka sina ting till en stad och ett land, om hvars resurser både i ett och annat afseende man ej hade allt för höga tankar, så måste man erkänna, att resultatet blef öfver förväntan godt och att utställningen verkligen — för att vara

Turinutställningens hufvudbyggnad.

den första, den banbrytande för en ny riktning — gaf en lika tillfyllestgörande som ytterst intressant bild af den moderna dekorativa konstens och konstindustriens nuvarande ståndpunkt. Man kan till och med säga, att den tvekan och halfva misstro, hvarmed planen på vissa håll från början möttes, endast befrämjade det goda slutresultatet. Ty om också några länders nya stil med fördel kunnat vara rikare representerad, så fanns det dock andra afdelningar, där det som möjligen brast i kvantitet äfven skulle ha blifvit rätt bristfälligt i kvalitet.

Det är icke min afsikt att här göra mig till vägvisare genom hela den stora utställningen med dess tusende olika utställares etalager och montrer. Intet värf kan vara otacksammare för förevisaren, tråkigare för åhörarne än att beskrifva en utställning, på afstånd af både tid och rum.

Icke heller vill jag gifva mig in på någon granskande kritik af de företeelser på denna utställning, hvilka genom missförståelse af den moderna stilens innersta karakter och väsende, genom banal efterhärmning af dess kända och erkända mästerverk eller genom allmän brist på konstnärligt värde, kunna betecknas såsom utställningens svagheter, — och det är ju blott helt naturligt att sådant ej saknades bland denna massa af föremål — ty den kritik, som framhäfver felen, klandrar och anmärker på det obetydliga och likgiltiga, synes mig vara af mycket litet värde.

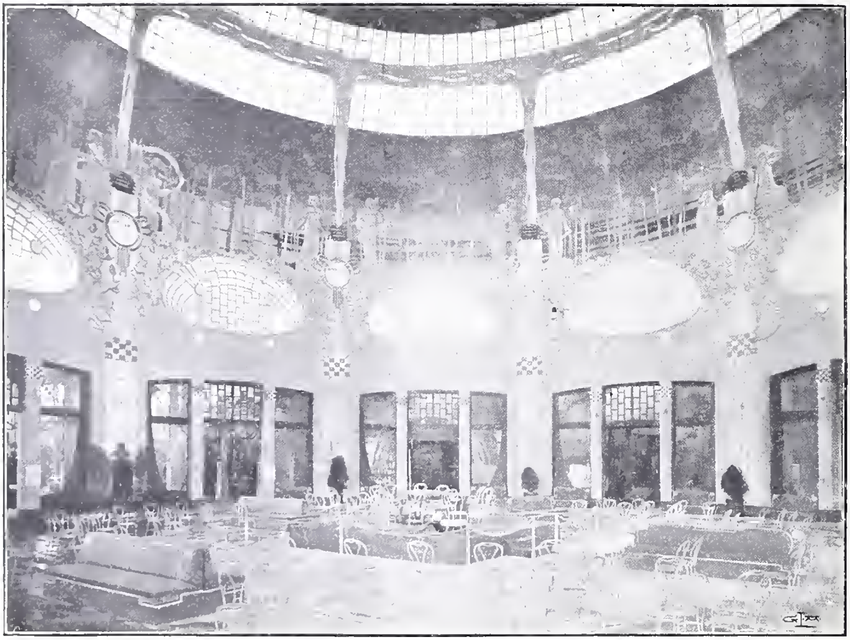
Mitt försök skall vara att påpeka, hvad som inom de olika ländernas afdelningar här visade sig vara det särskilt karakteristiska, det som, låt vara genom vidt skilda nationella egendomligheter eller hvarandra olika konstnärligt individuella drag, på ett mer eller mindre lyckligt sätt realiserade det moderna idealet.

Men innan jag sålunda öfvergår till Turinutställningens praktiska resultat efter att nu ha försökt att åt dess teoretiska förutsättningar gifva den något långa utläggning som de ha synts mig förtjäna, först några ord om den ram, inom hvilken hela den stora och intressanta utställningen presenterade sig.

Turin hör icke till de italienska städer, som äro ryktbara vare sig för naturens skönhet eller för en gammal konsts mästerverk, men 1902 års utställning — oafsedt dess eget intresse — erbjöd så väl genom läge som anordningar ett sceneri, som verkligen förtjenade att ses.

»Valentinos hvita stad», som den kallades efter namnet på den präktiga park, inom hvilken den var belägen, var uppbyggd af arkitekten Raimondo d'Aronco, en konstnär, som genom österländska erfarenheter — han är sultanens hofarkitekt — torde hafva fått en ursprungligen rik fantasi, ännu mera skimrande.

Det stora utställningspalatset såväl som de många mindre omgifvande byggnaderna visade idel nya former, öfverraskande, fantastiska både i de allmänna dispositionerna och i detaljer, men gåfvo ett helt af fri och festlig prägel en äkta och lyckad utställningsarkitektur. Af särskildt imponerande verkan var den stora inträdeshallen, »la rotonda d'onore» med sina ovala, högt sittande ljusöppningar, öfver hvilka den platta kupolen höjde sitt

Centralhallen.

gyllene hvalf, kransadt af en kolossal fris, där allegoriska kvinnopar hålla vakt vid en krets af altaren, helgade åt världens stora konstnärsnamn, omskuggade af en lund tätt växande lagerträd.

Ett verkligt snilledrag af arkitekten var dispositionen af de särskilda gallerierna, solfjäderlikt utgående från denna rotunda och sammanbundna af periferiskt förlagda sidogallerier. Dekorationen af alla dessa var öfverlämnad åt resp. deltagande länder själfva.

Hela den stora byggnadskomplexen låg där i skimrande hvithet,

emot bakgrunden af skuggande löfmassor, och badande i ett glödande solsken, medan den mäktiga Pofloden rullade sina tröga böljor därnedanför och kullarna på andra sidan, beväxta af oliver, fikon och vin höjde sig likt en grönskande vägg; åt andra sidan Alpernas blånande kammar begränsande synranden. Ett skådespel som ej glömmes.

Af alla de länder, som offentligt eller enskildt deltogo i utställningen, intog England en plats för sig. Från England kom ju den första impulsen till den rörelse på den dekorativa konstens område, som sedan fått en så oerhörd betydelse, som spridt sig snart sagdt till världens alla länder och af hvilken denna utställning varit den första omfattande och allmänna exponenten. Det var därför en hederssak så väl för Italien som England att dess konst här blef representerad. England intog också hedersplatsen både de jure och de facto, och det var endast en gärd af skyldig hyllning, då juryn såsom sin första åtgärd egnade ett ensamt och högsta hederspris åt Englands stora traditioner. Dessa kunde heller ej vara bättre representerade än de voro, nämligen ensamt af »The arts' and crafts' exhibition society», en sammanslutning af landets förnämsta förmågor på det dekorativa området, stiftad af William Morris, Burne Jones och Walter Crane och alltjämt arbetande i deras anda. Denna utställning utgjorde en fullkomlig profsamling af det yppersta, som England på de senare åren producerat inom konstindustriens alla grenar, och fastän den icke innehöll många föremål af samma slag, gaf den en rik föreställning om alla de egenskaper som karakterisera den moderna konsten sådan den framträdt och ännu lefver i England och som så vidt skiljer den från de utvecklingsformer den tagit i vissa andra länder. Dess praktiska formgifning, dess enkelhet och renhet i linier, dess allvar och framför allt detta, att dess alster icke pråla med det schablonmässiga maskinarbetets lättvindiga godtköpseffekter, utan bära spåren

af ett intelligent och kärleksfullt handarbete, ett ovärderligt arf från William Morris och hans Merton Abbey.

Den afdelning, som på Turinutställningen väckt det mesta uppseendet, var utan tvifvel Skottlands.

Den moderna stilen har som bekant i detta land på de senare åren utvecklat sig i högst säregna former, detta hufvudsakligen under inflytande af den konstindustriella skolan i Glasgow,

Skottlands utställning.

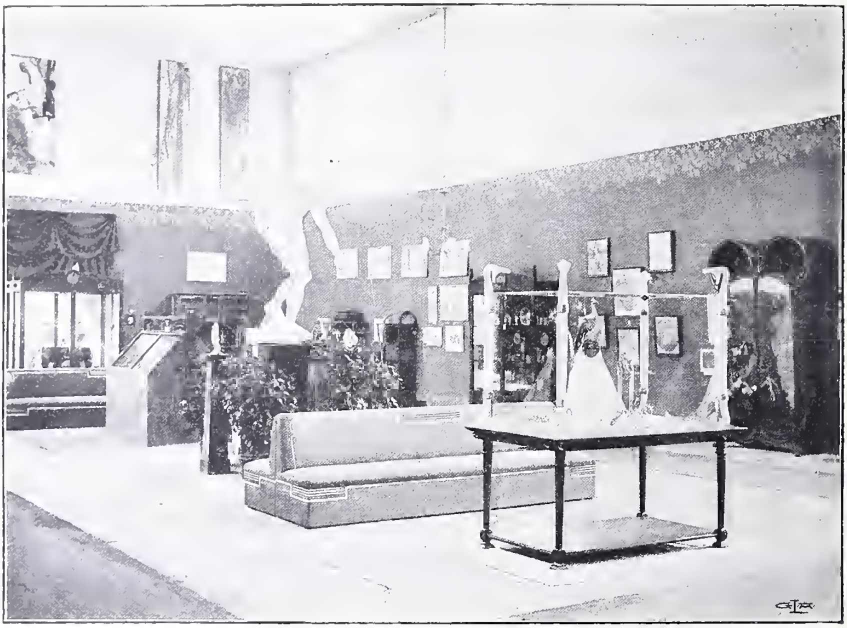
ledd af Mr. Francis Newbery. Riktningen finnes drifven till sin spets hos konstnärsparet arkitekten Charles Rennie Mac Intosh och hans hustru Margaret Mac Intosh. Den härvarande utställningen, som var anordnad af dessa konstnärer och bestod af deras egna och skolans arbeten, har på många håll inom den europeiska konstindustriella pressen varit föremål för ett lofprisande så oerhördt — den skulle vara så absolut öfverlägsen allt annat — att intresset för att få se dessa underbara ting hos mig var spändt till det

yttersta. Jag kan nu förstå dessa dityramber, om man får anse dem vara skrifna af folk, som icke alls känna till den engelska riktningen och som för det andra betraktat den skotska kollektionen från en helt annan synpunkt än allt det öfriga. Hvad som hos Glasgow-skolan är sund och god stil — och det är mycket — det är engelskt. Det är ett upptagande och fortsättande af William Morris' stora traditioner, men här finns en stark tendens att föra dem till öfverdrift. De enkla linierna och formerna bli fattiga och tunna, allvaret blir sjuklig asketism, hvad det praktiska behofvets tillgodoseende beträffar, så ignoreras det totalt. En interiör af Mac Intosh — den här exponerade har det rätt vilseledande namnet »le boudoir rose» — är en tafla att se på, men icke ett rum att lefva i hvarken för vår eller någon tids människor. Dessa skåp och lådor, som hvarken kunna öppnas eller stängas, dessa stolar med framåtlutande ryggstöd, dessa bord lossnade i alla fogar, visa att konstnären aldrig tänkt sig annat än en skådesak. Hade Mac Intosh varit poet, så skulle han varit en Mæterlinck, hade han varit målare skulle han varit en Carlos Schwabe eller en Fernand Knopff, nu har han velat framkalla stämningar och sensationer sådana som dessas, medels möbler och bohagsting, det är möjligt att han lyckats. Man *kan* tjusas af hans konst såsom sådan, men såsom förebild för tillämpad konst leder den »in absurdum».

Från dessa öfverdrifter af den engelska moderna stilen i dess egen anda är steget långt till de utvecklingsformer, som känneteckna Frankrikes, Belgiens och Italiens moderna stil, men jag gör det emedan jag tror, att i dem representeras öfverdrifter åt ett annat och motsatt håll, och emedan här som allestädes det bästa och rätta är att finna midt emellan, och må sparas till sist.

Det karakteristiska för dessa tre nationer, för det romanska dekorativa sinnet i allmänhet synes vara bristen på enkelhet. Det

är som om den rena linien, den jämna ytan vore dem en styggelse. Det är betecknande, att deras moderna stil i så mycket erinrar både om gotiken och roccocon, dessa de båda oroligaste af alla arkitekturstilar. Tydligast framträder detta i deras möbelkonst, man sätter sig öfver icke blott en föråldrad skönhetsläras regler om proportioner och symmetri, utan äfven det konstruktivas och statikens lagar. Det är icke träets struktur utan det växande trädets

Frankrikes utställning.

nyckfulla krökningar, som gifva formen åt Plumets och Van de Veldes möbler.

Den franska afdelningen på Turinutställningen var ganska liten, men det som fans samladt var af det bästa Frankrike äger och däraf fick denna sal sin oemotståndliga dragningskraft. Lalique ensam äger trollkarlens förmåga att tjusa med sina formsköna skimrande smycken. Ännu några namn: Besnard, Bigot, Brateau, Feuillatre, Majorelle, Plumet, Rivière, hvilka hvart och ett väcker en idéassociation med månget mästerverk på den dekorativa kon-

stens område, och flere ord behöfvas ej om Frankrikes andel i Turinutställningen.

Belgien ligger Frakrike nära äfven på den konstindustriella produktionens område. Belgien visade här en ganska stor och växlande utställning, inom hvilken särskildt bör framhållas ett par enkla synnerligen lyckade rumsinteriörer i ek af George Hobé i Bruxelles, samt det stora etalaget af arbeten i guld, silfver och ädla stenar m. m., som representerade den fine, gamle konsthandtverkaren Philippe Wolfers i Bruxelles. Den konstnär, som emellertid, sedan Van de Velde lämnat sitt land, är den främste målsmannen för Belgiens moderna stil är arkitekten Victor Horta. Hans inflytande kan redan spåras i ganska vidsträckt omkrets — jag tror ej till fromma för Belgiens konst — han är en fullblodsrepresentant just för dessa nyckfulla, flamboyantas former, som ge ett så oroligt, splittradt utseende åt en ornamental komposition; i järnkonstruktioner synes han bäst hemmastadd, men då han låter dessas former återkomma i sin möbelkonst, blir verkan långt ifrån lycklig.

Hvarje främling, som kom till Turinutställningen, kände naturligtvis ett särskildt intresse att se Italiens eget bidrag till den stora helheten. Kanske Turin väl kom med några stora förutsättningar i detta afseende?

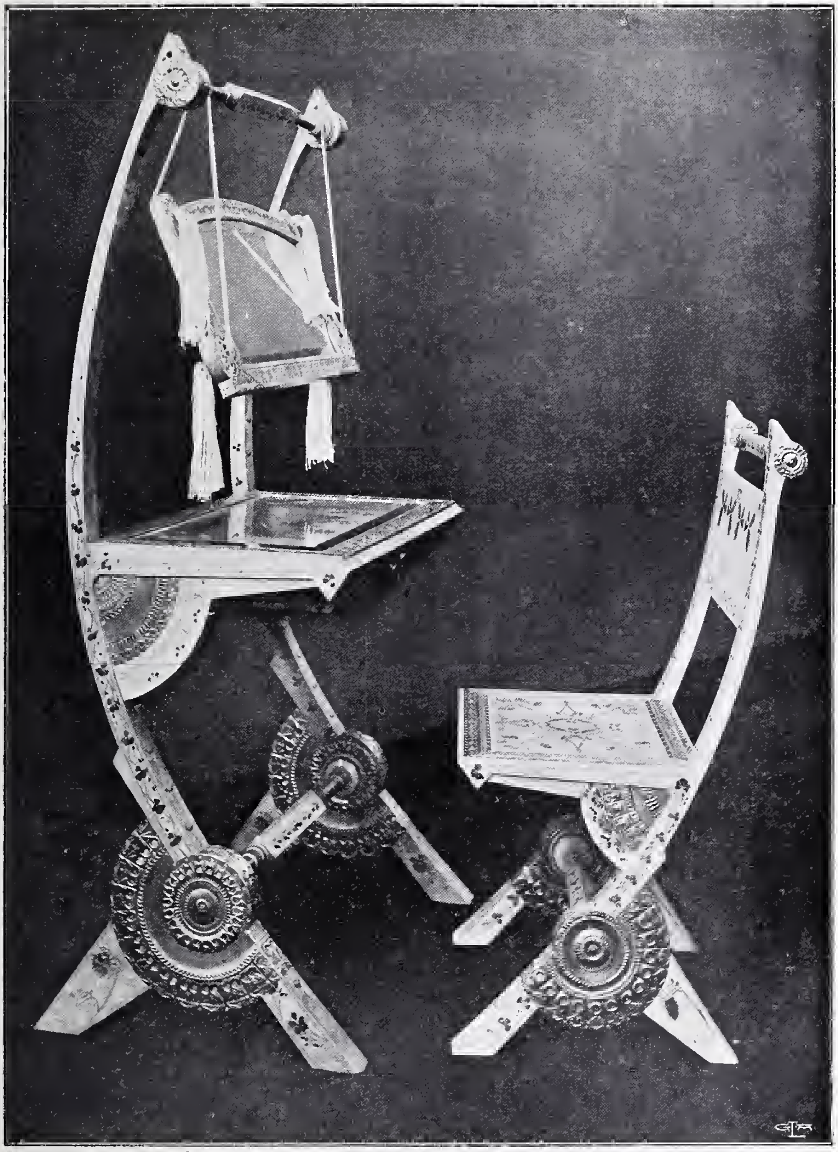
Till numerären var den italienska afdelningen af lätt förklarliga skäl den största. Det gällde ju att visa, att den goda viljan hade funnits, om också krafterna på många håll ej räckt till. Alla ville vara med och censuren fick väl ej vara så sträng öfver egna landsmän. Därför blef också samlingen ytterst blandad och en granskares förnöjelse blef så mycket större, när han här och hvar såg en och annan yttring af verkligt god och framstående konstproduktion.

Så absolut behärskadt af de gamla stilarna som det italienska konsthandtverket varit, så helt som det lefvat på de gamla stora

traditionerna, hade det icke varit någon lätt sak att med ens slå in på en ny riktning, på en stil som nog för de flesta var främmande, och resultatet blef ock i de flesta fall imitation. Att den dekorativt skapande förmågan icke helt och hållet domnat bort under den långa sömnen i renässansens skugga, därpå såg man dock glädjande bevis, och dessa just inom de konsthandtverkets arter, som alltid varit Italiens styrka och stolthet. Den keramiska konsten främst af alla visade en rent storartad blomstring i modern anda. Den betydande »societa ceramica artistica» i Florens, och i ännu högre grad fabriken »Arte della ceramica» i samma stad producera fajanser, porsliner och stengods, som i formernas originalitet och nobless, i färgernas och glasyrernas skönhet och glans kan mäta sig med det allra bästa i samma art. Venedigs spetsar funnos lyckligt omarbetade i moderna mönster och det venetianska glaset hade äfven börjat antaga nyare former än de traditionela.

Men inom möbelkonsten, där italienarnes högt uppdrifna skicklighet som träskulptörer har ett så tacksamt fält att producera sig i en ny och rik ornamentik, voro de konstnärligt tillfredsställande resultaten lätt räknade, och det verkligt originella mycket sällsynt. Dock ett originelt snille fans det äfven här af så kuriös art, att han förtjänar ett särskildt omnämnande. Det var signor Carlo Bugatti, möbelkonstnär. Att han äger originalitet kan ingen bestrida och att han är ett snille försäkras af en hel krets beundrande landsmän. Säkert är att hans möbler aldrig haft och aldrig kunna få sin like. En beskrifning på en af dem skall gifva en föreställning om alla. Man tänke sig en skrifbyrå i form af en på kant liggande kolossal bastrumma, i hvars midt en bordliknande del är infogad. I yttersidorna äro lådor och skåp placerade och de halfcylindriskt formade dörrarna till dessa öppnas icke åt sidan utan nedåt, så att de ligga likt stora krumma skal utåt golfvet.

Allt detta är öfverklädt med ett gulfärgadt pergament, fylldt af den rikaste ornamentik i guld och färger, och i denna ornamentik af verkligen ypperligt stiliserade växt- och insektmotiv ligger man

Möbler af Carlo Bugatti.

nens verkliga konstnärskap, ehuru han själf anser det ligga i de vidunderliga formerna.

Ett märkligt exempel på modern italiensk möbelkonst af helt annat slag visade det så kallade Palazzino Lauro, en villa helt och hållet inredd och möblerad under medverkan af flere artister. Det är knappast möjligt att tänka sig något praktfullare och på samma gång smaklösare än denna bostad, öfversållad af den barockaste grannlåt, ett slags karrikatyr af den moderna stilen, och dock anordnad på god tro och menad att vara ett riktigt mönster för elegans och finess.

Hvilken kontrast emot den andra villan inom utställningen, den österrikiska. Denna, som var komponerad och i sin allmänna inredning anordnad af Ludvig Bauman, skaparen af den ståtliga installationen för Österrikes afdelning i Paris år 1900, utgjorde en verklig mönsterbostad. En vacker exteriör, en förträfflig plananordning, en enkel, smakfull och angenäm inredning gåfvo ett nytt bevis på den framstående arkitektens gedigna begåfning; och de många olika rummens möblering hade lämnat flere af Wiens förnämsta möbelkonstnärer tillfälle att ådagalägga de egenskaper, som känneteckna den österrikiska moderna stilen: enkelhet, elegans och konstnärlig smak utan all affektation samt ett förträffligt anpassande till hvardagslifvets verkliga behof. Österrikes utställning i öfrigt var af en något vexlande art. Flere möblemanger, särskild ett par för enklare hem af utmärkt hållning, de stora firmornas etalager af metallarbeten, silfver, glas och keramik kanske något skattande åt en kommersiel godtköpssmak.

En långt mer genomgående originalitet visade brödralandet Ungern i sin synnerligen vackert anordnade utställning. Den moderna stilen har i Ungern i betydlig grad tagit intryck af den nationella och ursprungliga allmogekonsten; en omständighet som är karaktäristisk för detta stolta och självmedvetna folk, och som ger en alldeles säregen prägel åt dess produktion. Man känner här, att man är närmare orienten och den gräns, öfver hvilken Europas växlande konststilar icke så snart skola tränga fram. Ungerns

moderna dekorativa konstnär är Paul Horti, hans inflytande är stort och äfven hans konst präglas af detta nationela drag, som är en makt och ett försvar mot banalisering och imitationslust.

Mäktigast af alla verkade Tysklands storartade utställning i Turin. Anordnad medels statligt understöd omfattade den, man

Österrikiska villan.

kan säga allt hvad det stora riket äger af dekorativ konst och konsthandtverk i modern anda. Med erfarenheterna från föregående års stora utställning i Darmstadt och med synbar föresats att slå ett stort slag för Tysklands heder hade man ryckt i fält till det främmande landet med alla hjälptrupper från den monumentala arkitekturens allvarliga manifestationer ända ned till Simplicismus' och Jugends' kvicka karrikatyr. Nästan lika stor som den italienska afdelningen var Tysklands denna oändligt öfverlägsen i kvalitet. Den upptog icke mindre än fyrtio salar och rum, af hvilka trettio anordnade som fullständiga bostadsinteriörer.

Om det inom de öfriga ländernas afdelningar hade varit de enskilda grupperna af olikartade konstslöjdsföremål som i främsta rummet intresserat, så var det också här rummens, hemmets inredning och dekorativa anordning som blef föremål för studierna, och äfven detta bidrog i icke ringa grad till höjande af intresset hos Tysklands utställning. Här om någonsin vore det frestande att ingå i en detaljerad beskrifning af åtminstone de allra yppersta anordningarna, men äfven detta skulle gå på sidan om hvad jag här velat klargöra.

Huru många olika konstnärsindividualiteter som här hade producerat sig — och här mötte alla de kända namnen och många, hvilkas rykte ännu icke trängt hit upp till oss — vissa gemensamma typiska drag kunde man dock spåra, i allt skiljande denna tyska moderna typ från alla de länder vi hittills sysselsatt oss med.

En större enkelhet och gedigenhet, stundom öfvergående till tyngd, en förkärlek för klara skarpa linier i motsats mot den franska stilens mjuka, modellerade former, en bestämd tendens för linieornamentik, eller åtminstone en stiliserad användning af naturmotiven, en kraftig, allvarsam färgstämning, se där allt drag som man är frestad att kalla germanska, som åtminstone hos oss nordiska folk torde väcka sympati och förståelse.

Äfven i Hollands moderna konst finner man liknande företeelser, här starkt färgade af specielt nationella reminiscenser. Ett främmande element har på senare år inkommit i den holländska dekorativa konsten, det s. k. batikmålningen, hämtad från landets ostasiatiska kolonier. Den är f. n. holländarnes stolthet och svaga sida och med den karakter af sauvagerie den gärna medför tror jag icke, att den är en god akvisition för ett civiliseradt lands konststil.

Hollands vackraste produktion synes f. n. vara dess keramik. Särskildt Amstelhooks fabriks tillverkning af stengods med mosaik i enkla färger var en nyhet af ypperlig effekt och med stora utvecklingsmöjligheter.

Från Amerika strålade Tiffanys skimrande käril öfver allt annat, och hvad våra egna grannland beträffar visade Danmark endast sitt porslin, Norge sin väfnad, representerad af Frida Hansens vackra konst.

Vårt eget lands utställning behöfver jag knappast tala om. Vi känna alla hvad vi äga af konstslöjd i modern anda, mycket af hvad som fans i Turin har förut visats vid vår förenings sammanträden.

Det torde glädja hvar och en att veta att vår utställning därnere vann ett stort och odeladt bifall af alla, att den flerstädes i den europeiska konstindustriela pressen räknats till det bästa Turinutställningen hade att visa. Själfva kunna vi äga den tillfredsställelsen att veta, att om vår modärna möbelkonst varit rikare representerad, hade den kunnat upptaga täflan med hvem som helst, hade vår textilkonst visat allt hvad den kan, så skulle den besegrat alla.

Några ord om gammal guldsmedskonst.

Af **Frans Malmberg.**

Med renässansen och dess återgång till naturen och en afbruten konsttradition, den grekisk-romerska, väcktes en lifligare känsla för och kärlek till verkligheten, som i sin ordning gaf en stark impuls af lefnadslust och lifsglädje, hvilket i förening med en början till andlig frigörelse från medeltidstvång födde entusiasm och hänförelse, utan hvilket intet stort sker.

Entusiasmen för denna pånyttfödelse af antik anda i konsten fostrade en mängd stora mästare, hvars elever från när och fjärran förde den nyupptäckta formvärlden från Italien, dess ursprungsland, ut öfver Europas länder. En hel del af Italiens förnämsta konstnärer under denna tid omfattade i sin mångsidiga verksamhet äfven med förkärlek guldsmedskonsten. Ja, till och med den som renässansens fader betecknade Brunelesco var guldsmed. Guldsmedskonsten i sitt högsta och vidsträcktaste varande fordrar ju äfven att mästaren skall i sig förena arkitekten, bildhuggaren och målaren.

Egentligen profana italienska guldsmedsarbeten från denna tid äro sällsynta och förekomma mera enstaka i befintliga samlingar. En mängd förut för italienska ansedda arbeten hafva dessutom under senare tiders forskning på detta område så att säga reducerats till tyska. Man kan dock af en mängd i samlingar, synnerligast i Ufficierna i Florens, befintliga kopparstick och originalhandteckningar få en föreställning om, hvad som varit.

Benvenuto Cellini har, antagligen till stor del på grund af sin självbiografi och ett arbete om guldsmedskonst, som han utgifvit, fått den största berömmelsen. Man har ända till långt in i vår tid gifvit honom äran af en hel del arbeten, som vid närmare granskning befunnits härröra från helt andra, i många fall tyska mästare. Man har kommit så långt, att knappast mer än ett större guldsmedsarbete med full säkerhet kan tillskrifvas honom, nämligen det af Frans I i Frankrike beställda stora saltkaret i guld, som befinner sig i hofmuseet i Wien. Pjesens höjd är 27 och dess längd 33 centimeter. Man ser således att det, utom det dyrbara arbetet, till största delen drifvet, har ett ganska stort metallvärde, men har det oaktadt lyckats undgå olycksödet att blifva nedsmält. Arbetet utfördes under Cellinis vistelse i Paris och blef färdigt 1543. Vaxmodellen modellerades redan 1540 i Rom. Pjesen är en symbolisk framställning af jordens och hafvets förening, hafvet representeradt af en manlig figur, Neptun, jorden af en kvinnofigur. Å ena sidan är en s. k. nef till plats för salt och å andra sidan ett joniskt tempel med plats för peppar. Med undantag af de båda figurerna äro nästan alla ytor öfverdragna med emaljer, sjö- och landtdjur, frukter m. m. i sina naturliga färger. Som synes är pjesen mycket påverkad af Michel Angelo. Cellino har ju å sockeln, som är af ebenholtz, i de pålagda drifna relieffigurerna nästan fullständigt kopierat Michel Angelos Dag och Natt, Gryning och Skymning från Mediceergrafmonumentena i S:t Lorenzo i Florens. Bland anmärkningar, som kunna göras emot pjesen är väl den viktigaste den, att de båda figurerna äro alltför stora i förhållande till det hela.

Saltkar af Benvenuto Cellini.

Figurernas ställning ger ett intryck, som om pjesen skulle vara uti en roterande rörelse. Skulle detta vara afsiktligt, ligger ju häri, 20 år före Galilei födelse, en för sin tid högst kättersk tanke förborgad.

En pokal med ädelstenar och pärlor anses äfven, dock med mindre säkerhet, härstamma från Cellini under hans Parisertid. Pokalen och saltkaret, tillika med en del andra saker, förärades 1570 af Karl IX af Frankrike till Maximilian II:s bror, erkehertig Ferdinand af Tyrolen, för hans medlarskap vid Karls förmälning med Maximilians dotter Elisabet. Dessa båda arbeten ha till början af 1800-talet tillhört samlingarna i slottet Ambras i närheten af Insbruck i Tyrolen. Vi hafva således Karl IX att tacka för att de finnas i behåll, ty om de stannat i Frankrike hade de svårligen 1689 undgått Ludvig XIV:s penninglystna vandalism.

Pokal af guld. Österrik. skattkammaren.

Af sådana italienska arbeten, hvars ringa metallvärde räddat dem från förgängelse, finnas en hel del i samlingar här och hvar, såsom dessa utmärkta, i guld och silfver monterade föremål i halfädla stenar som skålar, pokaler, skrin m. m., hvaribland synnerligast framstå de med fina ornament och figurframställningar slipade kristallerna.

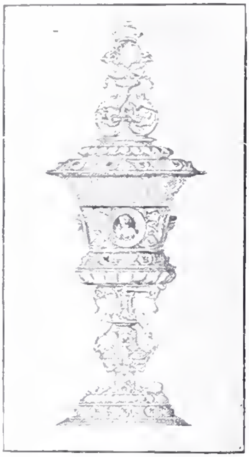
Flertalet af de förnämsta mästarne i Tyskland hade under sina gesällvandringar kommit till Italien, arbetade och lärde där under åratal. Dessa och andra hemvandrande konstnärer medförde en mängd detaljer af den nya stilen, som under första tiden naturligtvis var helt italiensk, hvaraf kommer sig, att en del tyska arbeten från denna tid ofta blifvit ansedda för italienska. Dessa nya detaljer tillämpades att börja med på de gamla formerna, den ursprungliga italienska renässansen omplanterades i Tyskland och

härur utgick genom en hel del konstnärers tillförande af nya naturmotiv bearbetningar och tillsatser så småningom den tyska renässansen.

De tyska guldsmedskonstnärerna voro icke minst entusiasmerade af den nya rörelsen, och man kan på grund af storleken och beskaffenheten af de skatter af tysk guldsmedskonst från renässansen och långt in mot barocken, som förefinnas uti de flesta staters, äfvensom enskilda samlares ägo, med fullt fog kalla denna period för den tyska guldsmedskonstens storhetstid. Säkerligen kan ingen tid och intet land hvarken till mängd eller halt uppvisa något därmed jämförligt. Oaktadt 30-åriga kriget, som naturligtvis bidrog att kringsprida och förstöra dessa skatter, oaktadt en ofta påkommande penningnöd (merendels beroende på metallbrist), som föranlät nedsmältning af en mängd dyrbara guld- och silfverföremål, och slutligen oaktadt tidtals påkommande underskattning af deras värde och däraf föranledd dålig förvaltning, återstå dock en mängd utmärkta arbeten från denna tid, kringspridda litet hvarstädes i världen.

Tidens förnämsta konstnärer, såsom en Albrecht Dürer, Aldegrever, bröderna Beham, Brosamer, Virgil Solis m. fl. komponerade och ritade guldsmedspjeser och smycken. Af dessa var ju Albrecht Dürer särdeles lämpad därtill, ty fadern och en bror voro guldsmeder, och själf var han troligen från ungdomen väl förfaren i yrket. Bland arbeten, som han ritat, finnes i behåll en stor bordsuppsats i British museum, dock nästan i fullständig sengotik med en mängd naturlistiskt påhäng. Hans Holbein d. y. har under sin vistelse i London ritat en mängd smycken och guldsmedspjeser, hvaribland en pokal för en af Henrik VIII:s gemåler, Jane Seymour. Pokalen är utförd i guld med stenar och emaljer. Som synes har den redan en ganska utpräglad tysk renässanskaraktär, dock med, som ofta brukades, emaljerade moriska slingor. En Münchenerhofmålare, Hans Mielich, har äfven genom efterlämnade teckningar till guldsmedspjeser, smycken och praktrustningar visat sig hafva varit en af de förnämsta ornamentister för guldsmedskonst.

Af alla de tyska städer, där guldsmedskonsten skickligt och framgångsrikt utöfvades, komma dock i allra främsta rummet Nürnberg och Augsburg, som genom borgerlig duktighet, kraft och företagsamhet eröfrade ett ärofullt rykte och högt välstånd, hvartill i hög grad bidrog deras vidsträckta affärsförbindelser med främmande hof och folk.

Seymourpokalen.

Ett guldsmedsnamn, som i Tyskland, kanhända med mera rätt än en Cellinis i Italien, lyser som det förnämsta, är Wenzel Jamnitzers. Han är hufvudmannen för en stor släktrad af guldsmeder. Man tror, att det funnits ett tjugutal, emellertid kunna 6 stycken, Wenzel inräknad, konstateras genom befintliga arbeten. Wenzel är född i Wien 1508 af från Mähren inflyttade slaviska föräldrar, som ju äfven namnet angifver. Man vet ej mycket om honom förrän han blef mästare i Nürnberg 1543, han har dock säkerligen under sin tid arbetat i Italien. Han dog 1585 som kejserlig hofguldsmed och medlem af rådet i Nürnberg. Wenzel och en bror, Albrecht, arbetade tillsamman i guld och silfver, skuro och graverade vapen och sigill i silfver, järn och sten, förstodo att åstadkomma de vackraste glasflusser för emaljering och drefvo silfveretsningskonsten till en förut ej uppnådd höjd. Smådjur, maskar, snäckor och växter gjöto de efter naturen och i s. k. »cire perdu»-metoden och utsmyckade därmed sina arbeten, hvilket dekorationssätt före dem var obekant. (Palissy använde ungefär samtidigt en liknande dekorering å sina keramiska arbeten.) Wenzel synes äfven hafva varit matematisk instrumentmakare, ty i astronomiska kabinettet i Dresden finnes ett astrolabium med hans signatur. Han har dessutom utgifvit ett verk öfver perspektivet; således, som vi se, en ofantlig mångsidighet.

Af de omkring ett dussin arbeten som finnas med Wenzel Jamnitzers märke, anses den s. k. Merkelska borduppsatsen som

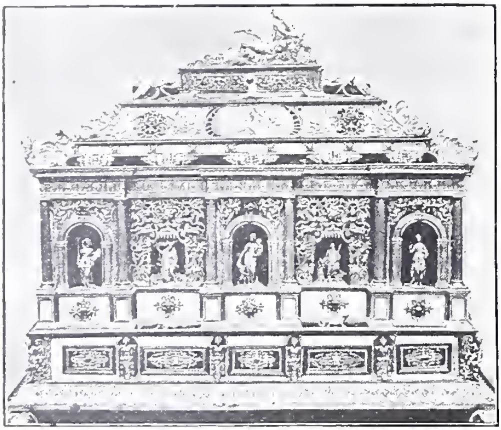
det förnämsta. Denna pjes utfördes på beställning af rådet i Nürnberg och betaltes med 1,325 floriner. Den tillhörde rådssilfret ända till 1806, då staden under rådande oroliga tider, möjligen för att rädda den undan Napoleons annekteringslusta sålde den till en köpman Merkel för 1,800 floriner. Den befann sig i familjen Merkels ägo och en tid deponerad i Germanische museum i Nürnberg ända till 1880, då den köptes af friherre Carl v. Rothschild i Frankfurt am Main för den fabulösa summan af 900,000 mark, således ingalunda mera någon underskattning. Då Rothchildersamlingarna emot slutet af 1880-talet till följd af dödsfall skingrades, kom den till Paris, och äges nu, tror jag, af Alfons Rothschild.

Merkelska borduppsatsen.

Som synes af bilden hafva vi här en blandning af gotik, renässans och naturalism, något ganska vanligt under den tidigare renässansperioden i Tyskland. Från en trepassockel reser sig öfver en mark, rikt bevuxen med gräs och blomster i naturafgjutning, en däraf ända till knäet betäckt, draperad kvinnlig figur, framställande Gea, moder jorden, i en kraftig ställning, bärande å hufvudet en sig till skål utbredande konisk bägare. Undre delen af skålen är rikt smyckad med en krans af naturalistiska blad och blomsterafgjutningar och tätt under den starkt vidgade kanten af skålen sväfva 3 englafigurer. För att komma ifrån den liflösa, horisontela linjen, är skålkanten smyckad med symmetriskt uppstigande ornamentspartier, omslingrade af ormar och växter. I skålens inre äro 3 stycken nedhukade, med armarna hvarandra omslingrande chimäror, uppbärande en liten vas med naturalistiska blommor, äfvenledes naturafgjutning. Nästan hvarje fläck å s. k. korpusdelar på denna pjes är öfverdragen med den rikaste ornamentik af moriska slingor, delvis etsade, delvis graverade och fyllda dels med verklig emalj, dels med lackfärger.

På beställning af kejsar Maximilian II utförde Wenzel Jamnitzer en borduppsats, en tre meter hög fontän, kallad »Lustbrunnen». Den blef färdig först under Rudolf II. Det var ett kolossalt storartadt arbete med en mängd gudomligheter ur grekisk-romerska mytologien. Denna praktpjes befann sig i Prag och blef 1648, antagligen vid stormningen af borgen Hradschin, bortförd af saxiska trupper. Efter Westfaliska freden kom den tillrätta och till Wien, men råkade där omkring 100 år senare ut för olycksödet att nedsmältas till mynt. Denna Herostratosbragd utfördes af en förvaltare Josef Angelo de France. Fyra stycken omkring 1 meter höga figurer, framställande årstiderna, som tillhörde pjesen, undgingo detta öde, emedan de endast voro af förgylld messing.

Skrin af Wenzel Jamnitzer.

Ett mycket framstående arbete af Wenzel är den s. k. kejsarpokalen, som kejsar Wilhelm lyckats förvärfva i Ryssland; en gåfva af 4 furstar och 4 riks-städer till kejsar Maximilian II. Pokalen finnes i Kgl. slottet i Berlin.

Ett af dessa under denna tid så mycket brukliga ebenholtzskrin med pålagda silfverorneringar finnes af Wenzel Jamnitzer i Grüne Gewölbe i Dresden, och visar, att han äfven arbetade liksom litet fabriksmessigt, ity att det slags orneringsmetod, som numer allmänt förekommer under namn af kvadronering, användes af honom. Den tillgår på så sätt, att man t. ex. å ett fortlöpande band eller en bladfris med en stålstämpel bredvid hvartannat inslår bladet eller ornamentspartiet, som kan upprepas i oändlighet. Likaledes förekommer å detta skrin, såväl som å andra hans arbeten, pressade rosetter samt efter en ciselerad modell i mängd reproducerade afgjutningar.

Från sengotiken förskrifver sig en mycket vacker pokaltyp den s. k. Aklejbägaren, där motivet kupans form är hämtad från blomman af växten Aqvilegia. Denna form är högst tacksam för ornerings anbringande, och har denna ornering växlat under de olika perioderna från tidig renässans ända in till roccoco. Att från en slät, mycket tjock silfverplåt uthamra denna pokalform, som ej har någon lödning, är ett synnerligen svårt arbete, och ställer stor fordran på teknisk färdighet. Troligen af detta skäl var denna pokal af Nürnbergs, såväl som de flesta tyska städers guldsmedsskrå, fastställd som det viktigaste af de tre mästerprofven. Detta återigen är orsaken till den rika förekomsten af dylika pokaler. En galvanisk reproduktion af ett särdeles vackert exemplar är den af Svenska Slöjdföreningen till Nationalmuseum öfverlämnade. Man har gifvit dessa pokaler benämningen Jamnitzerstil, och nog har Wenzel utfört sådana. Ett exemplar af honom tror jag finnes i Kensington museet, men helt säkert är denna form äldre än Jamnitzer. Med tillhjälp af valsverket, som förser oss med ett slätt, jämntjockt bleck, i hvilken tjocklek man behagar, samt genom en nyare tids sätt att bättre göra sig tillgodo svarfven, är det möjligt att af detta bleck öfver en trämodell, patron kallad, för svarfven upptrycka snart sagdt hvilka runda och ovala former som helst. Åstadkommandet af en sådan pokalform som Aklejbägaren blir därigenom i vår tid i hög grad förenkladt. Dessa båda verktyg, valsen och svarfven, jämte de utvecklade pressmaskinerna hafva ju också revolutionerat yrket samt populariserat och banaliserat dess alster. Af familjen

Aklejpokal.

Aklejpokal. Skokloster.

Jamnitzer kommer brorsonen Christof närmast Wenzel i rang som guldsmed. Han är född i Nürnberg 1563, död 1618. Af honom känner man med säkerhet sex framstående arbeten, af hvilka Gewerbemuseet i Berlin eger en bordsfontän, framställande en elefant, som på ett rikt orneradt schabrak bär en korg med beväpnade män. Korgen var fylld med luktvatten, parfym, som utsprutades ur den höjda snabeln. En till pjesen hörande större skål blef, i en tid af penningnöd under Fredrik den store, nedsmält. Skålens midtbild framställde i relief slaget vid Zama. Å denna skål förekom en egendomlighet för denne mästare. För att förstärka den drifna reliefen brukade han gjuta eller drifva särskilda delar, äfvensom hela figurer och sammannita eller löda dem vid den drifna grunden och med ciselörpunsen öfverarbeta skarfvarna, så att dessa fria plastiska delar syntes som utväxta ur grunden. Ett af Christof drifvet fat i hofmuseet i Wien är af högt konstnärligt värde. I midten är Amors triumftåg. De romerska fältherrefigurerna i förgrunden äro på förut nämnda sätt drifna särskildt och pålagda. Scenen är ur Ovidii »förvandlingar».

Fat af Christof Jamnitzer.

En guldsmed af mycket stor betydenhet var en något yngre samtida till Wentzel Jamnitzer, Nürnbergermästaren Hans Petzolt. Att döma af den mängd arbeten, som finnas med hans märke, synes han haft stor verkstad och många medhjälpare. Han har utöfvat en nästan fabriksmässig verksamhet, mest med ett upprepande i mängd af samma mönster, hufvudsakligen af tre skilda bägartyper. För rådhusets i Nürnberg räkning uppköptes vid ett tillfälle af Petzolt icke mindre än 84 större och mindre bägare och pokaler. Det var vanligt på den tiden, att rådhusen för sina fester förfogade öfver en mängd silfverpjeser af olika slag. Så finnes f. n. i Gewerbemuseum i Berlin den återstående resten, 36 pjeser, af Lünebur-

ger rådssilfret, som en tid var uppe ända till omkr. 300 pjeser. Gewerbemuseet förvärfvade sig 1874 dessa återstående för ett pris af 660,000 mark. Ett utmärkt arbete af Petzolt är Dianapokalen i slottet i Berlin. Den är 79 centimeter hög med mycket af gotik i form och byggnad, men med den finaste renässansornering. Å locket en Diana med en hund.

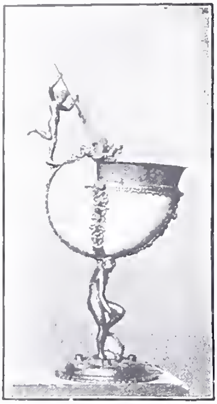
Bland Nürnbergermästarne, hvars antal enligt skråhandlingarna under $1\frac{1}{2}$ århundrade uppgick till öfver 600, synes Jeremias Ritter äfven intaga ett framstående rum. De två globpokalerna af honom i Nationalmusei historiska afdelning, som 1631 af staden Nürnberg förärades till Gustaf Adolf, äro ju särdeles framstående arbeten, synnerligast de förträffligt etsade och graverade globerna. På tal om dessa pokaler är det nog bekant, att juvelerarne Hallberg och K. Andersson kopierat dem ett par gånger. Det första paret, som utfördes hos Hallberg, vill jag minnas, förärades af konungen till tyske kejsaren. Men däremot torde det vara mindre kändt, att den stora Gustaf Adolf-pokalen i Nationalmuseum (af Kienlen i Ulm) redan 1862 kopierades på Christian Hammers verkstad. Gustaf Adolfsbilden å locket utbyttes mot en af skogsguden Pan. De flesta ornerade delar äro gjutna och gjötos af en svensk guldsmed, Balk, som i flere år arbetat hos den synnerligast den tiden framstående firman Froment Meurice i Paris. Balk var då hemma för att möjligen kunna få ett konstgjuteri till stånd, men misslyckades i brist på uppmuntran. Man fick den tiden nöja sig med hvad de s. k. gelbgjutarne kunde åstadkomma, och det var sannerligen ej mycket. Nämnda kopia ciselerades på ett högst förträffligt sätt af den ännu lefvande ciselören och juveleraren Aug. Holmström.

Dianapokalen.

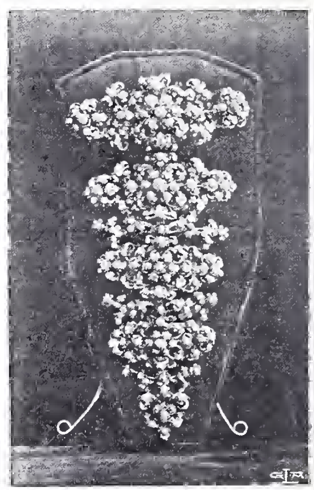
Om man här skulle söka besvara den frågan: Kan vår tid framställa guldsmedsverk, jämförliga med det bästa af dessa de gamles arbeten? Den tidens guldsmeder voro i allmänhet icke specialister. Den mängd olika förfaringssätt, som då ingingo i guldsmedens yrke och måste utföras af en enda person, äro numera uppdelade i lika många specialfack. Skulle vi nu använda alla

dessa specialister för åstadkommandet af ett af 1500-talets mest komplicerade verk, skulle säkert dessa, om man betraktade hvars och ens arbete för sig, i tekniskt afseende nå upp till förebilden, men totalintrycket skulle helt säkert blifva ett annat. Man skulle sakna det djupa ingåendet och kärleken till uppgiften och det ursprungliga, naiva behag, som är så utmärkande för det gamla, och som visar att konstnärsglädjen varit med vid skapandet. Den rätta helhetsverkan uppnås för öfrigt bäst, då uppfinnaren och exekutören är samma person. Många konstnärer hafva under senare tider börjat inse detta, men under äflan efter stämningsfullhet försummans ofta detaljen, för öfrigt ofta beroende på bristande teknik.

Grönsöpokalen.

En Nautilussnäckpokal, uppburen af en Venus (öfverst en Neptun) tillhör statsrådet P. von Ehrenheim (Grönsö) och är utförd af en Nürnbergermästare, Fritz Hildebrand från slutet af 1500-talet. Denne mästare sysslade mest med dessa då vanliga kuriösa arbeten i monster- och barockperlor, perlemor och snäckor, hvarpå samlingarna i Grüne Gewölbe äro så rika. En professor Marc Rosenberg i Karlsruhe har utgifvit ett verk om stadsstämplar och guldsmedsmärken. Enligt denna bok synes Rosenberg, förunderligt nog, ej känna till något gammalt tyskt guldsmedsarbete i Sverige utöfver denna lilla Nautilussnäcka och Gustaf Adolfs skrifbord eller skrin i Upsala. Vi ha ju i Nationalmuseum de omnämnda globpokalerna, dryckeskärl af Wallbaum, Gustaf Adolfs-pokalen m. m. och dessutom icke så litet i våra kyrkor samt i slott och hos

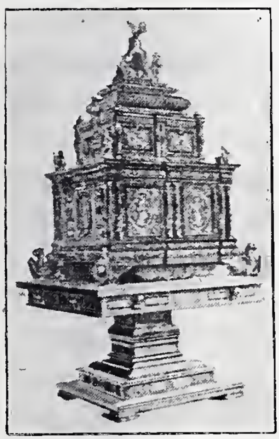
Bröstsmycke. 1600t alet.

enskilde. Med någon kännedom i 30-åriga krigets historia hade det väl varit helt naturligt att åtminstone höra sig för hvad Svenska Staten kunde ha i sin ego af sådana föremål. En utställningskatalog öfver silfverutställningen i Nationalmuseum 1887 synes nätt upp hafva varit hans enda dokument hvad Sverige vidkommer. Professor Rosenbergs bok saknar dessutom så framstående guldsmedsnamn som hofguldsmederna Daniel Kellerthaler och Johan Melchior Dinglinger i Dresden samt Walentin Drauch i München.

Fickur. 1500-talet.

Fastän Augsburgs rykte för sina utmärkta guldsmedsarbeten var nästan större än Nürnbergs, kan man likvisst icke hvad Augsburg beträffar fastställa bestämda karaktäristiska storverk för särskilda konstnärspersonligheter såsom fallet är med Nürnberg. En Augsburgerpatricier, Filip Hainhofer, utöfvade ett stort inflytande på guldsmedskonsten i Augsburg såsom för hof och enskilda beställande mellanhand och framstående initiativgifvande kraft. Han gaf idén till en mängd praktpjeser och de dåtida så vanliga spelverken. Bland annat var han för Filip II i Pommern beställare af det berömda pommerska konstskrinet, nu i Gewerbemuseet i Berlin, utfördt 1617. Skrinets höjd utom bord är 1,29 meter. Dess innehåll utgöres af en massa föremål, tillhörande bordsservisen, såsom tallrikar, fat, knifvar, skedar, gafflar, kokkärl, ljusstakar och fullständig toilettservis. Vid baksidan är ett orgelverk och dessutom innehöll det flere slag af spel, som schack, kvarnspelsbrickor, kort m. fl., ett fullständigt husapotek med en mängd flaskor, dosor, våg och kirurgiska instrument m. m. Träarbetet af ebenholtz är utfördt af en konstsnickare, Baum-

Konstskrin. Augsburg 1627.

gartner. För öfrigt hafva flere guldsmeder arbetat därpå, förnämligast David Altenstetter, dessutom målare, urmakare, svarfvare, bildhuggare, kopparstickare, smeder m. fl. Af främmande arbeten finnas emaljplattor från Limoges. Skrinet är rikt belagdt med silfverbeslag i relief, där upprepningen af ornament och rosetter ofta äro pressade eller gjutna efter ciselerad modell, dessutom förekommer en hel del metallinläggningar med gravyr.

Pokal i guld.
Knutsgillet af Malmö.

Gewerbemuseet äger ett annat augsburgerskrin af mindre omfång, utfördt af Mathias Wallbaum, en medarbetare på pommerska konstskrinet. Han har äfven medverkat vid arbetet med det dyrbara altaret i Reiche Kapelle i München. I vårt Nationalmuseum finnes ett arbete af Wallbaum, ett dryckeskärl i form af en hjort. I sockeln eller nedre delen är ett utvexlingsverk med fjederuppdragning, så att pjesen kan promenera på bordet mellan gästerna.

München är en af de städer, som blefvo stora genom sina furstar. Albrekt V och Vilhelm V i främsta rummet voro entusiastiska gynnare af vetenskap och konst, och därvid icke minst guldsmedskonsten, hvarpå samlingarna i hofskattkammaren och Reiche Kapelle äro lysande bevis. Synnerligast Reiche Kapelle, som, utom det dyrbara altaret af silfver och ebenholtz, har en utsökt samling framstående praktverk af den härligaste komposition och öfverlägsen teknik. Skada att intet af våra bibliotek ansett sig ha råd att hålla ett af Dr Stockbauer utgifvet praktverk öfver Reiche Kapelle, hvarför jag ej är i tillfälle att kunna visa annat än ett mera underordnadt arbete därifrån, en kalk af guld med ornering i transparant emalj från senare hälften af 1600-talet Det är ett arbete, som tyska kritici ställa mycket högt, dock endast på den grund

Kalk af guld. München.

att de anse emaljeringen kunna mäta sig med de mycket högt uppburna italienska af detta slag. I hofskattkammarens samlingar af guldsmedsarbeten äro många af mycket högt värde. Af Wenzel Jamnitzer en till vinkanna monterad snäcka. Af müncheners guldsmeden Hans Reimer en större emaljerad guldpokal med hvit botten och blomsterguirlander i naturliga färger, ett mycket fint arbete utfördt 1563, antagligen efter ritning af den förut nämnde hofmålaren Hans Mielich. Af samme Reimer förekommer äfven ett guldkrus rikt besatt med rubiner, tafelstenar och perlor. Ett i hög grad förtjänstfullt arbete är ett skriftyg af den berömde Nürnbergermästaren Hans Lenker, hufvudmannen för en stor guldsmedssläkt, hvars öfriga medlemmar företrädesvis hade sin verksamhet i Augsburg. Ett rent glänsande gravyrarbete är en större aflång skål af förgyldt silfver, hvilande på lejontassar med ett underlag af trä, augsburgerarbete med märket S. G. K. inom ett klöfverblad. Detta arbete är ej heller kändt af Rosenberg. Med samma märke finnes dessutom en teservis för 6 personer, med emaljerade och målade landskap och mytologiska framställningar. Slutligen flere drifna arbeten af den mest som ciselör kände Augsburgermästaren Johan Thelot, som lefde under senare hälften af 1600-talet. Alla dessa under den första renässansen så omtyckta arbeten i olika slag af halfädla stenar, såsom kristall, onix, agat, nefrit, lapis lazuli m. fl. äro rikt representerade i dessa samlingar. Öfver hofskattkammarens samlingar finnes ett större planschverk utgifvet af Schaus, men har jag ej i något af våra bibliotek kunnat finna det, hvarför jag ej mäktar visa något af dessa arbeten.

Fat af J. Thelot. Dresden.

Kejsarne Maximilian II och Rudolf II, synnerligast den senare, utöfvade ett stort inflytande på guldsmedskonsten, och dessa praktälskande furstar drogo till Prag de förnämsta förmågor som kunde uppletas. Den senare gick en gång till och med så långt, att han annekterede Wilhelm V:s af Bayern hofguldsmed, Valentin Drauch. Denne var bland annat en mycket skicklig stenslipare. Han befann sig på en tillfällig resa i Prag, då kejsar Rudolf, trots upprepade protester och reklamationer från Wilhelm V, ej lät honom komma därifrån förrän han för Rudolfs räkning utfört ett arbete, som räckte ett par år.

Under Rudolf II:s tid utfördes det kanske dyrbaraste guldsmedsarbete som existerar, nämligen den österrikiska kejsarkronan; icke endast på grund af det dyrbara materialet, guld, stenar och pärlor, utan arbetet står på en oöfverträffad höjd af konstnärlig och teknisk skicklighet. På densamma hafva flere guldsmeder arbetat, men i främsta rummet David Altenstetter från Augsburg, som äfven antages hafva ritat den. Kronan blef färdig 1602 och betingade den för sin tid oerhörda summan af 700,000 thaler. Den är försedd med scener ur kröningsceremonierna, drifna i guldet.

Österrikiska kejsarkronan.

Bland andra var äfven holländaren Paul van Vianen från Utrecht i Rudolf II:s tjänst. Han var den äldste af en mycket vidt utgrenad guldsmedsfamilj, måste fly från sitt hemland och arbetade länge i Rom. På grund af sina förträffliga arbeten fick han en mängd fiender och afundsmän, hvilka af hat invecklade honom i konflikter med inkvisitionen, hvarvid han hölls fängslad i 2 år. Hans oskuld kom slutligen i dagen, hvarefter han åter-

vände till Tyskland, arbetade i München och senare, omkring 1610, i Prag. Han har mest gjort sig känd som framstående ciselör. Af hans arbeten känner man en skål med lock af guld med Diana och Acteon (har tillhört prins Wilhelm af Nederländerna), en vinkylare och en presentertallrik (tillhör hertigen af Hamilton i England) samt en minervasköld hos en privatperson i Sneck. Från hans vistelse i Prag förskrifver sig en guldmedaljong, framställande Rudolf II:s val och kröning.

En utställning af vestfaliska konstsaker och antikviteter, anordnad i Münster 1879 hafva vi att tacka för kännedomen af ett mycket betydelsefullt guldsmedsnamn, Anton Eisenhoit, född 1554 i Warburg, Westfalen, i det att hans arbeten då åter blefvo framdragna i ljuset. De voro före denna tid fullkomligt okända för våra konstkännare och konsthistorici. Man synes ej hafva haft en aning om, att denne Eisenhoit, dittills endast bekant som mönsterritare, målare och medelmåttig kopparstickare, var en af alla tiders förnämste ciselörer, som sådan synes han af ingen vara öfverträffad. De förnämsta af dessa arbeten äro tvänne drifna bokband, Kölner Missale och Pontificale romanum, dessutom ett krucifix, en vigvattenskittel med stänkborste, en kalk och ett rökelsekar. Mot figurkompositionerna kan möjligen göras den anmärkningen, att ställningar och rörelser äro något konstlade, men utförandet i dessa Eisenhoits arbeten är af det högsta konstnärliga och tekniska mästerskap. De nakna delarna, draperier och hår äro behandlade med en öfverdådig artistisk schvung och teknisk rutin. Dessa arbeten äro utförda 1589 och 1590 af den då 35-årige konstnären, på beställning af Furstbiskopen af Paderborn, Teodor von Fürsten-

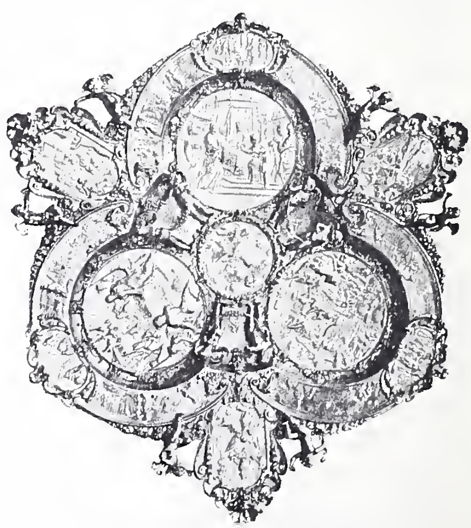
Silfverperm af Eisenhoit.

berg. Nuvarande ägaren är grefve Fürstenberg Hedringen, i hvilken familjs ägo dessa arbeten alltjämt befunnit sig. Anmärkningsvärd är förbindelsen af ganska invecklade former från renässansens förfall med delar af klassisk renhet och andra i ren gotisk anda, som framträda i dessa arbeten. Slutligen skönjer man en återstod af medeltidens kyrkliga traditioner i altarkärlen, däremot äro bokbanden och kärlens samtliga drifna detaljer oblandad renässans. Berlinerfirmorna Vollgold och son samt Sy och Wagner hafva för Kunstgewerbemuseets i Berlin räkning utfört förträffliga galvanoplastiska reproduktioner af dessa arbeten.

Kalk af Eisenhoit.

Med den förut nämnda Paul van Vianen och Anton Eisenhoit, hvilkas konstnärliga uppfattning och teknik har ett obestridligt släkttycke, har konstens senaste förvärf, landskapet, på ett öfverlägset fint sätt gjort sitt inträde i skulpturen. Före dem har man behandlat landskapet perspektiviskt tämligen godtyckligt. Man har ej, som de, förmått att, oaktadt den tunnaste relief fördjupa landskapet, att få fram lointainen. Dessa båda ciselörer upptogo, i motsats mot alla föregående, endast förgrunden från baksidan. All bakgrund arbetade de uteslutande från framsidan. Genom denna teknik och

Dopfat af Daniel Kellerthaler.

deras grundliga perspektiviska kunskap åstadkommo de små mästerstycken i landskapsskulptur.

Dresden blef äfven genom konstälskande furstars försorg en framstående tillverkningsort för guldsmedsarbeten, och befintliga samlingar kunna uppvisa flere framstående mästare, af hvilka isynnerhet Daniel Kellerthaler, som verkade under förra hälften af 1600-talet, var framstående, förnämligast genom utmärkta ciselörarbeten.

Senare, under slutet af 1600- och början af 1700-talet finna vi den mångsidige Johan Melchior Dinglinger, August den starkes hofguldsmed. Han stod såväl i konstnärligt som tekniskt hänseende betydligt öfver sin tid och, ehuru han mera tjänade det rådande kuriositetsliebhaberiet än den rena konsten, har han likvisst några arbeten af högre värde i Grüne Gewölbe. Han synes hafva varit en mäkta förmögen storman, som höll stort hus. Hans boningshus räknades genom sin rikedom och egenartade inredning till en af Dresdens förnämsta sevärdheter. Peter den store brukade vid genomresor i Dresden

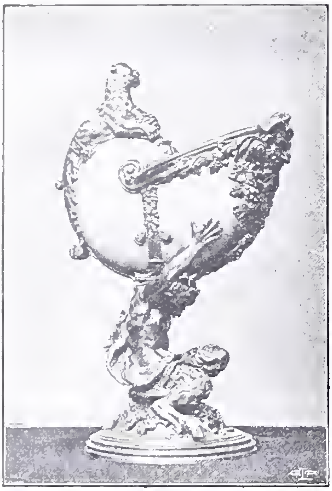
Lampa af Dinglinger.

taga in och gästa hos Dinglinger och hofmålaren Pesne har målat hans porträtt, däri han uppträder i en nästan furstlig prakt i en slottslik interiör. Dinglingers tvenne bröder och en son voro framstående medhjälpare och en dotter, elev af den yngre Öser, var skicklig emaljmålarinna.

Genom forskning på området gamla guldsmedsmärken och stadsstämplar har en mängd arbeten under senare tid med visshet kunnat tillskrifvas sina respektive upphofsmän. Ett arbete, som dock länge trotsade forskarnes skarpsinne, är den lilla monterade nautilussnäckan i Grüne Gewölbe i Dresden af berlinerguldsmeden Bernard Qvippe, utförd först omkring 1700. En del kritici ansåg

den vara italiensk, alla voro dock ense om att den på grund af sin renare reänssanshållning tillhörde en tidigare period än barocken. Prof. Julius Lessing i Berlin uppdagade efter ett mödosamt arbete dess rätta ursprung. Någon geschäftig fabrikant har låtit kopiera den och fabricerat den i zinkafgjutning en coquille och äfven lyckats få mönsterskydd å fabrikatet.

Förutom dessa nämnda mästare och deras verk finnes ju många och mycket, som är kändt och som vore värdt och berättigadt att nämnas. Många af dessa tyska guldsmeder gingo till utlandet och vunno namn och rykte, bland hvilka isynnerhet Johan Balthasar Keller gjorde lycka till och med i Paris, fastän på annat område. Han är född 1638 i Schweiz, arbetade en tid som mästare i München och var framstående som ciselör. Han kom till Paris hufvudsakligen för att utbilda sig i gjutkonsten, hvari han vann stort och berättigadt beröm. Utom kanoner och mörsare gjöt han en stor del af de grupper och statyer, som pryda Versaillesträdgården, samt en 6 $^1/_2$ meter hög ryttarestaty af Ludvig XIV i ett enda stycke efter Girardons modell. Slutligen blef han af Louvois anställd som högste chef för Kongl. styckgjuteriet.

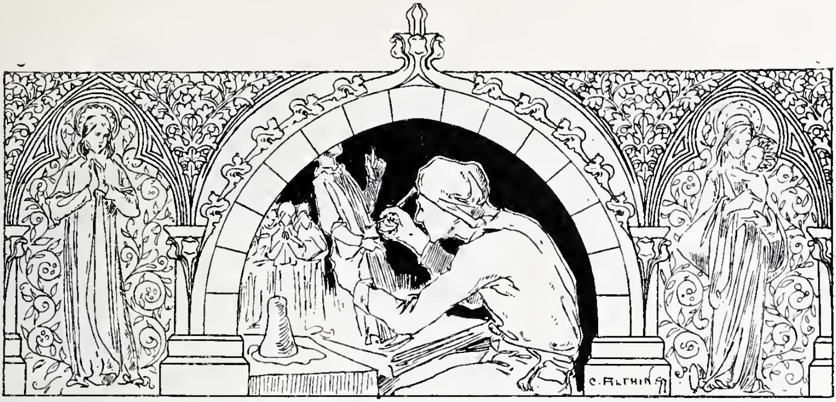

Nautiluspokal af B. Quippe. Dresden.

Renässansens öfvergång i barocken var ju en tillbakagång ur konstnärlig synpunkt och den blef det äfven ur teknisk, åtminstone för så vidt det rör guldsmedskonsten. Barocken svullnade till, blef groflämmad och svulstig samt alltmer grof och rå i utförandet, en bild af den rådande soldatesken. Ibland ett och annat vackert och skickligt utfördt arbete från denna tid finnes en mängd medelmåttigt, att icke säga dåligt, men som icke desto mindre öfverskattas och har ett stort värde för antikvitetssamlare. Till en del

genom Nantesiska ediktets upphäfvande, som beröfvade Frankrike en del skickliga konstnärer och arbetare af alla slag, blef den franska smaken tongifvande i Tyskland och den något lugnare franska barocken i Ludvig XIV:s stil blef förhärskande. Under denna tid utvecklades en glänsande lyx, men vikten låg ej längre så mycket på det konstnärliga som på det materiella värdet. Af silfver utfördes för dagligt bruk hela serviser, däri inbegripet armstakar, rechauds, vinkylare. Därtill kommo äfven massiva möbler, stolar, konsolbord, spegelramar m. m. och säkert fick månget fint konstverk vandra i smältdegeln för att tillfredsställa begäret för denna stil a la mode nouvelle, som den benämndes. Senare kom öfvergångsstilen, regence, och slutligen, till stor del genom den uppblomstrande porslinstillverkningen, roccocon. Genom denna så att säga transfusion från Frankrike till Tyskland lyckades konsten att något höja sig, ehuru tyskarne hvad roccocon beträffar aldrig lyckats uppfånga dess lätta grace. Den entusiasm, som besjälade de gamle renässansmästarne, var emellertid borta och med den storheten. Under sista hälften af 1700- och början af 1800 talet var Frankrike alltjämt tongifvande med sina Ludvig XVI- och empire-stilar, öfvergående så småningom i en missriktad naturhärmning, tills emot midten af århundradet kulmen af förfall nåddes uti en afskyvärd naturalism. Det gäller härvidlag naturligtvis ej endast Tyskland, utan mer eller mindre alla länder med europeisk kultur. När man genom ett par stora världsutställningar kom till full klarhet om detta förfall, gjordes i Paris, förnämligast af arkitekten Charles Garnier, Stora operans i Paris skapare, försök med en ny stil, Neo grec eller Napoleon III:s stil. Den föll emellertid med Napoleon. Man svärmade äfven på vissa håll, såsom en Viollet le Duc, för en återgång till gotiken, men man återgick dock snart till 1700-talets stilar och genomlöpte under ett par decennier hela skalan ända till empiren. Mot slutet af 1800-talet inträder en afgörande reaktion som icke mera nöjer sig med ett upprepande af ett och annat parasitlif på de gamla stilarna, utan söker i ny form och ännu mer i ny dekoration gifva uttryck för tidens känslor och stämningar. Måtte denna sträfvan

att bilda en för vår tid säregen ny stil lyckas därhän, att vi och våra efterkommande kunna glädjas åt densamma, och måtte äfven denna renässans utveckla sig därhän, att den af en eftervärld kan förtjäna epitetet stor. Därtill fordras dock entusiasm och skapar-glädje.

The Arts and Crafts Exhibition i London 1903.

Af

Clara Hahr.

Det är icke utan en viss spänning och förväntan man reser att studera en utställning som the Arts and Crafts i London. Ty alltsedan 1888, då Arts and Crafts Exhibition Society bildades, har denna förening gått i spetsen för den moderna smaken och det konstindustriella arbetet i England, ja, man kan t. o. m. säga, att den varit en af fyrarna för hela den moderna smaken i all tillämpad konst. Ty i trots af att samfundet hufvudsakligen är stiftadt i och för anordnandet af utställningar, har det dock utöfvat ett ofantligt stort inflytande icke endast på den moderna konsten i England, utan kanske lika mycket på utvecklingen däraf i alla andra länder. Nu finnes det väl knappast en större stad i Storbrittannien, som icke har sin särskilda »Arts and Crafts» med periodiskt återkommande utställningar, och äfven andra länder ha liknande föreningar med samma mål, ja, t. o. m. samma namn. De londonska utställningarna, som hittills alltid ägt rum i New-Gallery, Regentstreet, återkomma ej oftare än hvart tredje år.

The Arts and Crafts grundläggare och förste president var, som allmänt bekant, William Morris. Det hör knappast hit att nu tala om hans entusiastiska, man kan nästan säga religiösa hänförelse för och tro på att kunna reformera samhället genom en sannare uppfattning af hvad verklig skönhet är. Och den hänförelse och tro, som fans hos honom, och som han lade ner i sitt arbete, verkar ännu som en lifgifvande och utvecklande kraft. Men på samma gång kan man känna en viss undran, om inte den konservativa beundran, som i England ägnas hans personliga konstnärliga arbete, står hämmande i vägen för utvecklingen i dess helhet. Ty så fort går tiden, att William Morris' arbeten, trots all sin charm, redan nu smaka af en förgången tid. Men mycket, oändligt mycket äro vi likväl skyldiga honom, om än många, kanske de flesta, äro pessimistiska nog att tro, att hans mål var för högt, var för ädelt för att någon gång kunna omfattas af mänskligheten, och att man därför knappast kan ha hopp om att se samhällets utveckling i den riktning han hoppades och arbetade för. En af de största och dominerande tankarna i hela hans lif och verksamhet var hans entusiastiska strid mot allt fabriksarbete och mot hela storindustrien. Denna hans verksamhet är ju äfven så världsbekant, att det förefaller nästan löjligt att nu påminna därom. Men det är dessa stora idéer, som The Arts and Crafts sedan gjort sig till riddare för. Och det är denna ständiga kamp man bör ihågkomma för att rätt förstå andan i dess utställningar. Mången brittisk konstnär har sedan ägnat sina krafter däråt, men ingen har upptagit den på samma hänförda vis som William Morris. När han dog 1896 miste den engelska nationen förvisso en af alla tiders största och mest mångsidiga män och hela mänskligheten en af sina få verkliga kämpar för en sannare skönhet och en djupare och gladare lycka.

En egendomlig tillfällighet var, att William Morris' dödsdag inträffade samtidigt med att »The Arts and Crafts» öppnade sin 5:te utställning, i oktober 1896. Utställningen stängdes, och när den åter öppnades, var Walter Crane vald till samfundets president.

Det är nu mer än 40 år sedan England, främst genom sina två stora män Ruskin och Morris, slungade ut i världen de första idéerna, de första väckande tankarna och gaf hela världen inspirationen till den riktning, ja, de frön till nytt lif inom mer än ett område, som först i förra århundradets sista decennium har kommit lifvet och konsten att slå i varmare och starkare pulsslag hos de flesta nationer.

Till oss kommo de första böljeslagen af »the new movement» jämförelsevis tidigt, åtminstone tidigare än till kontinenten. Vi kallade helt anspråkslöst det nya för engelsk stil, en benämning som just betecknade, att vi mera upptogo och förstodo de rent konstnärliga idéerna och åtminstone inte då helt uppfattade den djupare innebörden, och i hvilket förhållande rörelsen stod till hela det moderna samhällslifvet. Men det är långt ifrån en slump, att Englands ledande och största konstnärer äro socialister, världens bästa och noblaste socialister i djupaste mening.

Men hvad som än blir vunnet genom allt det nya, som man anar jäsa hos tidens alla unga, en sak har man dock fått klart för sig, och det är att vi alla vilja och alla behöfva ha en egen stil, ett eget uttryckssätt för oss själfva och för vår egen tid. Och mycket är vunnet endast genom denna bestämda vilja, denna enhetliga önskan, som lik en mäktig flod har brusat fram under de senare åren. Olika nationer ha benämnt denna nya riktning med olika namn, ibland den moderna renässansen, secessionen, Jugendstil, the new art m. m. Ja, otaligt många andra benämningar ha varit på förslag. Men det är ju på det hela taget fullkomligt likgiltigt, hvad den kallas för. I förbigående sagdt är benämningen »the new art» ej många år gammal i England, och hvad som menas därmed är där ej heller så alldeles afgjordt. Några förklara att det är ytterligheterna i den moderna konsten, t. ex. Glasgowskolans riktning, som fått den benämningen, andra påstå sig mena med »the new art» endast kontinentens modernaste konstriktning.

Under alla dessa år ha vi fått för vana att blicka upp till England såsom det banérförande landet, och man har svårt att

tänka annat än att det, med de stora förmågor som där finnas, allt framgent skall bibehålla sin framskjutna ställning inom konst och konstndustri. Men när man återkommer dit efter en 5 à 6 års bortvaro, kan man ej undgå en känsla af förvåning öfver att allt, eller nästan allt är sig så likt. Man börjar nästan tro, att engelsmännens forna rykte för att vara konservativa äfven i konst möjligen är sant, och man undrar, om det nu är den store William Morris' skugga, som står i vägen för en friare utveckling. Visst är, att den första känslan vid betraktandet af »Arts and Crafts exhibition» är undran och en viss besvikenhet. Hvar finnas alla de konstnärliga tapeter, kretonner, mussliner, siden- och damasttyger, mattor och möbler, som man trott sig finna här? Med några få undantag kan man ej upptäcka något nytt eller konstnärligt i den vägen. I det lilla, som finnes däraf, ser man precis samma idéer, samma smak som t. ex. på »Arts and Crafts» 1896, fastän det då naturligtvis uppfattades på ett helt annat vis. Det som då verkade fullständigt nytt och mången gång som bevis på den största originalitet, gör nu ett nästan tamt intryck. Ja, det förefaller nästan komiskt, huru fort ögat vänjer sig vid hvad som vid första åsynen kan verka förvånande. Jag mins väl, hvilket starkt intryck t. ex. Paul Voyseys ytkompositioner gjorde på mig, och jag vågar säga på de flesta, som första gången sågo dem. Äfven nu fans där en samling tapeter i hans egen personliga stil, men nu gjorde de knappast något intryck alls och väckte i allmänhet på intet sätt någon särskild uppmärksamhet. Men kanske de äfven i jämförelse med hans första kompositioner voro något modifierade.

Att döma af utställningen är det för öfrigt ytterst få yngre framstående konstnärer, som ägna sig åt dessa områden, isynnerhet åt ytkompositionen. Man får en känsla af, att de ha tröttnat på att vidare upparbeta och ägna sina krafter däråt. Här ligga ej några nya idéer och dallra i luften, ej heller känner man berusningen af någon skaparglädje, som, där den finns, dock alltid meddelar sig åt åskådaren. Allt går i gamla fotspår. Men vid närmare reflexion

synes mig denna, man måste hoppas tillfälliga trötthet ej det minsta förvånande. Ty kan det finnas något mera nedslående än att efter år af entusiastiskt arbete ändock till sist vara tvungen att erkänna, att det bästa, som göres ej ekonomiskt bär sig? Så är det här. Den stora engelska publiken är trots allt lyftande arbete ännu otroligt litet estetiskt uppfostrad, fabrikörerna ej mera. Att denna förklaring åtminstone till en del är riktig, får man ett slags bevis för, när man upptäcker, att i katalogen står anmärkt under en del kretonner, för öfrigt komponerade af kända och framstående konstnärer, att de i allmänhet äro tecknade med hänsyn till allmänhetens önskningar, d. v. s. från en rent praktisk affärssynpunkt.

Det faller af sig själft, att på en engelsk Arts and Crafts utställning finnes intet, som är utfördt med maskin och således tillhör storindustrien. I detta fall har striden mot maskinarbetet ändock vunnit en seger, ty flere firmor finnas dock nu, som uteslutande trycka med block, och många äro de konstnärer, som ogärna se sina kompositioner utförda på annat sätt.

Men det är ej många kompositioner till tapeter, kretonner eller tyger i allmänhet, mattor m. m., som vid första åsynen präglas i minnet. De vackraste äro ovilkorligen Walter Cranes, isynnerhet hans tryckta tyger, bland hvilka »Bon Voyage» och »Pax» obestridligen äga stor charme.

Bland tapeterna finnas knappast några, som man särskildt skulle vilja beteckna såsom någonting ovanligt framstående. Men i trots af att de i allmänhet ej erbjuda några särdeles intresseväckande kompositioner, måste man dock erkänna, att de genom sina vackra, något dämpade färger alltid bilda mycket behagliga och lugna ytor. Och det är ej svårt att se, att de äro tryckta med den största omsorg, och att mycket arbete lagts ner på det tekniska utförandet.

Men om utställningen än icke erbjuder något nytt eller något särdeles intresseväckande inom dessa områden, hvilkas uppodlande dock endast för några år sedan utgjorde så många brittiska konstnärers mål, frapperas man nu i stället af den mängd andra grenar

inom konstindustrien, inom hvilka de nu föredraga att pröfva sina krafter. Vid en hastig vandring genom utställningens salar märker man genast, att experimenteringslusten är stor, och att hvarje konstnär inom sitt kanske mången gång för tillfället valda område söker utveckla något nytt i den teknik han valt och under sökandet därefter äfven kan göra nya uppfinningar.

På så sätt skiljer sig en konstnär ofta från andra, icke endast genom sin personliga konstuppfattning, utan äfven genom sin alldeles särskilda teknik. Ett lysande exempel härpå visar onekligen Leon W. Solon i sina keramikarbeten. I trots af att flere kritiker anse, att han något öfverstiger gränserna för sitt material, måste de dock medgifva, att det ligger en underbar tjusning i dessa små dekorativa pannåer och att äfven en underbar teknisk skicklighet utmärker dem. Det är sant, att man verkligen mycket noga måste se efter för att riktigt öfvertyga sig om, att det är keramik och ej emaljarbeten, ty flera detaljer påminna ganska mycket om emaljmålning. Han har t. ex. på några användt genomskinliga glasflussfärger, så att bottenfärgen skimrar igenom och för att ytterligare höja effekten äfven användt en höjd ytterlinje, så att det hela har någon likhet med modernt emaljarbete i den s. k. cloisonnétekniken. Ett par af dem gifva nästan en lika förnäm och rik effekt, ja, genom kompositionernas skönhet öfverträffa de flere af de emaljmålningar, som i sådan rikedom finnas på denna utställning.

I allmänhet tycks det, som om engelska konstnärer vore rädda för att begränsa sig och blifva specialister.

Men detta kan man knappast tillämpa på Leon W. Solon, ty sedan flera utställningar tillbaka har man blifvit van att se hans fulländade konst taga gestalt i dessa små dekorativa pannåer, hvilka dock i tekniskt afseende visa ett ständigt experimenterande och framåtskridande. Den här afbildade Queen Elisabeth är särdeles typisk för hans konst.

Oändligt många andra exempel kunde jag anföra för att visa, huru många nya tekniker och nya material man så småningom

funnit och upparbetat för att till sist på ett fullkomligt sätt uttrycka en konstnärlig tanke, men tiden tillåter ej att ingå på allt för detaljerade skildringar.

Inom ett område har dock, egendomligt nog, allt arbete, allt experimenterande och all god vilja knappast ännu kommit till något konstnärligt resultat, och det är det textila handarbetets. Om man under en följd af år haft tillfälle att följa utvecklingen af den engelska konstindustrien, kan man knappast annat än frapperas af, huru mycket verkligt intresse trots allt dock ägnas åt särskildt det sydda arbetet »the artneedlework». Under åratal ha många framstående konstnärer ägnat något af sin tid däråt. William Morris har ritat oändligt många mönster för broderier, särskildt för pannåer, hvilka blifvit utförda i schattérsöm. Walter Crane har under många år ritat och ritar fortfarande mönster, som hans fru vanligen utför. Heywood Sumner, Lewis Day, Paul Voysey m. fl., alla med erkändt stora konstnärsnamn, ägna sig däråt. Men resultatet är dock i sin helhet ej särdeles lysande. Det måste emellertid erkännas, att den konstnärliga uppfattningen höjts något, om än mycket obetydligt under alla dessa år, och att tekniken eller teknikerna i många fall blifvit upparbetade till en anmärknings-

Porslinspannå af L. W. Solon.

värd höjd. Schattérsömmen är helt enkelt beundransvärdt utförd, och förmågan att finna på nya stygn, nya uttryckssätt är också beundransvärd. Men på mig verkar det, som om målet vore vunnet, när det är väl utfördt, fint och elegant gjordt. Då sättes det inom glas och ram och skall bevaras och beundras i evärdeliga tider. Aldrig eller ytterst sällan ser man i England ett textilarbete stort och bredt och på samma gång dekorativt uppfattadt, i hvilket man kan läsa både djärfhet och förfining och som är skapadt för ett praktiskt ändamål. Men synpunkten för textilkonst tycks vara en helt annan i England än hos oss. Att döma efter ändamålet tycks man helst vilja se den helt och hållet från en dekorativ synpunkt, ty i de allra flesta fall användas sömnaderna till dekorativa pannåer, ja, t. o. m. som taflor. Men jag vill likväl påstå, att det just är bristen på dekorativ känsla och äfven riktig uppfattning af hvad materialet kräfver och på samma gång erbjuder, som är orsaken till, att framgången ej här blifvit så stor som inom andra områden.

Huru ofantligt litet förstående för textilkonstens fordringar äfven konstnärer visa, hvilka inom andra områden kunna vara mycket framstående, är skönjbart i en skottsk konstnärinnas arbeten. Hon utställer fyra stora broderade pannåer eller rättare sagdt taflor med figurkompositioner af symboliskt innehåll, alla med ytterst ståtliga namn, naturligtvis infattade i glas och ram. Men utan katalogens hjälp skulle man ej kunna vara i stånd att uppfatta det minsta, och det är svårt nog äfven med dennas tillhjälp och en stor portion god vilja. Det man uppfattar, är, att det är sydt med mycket vackra, jämna stygn och glänsande silke och guldtråd samt att, huru otroligt det än kan förefalla, konstnärinnan tagit intryck af Frida Hansens geniala skapelser. Helt ofrivilligt kom jag att tänka på hennes symboliska riddare. Priset för dessa pannåer var 18,000 kr. Man blir då ganska förvånad att i salen bredvid finna den mest förtjusande samling af guldsmeds- och emaljarbeten af samma hand, där allt, färger, komposition och utförande, helt enkelt bildar en harmonisk helhet, som är beundransvärd och visar henne som en mycket stor framstående emaljkonstnärinna.

Men det är icke endast mrs Phoebe Traquair, som likt våra far- och mormödrar förspiller sin tid och konstnärliga förmåga på uppgifter nära nog besläktade med korsstygnsbroderi af den Sixtinska Madonnan, äfven flere andra skatta åt villfarelsen att sy taflor. Vi se t. ex. Fra Angelicos Bebådelse på National Gallery imiterad i schattérsöm, visserligen mycket konstskickligt gjordt, — men ändå kan naturligtvis ingen jämförelse göras mellan originalet och imitationen. Vi se äfven sydda blommor, där den enda sträfvan varit att uppnå en förvillande naturalism och det ofta med alla upptänkliga, ja nästan löjliga hjälpmedel.

På det hela taget tycks omdömet eller rättare sagdt uppfattningen af textilarbetet vara särdeles osäker och famlande, då juryn, som annars lär vara nog så sträng, utom dessa taflor ej refuserat andra verkligen underhaltiga arbeten, hvilka ej kunna ha något annat intresse än möjligen hemslöjdens och därför snarare bort haft sin plats i Albert Hall, där de årliga stora hemslöjdsutställningarna äga rum.

Men här finnes ej endast sådana arbeten, som stå på gränsen mellan hem- och konstslöjd, utan äfven fullkomligt enkla hemslöjdsalster, som ej ha något med konst att skaffa, t. ex. släta hemväfda tyger, om än väfda i silke, och äfven en del tyger i våra gamla upphämtamönster, nu utförda i linne och silke. Äfven om man ej utan skäl måste anse dessa alster föga på sin plats här, då denna utställning gör anspråk på att uteslutande vara en konst- och konstslöjdutställning, förstår man likväl därigenom ännu bättre alla de sträfvanden, som karaktärisera den nya riktningen. Ty idéen att höja och utveckla och åter söka göra nationen beroende af hemslöjden är ju en af framtidsdrömmarna i hela den nya rörelsen.

Men att England skall kunna lyckas i detta afseende, ser åtminstone nu fullkomligt hopplöst ut. När man läser om allt arbete, som göres, och hör om all entusiasm, som finnes, kan man ryckas med och för en stund tro på möjligheten af dessa stora framtidsdrömmars förverkligande. Men när man kommer dit ut och ser, huru arbetet i allmänhet bedrifves och uppfattas, före-

faller det en hopplöst. Den stora föreningen The Home Arts and Industries Association, hvilken beskyddas af de kungliga och mycket högt stående personligheter, gör ju mycket för saken och lägger ner verklig entusiasm i sitt arbete, men tyvärr mer på välgörenhetens grund. I de flesta fall uppmuntras och upparbetas särskildt konstslöjden på den enklare hemslöjdens bekostnad.

Det är en gränslöst stor skillnad mellan den skandinaviska och den engelska hemslöjden. Hos oss har hemslöjden aldrig dött ut. Vi ta ju helt enkelt ur allmogens djupa led allt eller nästan allt och föra det upp. För oss gäller det endast att utveckla den hemslöjd som redan finnes, och att ej låta den dö ut. Men i England skall en handfull människor skänka hela nationen först och främst den förlorade idéen om hemslöjden och uppfattningen af dess betydelse, hvilket kanske är det svåraste och sedan — nej, tanken svindlar vid allt arbete, som måste utföras, innan detta mål blir uppnådt.

Men ingenting kan verka så uppryckande och öfverlägset, som att träffa människor, som så intensivt och entusiastiskt tro på och arbeta för maskinarbetets och storindustriens undergång, för idealet af att kommande släkter en gång skola lefva ett enklare och naturligare, men konstnärligare lif, där hemslöjd och konstslöjd i dess vidaste betydelse skola komma till sin urgamla rätt. Människor, som tänka så, måste ha intensivt känt och lidit af storindustriens alla medföljande förbannelser, och det är kanske endast okunnighet och brist på fantasi, kanske lättja och själfviskhet som göra, att ej alla människor känna och tänka lika i detta afseende. Men jag vågar ej förirra mig in på detta område, det kan vara svårt att komma därur.

I konstnärligt afseende är den textila gruppen den minst intressanta och det är endast genom jämförelsen med vår egen textilkonst, som den för oss kan vara af något särskildt intresse. Man jämför ju så gärna, om man kan ha orsak att känna sig det minsta öfverlägsen. Men det är också inom detta enda område, som vi kunna ha tillfälle att erfara denna ljufva känsla.

Den intressantaste och rikaste gruppen bilda däremot guldsmeds- och emaljarbetena. Det är helt enkelt en förvånande mängd unga och framstående krafter, som nu ägna sig åt dessa konstgrenar. Ingen annan branch har väl någonsin ens närmelsevis tillvunnit sig så stort och allmänt intresse som dessa. Och man finner här långa led af konstnärer, som äro emaljister och guldsmeder, såväl framstående målare som skulptörer och arkitekter, utom de många, hvilka med sådan framgång gjort dessa konstgrenar uteslutande till sitt lifsverk. Redan på the »Arts and Crafts» 1896 hade man tillfälle att se ytterst intressanta emaljarbeten. Utställarnas antal hade betydligt ökats på expositionen 1899. Men den nuvarande utställningen öfverträffar i rikedom i detta afseende betydligt de båda näst föregående.

Äran af det första återupptagandet af de gamla emaljteknikerna i modern konstslöjd tillfaller onekligen fransmännen. Men detta förefaller mindre underligt, när man tänker på, att emaljkonsten under sekler nästan uteslutande varit en fransk konst, om man nu icke tar orientens rika konstindustri med i räkningen. Det är emellertid engelska konstnärer, som under de senare åren genom ett stadigt framåtskridande i teknisk skicklighet utvecklat denna konst till en nära nog förut oanad höjd med helt nya intentioner i konstnärligt afseende.

För ett rätt uppskattande af de moderna emaljarbetena i de olika teknikerna tarfvas nog en mera ingående beskrifning. Det kan ju hända, att detta kan anses öfverflödigt och ligga utanför ramen af mitt ämne, men i följd af, att detta arbete åtminstone ej, så vidt jag vet, utöfvas af en enda konstnär här hemma, är det möjligt, att ej alla intresserade ha reda på emaljkonstens många olika tekniker. Jag vill därför försöka att i aldra största korthet beskrifva de nu använda.

Emaljkonsten har mycket gamla anor. Det säges, att så gamla kulturer som den egyptiska, den feniciska, den assyriska, äfvenså den grekiska, den romerska och den etruskiska kände till emaljkonsten, om än i dess enklare former och utslutande använd i

smycken. I Byzans utvecklades sedan emaljkonsten till en mycket hög konstskicklighet, om än det fria konstnärliga skapandet hölls inom ytterst trånga gränser genom den stränga »kanon», som behärskade all konst. Det var förnämligast i kyrkliga prydnader, som emaljkonsten där fick sitt högsta uttryck. Den teknik, som byzantinerna alltid använde, ha fransmännen sedan döpt till »email cloisonné». Ännu i dag finnas relativt många byzantinska konstverk af emalj och guldsmide i behåll. Ja, det förnämsta kanske af alla tiders emaljkonst är byzantinskt, nämligen det bekanta s. k. Pala d'Oro i Venedig, som dock genom många restaureringar under gångna tider delvis förlorat något af sin byzantinska karaktär. Detta är synbarligen ett af de äldre konstverken, som oftast inspirerat till nya arbeten. De största europeiska museerna äro jämförelsevis rika på byzantinska cloisonnéemaljer. Äfven i Historiska museet i Stockholm, finnes en dylik skatt, nämligen en gammal biskopsmössa från Linköping, hvilken är prydd med byzantinska små emaljplåtar med helgonfigurer från 1100-talet. I dessa vackra plåtar kan man med största lätthet studera cloisonnétekniken, hvilket äfven underlättas därigenom, att emaljen är bortfallen på flere ställen. Man ser, att ritningen först blifvit utstakad på själfva plåtens botten, och att i dess linjer sedan smala guldstrimlor s. k. cloisons, hvilka endast äro ett par mm. höga, blifvit fastlödda. Vanligen användes rent guld härtill. I de genom dessa cloisons uppkomna små håligheterna smältes sedan emaljen, hvilken i byzantinska arbeten nästan alltid är fullt genomskinlig.

Emaljkonsten spred sig snart från Byzans till Västerlandet, där så småningom flere andra emaljtekniker utvecklades. Främst blef Frankrike ryktbart för sin emaljkonst och Limoges och Paris blefvo de förnämsta platserna därför. Limoges fick isynnerhet en stor ryktbarhet, och därifrån utsändes till alla delar af världen helgonskrin, krucifix, ciborier m. m. Men det är klart, att ej alla arbeten af denna massproduktion stå lika högt i konstnärligt värde. Det arbetssätt, som användes i dessa tidigare arbeten, kallas champlevé, hvilken benämning, liksom cloisonné är mycket betecknande.

(Champ = fält eller yta, levé = upphöjdt). I metallen, som vanligen består af brons, koppar eller mässing, urgraveras bottnen för att sedan ifyllas med emalj. Figurerna stå då kvar upphöjda i metallen och få genom en graverad teckning, som sedan ifylles med svart färg, en särdeles ornamental hållning. Förhållandet kan äfven vara tvärtom, att bottnen står upphöjd och figurerna äro i emalj. Det var jämförelsevis få färger, som användes till denna teknik, endast några skiftningar af grönt och blått samt svart och gult. Emaljen är i dessa arbeten oftast ogenomskinlig. Det var endast tillsammans med guld, som transparenta emaljer användes.

Champlevétekniken har hittills gått och gällt för att vara till sitt ursprung en fransk konst. Men olika meningar därom göra sig nu gällande. Den framstående emaljisten Alexander Fisher tror t. ex. att den uppstått på Irland, där han säger att den användes redan på 800-talet. I det keltiska rummet på British Museum finnas äfven många ytterst intressanta gamla guld- och silfversmidesarbeten, som sköldar, hjälmar m. m. från Irland, där emaljarbetet är utfördt i denna teknik.

Äldre arbeten från Limoges, utförda i champlevé, finnas nära nog i alla museer. Äfven vårt Historiska museum äger några dylika skatter, främst ett relikskrin samt äfven en mängd krucifix, dessa dock i ett mer eller mindre skadadt skick.

På 1500-talet började emellertid en ny teknik att göra sig allt mer och mer gällande i Limoges. Emaljen smältes ej längre ner mellan cloisonsväggar eller i de fördjupade ytorna af metallen, utan på den släta metallytan, som dock alltid var obetydligt konvex och hade en smal, uppstående kant för att hindra emaljen att flyta bort i bränningen, lades olika lager af emalj. Det var en lång och svår procedur, för omständlig att här närmare beskrifvas, men likafullt användes denna teknik i långt större utsträckning af de moderna emaljisterna än både cloisonné- och champlevéteknikerna. Ja, när man talar om modern emaljmålning, menas i de flesta fall arbeten, som äro utförda i denna teknik.

De målade Limogesarbetena ha en lång historia med växlande namn och öden. Inom denna stora grupp af emaljarbeten kan man skilja på många olika arbetsätt. Hvar och en af de största utöfvarna af denna konstgren hade sin säregenhet i tekniken. Det fanns familjer i Limoges, där yrket ärfdes från far till son, och hvilka vunnit stor ryktbarhet genom sin konst, främst hos samlare och antikvitetshandlare. Där var först familjen Penicaud, bland hvilkens medlemmar särskildt Nardou skapat många utomordentligt vackra verk. Vidare ha familjerna Courtois och Limousin blifvit ryktbara för sina emaljmålningar. Limogesemaljerna från 15-, 16- och 1700-talen äro af ytterst växlande intresse och skönhet. I allmänhet äro de tidigare de vackraste och intressantaste, ty i dem är emaljen vanligtvis genomskinlig och färgerna djupare och mera skiftande än i senare tiders.

Utan de nu nämnda arbetssätten, begagna sig äfven våra dagars emaljkonstnärer af ett par andra gamla metoder, nämligen de s. k. bassetaille- och plique à jour-teknikerna, ehuru dock ej i samma utsträckning som de ofvannämnda. Båda dessa tekniker sägas ha varit använda i Italien och Frankrike på 1500-talet, men tyvärr finnas nu ej många dylika arbeten kvar. Ett ytterst värdefullt och vackert konstverk i bassetaille finns likväl, nämligen den vackra och intressanta »Kingscup» i British Museum. Figurerna äro här först modellerade eller drifna i metallen och sedan emaljerade.

Londons museer och samlingar äro särdeles rika på äldre emaljarbeten, synnerligast äga de stora konstsamlingarna i South Kensington en myckenhet Limogesarbeten. Alla de förnämsta emaljkonstnärerna från Limoges finnas där representerade. Äfven många privatsamlingar lära vara rika på dylika skatter. Och att döma efter de ytterst intressanta exemplar, som finnas i Wallace-, Waddesdon-, Castellani- och Saltingsamlingarna, hvilka nu äro införlifvade med olika museer, är det äfven antagligt, att man i andra privatsamlingar kan finna mycket intressanta och värdefulla konstskatter i emaljarbete.

Äldre emaljarbeten ha under de senare 20 à 30 åren betydligt stigit i värde, delvis därigenom att det blifvit nästan en modesak för samlare att lägga sig till med dylika. Knappast några andra antikviteter ha varit så eftersökta som dessa. Men i förbigående sagdt är det mer än troligt, att många »gamla helgonskrin» m. m. blifvit fabricerade i vår tid för att tillmötesgå den stora efterfrågan på sådana. I Spitzers samling har man t. ex. funnit flere falska exemplar. Men dessa lära alltid vara så utomordentligt väl imiterade, att det fordras det största skarpsinne för att upptäcka, om de äro falska eller ej.

I nästan alla konstindustriella skolor meddelas undervisning i emaljkonstens olika tekniker. Samlingarna i de olika museerna i det rika London studeras på det ifrigaste, och ofta lånas därifrån intressanta äldre arbeten att begagnas vid undervisningen i de förnämsta skolorna i andra städer. Det är isynnerhet de äldsta emaljarbetena och af nyare tiders 1600-talets Limogeemaljer med genomskinliga färger, hvilka nu i allmänhet på det lifligaste rekommenderas för studier.

Modern emaljkonst kan man dela i två större grupper, nämligen den, som nu med sådan framgång användes i smycken, där den framförallt står som en lydig tjänare under guld- eller silfversmideskonsten. Men äfven som medium i en alldeles självständig konst börjar emalj åter liksom i forna dagar allt mer och mer komma till användning.

Främst af alla engelska emaljkonstnärer torde man kunna nämna Alexander Fisher. Hans tekniska skicklighet är storslagen. Han behärskar alla de ofvan nämnda teknikerna och går för öfrigt stadigt framåt på nya upptäcktsresor inom emaljens rike. Hans sista försök, hvilket äfven lyckats honom förträffligt, är porträtt. Mr Fisher har i dessa visat, huru fullständigt han behärskar den äldre Limogetekniken. Det har ju förr i tiden målats tusentals porträtt på hvit emaljgrund, där målningen är utförd med metalloxider blandade i olja, och där tekniken ej tycks varit krångligare än i vanlig miniatyrmålning. Men porträtt i denna teknik med

delvis transparanta färger är, utom att vara särdeles svår, en nyhet inom konstens rike. Men om än Mr. Fisher uppnått ett mycket konstnärligt resultat i dessa porträtt, är det dock önskligt, att han ej får alltför många mera ytliga efterföljare, ty de måste utföras af en konstnär, hvilken trängt djupt in i sitt material och på ett lefvande vis känner och förstår alla dess möjligheter men äfven

Porträtt i emalj af A. Fisher.

dess begränsningar, och därför ej söker uttrycka annat än det, som i emalj kan sägas, nämligen själfva karaktären. Det öfriga måste få en mera stiliserad prägel. En konstnär, som ej har denna särskilda förmåga, kan ej annat än misslyckas i ett dylikt material.

En af Englands förnämsta porträttmålare, professor von Herkomer, har äfven med stor framgång användt emalj som medium i sin porträttkonst. Ett af honom måladt porträtt af tyske kejsaren har väckt mycken uppmärksamhet särskildt bland fackmän, hvilka i allmänhet påstå, att det i sin teknik är det mest fulländade emalj-

porträtt, som någonsin har utförts. Det har äfven förvånat genom sina stora dimensioner; det är nämligen icke mindre än 5 fot högt och 3 fot bredt.

Men i allmänhet är det knappast fördelaktigt att använda stora ytor i emaljmålning. Nästan som en regel gäller det, att endast på mindre ytor emalj kan framträda i all sin egenartade skönhet. På större ytor blir intrycket ofta spegelaktigt och hårdt, och till följd af de många reflexer, som transparenta emaljfärger alltid upptaga, har man svårt att få en verklig uppfattning af målningen i dess helhet.

Denna svårighet har en annan konstnär, Henry Holiday, sökt att öfvervinna. I de två pannåer, som han utställer, hvilka båda finnas bland våra illustrationer, ser man i hvilken riktning han söker att nå detta mål. För att undvika alla större plana ytor har han först i kopparplåten i högre och lägre relief modellerat eller drifvit figurerna och sedan emaljerat dem. Den använda tekniken har således ganska stor likhet med den gamla basse-taille-metoden. Men i olikhet med denna är ej något af metallen synligt. Det är sant, att konstnären lyckats undvika intrycket af det glasaktiga och hårda genom att ej använda stora, plana ytor, men å andra sidan kan man ej tro annat, än att samma konstnärliga resultat kunnat erhållas genom en långt mindre dyrbar och arbetsam teknik, jag tänker härvidlag närmast på det material, som Della Robbierna använde. Som förut påpekats, kommer kopparplåten ej det ringaste fram, bakgrunden består i stället af ett i England, särskildt af Henry Holiday, ofta användt material, som kallas opus sectile. Detta material användes till mosaiker, oftast i större figurframställningar för kyrkliga prydnader. En större dekorativ figur, lätt stiliserad och hållen i ljusa färger, som Henry Holiday utfört i detta slags mosaik, visade tydligt, hvad som kan uppnås med detta för oss helt och hållet okända material.

Alexander Fisher utställde en gedigen och vacker samling metallarbeten, till största delen bestående af större juvelskrin och mindre triptycher. Dessa äro alltid vackert och personligt kom-

Venus. Emaljpannå af Henry Holiday.

ponerade och ytterst väl utförda, men det största intresset samlar sig likväl omkring de emaljmålningar, hvilka på ett verkligt praktfullt sätt pryda dem. Det enda man möjligen kunde anmärka är, att metallarbetet någon gång med sin något robusta karakter ej alltid är fullt lämpad efter den eleganta och subtila skönheten i emaljmålningen. Man har emellertid svårt att afgöra, om man skall ge priset åt denna i stort taget så särdeles framstående grupp af arbeten eller åt hans mera världsliga exposé af smycken. I dessa visar han på ett glänsande och briljant sätt en annan sida af sitt konstnärskap, och framstår äfven som en ovanligt skicklig »craftsman», ej endast som emaljist, utan fullt ut lika mycket som silfver och guldsmed.

De moderna emaljmålningarnas största konstnärliga intresse och charme ligger onekligen i färgen. Huru stor vördnad man än har för det, som gjorts i forna dagar, är det dock omöjligt att ej erkänna de

»Ecce Homo» emaljpannå af Henry Holiday.

moderna målningarnas öfverlägsenhet i fråga om skimrande färgprakt. Det är främst i detta afseende som den moderna emaljkonsten under jämförelsevis kort tid gjort öfverraskande stora framsteg. De moderna emaljisterna behandla äfven färgen på ett annat sätt än de gamla. På samma plåt använda de, allt efter som kompositionen och färgkänslan så fordra, både de fullt transparenta som de till hälften genomskinliga emaljfärgerna, och för att ytterligare höja effekten sätta de däremot de helt opaka. Förr användes dessa tre olika slags emaljer hvar för sig, men gifva, när de, såsom nu ofta sker, användas på samma plåt, den mest konstnärliga effekt.

Af öfriga emaljkonstnärers arbeten lägger man särskildt märke till Nelson och Edith Dawsons, Arthur Gaskins samt m:rs Carr och Edith Burnes, för att nämna endast några få ur den stora skaran. Den framstående skulptören George Frampton har äfven med stor framgång ägnat sig åt emaljkonsten, och det sägs, att William Morris' dotter, miss May Morris, äfven lär ägna sig däråt, men ingen af dem hade här något arbete utställdt. George Frampton hade däremot några utomordentligt vackra dekorativa figurskulpturer.

En mera ingående skildring af den mycket stora utställningen af smycken torde hvarken min förmåga eller utrymmet tillåta. I ett extranummer af tidskriften Studio, som gafs ut förra vintern får man en ganska fullständig idé om de konstnärliga intentionerna i detta arbete. Nu liksom förr är det särskildt silfver, matt såväl som oxideradt, i förening med emalj i skimrande blåa och gröna färgtoner, som åstadkommer så många härligt vackra, men likväl enkla smycken.

I hela denna samling af olika slags smycken kan man ej påträffa ett enda, som är riktigt smaklöst eller fult. Man kan icke annat än förvåna sig öfver den ovanligt säkra smakkänsla, som öfverallt ger sig tillkänna. Inga öfverdrifter och inga omöjligheter kan man upptäcka. Den engelska smyckeskonsten framträder äfven här genom sin enkelhet på ett särdeles konstnärligt sätt i jämförelse med de öfverdrifter, som utmärka de franska, de bel-

giska och de österländska smyckena. Champlevé eller gropemalj, cloisonné och plique à jour-emalj äro oftast använda i spännen,

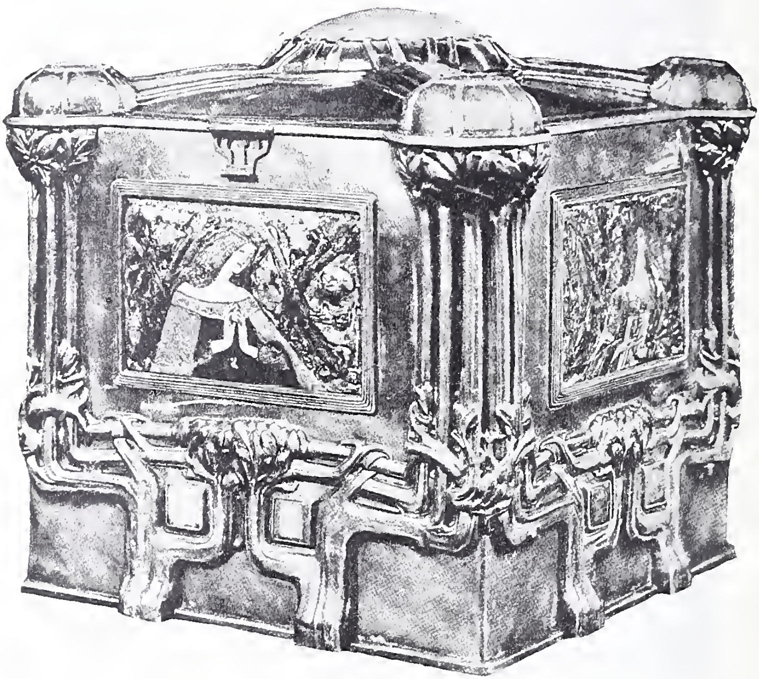
Pokal i silfver af Fisher.

knappar, diadem etc., emaljmålning förekommer mera i medaljonger och collierer.

Bland utställarna af smycken märktes utom mr Fisher äfven mr och mrs Gaskin, mr Ashbee i spetsen för sin ryktbara »Guild»,

Edgar Simpson, mrs Carr, mrs Phoebe Traquair, för att nu endast nämna några af dem, hvilkas arbeten af en eller annan orsak fäste sig i mitt minne.

I allmänhet äro engelsmännen mycket framstående i alla slag af metallarbeten, hvilket man hade rikligt tillfälle att konstatera här. Liberty & C:o deltogo i utställningen med en del silfverarbeten, bestående af skålar, fat m. m., hvilka alla voro beundransvärdt

Skrin af koppar och emalj af A. Fisher.

vackert och enkelt komponerade. Några äro prydda med fullt transparenta emaljer i plique à jour-tekniken. Emaljen, som i dessa är hållen i blåa och gröna färgtoner, står alldeles fri, som den alltid gör i denna teknik, och lyser mot det matta silfret. Det hela är af en bedårande rik och förnäm effekt.

Utom silfver är äfven koppar på ett konstnärligt sätt användt i mångfaldiga större och mindre pjäser, ja, ända ifrån stora drifna kyrkportar ned till de minsta små kannor för hett vatten.

Det finns onekligen många högt uppdrifna konstgrenar i England, hvilka dock af en eller annan orsak på intet sätt voro särskildt väl representerade på denna utställning. Så är förhållandet med glasmålningen. Men man måste taga som en giltig ursäkt därför salarnas i New Gallery stora olämplighet för allt slags exposition af denna art. Flere intressanta och vackra kartonger till kyrkfönster af Henry Holiday, Aikman, Anning Bell, Heywood Sumner m. fl. hade man i stället tillfälle att studera. Men egendomligt nog funnos ej några förslag till målade fönster för profanarkitektur. I förbigående sagdt visa engelsmännen nu i jämförelse med andra nationer en ovanligt konstnärlig och fin uppfattning af glasmålningskonsten, hvilket man kan öfvertyga sig om genom besök i nära nog den närmaste kyrkan. Det är främst genom Burne-Jones' stora inflytande, som denna så tacksamma och vackra konstgren gått en sådan storartad utveckling till mötes

Bokbandskonsten har namn om sig att stå högt i England. Men den tycks dock för tillfället stå fullkomligt stilla. Ty i de visserligen rätt smakfulla och vackra bokband, som funnos utställda af Cobden-Sanderson, de Sauty m. fl., kunde man ej märka, att de 6 à 7 senaste åren åstadkommit det minsta framåtskridande i dekorationssättet.

Träinläggningen är äfven i England en mycket utvecklad och använd konstgren. Några särdeles intressanta arbeten, där pärlemor på ett öfverraskande dekorativt sätt blifvit användt tillsammans med ek, fäster man sig ovillkorligen vid. Ett försök med gessoarbete i förening med pärlemorinläggning har delvis utfallit mycket väl i en pannå, föreställande den helige Georg och draken.

Af möblerna, hvilka för öfrigt icke förekommo i allt för öfverväldigande mängd, fäste man sig särskildt vid den bekanta firman Heal and Sons utställning. Firman har gjort sängkammarmöbler till sin specialitet. I dessa kan man ej annat än beundra de enkla, harmoniska linierna och proportionerna samt det väl arbetade och vackra materialet. Den sparsamma dekorering, som förekommer, är alltid den enklast möjliga, men naturligtvis af stor effekt. För

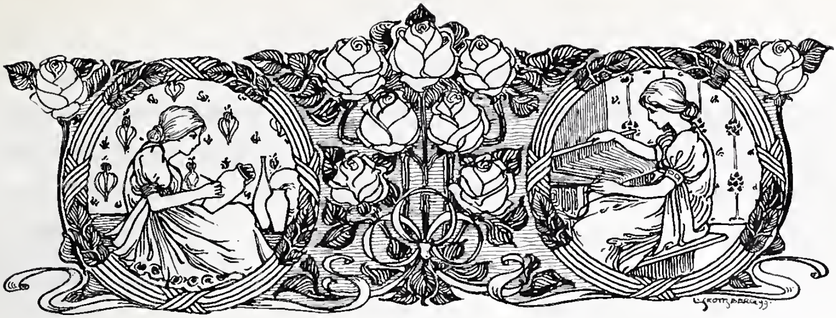
öfrigt funnos en del ekmöbler. Träet i dessa utmärkte sig alltid för en särskildt vacker och fin färgton, hvilken ej blifvit förstörd genom boning eller polering.

Textningar och illumineringar på pergament i granna medeltidsfärger förekommo ganska talrikt, men erbjödo föga af intresse.

Detta är i kort sammandrag mina förnämsta intryck af »the Arts and Crafts exhibition» 1903. Det första intrycket af förvåning och besvikenhet öfver ett synbart stillestånd inom så många områden ger snart vika för beundran af hvad som under en tidrymd af ungefär 6 år uträttats inom andra grenar af konstindustrien. Framstegen ha här varit många, och i all synnerhet har den tekniska skickligheten utvecklats i hög grad.

Men fastän under de senare åren engelska konstnärer ej haft intresse eller förmåga att föra fram och vidare utveckla de grenar af konstindustrien, som för endast några år sedan utgjorde deras närmaste mål, kan man omöjligt tro, att den engelska nationen äfven denna gång, liksom så mången gång förut, både inom konsten och andra områden tagit initiativet och sedan lämnat åt andra nationer att fullgöra och utveckla de en gång gifna idéerna. Nej, därtill finns det alltför mycken kraft och alltför mycken förmåga hos de engelska konstnärerna.

Det är för öfrigt storartadt, att de uträttat hvad de gjort under dessa år, då landet varit försänkt i sorg och olycka, då endast tanken på konst måtte ha förefallit om inte onaturlig, så dock tillhörande en annan och lyckligare värld. Hvad som gjorts under dessa år är snarare ett bevis för, huru djupt kärleken till skönheten ändock är rotad i den mänskliga naturen.

Framtidsutsikter för Sveriges textilkonst.

Af

Carin Wästberg.

Innan vi tänka på textilkonstens framtida utsikter, skall jag be att få i hast nämna några ord om textilkonsten själf, d. v. s. om Sveriges textilkonst.

Som hvar och en numer torde veta, menas med textilt arbete allt det, som utföres af tråd, materialet liksom metoderna må vara hvilka som hälst. Färdigheten att häraf tillverka stoffer, tyger, är naturligtvis urgammal. Och lika åldrig som denna kunskap är är sättet för dess utförande. Detta har ända till senare tider, de må väl kallas sena i jämförelse med de oändliga perioder, som gått förut, varit ett handens arbete. Men just i dessa senare tider kom maskinen med och satte punkt för handarbetets envälde. Sedan ångan kommit maskinen till hjälp blefvo dess landvinningar oerhörda och dess verkningar af genomgripande betydelse på alla arbetsområden. Där maskinens Jaggernautsvagn ännu icke rullat fram, där frodas alltfort handarbetet som blommorna på ängen, men bakom den, i dens spår, är textilkonsten så välordnad, jämn och slät som en storstadsgata. Icke ens ett litet grässtrå i rännstenen

stör lugnet af den grå färgen. Trots maskinens allmakt och trots den ännu allsmäktigare människan, finnes emellertid vissa gränser öfver hvilka den, maskinen, hittills icke kunnat gå. Tätt befolkade samhällen och en talrik arbetareklass äro lifsvillkoren för all dess verksamhet. I ett glest bebyggdt land ges följaktligen oöfverstigliga hinder. Stora obebodda arealer mellan hvarje liten stad, hvarje by, hvarje gård — det är den bleka döden för maskinindustrien — storindustrien isynnerhet.

Bland civiliserade länder äro de allra flesta tätt befolkade. De hafva ock maskiner i öfverflöd. Endast här nord på äro förhållandena ännu de motsatta och komma väl länge att så förblifva Hvarken Sverige, Norge eller Finland har nog industriell verksamhet för att sysselsätta sina arbetsdugliga innevånare. Folket i öde trakter och de som bo fjärran från kommunikationsleder äro hänvisade till handarbeten af hvarjehanda art. På grund af dessa omständigheter äro vi nordbor att räkna till de få kultiverade nationer, som ännu äga en handarbetad textilkonst. Särskildt värderik är denna i vårt land, emedan ett definitivt afbrott på den traditionella hemslöjden aldrig kommit till stånd. Har fabriksarbetet utträngt den på en af industrien och samfärdseln mera gynnad ort, så har det dock hela tiden funnits stora sträckor af landet, där hemmets egna behof hållit det handarbetade vid makt och i ära.

Och icke nog med att våra förhållanden gifvit oss en handarbetad textilkonst, föremål för mången framsynt utländings afund. De ha ock tvingat fram en verksamhet, som resulterat i textilkonstens förädling ända därhän, att vi nu äfven äga en *textil konst*, en dekorativ konst i textilmaterial och teknik, erkändt enastående i fulländning, jämförd med dylik utomlands. I dessa båda interiörer * ha vi exempel på det textila handarbetets nuvarande ståndpunkt både som dekorativkonst och hemslöjd. Ingendera behöfver här någon särskild rekommendation för att beaktas och uppskattas. De kunna tala för sig själfva båda dessa föreningar,

* För tillfället af Hand. Vänner och Fören. för Sv. Hemslöjd anordnade utställningar.

Handarbetets Vänner och Föreningen för Svensk Hemslöjd. Huru många tankar, huru mycket bekymmer och arbete, som ligger bakom dessa påtagliga bevis på nationell smak och arbetsskicklighet, det kan endast den fatta, som själf under små förhållanden och motigheter af alla slag försökt drifva igenom något allmännyttigt. (Det är alltid det allmännyttiga som motas mest.)

När resultatet är godt är ju allt godt. De böra kanske nu hvila på sina lagrar de, som kommit allt detta åstad? Ingalunda. Ve den, som hvilar och ännu är arbetsför, ännu är utvecklingsmöjlig. Innan han vet ordet af vissnar hans lager, och aldrig skall han skörda någon mer hvarken för sig eller sitt intresse. Och vinsten af arbetet, som följer efter mödan — aldrig går före denna, går förlorad antingen hastigt eller så småningom, men lika oåterkalleligt. Nej, framåt, alltid framåt, det gifves blott denna enda lösen för den som vill slippa igenom. Ha vi kommit så långt att både erkännande och efterfrågan kommit vår textilkonst till del då är tiden att fortsätta för att trygga verkets framtid, då är ock den tid inne, när alla uppoffringar börja godtgöras.

Det stryker en frisk fläkt af realitet genom lifvet just nu. I Sophus Bugges senaste tal, hans s. k. testamente till Norges studenter, märks den så tydligt. Och som den gamle professorn verkligen är en auktoritet, vill jag bruka hans uppfattning som en sköld, bakom hvilken jag försvarar min och andras mening. Han säger, om ej bokstafligen så dock i andemeningen, dessa sunda ord: *De egendomligheter, som utvecklat sig hos de skilda folken, skola göras kända och fruktbärande i lifvets praktiska verksamhet.* Och litet längre fram i samma tal ungefär så: *Folken skola sättas i tillfälle lära känna hvarandras verksamhet för att däraf lära sig förbättra den lifsgärning, som ligger närmast deras dagliga forhållanden.* Handlade man i allmänhet i öfverenstämmelse med Bugges visa

råd, så skulle icke, som nu, hela världen anstränga sig till det yttersta att föra i marknaden precis samma varor, till ömsesidigt fördärf. Hvarje nation borde ju i stället upparbeta sig till fullkomlighet på det eller de områden, som ligga det landets naturliga resurser närmast. Följde vi hans råd, så *utvecklade vi*, bl. a. *vår textilkonst till förmån för vår nationella ekonomi*. Därmed vore ock textilkonstens framtid betryggad, så hvad fortsatt utveckling som lifslängd beträffar.

Därute ha de sin storindustri, sin mera lättskötta jordmån och handelns stora kommunikationer att draga nytta af för sitt lifsuppehälle. Här hemma ha vi annat, som är lika mycket värdt, endast vi taga vara på det. Men i stället nöja vi oss med att, som nation, stå kvar i det trältillstånd, som så betecknande nämnes nödtorftigt, d. v. s. det, som så småningom drifver glädjen från den gladaste. Vi ha t. ex. ett verksamhetsområde, det som i dag tar vår uppmärksamhet i anspråk, som är speciellt vårt, som ligger våra nationella förhållanden närmast, hvarför dröja vi att begagna det som inkomstkälla?

Tro nu icke att det handarbetade går för långsamt för att kunna betalas i våra brådskande tider. Dels skall det utföras af dem, som af lokala och andra orsaker ej komma åt annan sysselsättning, som således förtjäna *något* på handarbete men intet utan det. Dels skall det salubjudas där det handarbetade är sällsynt men begärligt. Någon rättvisare norm för handeln mellan folken, än att det ena bjuder hvad det andra icke tillverkar, men gärna vill köpa, kan ju icke tänkas.

Hvar ligger då den ort, där det handarbetade är sällsynt men eftersträfvadt, där vi ha att motse en marknad utan svåra hinder? Det torde ha framgått af det föregående. Den ligger i de länder, där arbetskraften, på grund af maskinindustriens landvinningar blifvit för dyr för att användas till det långsammare handarbetet, men där tillgången på penningar är stor nog att betala äfven det, som göres för hand, och där penningarnas ägare begär just detta. Alltså, vi böra exportera vår textilkonst. (Jag vet att ordet export

verkar förstenande på svenskarne, då däremot import ej oroar dem det minsta.) Vi böra inrätta filialer i de förnämsta folksamlingscentra som finnas. Antagligen äro Paris, Newyork och London de bästa till att börja med. Det skulle vara verkliga filialer, icke blott expositionslokaler, utan filialer med arbetspersonal, så att smärre beställningar där genast kunde utföras, detta dels af tidsvinst, men egentligen för att slippa onödigt fördyra småsaker med tull- och fraktafgifter. Däremot borde tillsvidare alla stora uppgifter utföras vid hufvudbyrån i Stockholm.

Af de uppräknade tre städerna känner jag personligen till Paris och London, mest Paris, och kan detta möjligen vara anledningen till att jag sätter den platsen främst som försäljningsort.

Då det tilläfventyrs finns någon enda som tviflar på, att utlandet verkligen sätter värde på vår textilkonst — vår hemslöjd känna de ännu icke — skall jag be att få nämna ett par exempel från min erfarenheter i metropolen vid Seinen. Under sista världsutställningen därstädes sålde Hand. Vänner till fransmän och amerikanare nästan allt, som möjligtvis kunde lämpa sig för köparnes vanor. Hade vi på förhand tagit minsta hänsyn till kontinentala måttförhållanden och rättat våra kompositioner därefter, hade med all säkerhet afsättningen blifvit mycket stor, trots expositionslokalens litenhet och mindre goda läge. Såväl under utställningstiden som under den därpå följande vintern, då jag stannade i Paris för att, bl. a. studera utsikterna för en eventuell utrikes afsättning, hörde jag mer än en gång önskningar om en Handarbetets Vänners filial därstädes.

Själf hade jag många tillfällen att sakna en sådan, isynnerhet när det var fråga om att komplettera något af svensk texilkonst, inköpt på expositionen. Icke fann jag något därute, och icke ville folk vänta till dess det genom alla instanser hann anlända från Stockholm. Slutet blef, att det hela fick öfverlåtas på vanliga tapetserare eller andra affärer. Blott en enda familj gaf sig tid att vänta. De hade gjort sina beställningar under utställningstiden, och det begärda, ankom i juni året därpå. Detta bevisar både hur stor rekvisi-

tionen var och hur långsamt det går att rekvirera på längre håll. Men det finnes en ännu säkrare mätare på våra framgångar än dessa de enskildas smak för svensk dekorativ konst. Då nyssnämnda sändning kom i juni, gick jag till L'Art Nouveau Bing för att om möjligt under några dagar utställa föremålen, innan de uppsattes, där de skulle bli sittande. Jag bad chefen, Mr. Bing, först komma med och se dem. Ja, det skulle han gärna göra, kom mycket väl ihåg oss från utställningen året förut, men på förhand lofva att utställa dem i sitt Maison de l'art nouveau, det kunde han ändå inte Jag var mycket lugn, visste ju hvad som fanns i marknaden, visste hvad jag hade att visa. Och Mr. Bing kom och såg och vi svenskar segrade fullständigt. Icke nog med att jag fick välja lämpligaste tiden för den lilla utställningen och rummet, där den skulle ordnas, Mr. Bing stälde äfven sina vana arbetare till mitt förfogande och vid uppgörelsen tog han icke ett öre vare sig i hyra eller för allt besväret. Det hela kostade drickspengar till arbetarne. Till sist bad Mr. Bing få bli H. A. V:s kommisionär i Paris på otroligt fördelaktiga villkor. Det återstår att tillägga, att chefen för L'Art Nouveau Bing är en ovanligt intelligent herre och en gammal erfaren köpman. Han för endast det i handeln, som betalar sig. Först det japanska i många, många år, så länge det var på modet. Nu intet, som ej är nutidskonst och det allra bästa däraf. Han känner publiken. När han därför bjuder goda villkor som kommissionär, betyder det, att varan är minst sagdt säljbar. (Beträffande kommisionsfrågan, kunde den lösas på så sätt, att vi använde Bings utmärkta lokaler till exposition enligt hans egna villkor, ehuru vi samtidigt hade filialen.

Så stod saken i Paris 1901. Finns det under dylika omständigheter någon giltig anledning att dröja mer än de två år, som nu snart gått till ända och delvis låtit glömska falla öfver vårt begynnande anseende därute? Hvarför skulle vi icke tillmötesgå en köpare, därför att han bor utomlands, när vi här hemma icke ha köpare nog för att få debet och kredit att gå ihop?

Men afsättningen på utrikes ort har äfven en annan uppgift än den, att skaffa afnämare för vårt öfverflöd af arbete. Den är ett det allra kraftigaste medel till den svenska textilkonstens utveckling. Det är ju så naturligt, att en vara, hvars tillverkning icke ekonomiskt bär sig, förr eller senare måste upphöra att produceras. I ju mindre skala ett arbete bedrifves, dess dyrare blir det. Antingen måste det afstanna, eller måste man kosta mindre på det, och att bli allt sämre och sämre är då dess oundvikliga öde. Det är något annat som också är lika självklart: Det som växer, det måste ha rum att växa. Vår textilkonst är ung och lifskraftig, den fordrar ett större afyttringsområde nu än i sin begynnelse. Men får den icke detta snart, så kan det nog hända, att af hela vår dyrbara nya textila konst blir det blott en början till något stort, men ingen fortsättning. Den blir då en träffande illustration till det omdöme, en riksdagsman i andra kammaren fällde under rösträttsdebatten förliden vår: »Svenskarne», sade han, »utmärka sig för stora ansatser och för stora försummelser». Det *är* en stor ansats detta, att ha begynt gå nya vägar i dekorativ textilkonst, ursprungligare i sina motiv, rikare i teknik än någon samtida sådan. Det *är* lika visst en stor försummelse, att icke med alla till buds stående medel söka hålla den vid friskt lif till dess den når en verklig fulländning. — Den fulländning, jag förut nämnt, existerar egentligen, då vår textilkonst jämföres med den nutida i utlandet, icke då den jämföres med hvad textilkonst kan utvecklas till.

Men kanske är det sannt, att denna brådskande tid är blott en ansatsernas tid, att vi degenererat och icke förmå fullfölja våra idéer? Ser man tillbaka på historiens konstperioder så tycks det nästan vara så. De blifva allt kortare dessa stilperioder. Och hvarje land tar sig efter ett dylikt kraftprof en omåttligt lång hvila. Än i dag står österlandet högst i handarbetade textila alster. Det är något fenomenalt med dessa gamla folk i öster, som är egnadt att väcka både vår beundran och vår oro. Såsom nationer ha de för sekler sedan upphört att spela någon värdigare roll. Såsom intelligenser ha de minst lika länge varit utan inflytande på kulturens

utveckling. Och ändock kunna de än i dag tjusa mänskligheten med sina sköna alster, tillfredsställande i såväl teckning som teknik. Huru kraftiga, hur begåfvade måtte de ej ha varit på sin storhetstid, då de ännu efter en så lång tid af förfall kunna prestera dylika bevis på lefvande skönhetssinne? Se på grekerna! De kommo senare in i historien än österländingarna, de gamla babyloniers, meders och persers afkomlingar. Grekland kreerade det högsta i konst, som ännu sett dagen, men hur länge har det sedan ej hvilat sig? Till den dag som är. Italiens båda stilar, den romerska och renässansen, skiljas af århundraden af hvila. Efter den sistnämnda insatsen i konsten sof landet ännu lugnt för ett 10-tal af år sedan. Nu lär det emellertid uppstått någon rörelse, men icke inifrån, utan utifrån, från den europeiska nystilens läger. Nystilen, ja. Från 1880-talet har den lefvat, och hur trötta ha icke många hunnit bli på den, till och med i det land, som såg den födas. I sanning, vid jämförelse med de gamla folken måste vi tillstå, att vi äro de svagare. (Till fenomenet om nystilens tröttande inflytande skall jag strax återkomma.)

Frågan blir då, om vi nordbor, närmast vi svenskar i konstbetingelsen äro alldeles likställda med våra ärade samtida. Jag tror det icke. Vi äro ursprungligare än de, individuellare i vår smak än någon af de kontinentens nationer, som kommit med i den nya rörelsen. Vi kunna därför bättre motstå det ultra moderna. En annan faktor af utomordentlig vikt är, att vi aldrig förut uttömt våra krafter på någon självständig konstuppfattning och konstutöfning. Hvad särskildt beträffar vår textila nystil, har den ännu en fördel att räkna med. Den är användbar i det praktiska lifvet. På grund af samtliga dessa företräden kan man våga hoppas, att vi äro i stånd fullfölja hvad vi börjat, att vår textila konst är utvecklingsmöjlig. Och hvad allt kan det då icke blifva af den! — om vi göra allt för den! *Den kan komma att dominera världsmarknaden af handarbetad textil konst. Detta är sammanfattningen af dess framtida utsikter.*

För att börja en utrikes handel äro vi redan rustade. För att bibehålla den äro vi det däremot icke. Detta beror närmast på materialets beskaffenhet. Först måste själfva råvaran vara af bättre kvalité. För det andra måste skickligheten att behandla densamma upparbetas. För det tredje — något mycket väsentligt — skall råvaran produceras inom landet, liksom dess förädling måste ske här.

När Jonas Alströmer tog sig före att höja Sveriges produktionsförmåga i textilt hänseende, gjorde han början med att resa omkring — han reste så länge hans stora förmögenhet räckte — för att undersöka och hemföra råmaterial, ty att detta måste vara inhemskt om tillverkningen skulle bära sig, stod alldeles klart för honom. Att han härvidlag såg rätt, bevisas bäst af resultatet. Därom står det i någon af hans biografier: »Industrien tillväxte snabbt, till så mycken större fördel för landet, som den hufvudsakligen var grundad på inhemska råämnen». Alströmer gjorde just hvad vi böra göra. Han införskref fårracer som lämpade sig för hans fabrikat. De kommo både från England, Holland, Spanien, Afrika och mindre Asien — från det sistnämnda togos Angoragetter. Allt med den tidens kommunikationer! Vidare anlade A. en stor anstalt för fårafvel. Han införde äfven en mängd färgväxter. Allt detta behöfva äfven vi: får med vacker, glänsande ull, växter som ge pålitliga färger och ändå sköna. Men vi kunna ej sitta hemma och blott studera priskuranter och sedan rekvirera per post. Personer, som äro riktigt förtrogna på dessa områden, skola ut för att söka reda på, hvar det nu för tiden bästa står att få. Man måste nämligen icke allenast köpa detta med sig hem, utan på ort och ställe sätta sig in i behandlingen däraf — det må gälla djur eller växter. Hvad t. ex. ullen beträffar, är det icke allenast racen, som afgör hurudan varan blir. Kvaliteten bestämmes dessutom af huru fåret skötes medan ullen växer och slutligen af huru denna handteras efter afklippandet.

Allt detta med anskaffande af material och bearbetningen af detsamma kunde ju komma på Hemslöjdsföreningens lott. Den

har ju sina flesta medarbetare på landsbygden och redan genom dessa förbindelser lättare att förmedla nya sådana. Att finna lämpliga gårdar och människor, som villigt åtaga sig den besvärliga fårskötseln, att finna mark som ger det bästa lin och de kraftigaste färgväxter och slutligen personer som förstå förädla råvaran, detta ligger ju nära till hands för den, som kommer i beröring med hela befolkningen på landet. Allt arbete faller därför icke, och icke lönlöst på Hemslöjden. Då det bästa materialet i första hand behöfves för det dyraste arbetet, för den dekorativa textilkonsten, så blefve ju den del af verksamheten, som hade denna om hand, Hemslöjdens stående kund. *Skall Sveriges handarbetade textilkonst i sin helhet ha gemensamma fosterländska och ekonomiska intressen, måste det nog framdeles foga sig så, att dess angelägenheter, särskildt de, som höra samman med material och afsättning, ledes af en gemensam öfverstyrelse,* hvar och en af de båda hufvudriktningarna för verksamheten obetaget, att genom en egen byrå självständigt sköta det, som faller inom hvars och ens speciella område. Den rent konstnärliga hjälp hemslöjden behöfde i mönster och dylikt kunde den erhålla vid byrån för den dekorativa textilkonsten.

För att bibehålla marknaden är det ock nödvändigt, att vi öka vår kunskap och vår skicklighet i tekniken. Den delen omfattar dock för mycket af direkt yrkesintresse för att lämpa sig för en så här kortfattad öfverblick af ämnet.

Men det ges ännu ett tredje villkor, lika vägande som något af de öfriga, för att vår textilkonst skall få ett långt och ärorikt lif. *Vi måste vara själfständiga i våra kompositioner, Det vi utföra måste vara karaktäristiskt för oss.* Hvarför är man så trött på den europeiska nystilen? Jo, det är en fullt konsekvent följd af, att den ena nationen ser med den andras ögon, lånar icke endast motiven utan äfven motivbehandling och teknik af hvarandra och dessutom köper materielet från samma industriella förlag. Att hålla oss obesmittade af de flyktiga modevindar, som fara fram i både gamla och nya världen, utan att sätta oss öfver det nya och

goda, som äfven dessa kunna lära oss, det är ett önskemål, som vi verkligen skola försöka uppnå. Att se, höra och återgifva på ett individuellt sätt har till resultat ett arbete, som icke så lätt förlorar i värde, förutsatt att materialet är godt och tekniken likaså.

Nu har jag dristat mig att tala om export af vår svenska textilkonst och om gemensamt uppträdande för gemensamma syften, som vore allt detta en möjlighet, ty för mig ter det sig så. Det finnes nämligen personer som af naturen blifvit blinda på det öga som vetter åt omöjligheterna. Därför äro de icke blinda för svårigheter.

Till slut återstår blott att påminna vederbörande om, att detta arbete i textilkonstens tjänst icke absolut *måste* vara ett kvinnogöra. Mödan för att lyckas är så så stor, att den väl behöfver delas på många. Hedern och vinsten bli också stora nog för att räcka till för både män och kvinnor.

Utdrag ur till Kungl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

N:o 55. Öfverläraren vid Tekniska Skolan i Stockholm **Thor Thoréns** reseberättelse:

Sedan Kungl. Maj:t, genom nådigt bref till Kungl. Kommerskollegium, beviljat undertecknad ett sökt reseunderstöd, för att vid världsutställningen i Paris 1900 studera »*med min lärarebefattning förenade ämnen*», får jag efter verkställd studieresa, i öfverensstämmelse med för dylikt reseunderstöd fastställda villkor, härmed afgifva följande reseberättelse:

Då mitt läroämne vid Tekniska Skolan i Stockholm, på grund af begränsadt antal facklärare, under den generella rubriken: »*Högre Konstindustriel Fackteckning*», i sig nödgas innefatta snart sagdt alla konstindustrigrenar, måste mitt studieprogram i Paris synas alltför omfattande, men dels kunde här knappast blifva fråga om djupt ingående detaljstudier, dels erbjöd den väldiga utställningen ett studiefält, som i mångsidighet, samt icke minst i öfverskådligt system och anordning, väl aldrig tillförene stått en intresserad fackman till buds.

Innan jag öfvergår till den direkta skildringen af mina iakttagelser, må det tillåtas mig, att så att säga utom programmet förutskicka några allmänna reflexioner, på hvilka jag sedan vågar stödja min personliga uppfattning af förhållandena.

Då jag genom ett liknande reseunderstöd år 1896 sattes i tillfälle, att i enahanda syfte, besöka icke mindre än fem skilda utställningar, i Berlin, Dresden, Nürnberg, Kiel och Malmö, kunde jag bilda mig ett omdöme om konstindustriens dåvarande ställning och de pågående rörelserna inom densamma. Det blef mig *nu* möjligt, att vid jämförelse tydligt konstatera, det kraftiga och snabba genombrott, den moderna, från England stammande rörelsen, äfven i Europa på mellantiden utfört.

Å förutnämnda utställningar 1896, liksom å vår Stockholmsutställning 1897, spårades ett kyligt, afvisande motstånd mot de nya idéerna, ett segt fasthållande vid de gamla stilarna, åtminstone inom möbelfacket, och särskildt i Berlin och Stockholm, vid den återupplifvade »*empiren*». Man såg knappast den nya rörelsen annat än i rent engelst omhölje, eller i närbeslägtade ofta klumpiga härmningsförsök, som i Berlin t. o. m. ärligt och blygt gömde sig under rubriken »engelsk stil».

Nu fanns ej längre någon tvekan! Pariserutställningens konstindustriafdelning gaf som helhet otvetydigt vid handen, att de af *Ruskin* profeterade

af *W. Morris*, *Burne-Jones*, *W. Crane* m. fl. genomförda och tillämpade nya idéerna, trängt segrande in på alla områden äfven i Europa, och hvad bättre var, ej längre seglande under engelsk flagg, utan ej sällan styrande sin egen kurs, med den konstnärliga personlighetens eget chefstecken på toppen. Med en nästan oroande själfsäkerhet hade de gamla förebilderna slungats, eller förvisats till muséerna, för att öfverallt, enligt de nya lärorna, låta hvarje föremål blifva: *ett uttryck, för sin egen tid, sin egen tids stil.*

Inför den *verkliga kunnighet*, om hvilken åtminstone de mera framskjutne konstnärernas alster buro vittne, kunde ej längre en kortsynt kritik beteckna dem som »dilettantmessiga försök» eller »bizarra öfverdrifter», det nya århundradets, länge sökta, länge profeterade *stil*, hade ändtligen kommit.

Egendomligt nog tycktes mig det »fria» Frankrike minst, och det »konservativa» Tyskland mest påverkadt af den nya stilen. Hvad Frankrike beträffar låg förklaringen nära till hands. Då man haft att uppvisa sådana i sitt slag fulländade stilepoker, som »*Ludvig-stilarna*» och »*Empiren*», hvilka i Frankrike firat, och ännu fira, sådana triumfer, som glansfullt framgingo af de, i det s. k. »lilla konstpalatsets», å utställningen anordnade retrospektiva museisamlingarna, hade man naturligen haft svårare än andra, att genast slunga allt det traditionella öfver bord för ett kanske tillfälligt, eller ovisst smakens vindkast, kom det än från det kunniga, konstförfarna England. Också förmärktes i synnerhet de franska skolornas för öfrigt ytterst genomförda studiesätt, ett visst motstånd mot, ett försiktigt läppjande utan rus på den förföriska trolldrycken, den nya stilen.

Också visar, enligt min uppfattning, den moderna franska konstindustrien, åtminstone jämförd med Österrikes eller Belgiens, knappast någon verklig förståelse af det nya omdaningsarbetet, som vill åstadkomma enkelhet i formen, ärlig materialbehandling och framför allt kunnigt stiliserade mönster, då däremot dess på traditionella förebilder bygda alster, så i träarbete, keramik, glas och metallkonst, så mycket stoltare vittna om den gedigna handtverkskunnighet och känsliga formsäkerhet, som alltid skall ställa fransk konstindustri i förgrunden vid våra utställningar.

Man kan ej heller underlåta, att i denna franska återhållsamhet mot det nya, se en viss befogad mening.

Ser man i klump allt hvad här bjöds af mer eller mindre lyckade försök till nydaning på alla områden och skilda länder, kan man visserligen ej undgå att lifligt beundra de ofta ärliga, alltid orginella sträfvandena enligt ideela principer, men samtidigt gör man sig ovilkorligen samma befogade fråga: »*Wohin treiben wir?*», som fått en så sund utläggning af *S. Bing* i den moderna tidskriften »Dekorative Kunst». * I likhet med denne och andra sansade författare kan man ej låta de visserligen talrika lyckade resultaten helt undanskymma den stora fara, som ligger däri, att en så lifskraftig tidsströmning, liksom den elektriska strömmen, utan säker ledning, lätt tar sig olofliga vägar, där den kan åstadkomma ohjälplig skada, om ej kunniga händer isolera den till gagn i en sund riktning.

---

* »Dekorative Kunst» N:o I och II 1897.

Vi få nämligen ej glömma, att vår konstindustri just nu befinner sig vid en kritisk vändpunkt. Hur lugnt och följdriktigt kunna ej de föregående stilepokernas utveckling ur hvarandra följas i konsthistorien ända till »*empiren*». Men här inträffar ett tvärt afbrott, som följes af stillastående och en återgång till snart sagdt alla tidigare epoker, till dess man på 1890-talet åter stannar vid »empiren» i återupplifvad gestalt. Nu kan den afklippta utvecklingstråden ej längre hopskarfvas. En fullständig stilrevolution blir nödvändig — och den kommer, men faran för dess konsekvenser är i sanning öfverhängande, ty liksom hvarje revolution har i släptåg allmän lagförbistring, liksom efter den disciplinerade truppen i fält städse i krigstid följa samvetslösa marodörer, så åtföljas den nya stilens kunniga, verkligt banbrytande målsmän tyvärr alltid af en talrik skara dilettanter, som med okunniga försök och bizarrerier ofta ohjälpligt skada såväl saken själf, som ock dess heder och anseende.

Uti en uppsats för Svenska Slöjdföreningen har undertecknad under rubriken »Stilisering och Naturalism»,* sökt framhålla den risk, som ligger däri, att det allt för intima naturdyrkandet, utan kunnig handledning för oss *tillbaka* i st. f. framåt, från de gamles lagbundna, strängt stiliserade mönster, i armarna på den lockande naturalism, som utmärker 1850-talets dekadensperiod. Så länge hvarje dilettant tror sig idka konstindustri och mönsterkomposition, då han aftecknar en blomma vid vägkanten och med denna naturkopia som stoff lättvindigt formar en tapetfris eller ett broderi, så länge det rena naturkopierandet blir enda resultatet, utan den personliga, konstnärliga omdaning af motivet, som vi kalla »stilisering», så länge har hvarje verklig vän af vår konstindustri rätt att oroa sig för den nya stilens framtid.

Betraktom japanernas fulländade konstindustriafdelning i Paris, enligt min åsigt hela utställningens förnämsta, och vi kunna bevittna, till hvilken ej anad höjd en jämn utvecklig, från epok till epok, kan leda, och den kritiker, (och sådana finnas), som i japanens ögonskenliga, laglösa och lekfulla detaljbehandling inbillar sig se utslag af en alltmera öfverhandtagande »naturalism», begår helt säkert ett grundligt misstag. Bland andra i japanska textilafdelningen utställda alster fanns t. ex. en i schattérsöm i silke utförd skärm med en tiger i full storlek. Dess tekniska utförande stod öfver allt beröm och trots dess skenbart naturalistiska behandling, såg man den sinnrika teknik, som funnit stiliserade uttrycksmedel för såväl hudfläckarnes som ögats och pupillens behandling i detalj. Det var dock något annat än de i något slags »klippt flossa» moddellerade hundar med fastsydda verkliga emaljögon, som prydde 1850-talets pallar och soffkuddar. Japans utsökta elfenbenssniderier, broderier och lackarbeten, samt icke minst dess keramik, rönte också en uppmärksamhet och beundran från alla och skilda läger, som säkerligen icke kom något annat land till del, och skolor, muséer och enskilda skyndade att med sådan ifver förvärfva dess alster, att dessa ofta såldes redan vid uppackningen.

Hvilken mångfald af keramiska mästerstycken, hvilken utsökt, fulländad teknik, jämförd med hvilken äfven de mera framskjutne franska konstnärerna måste känna sig ännu stå på imitatörernas, experimentens ståndpunkt.

Också kunde man utan svårighet bland japanernas keramik igenkänna

---

* Svenska Slöjdföreningens Meddelande I, 1899.

förebilderna till snart sagdt alla de franska keramisteraas alster, i synnerhet, som den japanske kommissarien, om med afsigt, kanske på skämt, hvilketdera kan ej afgöras, ordnat sina samlingar i grupper, där fackmannen kunde förnöja sig med att grupp för grupp igenkänna »*Delaherche*», »*Millet*», »*Faïençeries de Dijoin*» med rinnande glasyrer, »*Dammouse*» med kokande, grumlig glasyr, »*Grès Flammés de Delpayrat*» med dess om grönbrun majolika påminnande teknik, för att ej glömma de blåhvita vaserna i Paris kallade »*Les ceramiques de Làchenal*» m. fl., allt besannande det gamla ordspråket: »intet nytt under solen». Trots dessa förringande fakta måste i detta sammanhang om den franska keramiken som helhet sägas, att den visade ståtliga resultat och en lifaktig utveckling.

Särskildt skulle undertecknad, som särdeles anmärkningsvärd vilja omnämna ett slags keramik, kallad: »*Faïençes à reflet métalliques de Clement Massier*», med en härlig grön vaxmatt, iriserande, om Tiffanyglaset erinrande, lustre, och med ytterst enkla former prydda, af svaga ytmönster i blomsterdekoration, af hvilken förvisso åtminstone ett exemplar vore värdigt tillhöra vårt Nationalmuseums samlingar.

Närmast i rangskalan komma otvifvelaktigt de danska »*Kongelige Porzellanfabriker*», »*Bing & Groendahl*» och »*Kaehler*», samt, glädjande att nämna, de svenska fabrikerna »*Rörstrand*» och »*Gustafsberg*», alla väl kända från Stockholmsutställningen 1897. I motsats mot de danska, visade de svenska sedan dess betydande nyheter, hvilka närmare beskrifvits i den ingress till svenska Pariserkatalogens konstindustriafdelning, som undertecknad haft förtroendet redigera. Holländarnes »*Rozenburg-porslin*» liksom en del tyska nyheter från »*Meissen*» och »*M. Läuger, Karlsruhe*» m. fl. kunna af utrymmesskäl här blott omnämnas.

Hade den »nya stilen», hvars resultat kom att blifva mitt hufvudsakliga studium, i den keramiska konsten funnit ett tacksamt uttrycksmedel för nya form- och färgförsök, så erbjöd innerdekorationen och möbelkonsten ett icke mindre anmärkningsvärdt.

Engelsmännen, här fåtaligt, ehuru städse väl representerade, komma naturligen sedan gammalt främst, och erbjödo mönstergilla prof sådana som t. ex. »*Waring & Gillow's*» genomförda interiör af ett engelskt hem, liksom deras skolarbeten, (hufvudsakligen ritningar) visade grundligheten och systemet i en engelsk mönster-ritares utdaning, men *därnäst*, ock att märka, fullt själfständiga i arten af sin verksamhet, tvekar jag ej att sätta de österrikiska märkesmännen: *J. Hoffmann, L. Baumann, J. Olbrich, O. Wagner* m. fl. hvilka genom sina arbeten, på ett glänsande sätt representerade i Paris, näst japanerna kanske ådrogo sig mesta intresset hos fackmännen.

För att genast förstå och uppskatta »*Wienerskolans*» hastiga uppsving behöfde man blott se den gedigna utställning, som under prof. Hoffmanns ledning anordnats af »*Die Wiener Kunstgewerbeschule*». Ensamt dess interiörer i enkelt, slätt träarbete med beslag, samt väggfält i applikation å väf, voro mäster stycken i sitt slag, redan efteråt mångfaldiga gånger återgifna i ord och bild och de enskilda montrerna bjödo icke mindre öfverraskande skolresultat. Sålunda antecknar jag, som en af Pariserutställningens perlor på det moderna området, de under professor *J. Hrdlicka's* ledning vid »*K. K. Zentral-Spitzenkurs*»

utförda, sydda trådspetsarna, värda att oförändrade tjäna som museiförebilder i lyckad blomsterstilisering och tekniskt utförande, och för undertecknad af synnerligt inträsse, då försök i samma riktning vid Tekniska Skolan i Stockholm gjorts, till höjande af vår inhemska knypplingskonst.

Rörande *sättet* att utställa, sätter jag obetingadt *Österrike* främst af alla, på grund af *L. Baumann's* stränga, antikiserande tonddekoration i hvitt och grönt samt lefvande växter, hvilken genom sin lugna nobless bjärt afvek från grannarnes öfverlastade prakt.

Möbelområdet, (fortfarande det rent moderna), hade kanske ej alltid fått så lyckade uttryck ens hos »Wienerskolan», och här stod England ännu ouppnådt. Principen om »formens enkelhet» hade på flere håll skjutit öfver målet dels därutinnan, att sådan öfvervägande vigt lades på de *praktiska ändamålet* och *konstruktionen,* att denna sistnämda, nästan naken och ohöljd, kräfde oberättigade anspråk på införandet af, jag skulle vilja kalla det, »köksmöbelns» eller »drängstugans» torftighet i våra salonger, dels, genom användandet af så raffinerad dekoration i intarsia och metall, att den för ögat afsedda enkelheten, stod i allt för skarp motsats mot möbelns pekuniära värde, tvänne ytterligheter, som synes mig innebära fara för möbelkonstens utveckling i dylik riktning.

Däremot skall erkännande antecknas den *ärlighet,* som med vämjelse förkastar all imitation, eller nekar att offra det minsta af möbelns gedigenhet, eller goda sammansättning, för det yttre skenets skull.

Därjämte visade metallbeslagen ett storartadt framsteg, och säkerligen skall en hvar med glädje låta våra traditionela, illa gjutna, knappast efterputsade, sällan brännförgyllda handtag och nyckelplåtar lämna rum för dessa måttfulla, enkla, handdrifna prydnader, lågt infällda eller pålagda de släta ytorna. Mycket vore här att ännu omnämna, dels för att anmärka, dels erkänna den nya möbelstilens resultat, men utrymmet tvingar oss vidare för att skärskåda nya slag af konstindustriens alster.

Hvad textilkonsten beträffar torde det ej råda något tvifvel, att *Sverige—Norge,* genom mångsidigheten och den konstnärliga halten hos sina alster, intog hedersrummet. Utan att förringa värdet hos *den stora Gobelinfabrikens* prestationer, af hvilka dock de moderna visade en betänklig tillbakagång, eller af *Eugène Grasset's* m. fl. talangfulla och genomarbetare kartonger, kunde ej förnekas, och erkändes öppet af främlingarne själfva, att de svenska, smakfulla gobelinerna och broderierna, i sin rika tekniska omvexling, liksom de norska rödlakansväfnaderna, särskildt efter *Gerhard Munthes* kartonger, liksom *Frida Hansens* genombrutna portierer, hörde till det bästa, som å Pariserutställningen i den vägen exponerades. Ståtliga applikationer å linne af *Marie Jacounchikoff-Weber* antecknas som väl studerade, däremot måste undertecknad förklara sig oförmögen, att fullt uppskatta professor Eckmann's och H. Obrist's mycket omskrifna mattor och broderier.

På guldsmedens och den finare metallteknikens område visade sig fransmännen ännu oöfverträffade, trots Tysklands otaliga, emaljerade smycken och silfversmiden i utpräglad »Jugend-stil», och Englands öfverlastade bordsgarnityrer och uppsatser. Glädjande att nämna syntes intresset för konstnärlig be-

handling af enklare metaller, järn, koppar och tenn, vara i stadigt stigande. Jag menar ej här det s. k. »Keyserzinn», hvilket jag på grund af dess imitation af silfrets glans och former, anser förkastligt, utan dessa enkelt hållna, lågt drifna eller gjutna fat, kannor, ljusstakar och lampetter, m. m., som för interiören i det moderna hemmet äro så tacksamma dekorativa medel.

Den elektriska armaturen, länge en profkarta på all världens gamla stilformer, hade nu fått sin egen, det *nya* ljusets *nya* utstyrsel, som med ledning af engelska och amerikanska förebilder, höll sig till enkla, lätta anordningar, där ledningstråden och lamphållaren voro de enda motiven. Här firade det amerikanska *Tiffanyglaset* med sin härliga, mångskimrande luster oförgätliga triumfer, och denna firmas iriserande, perlemorskiftande konstföremål framstå ännu för minnet, som den bästa symbolen af den moderna konstindustriens mångfrestande uppgifter, sådana de tedde sig å 1900 års världsutställning.

N:o 56. Öfverlärarinnan **Sofia Gisbergs** reseberättelse från världsutställningen i Paris 1900:

Undertecknad, som af Kungl. Maj:t nådigast tilldelats resestipendium för att besöka världsutställningen i Paris 1900, får härmed afgifva redogörelse för mina intryck från densamma.

1900 års världsutställning i Paris var stor i tanken, stor i omfång och anläggning. Snart sagdt alla världens folk hade hämtat af sitt lands produkter till sekelsutställningen, för att ge en jämförande framställning af industriens och slöjdens utveckling i skilda länder vid ingången af det tjugonde seklet.

Den dekorativa konsten intager i våra dagar en synnerligen uppmärksammad ställning. På världsutställningen var den representerad i hela dess utsträckning. En följd häraf var att den, som ville hafva någon behållning af sina studier, måste koncentrera sig inom det område, som hör till ens egen arbetssfär.

Mitt förnämsta studieintresse gällde att lära känna det nyaste, som i skilda länder utförts på konstbokbinderiets område. Äfvenså nyare arbetsmetoder på konstsömnadens.

En af de förnämsta nyheterna vid världsutställningen voro de retrospektiva utställningarna, hvilka åtföljde snart sagdt alla de franska afdelningarnas olika grupper, och utgjorde den bakgrund, mot hvilken det moderna konsthandtverket kunde framträda Den retrospektiva utställningen för grupp III klass 13 utgjordes af en samling härliga bokband från gångna århundraden. Namn sådana som Grolier, Tory, de Thou, Le Gascon, Padeloupe och Dérome m. fl. voro där representerade och visade det franska bokhandtverkets glänsande traditioner. — Paris har alltid och kommer, tack vare de rika bibliofilerna, nog allt framgent att vara hufvudsäte för konstbokbinderiet. Helt naturligt då, att den största kollektivutställningen af konstbokband utgjordes af de franska bokbinderifirmornas.

De franska konstbokbindarne betjäna sig nästan uteslutande som grundmaterial af den äkta maroquinen, som i sig förenar hållbara färger, smidighet, glans och styrka. Bandens dekoration utföres, dels med handförgyllning, dels med lädermosaik med konturering af guldtryck eller blindtryck; dels af ritsadt, färgadt eller modelleradt läder, dels ock med en blandning af dessa tre tekniker i förening. Infattning af emaljer och skulpterade elfenbensplattor är äfven en omtyckt dekoration. Vid bandens dekorering gör sig tvenne riktningar gällande. Den ena, som återupptagit förgångna tiders former och dekorering, stöder sig på traditionen. Den andra riktningen har sitt i uppfinnandet af nya former, att söka ett passande uttryck för vår egen tid och dess kraf. Båda riktningarna voro väl representerade på den stora världsutställningen.

En i hög grad intressant och anmärkningsvärd utställning var af Emile Mercier, Paris, med en samling förnäma bokband i Ludvig XIV:s, Ludvig XV:s och Ludvig XVI:s stilar, utförda med rika inläggningar och glänsande guldlinier, samt med en smak och konstskicklighet, som hos bokvännen måste uppväcka den största beundran. Bland de utställda banden har jag särskildt antecknat en volym med titel: »Alex. Dumas' Le chevalier de maison rouge». Bandets ornering, till hvilken motiven tydligen hämtats från smidesjärnsornamentiken, utgöres af en ståtlig port i Ludvig XV:s stil. Dekorationen var sammansatt af småstämplar i förening med raka och böjda linier. En både konstrik och mödosam teknik. Mercier utställde tillika en stor samling vackra och väl utförda »interieurer».

En ibland de äldsta konstbokbinderifirmorna i Paris — Léon Gruel, visade en stor och omväxlande utställning af bokband i olika stilarter och utförda med en mångfald af arbetstekniker såsom: handförgyllning, lädermosaik, läderplastik (låg relief) dels ock med dessa båda tekniker i förening. Band med infattade emaljer och skulpterade elfenbensplattor, samt med beslag af silfver och guld förekommo äfven och visade firmans stora mångsidighet. Frankrike har alltid varit handförgyllningens hemland och konstbokbanden utförts i denna teknik, numera har äfven läderplastiken där sina utöfvare, Léon Gruel hör till dessa och utställde ganska många band utförda i denna arbetsteknik — af hvilka jag vill söka beskrifva tvänne. »La legende dorée», dekorationen utgjordes af ett tistelstånd, rikt med blommor och blad, som uppväxande från bokpärmens nedre vänstra hörn, jämt fördelade sig öfver pärmens hela yta. I kompositionens midt ett horizontelt band med titel i guld. Det hela i låg relief mot matt punsad botten, känsligt och vackert modelleradt. För det andra bandet var dekorationsmotivet »vildrosor». Blommor och blad utgående från växtens stam utbreda sig symmetriskt omkring en på bokens midt placerad cartouche med monogram och täcker så pärmens hela yta. Naturmotivet är i denna komposition särdeles fint och mjukt i reliefbehandlingen, men detaljerna äro fullkomligt naturalistiskt behandlade. De Gruelska banden äro typiska prof på huru svårt de franske konsthandtverkarne hafva att lämna naturalismens lockelser och öfvergå till växtens verkliga stilisering.

Henri Marius-Michel, son till den berömde konstbokbindaren Marius Michel, som på 1880-talet sträfvade för konstbokhandtverkets pånyttfödelse, är en af dem, som ifrigt arbetar för införande af nya dekorationsmotiv hänförande sig till den moderna smakriktningen. Hans utställning visade prof på de

dekorationssätt han använde vid böckernas prydande. Bandet till »L'immortalité», i ljus olivgrön maroquin var endast orneradt med trenne hvita tistelblommor i lädermosaik, placerade vid bokens ena sida; för öfrigt var hela boken utan ornering, endast titel i guld på ryggen. Man hade här låtit maroquinens finhet och bandets utsökta behandling ersätta ornering. Sådana band kallas »janseniste». Ett utsökt band var »Les Nuits» af Musset, där hela pärmen är öfverdragen med ett neutralt bottenmönster af caprifolie-rankor. Cirkeln utgör stammen, från hvilken blad och blommor växa fram. Det hela utfördt i lädermosaik var af en fin, förnäm och konstnärlig helverkan. I min smak det vackraste af de utställda bokbanden. Den symboliska genren, d. v. s. att i dekorationen upptaga något emblem eller dylikt, hänvisande till bokens innehåll, var representerad af bandet »Les Trophées», orneringen utgjordes af en lyra, genom hvilken flätar sig en lagerkvist, allt utfördt i lädermosaik. Konturerna på alla Marius-Michels arbeten i lädermosaik voro utförda med blindtryck, ej med guld; en arbetsmetod, som upptagits af Marius Michel den äldre; — dessa bokband få därigenom en allvarlig, nästan dyster, men förnäm prägel. — Ett dekorationssätt, som föreföll mig mindre tilltalande var, när i pärmens yta gjordes fördjupningar af flere millimeters djup, hvilka bildade en momental indelning, som sedan fylldes med ornament i lädermosaik eller läderritsning. Dessa volymer verkade tillfölje pärmens kolossala tjocklek, klumpiga. I tekniskt afseende voro dessa böcker verkliga mästerstycken, något som äfven var fallet med allt hvad H. Marius-Michel utställde i sin »vitrine».

En vacker samling bokband, ja i mitt tycke den jämnaste och vackraste, som i modern stil visades af franska konstbokbindare, utställdes af Petrus Ruban. Dessa volymer lämna prof på en utomordentlig arbetsskicklighet på samma gång som konstnärlig smak och harmonisk färgsammansättning. Mönsterkompositionerna voro originella och af god dekorativ hållning. Af franska konstbokbindare är Ruban säkert den, som mest har stiliserat de växtmotiv han använder för sina kompositioner. Bland Rubans härliga bokband var: »Loti, Le chanson de vieux époux» bunden i ljusblå maroquin med bottenmönster af liljekonvaljer, hvita blommor och mörkgröna blad utfördt i mosaik med konturer af guld särdeles tilltalande. Ett lika smakfullt band var också »Uzanne, Les modes à Paris». Det ornamentala motivet var nejlikor, hvilka i grupper bildade bård kring bokpärmens trenne yttersidor. Vackert var äfven bandet »Feminies» bunden i ljusgrön maroquin med symmetrisk komposition af Irisblommor och blad, i mosaik med konturer i blindtryck. Längsefter bokens ryggtitel likaså i mosaik, med en sorts fria skrifstilstyper, rätt oläsliga.

Firman Chambolle-Duru utställde en liten, men smakfull kollektion bokband och förtjusande »doublures», innersidor, ornerade med mosaik. Af bokbanden antecknade jag: »Romances de la reine Hortense», bunden i maroquin, dekorerad i empire-stil, med en emaljmålning föreställande drottning Hortense infattad i pärmens midt. Jämte detta var bandet till »Vieux et nouveau testament», rikt orneradt i genre Le Gascon, af en fin och förnäm hållning.

Bland utställare af konstbokband måste jag också nämna Ch. Meunier, som exponerade bokband, utförda i lädermosaik och handförgyllning samt läderplastik efter moderna och äfven vackra mönsterkompositioner; samt Georges Canape och J. Bretault med utmärkta handförgyllningar.

Till sist några ord om René Wieners från Nancy arbeten. Wiener hör till den grupp af konstnärer, som djupt föraktar alla regler vid kompositionen af sina mönster. Hans bokband äro utförda dels i läderplastik, dels i lädermosaik. Kompositionerna äro i de flesta fall osymmetriska. Blommor, frukter, djur, landsksps- och figurframställningar äro de motiv han använder för sina bokorneringar. Kompositionen sträcker sig i en sammanhängande följd öfver frampärm, rygg och bokpärm och kan endast vid bokens hela utbredning ses i sin helhet. Eller också koncentrerar sig orneringen omkring och öfver bokens rygg, hvarifrån den sedan fritt breder sig öfver de båda pärmarna. — Som prof på René Wieners bokband skall jag beskrifva ett: kompositionen utgjordes af landskap i aftonstämning. Från bokens nedre högra hörn uppväxte en tall invid en klippa, mot en botten af grönblå maroquin, som föreställde vatten. Himlen var citrongul med violetta moln, röd sol och röda speglingar i vattnet. Trädstammen liksom barren och klippan var ritsad, upprifven och färgad i brunt. Det hela verkade bizarrt, målet för konstbokbindaren bör ju vara att försköna bokens skyddande omslag, pärmen. Ej att låta pärmen illustrera bokens innehåll.

På det kommersiella bokbinderiets område utställde J. Lemale eleganta halffranska band, Lecat-Cartier vackra renässansband i maroquin; M. Engel och i synnerhet Magnier & ses fils, bokband, som i elegans täflade med konstbokbindarnes.

Bland främmande länders bokbandutställningar var England, ehuru representeradt af några få firmor, i tillfälle att visa den höga rang konstbokbinderiet där i våra dagar intager. Den moderna stilen kommer från England. Engelska konstbokbindare voro också de första, som, tack vare reformatorer sådana som William Morris, Walter Crane o. a., införde en ny riktning vid bokbandens dekorering. På världsutställningen hade jag tillfälle se utmärkta prof på engelska bokband. »The Oxford University Press», London, visade en stor kollektion band såväl kommersiella som konstbokband utställda i åtta stora montrer. Ett stort antal af dessa böcker utgjordes af biblar och bönböcker, i olika format och bundna i alla tänkbara lädersorter. De lämnade alla förträffliga prof på den utmärktaste behandling af lädermaterialet. Konstbokbinderiet var företrädt af ett hundratal volymer utförda med lädermosaik och handförgyllningar, som visade det mest fulländade tekniska utförande. Den rika omväxling af stilfulla kompositioner, som denna mångfald af bokband företedde, där det ena bandet aldrig var det andra likt, visade, att firman förfogade öfver en hel stab af verkliga bokkonstnärer, hvilka till fullo kände de uttrycksmedel, som stå konstbokbindare till buds. Karlake & C:o, London, hade äfven en rikhaltig kollektion af konstnärliga bokband. Denna utställning delades i tvenne afdelningar: »Reliures par les hommes» med band dekorerade med handförgyllningar i originella mönster och utmärkta i tekniskt utförande. Den andra afdelningens öfverskrift lydde: »Reliures par le' femmes», och visade band med dekor af läderplastik. Hvilka dessa män och kvinnor, som utfört arbetet voro, därom lämnade katalogen ingen upplysning. Innan jag lämnar den engelska bokutställningen vill jag äfven nämna Firman Zaehnsdorfs, London, utmärkta handförgyllningar och lädermosaik efter vackra och fantasirika, moderna mönster; samt Bagguley, Newcastle, med en samling

»doublures», (innerpärmar) utförda med rika orneringar i mosaik och handförgyllning på pergament. Firman kallar dessa band: »Sutherland Binding».

Det danska konstbokbinderiet var företrädt af Foreningen for Boghaandværk. De danska bokbanden åtnjuta redan världsrykte och de visade äfven här, att de försvara sin plats bland de förnämsta alstren af konstbokbinderi på världsutställningen. Banden, 26 till antalet, till hvilka ritningar lämnats af flere bland Danmarks förnämsta konstnärer såsom: Bindesbøll, Hans Tegner, Jerndorff, Joachim Skovgaard och Heilman, voro utförda af de kända konstbokbindarne Imm. Petersen, Anker Kyster, J. L. Flyge och J. Baden samt af framstående elever vid Fagskolen for Boghaandværk i Köpenhamn. De danska bokbanden äro väl kända i vårt land sedan utställningen i Stockholm 1897. Som prof på desamma vill jag dock söka beskrifva ett af de fantasifullaste nämligen: »Troldtøj» efter ritning af Jerndorff utfördt i lädermosaik och blindtryck af Anker Kyster. Här har ett försök gjorts att låta bokens stämning uttala sig i bandets komposition. Bokens båda pärmar och rygg täckes af molnformade ornament i brunt och svart, grått och blått, mellan hvilka rödgula flammor kila sig in. Det hela är ett sorts fritt bottenmönster, nekas kan ej att det hela verkar dekorativt och stämningsfullt, om också bizarrt. Till denna samma bok hade Bindesbøll tecknat det ciselerade snittet, Skovgaard utfört försätspapperet. På detta sätt blir boken ett konstverk i ordets fullaste betydelse.

Det tyska bokbinderiet var representeradt af åtta firmor. Af dessa utställdes de stilfullaste banden af »Reichdruckerei», Berlin. Handförgyllning, lädermosaik och ståtliga beslag voro använda till pärmarnas ornering. Kompositionerna till dessa bokpärmar voro utförda af O. Eckmann, J. Sattlers o. a. tyska konstnärer.

W. Collin, Berlin, visade moderna bokband, skrifportföljer etc. efter kompositioner af professor Christiansen i Darmstadt. Tekniken var ritsning, de ornamentala detaljerna stå i brokiga färger mot marmorerad botten. Det hela af god dekorativ verkan, och mycket lätt utfördt. Jämte läderritsning utställde Collin stilfulla moderna band af maroquin med rika handförgyllningar och mosaik af verkligt konstnärligt värde.

Georg Hulbes i Hamburg specialitet är läderplastik. Hulbe visade därjämte arbeten i ritsning och färgning i toner af brunt och grått. Konturerna stå mörka. Kompositionerna voro dels hämtade ur det förflutnas rika skattkammare — dels moderna mönsteranordningar af växtmotiv — mer och mindre stiliserade. Georg Hulbes arbeten, som i Tyskland anses som de bästa i sin art, hafva alltid på fackutställningar i utlandet vunnit det lifligaste erkännande.

Af belgiska bokbindare har jag blott att nämna P. Claessens, Brüssel, utställning af konstbokband utförda med handförgyllning och mosaik efter ritningar af den framstående konstnären H. van der Velde.

Om österrikiska bokband är intet att säga. De enda af något konstnärligt värde voro utförda af elever vid Kunstgewerbeschule des K. K. Österr. Museums für Kunst und Industrie i Wien och exponerades i dess specialutställning.

Italien, Schweiz och Norge visade intet af betydenhet. Sverige hade ej heller mycket af konstbokbinderi att uppvisa. F. Beck & Son, Stockholm, var den ende representanten för denna konstgren. Ehuru Herr Becks utställning fått både dålig plats och ringa utrymme hemförde han dock från världsutställningen en guldmedalj.

Innan jag lämnar konstbokbinderiet måste jag söka förklara några vid beskrifning af bandens utförande använda tekniska termer. Lädermosaik i ordets egentliga betydelse d. ä. infälld i skinnet, förekom endast hos dansken J. Baden och svensken F. Beck & Son. Hos andra konstbokbindare utföres mosaik så, att de färgade ornamenten utskäras och fastlimmas på bottenskinnet och fasttryckes med en konturlinie i guld eller blindtryck. Flera franska konstbokbindare utställde, efter hvad jag i föregående beskrifning meddelat, bokband utförda i läderplastik, »en cuir repoussée». Härunder förstås i oxhud eller maroquin bundna böcker, där dekorationen framträder i upphöjdt arbete — i låg relief. Skillnaden på den vanliga läderplastiken är att konturerna ej äro skurna utan med modellerstiftet nedtryckes i bottenytan. Detta manér som erinrar om de äldsta läderplastikarbetena, är användt i Frankrike och äfven i England.

Mina intryck från de skilda ländernas konstbokbinderi-utställningar äro att: de franska bokbanden i tekniskt afseende stå på höjden af hvad som kan åstadkommas inom denna konstart. Sådana glänsande härliga förgyllningar har jag aldrig förut skådat, ej heller sådan precision i det tekniska utförandet De moderna mönsteranordningarne, däremot stodo för ingen del i jämnhöjd med det tekniska arbetet. Naturalismen regerar här ofta alldeles otuktad och tyckes nästan vara »'l'art nouveau'» förnämsta kännetecken. I mitt tycke voro de engelska bokbanden, som helhet, de yppersta världsutställningen hade att uppvisa. Originella kompositioner med af stiliserade växtmotiv samlade grupper, enkelhet och renhet i form, sparsamt användande af de ornamentala motiven; att låta materialet komma till sin rätt, äro förtjänster, som ägdes af snart sagdt alla de engelska konstbokbanden. Därtill hafva de engelska bokkonstnärerna förstått att till en konstnärlig helhet samarbeta bokens pärmar och rygg. De franska konstbokbindarna hafva hitintills ansetts som världens förnämsta bokkonstnärer, nu få de nog dela med sig af denna bestämmelse åt sina engelska och danska yrkesbröder. —

Af konstbroderier fanns på utställningen utmärkta prof, framför allt i Japans utställning i grupp XIII, fils tissus et vetements. Andra länder hade äfven goda expositioner utan att kunna visa något anmärkningsvärdt nytt. Att den textila konsten numera ingår som en viktig faktor vid hemmens dekorering visade rumsinteriörerna vid Esplanade des Invalides på ett i ögonen fallande sätt. Icke allenast mattor, dörrdraperier, kuddar och skärmar höra till rummens textildekoration; stora väggfält öfverdragas med stoffer, som förses med applikationsbroderier af stiliserade blommor i färger, som harmoniera med färgen på rummets träinredning. I stor utsträckning var äfven applikationsbroderi användt som ornering på möbelbeklädnader. Ett typiskt drag för dessa moderna broderianordningar var: en sparsam användning af ornamentala detaljer, hvilka samlas på vissa fläckar, såsom bårder, midtstycken, bekröningar

etc., men för öfrigt låter stoffets enfärgade yta åstadkomma en lugn helverkan. Denna applikationsbroderiets användning för stora dekorativa uppgifter är den anmärkningsvärdaste lärdom jag om konstbroderiet lyckats inhämta på världsexpositionen 1900.

N:o 57. Mönsterriterskan **Anna M. H. Berglunds** reseberättelse från världsutställningen i Paris 1900:

Min önskan att besöka världsutställningen 1900 uppfyldes, och med stöd af ett Kungl. Kommerskollegiums stipendium vistades jag i Paris omkring 6 veckor under Juni och Juli, sommaren 1900.

Inom konstindustrien gifves alltid i Paris tillfälle till obegränsade studier, och huru mycket mer under en världsutställning, då så mycket samlats af det bästa vår tid frambragt inom olika industrigrenar.

Vid ett sådant tillfälle är svårt att något så när begränsa sitt intresse, att medhinna en allmän öfverblick och på samma gång i minnet fästa detaljer och originella smådrag, hvilket är af vigt för fackmänniskan.

För mig, såsom mönsterriterska på industriens olika områden var här mycket att se — här gafs ju också ett önskadt tillfälle att göra jämförande studier.

Porslins- och fajanstillverkning och därtill hörande målning specielt med underglasyrfärger har alltid lifligt intresserat mig, och jag vill här nedan meddela något af hvad jag i den vägen såg å Pariser-utställningen.

Då man från le pont Alexandre III öfverskådade l'Esplanade des Invalides och de stora Industripalatsen hade man i det till venster uteslutande fransk industri, medan det högra palatset till största delen upptogs af de främmande nationerna, och blott dess nedre, mot Seine vettande del, inrymde den franska keramiken.

Frankrike, hemlandet för barock, roccoco, Louis XVI- och empire-stilarne, Frankrike, som så länge varit tongifvande inom olika smakriktningar håller på sina traditioner och älskar att ännu arbeta i sina gamla stilar, men en nyare riktning gör sig därjämte starkt gällande och har att framvisa konstnärliga resultat på alla områden, inom möbelindustrien, guldsmidet, fajanstillverkningen m. m.

Sèvresfabrikens stora utställning tillhör helt och hållet denna riktning.

Det utsökta porslinet uppträder i nya, ganska enkla former, men det är i synnerhet dess nuvarande dekorering och teknik, som gör det så olika det äldre Sèvresporslinet.

Emaljfärgerna tyckas nu knappast existera. I mjuka, klara toner är en färgskala framställd, som tål en särdeles hög värmegrad (»le grand feu»), och sättet för dekorereringen är såväl målning under som öfver glasyr. (»Sous couverte» och »sur couverte»). I det senare fallet upptager glasyren helt färgen och förlänar den en särskild mjukhet och glans. Sättet är ju kändt i Sverige och äfven jag har praktiserat åtskilligt i den vägen.

Den synnerligt vackra färgskalan, blått, gult, grönt, skärt, orange och brunt, jämte det säkra, eleganta och mjuka utförandet tilldrog sig min beundran,

och inför dessa monumentala vaser af Gebleux och Bieuville, (dekorerade med underglasyrmålning) stod man häpen öfver en så fulländad teknik. Motivet Simmande svanar af Bieuville, var t. ex. utsökt behandladt.

En mångfald vaser af olika dimensioner samt hela serviser visade prof på samma teknik med bränning »au grand feu».

På ett mycket ornamentalt sätt voro naturalistiska motiv mest använda, såsom tall, mistel, pelargon, cyclamen, väpling, blåklint, ax etc.

Särskildt erinrar jag mig vaser af Lasserre samt ett par serviser af enkla förträffliga former och utsökt dekorering.

Porslinets egen mjukt hvita ton hade alltid kommit till sin rätt och förhöjdes endast af den lätta eleganta, stundom något stela kompositionen.

Af Léonard fanns här i biscuit en serie mästerligt modellerade smärre figurer, danserskor. Af större saker märktes en ståtlig spisel. Sèvres exponerade äfven af »gres» större monumentala byggnadsdetaljer och en fris, som dekorerade le Grand Palais des Beaux Arts.

Hvilka storverk inom denna industrigren! Men så finnes också vid Sèvres en stab intresserade och begåfvade konstnärer och konstnärligt fostrade arbetare och tillfälle att i stort experimentera. Där finnes också en väl organiserad konstskola, där de unga eleverna samtidigt lära teori och praktik och genom studier direkt efter naturen danas till konstnärliga utöfvare af sitt yrke. — Hvilka lyckliga förhållanden!

Ett industriland som Frankrike har gifvetvis en storartad produktion på alla områden, så äfven på det keramiska.

Bland detta öfverflöd på alster från olika fabriker och af olika utställare, alster representerande olika riktningar, fanns af porslin och fajans här och där någon servis eller enstaka föremål af enstaka form och dekoration. Mr Haviland hade åtskilliga rätt vackra serviser. Thibault hade upptagit renaissancemotiv, Montagnon de gamla Rouenmönstren etc.

Enastående var Camille Maudat's »Porcelaine Tendre» med sin dekoration af transparanta emaljer i turkosblått, smaragdgrönt, rosa och en vacker blå ton, »Bleu de Roy». Å det ytterst tunna genomskinligt hvita porslinet var det lätta mönstret genombrutet och utfyldt med nyssnämda vackra emaljer, som brändes »au grand feu». Det kemiska förfaringssättet känner jag ej, men att det fordrades en hög grad af teknisk skicklighet vid utförandet kunde man väl se. Förtjusande i sitt slag voro dessa ömtåliga föremål — alster af en högt drifven industri

Inom grèstillverkningen fann man många konstnärliga förmågor. Materielet, så lämpligt för vår tids behof och så plastiskt böjligt, är i stort mycket användbart. Jag antydde nyss Sèvres ståtliga utställning i detta afseende. Bland raden af enskilda utställare ådrogo sig namnen Muller, Millet, Dammouse, Lachenal, m. fl. min uppmärksamhet.

Bland Mullers arbeten fanns den af Guillot komponerade och käckt utförda eskissen till den fris, som prydde utställningens hufvudingång. Det är ett tåg af liffulla, kraftiga arbetare i stark relief. Så märkte jag äfven ett präktigt modelleradt lejon i naturlig storlek och den kopia af Lejonfrisen från palatset »d'Artaxercès Mnemon», som man känner från Le Louvre.

Äfven var han bland dem, som exponerade spislar i grès, dock ej i mitt tycke vackra.

Millet hade en mycket konstnärlig utställning af större och mindre föremål. Bland desss vill jag nämna en vas i gråbrun grès med tångmotiv, som uppåt på genombruten yta framträdde starkare i färg och modellering.

De arbeten man såg af Dammuose utmärka sig för sina i Barbotinefärger mjukt utförda målningar i grått, gråviolett, blågrått, gulhvitt, terra cottafärg m. m.

Lachenals kannor och vaser voro ofta af egendomligt vackra former och af en färgton, som från grått eller grågrönt uppåt öfvergick till en stoftliknande turkosblå eller smaragdgrön skiftning. Den i relief utförda dekorationen förhöjdes ofta genom glasyr eller framträdde i matt ton på halfmatt yta, t. ex. på en större vas, å hvars ojämna, halft glaserade, grågröna bottenton, några stora, mjukt modellerade blommor framträdde i liknande matt till svagt rosa och gult öfvergående färg.

Lignocéramique de E. Lachenal är till sin idé något helt nytt; det är fajans, använd som dekoration på fajansmöbler, inkrusterad i trä.

Blommor och blad på fina stänglar höja sig något öfver träets yta, som, där denna ornering placerats, var något fördjupad. Det hela, så vackert det än var gjordt, verkade bräckligt och främmande. Fajans och trä stodo i för stark kontrast mot hvarandra här.

På en annan afdelning såg jag samma idé utförd. Nu var det »Le salon de Réception, Palais du Parlement», Budapest, i hvars mahognymöbler förhöjda fajansornament i rika lustrefärger voro inlagda. Färgerna stämde här bättre med träets och gaf måhända därföre ej det intryck af bräcklighet och för skarp motsats som de franska likartade, där dock utförandet var ytterst elegant.

De i dunkelt praktfulla, stundom i rent af glödande färger dekorerade lustrefajanserna intogo en stor plats å Frankrikes keramiska afdelning och nästan hvilka motiv som helst har kunnat framställas i dessa lustrefärger, växter, landskap, stämningsbilder, figur, ornament m. m. En större vas med vallmo (ett ofta förekommande motiv) var mycket vacker. Ugglor flyende för uppgående sol, se där ett annat motiv. Priserna voro ofta ganska höga. Ett dekorationsfat »Natt och morgon», kostade t. ex. 1,500 francs, hvilket pris ej var ovanligt.

Bland större arbeten i grès såg man det af Georges Hæntschel komponerade badrum, som exponerades af L'Union Centrale des Arts Décoratifs.

Väggarne äro helt klädda med plattor af gråaktig grés, på hvilka i kraftig gravyr spridda grupper af blommor framträda.

Frisens ornering är af god verkan. Genom låga släta pilastrar indelad i fält voro dessa omgifna af kraftigt modellerade fruktmotiv som å fältens midt möttes.

Badkaret med sin särskilda, uppåt rundade fondvägg var i svagare relief mjukt och känsligt behandladt. Motiven voro i full öfverensstämmelse med dess ändamål.

Att fajans- och grès-tillverkningen i Frankrike nått en hög grad af utveckling fann man af många liknande större arbeten. Dess stora användning för yttre arkitektoniska detaljer torde äfven bero på klimatets lämplighet därför.

Hollands mycket tilltalande porslins- och fajansutställning gränsade intill Sèvresafdelningen.

Delft hade utom sina välkända fajanser i blått och hvitt äfven lika mycket i grått, grönt och brunt. Hela denna samling verkade egendomligt fint och förnämt. Trots alla varierande former var det något helgjutet öfver detsamma.

Rozenburgs (nära Haag) porslin, serviser och enstaka föremål, hade en nästan österländsk prägel. Formerna, af hvilka t. ex. en kallades Java, voro tämligen lika, så äfven dekorationssättet, men motiven växlade. Formen, färgen och motivet gjorde ett förtjusande helt. Porslinet syntes mig af stor finhet och den lekfullt anbragta dekorationen var målad med både finess och kläm. Formerna voro dels runda, dels kantiga. Grepar och handtag sågo aldrig ditsatta ut, voro i stället som framsprungna ur formen.

Stiliserade men lätt igenkända målade blommor växte från kärlets nedre kant uppåt ytan. Här och där mellan blommorna sågs fåglar i klara färger. Vissa mellan växtmotivets stjälkar, blad och blommor bildade fält voro utfyllda med något lätt tecknadt streckmönster i dämpad ton, skenbart godtyckligt, men alltid af dekorativ verkan. Egendomliga tippiga lock med en à två öglor bildade som en afslutning på kärlet.

Af Rozenburgs tillverkning fanns äfven en grupp fajanser, gifvetvis af helt annan teknik och formgifning.

Färgerna voro särdeles rika och vackra, motiven, fåglar, blommor, landskap och ornament voro framställda utan alla nyanseringar i hela mot hvarandra ställda toner. Teckningen framhölls genom en i mörkbrunt, mjukt målad kontur.

Den kraftiga men aldrig skrikande färgen förhöjes ytterligare af stark glasyr.

Öfver hela denna utställning, hvars åsyn riktigt gjorde mig glad, låg en frisk originalitet. Tvänne fullkomligt lika föremål göres ej i Rozenburg. Fabrikens skicklige ledare är direktör Kok.

Från fajansfabriken Gouda i Syd-Holland sågs något likartadt. Motivet var här starkare stiliseradt, men på ett lekfullt sätt. Färgerna voro ej så rika, men mycket behagliga.

Verkligt vackra vaser och skålar fann jag här många.

Af ungersk tillverkning såg jag porslin från Herend med naturalistiska motiv på kulört botten samt fajanser i briljanta färger af Isolnay m. fl. firmor. Herend är en af Europas aldra äldsta porslinsfabriker.

Det danska porslinet är i Sverige väl kändt. Samma egenskaper och teknik, som utmärkte den Kgl. Porcelænsfabrikens alster å Stockholmsutställningen 1897, gjorde sig gällande här i ännu högre grad. Man återsåg med glädje dessa konstföremål, där hvart och ett i fulländadt utförande gaf en liten bild Danmark, dess flora, dess bokskogar, dess djurvärld.

Men firman Bing & Groendahl, föregångare till dessa nyare idéer och dekorationssätt, uppträder nu åter i en ny riktning. Förut var målningen hufvudsak, nu är det modelleringen, som mest talar.

Dessa urnor, vaser och skålar i delvis genombruten och med underglasyrfärger målad relief, hela denna utställning af olikartade föremål, utgör ett helt af mäktig verkan. Där finnes kraft samlad med målmedveten säkerhet

och känslig finess. Former och motiv variera, blommor, landskap, figur, och så tillkommer enkla ornament af egendomlig karakter. Det är herr Willumsen, som sedan några år tillbaka stått i spetsen för denna riktning, men vill den intresserade åskådaren veta, hvilken som gjort den eller den vasen, så blir svaret namnet på någon manlig eller kvinnlig artist, och man kommer under fund med, att liksom vid den Kgl. Porcelænsfabriken, vid t. ex. Rozenburg i Holland och vid den stora Sèvresfabriken, så finnes här plats för en hel stab skickliga och intresserade kompositörer och artister.

Resultaten äro lysande; smaken kan ju vara olika, men det danska porslinets konstnärliga värde är oomtvistadt.

Den lilla danska afdelningen var särdeles väl anordnad. Läget var godt men fördelarne hade äfven tagits till vara på bästa sätt.

Då man på afstånd såg den i hvitt målade entréen med sin gyllene barockornering af kolossala eklöf och ollon, dess höga pilastrar med krön af gyllene sköldbucklor, blef man festligt stämd; och väl *inom* området, förstärktes detta intryck, ty hela afdelningen verkade som en glad harmoni. Af stort intresse voro flere af de olika grupperna, såsom t. ex. Michelsens silfver m. fl. Kählers lergods exponerades mot en präktigt komponerad och utförd fondvägg af samma materiel. Joachim Petersen hade några lergodsalster af särdeles glad färgton.

På tyska afdelningen fann jag Läugers vackra fajanser. Trefliga former med i lätt stil utförd dekoration, gjord med barbotine eller något slags emaljfärg, som lät det naturalistiska motivet framträda i relief.

Föremålen voro ofta i två färger, stundom tre, t. ex. mörkbrunt med ornering i cinober, blågrått och cinober eller i mörkare och ljusare grönt o. s. v. Grepar och öron bidrogo i allmänhet till dekorationen.

Sir Edmund Eton's (England) grupp af lergods var med dess skiljaktigheter dock något liknande. Grepar och handtag utgjorde äfven här en del af dekorationen. Det mera linjära mönstret stod här i barbotinefärg mot *marmorerad* botten. Färgerna voro mycket vackra, men dunkla. Orneringen lätt gjord och kärlen starkt glaserade.

Af Schmutz Bauditz var en fajansservis, hvars enkla, mattblå emaljartade dekoration var särdeles treflig, om ock af något tung verkan.

Uti Italiens paviljong fann man detta lands keramiska industri. Den gaf vid första anblicken ett starkt intryck af imitation, imitering af deras egen fordom så berömda fajanstillverkning. Men häribland fanns äfven åtskilligt nytt, fylldt af ett personligt lif. Gamla motiv voro behandlade på ett nytt sätt, nya motiv, speciellt växter och figurer, stilfullt använda. Färgerna voro dels de vanliga fajansfärgerna, dels de »à reflets métalliques».

Från Förenta Staternas utställning vill jag omnämna »The Rockwood Pottery».

Företrädesvis i varma färgtoner var dekoreringen utförd med mjukhet och elegans. Dessa vackra vaser med sin målning af pittoreska figurmotiv, nästan minutiöst utförda, voro betäckta af en glasyr, som förhöjde färgens glöd, förmedlade färgerna och gaf dem ett mjukt, glänsande utseende.

Här som annorstädes hade äfven växtriket lämnat motiv och dessa voro utmärkt väl behandlade.

Utom ofvannämnda färgskala användes en annan i blågrå eller grönaktig ton, med brytning i gult och orange. Hvarje pjes uppträdde så att säga i sin egen färg.

Japans konstindustri intog, äfven bokstafligen taladt, en framstående plats på Parisenutställningen. Inom olika industrigrenar häfdade japanerna sitt anseende som konstnärer af rang — såsom tecknare, målare och modellörer.

Kan väl någon som dessa österländska artister, så enkelt, så osökt fint och lätt framställa ett motiv, en scen ur verkligheten eller något annat.

Där finnes lif och karaktäristik i teckning och skulptur, bländande färgprakt och utsökta målningar, åstadkomna med enklaste medel och blott några penseldrag, en rikedom på motiv, och en lätthet att på ett dekorativt sätt åskådliggöra allt, så att säga, leka fram dem, som är förvånande.

Må Japans konst blott framgent bibehålla *sin egen* prägel och fyllas af *sitt* personliga lif. Om också gränserna vidgas och idéerna förändras, så skall den i så fall bibehålla de egenskaper, som gifva dem ett så konstnärligt värde.

Lika mycket som här ofvan behandlade ämne studerade jag Pariserutställningens möbelindustri och rumsinteriörer. Här fanns ett rikt tillfälle därför.

Huru olika ter sig ej den moderna rumsinteriören från olika länder. Den franska smaken framträder så elegant, så färgrik, stundom så raffineradt artistisk. Huru vackra i sin helhet äro ej de interiörer, som exponeras af Plumet et Selmersheim och Damon; hvilken utsökt intarsia i möbler af Majorelle, och intressant var den paviljong, där man fann l'Art Nouveau de M. Bing.

Olika till sin karakter äro de rumsinteriörer som man på engelska afdelningen ser af Waring & Gillow, Heal & Son, samt det sofrum af Bromsgrove Guild af Applied Arts, som fanns i den engelska paviljongen.

England, som under senare år gått i spetsen för den modärna riktningen, jäfvar ej sitt rykte hvad anordning af trefliga hem beträffar, där inredningen göres så bekväm som möjligt och hvarje föremål på bästa sätt motsvarar sitt ändamål.

Sofrummet i Englands paviljong var i helhet som i detalj konstnärligt anordnadt. Det var en frisk, glad färgharmoni öfver det hela, liksom oftast i de engelska interiörerna.

Så såg man Österrikes möbler och rumsinteriörer i förnäma och eleganta former och enkel, allvarligare stil. Mörka, polerade mahognymöbler mot en väggbeklädnad af grått kläde eller upplifvadt af någon i stora former med briljanta färger utförda applikation.

Mycket originellt och vackert var det i hvitt, rödt och silfvergrått anordnade praktrummet i Österrikes paviljong.

Det var intressant att i jämnbredd med allt detta moderna se »les musées rétrospectifvs» å de franska afdelningarna.

Det är så mycket af just detta *gamla*, som ligger till grund för det bästa vi nu ha i s. k. *modern* konstindustri och stil.

Det är naturligt, att en dylik utställning verkar upplifvande och vidgar blicken hos den intresserade åskådaren.

Må man också lära af andra, men ej imitera, vara sig själf, men framför allt söka skönhet och harmoni i hvad man än gör, i det stora som i det lilla.

N:o 58. Gobelinväfverskan **Ingeborg Holcks** reseberättelse 1901:

Undertecknad, som åtnjutit resestipendium af Kongl. Kommerskollegium, afreste från Sverige den 9 maj samt återkom den 6 augusti efter att hafva studerat två månader i Paris vid La Manufacture Nationale des Gobelins samt på hemvägen gjort kortare uppehåll i Nürnberg, Dresden och Köpenhamn.

Under den dag vi på utresan tillbragte i Köln, besöktes hufvudsakligast det förra året öppnade nya Kunstgewerbe-Museum der Stadt Köln, som redan nu visade stora, utmärkt välsorterade samlingar, omfattande alla grenar af konstindustri. Haute-lisseväfnader förekomma mera sparsamt, oaktadt här under medeltiden fanns en stor tillverkning af väfda tapeter, företrädesvis för kyrkliga ändamål; jag lade särskildt märke till två präktiga spanska tapeter från 1500-talet med ganska egendomligt mönster af i jättelik skala hållna kaktusartade blad och däremellan helt små kartuschornament samt blommor i rödt. En del mindre stycken, utförda i fin haute-lisse för kyrkligt bruk funnos äfven, ofta monterade med s. k. Kölnerborten af en väfnad, som något närmar sig haute-lisse. I samma sal som de spanska tapeterna syntes en högst intressant och väl bibehållen serie målade väggbonader med legendariska framställningar af rättvisa domare; motiven äro hämtade från gamla författare: Dio Cassius, Caesarius von Heisterbachs Dialogi, Gesta Romanorum m. fl. dylika på väf målade bonader, smyckade ofta i jämnbredd med haute-lissetapeter de medeltida rådhusens domsalar. De ifrågavarande väggmålningarna härstamma från rådhuset i Köln och äro troligen utförda af någon nederländsk där bosatt målare omkring 1510. I den gamla S:t Gereonskyrkans kor finnes en suite af stora tapeter med scener ur Josefs historia, signerade i nedre högra hörnet med »M. R. D'aubusson». — I Fourié; de tyckas ha tillkommit under en period af förfall både hvad komposition och teknik beträffar. De voro en vemodig kvarlefva af denna kyrkas en gång så rika textilskatter, hvaraf fragment nu kunna återfinnas i utlandets större museer. Så minnes jag en bit bård med djurmasker af mycket gammalt datum, nu tillhörande South Kensington Museet, en annan del af samma såg jag i Nürnbergs Germanisches museum.

Efter ankomsten till Paris vände vi oss genast till Svenska Legationen, genom hvars utmärkta tillmötesgående jag fick rekommendationsbref till direktörerna för såväl les Gobelins- som Beavaisfabriken. Det dröjde dock en vecka, innan jag fick börja arbeta vid les Gobelins, ty som direktören genast vid min första uppvaktning yttrade, var man tveksam huruvida utländska elever skulle mera mottagas, emedan stora svårigheter mött att undervisa främlingar, som ej kunde ett ord franska och ej heller ägde nödig underbyggnad i teckning. Sedan dessa punkter nöjaktigt klarerats, gafs mig tillåtelse att arbeta alla dagar. Man anvisade mig plats i en väfstol, där för tillfället en stor tapet med

staden Paris' vapen var under arbete och en del varp fans öfrig, samt uppdrog åt en sous-chef d'atelier att lämna mig undervisning i alla delar af väfnadens teknik, ett värf som denne fullgjorde med aldrig svikande tålamod och på det mest sakrika och fullständiga sätt man kan tänka sig.

Jag kan ej underlåta att vid detta tillfälle nämna, det vi öfverallt i Paris möttes af den största vänlighet och hjälpsamhet vid våra studier, man gjorde sig alltid möda att på mest upplysande sätt besvara våra frågor, hvilket ju i hög grad underlättade arbetet. Äfvenså nekade man vid les Gobelins bestämdt att beräkna någon som helst ersättning för vare sig undervisning eller material till de två stycken jag fick väfva och medtaga.

Då gobelinväfnadens teknik redan är på ett genomgående sätt beskrifven af förutvarande stipendiater, vill jag blott omnämna de nyheter som sedan 1895—96 införts i väfstolens konstruktion, nämligen den förändrade anordningen vid varprullarnas spänning genom anbringandet af ett kugghjul vid den tjocka metallskruf som spänner varpen, äfvensom den nya modell på spegel, som införts endast ett par månader före min ankomst och som visade sig vara en högst afseväird förbättring af det gamla sättet att använda en liten lös spegel, som väfvaren då och då instack mellan varptrådarna för att kunna bedöma arbetets utseende på rätsidan; den nya spegeln är fästad vid en lätt flyttbar ställning, som efter behag kan placeras framför väfven.

Mycket intressant var själfva komplexen af de delvis gamla byggnader, som utgöra la Manufacture Nationale, hvilken bildar ett helt litet samhälle för sig, genomflutet af floden la Bièvre och på alla håll inhägnadt af murar, inom hvilka äfven embetsmännens och väfvarnes bostäder och trädgårdar äro inrymda. Så t. ex. voro färgeriets lokaler, där allt garn färgas för såväl les Gobelins som det härmed förenade mattväfveriet la Savonnerie, som ock för fabriken i Beauvais alldeles desamma som användes af flamländarne bröderna Gobelins för deras färgeri, här grundadt 1601. Det var högst egendomligt att genomvandra dessa gamla rum med deras grofva takbjelkar och stora, väldiga bryggkar för färgernas tillagning, många af dem kvarstående från början och begagnade än i dag. För färgningen användes här liksom hos William Morris uteslutande växtämnen, endast för att frambringa den s. k. »vraibleu» (hvad vi närmast kalla klarblått) tillsättes indigon med någon syra. Från denna anspråkslösa lokal utgå alla de 10,500 olika färgnyanser man nu mer har att röra sig med vid väfnaden, grupperade och graderade efter den berömde kemisten Chevruils schema. Detta utgör i och för sig ett utmärkt exempel på vetenskapens stora praktiska betydelse för konsten. Chevruils diagram är grundadt på solspektrum, han utgår från de tre elementarfärgerna, gult, blått och rödt, uppställda i en triangelformig delning af cirkeln, som utfylles af dessas olika föreningar, så ordnade att komplementarfärgerna alltid äro placerade midt emot hvarandra i de tio toner, hvari hvarje s. k. grundfärg är uppdelad, dessa äro sedan ytterligare nyancerade och blandade sinsemellan.

Alla garner förvaras i en särskild byggnad, »le Magasin», äfven den stammande från gamla tider. Rummen äro längs väggarna försedda med skåp af utmärkt praktisk inredning för såväl utrymmets tillvaratagande som garnernas bevarande från damm o. d. Man förvånas öfver det oändliga antal rullar och

pinnar som rymmes i dessa smala skåp, och man måste på det högsta beundra det öfverlägsna system som möjliggör deras ordnande så, att man genom motsvarande tecken till dem som finnas å hvarje vid väfnaden använd spole utan tidsspillan kan uttaga den önskade nyansen bland tusentals andra.

I samma byggnad som ateliererna för väfnad finnes äfven muséet; det omfattar tre större salar, det forna kapellet samt ett par korridorer och äger flere nummer af högt konstvärde. Man finner här åtskilliga intressanta tapeter af medeltida flamländsk tillverkning, äfvensom äldre franska. Det är brukligt att här anordna tillfälliga utställningar af gamla tapeter som tid efter annan sändas till les Gobelins för att tvättas och lagas. Så fick jag tillfälle att se den utsökta och praktfulla suite, föreställande scener ur S:t Remis och konung Clovis' historia som tillhör katedralen i Reims; den sändes 1900 till världsutställningen och därefter till les Gobelins för reparering. I det forna kapellet finnes numera en mindre samling af fabrikens äldre tillverkning, här samlas äfven de första skisserna till de tapeter som väfvas.

Som arbetet i väfstolen upptog hela den tid af dagen, då muséerna hållas öppna, blef endast söndagen öfrig för besök i de rika och storartade samlingar af allsköns konstslöjd Paris äger. Jag fick dock tillfälle bese ett, Musée de Cluny, som är i besittning af kanske de mest fulländade prof på tapetväfveri som existera, nämligen Davids historia, L'enfant prodigue och den oförlikneligt sköna suiten La Dame à la Licorne, lika framstående genom sin enkla och originella komposition som genom det i alla delar öfverlägsna utförandet och den harmoniska färgskalan. Dess sex tapeter datera sig från senare hälften af 1400-talet, de prydde fordom det gamla slottet Boussac och bära familjen Le Viste's vapen; man vet ej, om de väfts i Flandern eller möjligen i Aubusson, hvars tillverkningar voro berömda under hela medeltiden.

I det utomordentligt intressanta Musée Guimets rikhaltiga samlingar af hufvudsakligen orientaliska föremål, ådrogo sig i synnerhet de koptiska utgräfningarna min uppmärksamhet genom den mångfald af olika textil teknik, äfven haute-lisse, de innehöllo. Ett af de allra märkligaste fynden var den s. k. »sepulture de Thaïs», just anländ och ordnad. I motsats till andra muséers bruk söker man här att såvidt möjligt uppställa graffynden just såsom de anträffats, så ser man här flere lik af såväl äldre personer som barn, iförda de präktiga, oftast med haute-lisse prydda dräkter, hvari de jordats, med kransar af nu torkade blad om pannan, palmgrenar vid sidan, ansiktet höljdt af tunna slöjor i hvad vi nu kalla chiffon, ibland till och med inväfd med prickar, underrockar af bomullstyg med tryckta mönster och broderade kanter, fötterna klädda med läderskor, ofta på framstycket prydda med utskurna, pressade och förgyllda ornament, hvilkas fina konturer äro lika skarpa och förgyllningen så glänsande frisk som om den gjorts i dag. Ytterst intressanta voro de föremål som funnits jordade med de aflidna. Bland metallspeglar, flaskor och andra toilettartiklar, som ofta förekomma, har man äfven påträffat spolar för hautelisseväfnad med sina garner, som ännu ganska väl bibehållit färgen samt kammar af hårdt trä, att slå tillsammans inslagets trådar, så som än i dag sker.

Från den officiella salongen, afdelningen för »objets d'art», mins jag en ganska stor, af privat person väfd tapet och vid sidan häraf ett par målade gobeliner, denna art af konstslöjd tycks sålunda här i de *stora* konstcentra ej

vara föraktad, utan äga samma rätt att exponeras å statens förnämsta utställning som de väfda tapeterna.

Då det var min afsikt att, om möjligt, äfven få studera vid fabriken för basse-lisseväfnad i Beauvais, for jag dit några dagar efter vår ankomst till Paris, men oaktadt direktören gärna velat efterkomma Svenska Legationens för min räkning framställda anhållan, måste dock särskild tillåtelse begäras också af franske utrikesministern, hvilket Svenska Legationen därpå godhetsfullt gjorde. De franska myndigheterna lämnade emellertid intet besked till Svenska Legationen, utan endast till Beauvais. Detta vållade att jag fortsatte mitt arbete vid les Gobelins och sedan det var färdigt ett par dagar före vår afresa från Paris, for jag på vinst och förlust till Beauvais, då direktören med största tillmötesgående lät mig göra de skisser jag önskade.

Denna fabrik sysslar numera nästan uteslutande med möbelbeklädnader och mindre, dekorativa pannåer; varpen är här ännu tätare och finare än vid les Gobelins, som vanligen har 9 trådar på centimetern, detta ger väfnaden ett mera tygartadt utseende. Vid Beauvais finnes äfven ett museum innehållande dels målade modeller börjande från 1700-talet och fortsättande intill våra dagar, dels väfnader från samma data; i flere af Versailles och Trianons praktgemak ser man möbler klädda med Beauvais, flertalet är hållet i empire-stil, som dock på grund af sin stela och något torra komposition ej tycks vidare lämplig för vare sig haute- eller basse-lisseteknik.

I stadens hänförande vackra, fast tyvärr ofullbordade gotiska katedral, äfvensom i den charmanta gotik-kyrkan S:t Etienne äro flere väfda tapeter upphängda, sex, vill jag minnas af Rafaels Apostlagärningar, flere medeltida i god stil, däribland en med figurkomposition och rik arkitektonisk bakgrund, föreställande staden Paris. Beauvais är i sig själft väl värdt ett besök, det har till stor del bibehållit medeltidsprägel; man kan gå flere af de smala, krokiga gatorna från början till slut utan att träffa på en enda modern byggnad. De låga, smala korsvirkeshusen med sin utskjutande öfvervåning visar mångenstädes vackert snidade bjelkar; ett minns jag, som hade ytorna mellan korsvirket utfyllda med målade kakel, hvilket var af utmärkt pittoresk verkan.

Från Paris gick vägen öfver det fagra Heidelberg till Nürnberg, där vi uppehöllo oss 6 dagar, hufvudsakligen studerande de utmärkta och ovanligt rikhaltiga samlingarna af konstslöjd i Germanisches museum. Självfva byggnaden är en stor sevärdhet, den består af två gamla kloster, som sammanbyggts och apterats för ändamålet, betydande tillägg äro äfven gjorda under 1880-talet och ännu andra äro under byggnad. Lokalen är hvad det pittoreska i såväl konstruktion som dekorering beträffar af en utomordentlig stämning, skada dock, att dagern i flere af de gamla kapellen och klostergångarne är otillräcklig för noggrant studium. Museets rika textilafdelning är ledsamt nog till största delen inlåst i skåp och är endast åtkomlig genom dess föreståndare — de bättre, äldre haute-lissetapeterna äro dock upphängda här och hvar. De bestå mest af långa, smala bonader, s. k. Rücklaken, flere äro af tysk tillverkning. Bland de vackraste och egendomligaste voro några dylika, väfda i motiv af stora gotiska bladrankor med stiliserade djur och vapensköldar samt ett par visande scener ur de på 13- och 1400-talet moderna riddarromanerna. Särskildt tilltalade mig en gammaltysk bonad, som varit använd till antependium, antag-

ligen af Kölnerarbete från 1380-talet, föreställande den heliga Ursula med sina följeslagerskor ombord på ett skepp, manövreradt af i luften fladdrande englar. Kompositionen är god och färgerna väl sammansatta och bibehållna, utförandet enkelt men säkert. Själfva tekniken bjuder dock på en mängd öfverraskningar genom den hos oss oanade frihet, hvarmed man här infört broderi af metalltråd, paljetter, applikation af sammet, schattérsöm i silke samt till och med målning. Endast ett fåtal af figurernas ansikten och händer äro väfda i sina naturliga färger, de äro påsatta den röda botten och utgöras af tyg eller på sina ställen pergament, som målats; de hafva konturer af röda läderstrimmor, fastsydda med hvit tråd.

Helgonens kronor äro af numera svartnad metalltråd, påsydd med gult silke; en figur i prästerlig skrud är prydd med en påflig tiara af applicerad röd sammet med konturer af metalltråd och spetsar af paljetter. Den å bonadens midt stående kristusfigurens mantel är efter allt att döma utförd i schattérsöm af gult silke med purpurfärgade skuggor. Fastän af mindre betydelse kan dock som en kuriositet nämnas, att denna vördnadsvärda medeltidstapet varit utsatt för en restaurering, som likväl tycks ha hållit sig på afstånd från sjelfva figurkompositionen, utan nöjt sig med att husera på den breda blå botten upptill. I vänstra öfre hörnet synes ett adligt vapen i barockstil af måladt tyg, påsydt med konturer af silfvertråd, i högra hörnet står årtalet 1699 broderadt, längs bonadens hela bredd äro stora, hvita stjärnor af tyg med tjocka trådkonturer placerade på regelbundna afstånd; mellan hvarje stjärna återigen tycks man ha klistrat fast dubbelörnar, som dock nu äro alldeles borttagna och endast lämnat sina skuggor kvar genom den olika grad af färgstyrka det blå visar.

I den utomordentligt intressanta och med konstverk af alla slag rikt smyckade S:t Lorenzkirche finner man många af de s. k. Rücklaken, placerade som bakgrund till kapellens väggfasta bänkar; de flesta tyckas ha förblifvit på sina ursprungliga platser sedan mer än 450 år. Två särskilda serier framställande bilder ur S:t Sebastians och S:ta Katarinas lefnad äro egendomliga för sin naiva komposition, där figurernas proportioner måst rättas efter bonadernas ringa höjd och betydliga bredd, de förete allför stora hufvud och händer i förhållande till kroppen, samt äro för öfrigt ganska enkelt utförda.

Efter Nürnberg foro vi till Dresden, där vistelsen äfven blef 6 dagar. Af gamla haute-lisseväfnader fanns här föga att se; de efter Rafaels kartonger utförda tapeterna med Apostlagärningar, som tillhöra Königliches Gemälde Gallerie och äro upphängda i dess kupolsal tillsammans med några flamländska från 1400-talets slut, ha dålig dager; hela den så ostentativt exponerade samlingen gör intryck af mögel och fukt, den ger ej heller någon färgeffekt.

Af ett visst intresse voro däremot de nya haute-lisseväfnader som bjödos åskådaren af den stora internationella konstutställningen i Grosser Garten, som just pågick. De flesta härrörde från fabriken i Scherrebek, några från Vereins Webe-Schule in Kiel samt från privatpersoner; flertalet var placeradt i en rad rumsinteriörer med ultramoderna af konstnärer komponerade möbler, de sutto alltså, får man väl antaga, i sin rätta milieu. Man får här ej tänka sig samma dimensioner som på de franska väfnaderna, ingen af de tyska tapeterna öfversteg $2 \times 1^1/_2$ meter.

Ett gemensamt drag för dem alla vid valet af ämne var den utpräglade smaken för symbolistiska sago-motiv och barnkammarrim samt det genomgående bemödandet att fylla ytan med så litet som möjligt, äfvenså afsvärjandet af dekorativa bårder; färgränder var i allmänhet allt som bestods till omramning, ibland ej ens det. De för några år sedan i den s. k. engelska stilen till öfverdrift använda drakskeppen förekommo äfven här, fast i mera modest kvantitet. Som ett par af dessa tapeter (de hade för rästen belönats med Ehrenurkunde für künstlerische Leistung) syntes mig typiska för den s. k. moderna stilen och tekniken, vill jag försöka att beskrifva dem. Den ena, »Das Märchen», visade fyra hvitdraperade kvinnofigurer, en af dem ridande på en tung bondhäst, hälften hvit, hälften brun, luften är ljusgrå, afbruten af blåa strimmor och genomkorsad af grå fåglar, terrängen hållen i grågrön ton med tunn och magert stiliserad verdure, härtill lefverbrun slät bårdomfattning. Den andra framställer den ofta använda sagan om Prinsessan Törnrosa som i knäfigur synes å första planet sofvande i en gråbrun obekväm länstol; hon är iklädd en ljus, blågrön peignoir och stort, gult hår, i andra planet knäböjer prinsen, iförd rödbrun rock öfver grått pansar, vapenrockens kapuschong är så väl pådragen att man knappast ser mer än nästippen, bakom honom synes trollets mulattansikte, omgifvet af krithvitt hår. Figurerna äro ställda mot grön bakgrund, nonchalant öfverströdd med ljust cinoberfärgade rosor på små magra stjelkar utan blad. Kompositionen är omgifven af en bjert turkosfärgad bårdkant, på dess långsidor uppväxa rosenbuskar, hvilkas nedtill trådsmala stammar upptill frambringa svällande tjocka rosor i stark cinnober.

Vereins Webe-Schule in Kiel tyckes ännu företrädesvis idka barnkammarstudier, dess största tapet af ungefär mtr $1{,}25 \times 1{,}75$ framställde tre babyflickor i röda klädningar med gråblå förkläden och dito kråkor vandrande i gåsmarsch på en starkgrön äng under mörk indigoblå himmel — babys bära klargula kinesiska lyktor i händerna samt åtskiljas genom två hela och två halfva träd. Bårdkantens mörkblå enformighet afbrytes af en half röd sol, en dito ljusblå måne, stjernor, och, för fullständighetens skull, ett par kometer, där läses äfven den förklarande inskriften: »Sonne, Mond und Sterne, Ich geh' mit meine Laterne». Hvad tekniken beträffar stodo samtliga dessa väfnader i den skarpaste motsättning såväl till forna tiders enkla, men förnämt gedigna och omsorgsfulla textur, som äfven till den utsökt raffinerade konst man vid les Gobelins fordrar både vid val af färger och dessas inbördes kombinationer, som ock vid spolens arbete. I flere fall hade så löst tvinnade garner användts att hela ytan blef raggig, hvilket ej var fördelaktigt för konturernas klarhet, utan gaf utseende af hästtäcke. Nåja, inför gångna århundradens fordringar på tapetkonst hade dessa textilalser kanske inte ens nått så högt!

Konstens popularisering är ju ett bland vår tids härskrin och äfven konstslöjden söker på mer eller mindre lyckade sätt göra sina produkter tillgängliga för samhällets alla klasser; frågan torde dock stå öppen, huruvida detta bäst vinnes genom att bjuda den stora publiken dessa ibland både i teckning och färg skäligen vågade experiment som gå under namn af »modern stil». Hvad beträffar de å Dresdenerutställningen befintliga tapeterna tydde allt, såväl de små dimensionerna, motiven och i främsta rummet den ytterst förenklade tekniken, som i högsta möjliga grad uteslutit halftoner och ställt lokalfärgerna

så godt som oförmedlade bredvid hvarandra, på att de voro ämnade för borgerliga hem. Förvisso kunna utmärkta färgeffekter åstadkommas genom plana, omodellerade färgytor, det har orientalerna för länge sedan på ett öfverlägset sätt bevisat, men de ha äfven lärt oss att ett *känsligt* färgsinne är första villkoret för att lyckas i djärfva kombinationer utan förmedlande halftoner. Det förefaller mig otroligt att något normalt öga, skoladt eller ej, skulle ens kunna smälta de på de allra flesta af ofvannämnda moderna tapeter förekommande färgskalorna, än mindre vara i stånd att njuta af dem. Man kunde ej undgå att beklaga, det inga af de nyare svenska haute-lisseväfnaderna här uppträdde, helt visst skulle den måtta och smak som alltid spåras äfven i denna gren af svenskt handarbete, här väckt berättigadt erkännande.

Också inom andra grenar af den på Dresdenerutställningen förekommande textilkonsten hade man försökt slå in på nya, eller åtminstone ej sedan tämligen länge trampade stigar. Så fanns här bland det nyaste nya en kuriös bonad af målad applikation på siden, motiv en naken kvinnofigur i nära kroppsstorlek stödjande sig mot en brun trädstam. Figuren såväl som trädet voro utklippta af tunnt siden, som med synliga konturer var påsydt bakgrunden af siden i en dämpad ton — modelleringen var åstadkommen med akvarellfärg. Oaktadt det verkligt goda utförandet var effekten mera bizarr än tilltalande, och dock är denna teknik ingalunda oförmögen att frambringa god dekorativ verkan.

I Rosenborgs slotts rika samlingar såg jag några dagar senare under det korta uppehållet i Köpenhamn ett utmärkt prof på just detta slags förening af broderi och målning på siden. Tapeterna i ett af praktgemaken, den s. k. sängkammaren, äro af fintrådigt siden, härpå äro bårderna, ornament och figurer i den rika renässanskompositionen applicerade af gröfre siden med konturer af snören, bårdens blå botten likaså all schattering å figurer och ornament är målad, dagrarna äro sydda i numera svartnad metalltråd. Å sidenomhängena till den stora bädden äro midtpartierna prydda med rika figurframställningar inom kartuschomramning, äfven de målade; den öfriga dekorationen utgjorde likaledes en blandning af målning och broderi, som verkade ytterst förnäm och behaglig.

UR

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS HANDLINGAR

ÅR 1902.

Årsberättelse, afgifven af Svenska Slöjdföreningens Styrelse öfver Föreningens verksamhet år 1902.

I öfverensstämmelse med stadgarnas § 17 får Styrelsen härmed inför Svenska Slöjdföreningen afgifva berättelse öfver Föreningens verksamhet under år 1902.

I likhet med föregående år har denna verksamhet varit riktad på att främja och uppmuntra den inhemska handtverksskickligheten i allmänhet samt att understödja och utveckla konstslöjden, och har arbetet i förstnämnda syfte närmast ålegat Föreningens första utskott, medan vården om konstslöjden omhänderhafts af det andra.

Inom första utskottet har redan tidigare förslag väckts om lämpligheten att tillhandahålla ritningar till enklare bostäder på landsbygden.

Med tanke på det såväl i praktiskt som i all synnerhet i estetiskt afseende otillfredsställande sätt, hvarpå landtbefolkningen i våra dagar bygger och anordnar sina bostäder, har man velat anskaffa ritningar till träbyggnader, i båda dessa afseenden lämpade för behofven hos den stora massan af landets befolkning på bygderna.

Genom den på senaste tiden så vidt spridda »egna-hemsrörelsen» hafva dessa planer vunnit en alldeles särskild aktualitet, ock beslöt utskottet under det gångna året att sätta dem i verkställighet.

För ändamålet tillsattes en kommitté, bestående af de båda utskottens ordförande, Herrar Ingeniör C. R. Lamm och Professor E. Jacobsson, Professor I. G. Clason, Hofintendenten G. Lindgren och Ingeniör O. Fahnehjelm.

Sedan dessa kommitterade tagit frågan under ompröfning uppgjordes af dem program till en pristäfling om utförande af ritningar till enklare bostad på landet och blefvo till deltagande i denna täflan arkitekter och byggnadsritare offentligen inbjudna.

Vid täflingstidens utgång voro inlämnade 34 olika förslag, försedda med förseglade namnsedlar, och utdelade kommitterade bland dessa ett första pris till Arkitekten Carl Güettler, ett andra pris till Arkitekten C. Arbo samt ett extra pris till Arkitekten Folke Zettervall.

Dessutom inköptes ritningar af Arkitekterna Ax. Lindegren, V. Fagerström, C. Olinder och G. Frumerie.

Då samtliga dessa arkitekter inom ramen af det uppställda programmet på väsentligt olika sätt löst sin uppgift och alla såväl i praktisk

plananordning som i en prydlig och enkel detaljbehandling åstadkommit hvar i sin art tillfredsställande resultat, förelåg här ett synnerligen godt material för förverkligandet af det med denna pristäflan afsedda ändamål.

Den med första priset utmärkta ritningen har i två blad — upptagande planer och fasader samt detaljer — under året ingått i den af utskottet publicerade serien »Teckningar för handtverk och slöjd» och utdelats bland omkring 2,000 småhandtverkare, snickare och timmermän i alla delar af landet.

Afsikten är att låta äfven andra af dessa byggnadsritningar ingå i serien »Teckningar för handtverk och slöjd».

I samma serie har under året äfven publicerats tvenne blad (n:r 56—57) möbler efter motiv från 1700-talets slut i uppmätning af G. Lindgren, och hafva dessa blad kringsändts till omkring 2,000 snickare på landsbygden i olika delar af riket.

Första utskottet har vidare granskat de från Kongl. Kommerskollegium remitterade reseberättelser af yrkesidkare och hafva de förtjänstfullaste af dessa berättelser blifvit utvalda för tryckning i Föreningens »Meddelanden».

Föreningens andra utskott har under året verkställt åtskilliga beställningar och inköp af konstslöjdföremål afsedda för den sedvanliga utlottningen.

Denna egde rum den 22 December och deltogo i densamma 430 lottegare. Vinsternas antal var 41 till ett sammanlagdt värde af 2,902 kronor.

De högsta vinsterna utgjordes af: Divan med klädsel i broderadt arbete, komposition af Alf Wallander; presenterfat i drifvet silfver af C. F. Schönström; ljusstakar i brons af Otto Strandman; bord af mahogny i gustaviansk stil från A. Mattsons verkstad.

Bland öfriga vinster märktes: möbler från A. Mattsons verkstad, A.-B. Svensk konstslöjdutställning och Föreningen för svensk hemslöjd; silfverarbeten från C. G. Hallbergs verkstad, Guldsmedsaktiebolaget och Fröken Granström; metallarbeten från Otto Meyers konstgjuteri, Guldsmedsaktiebolaget, Tenn- och metallförädlingsaktiebolaget och Gamla Santessonska tenngjuteriet; keramiska arbeten från Rörstrands och Gustafsbergs fabriker; glas från Kosta; textilarbeten från föreningen Handarbetets vänner, A.-B. Svensk konstslöjdutställning och Föreningen för svensk hemslöjd; m. m.

Ledamot, som erlagt den för deltagande i utlottningen bestämda tilläggsafgiften, har såsom vanligt erhållit ett exemplar af Föreningens album: »Mönster för konstindustri och slöjd», hvilket detta år i sin 29:de årgång innehållit sex planscher i ljustryck och fotolitografi framställande valda konstslöjdföremål från äldre och närvarande tid.

Hvad beträffar Föreningens Meddelanden ha dessa under 1902 erhållet en form, som skilt sig från den sedvanliga, i det Föreningen lyckats förvärfva eganderätten till en af Hofintendenten D:r John Böttiger författad längre monografi: »Kungl. Hofschatullmakaren och ebenisten Georg Haupt, en studie till 1700-talets konstslöjdhistoria».

Denna värdefulla afhandling har ensamt utgjort årets ordinarie med-

delanden, innehållande 155 trycksidor, åtföljda af 52 planscher i ljustryck samt med 10 illustrationer och 35 facsimilerade signaturer i texten.

Ett supplementhäfte af årets Meddelanden har innehållit års- och revisionsberättelse samt en längre reseberättelse af Kamrer V. Holter.

Under året ha inom Föreningen hållits i allt 27 sammanträden; däraf kommo på Styrelsen 8, på första utskottet 2, på andra utskottet 4, på nämnden 1, på redaktionskommittén 2, på särskilda kommittéer 2 och på själfva Föreningen 8.

Vid Föreningens allmänna sammanträden, som alltid varit talrikt besökta, ha följande föredrag hållits:

I Januari af D:r Hjalmar Stolpe om »Ornamentikens uppkomst».

I Februari af Professor Oskar Montelius »Om glasets äldsta historia i Sverige».

I Mars af Professor G. Sellergren »Om förfalskningar af textilmaterial».

I Oktober af Ingeniör Hj. Björklund »Om solfjädrar».

I November af Amanuensen E. Folcker »Om Turinutställningen 1902».

I December af Arkitekten R. Enblom »Om Köpenhamns nya rådhus».

De flesta af dessa föredrag ha illustrerats genom förevisande af skiopticonbilder, några äfven genom större eller mindre samlingar föremål, teckningar, fotografier m. m.

Under början af året var i Föreningens hela lokal en större utställning anordnad af firman Nordiska möbleringsaktiebolaget. Denna, som utgjorde en fortsättning af den under föregående år anordnade utställningen af en modern bostad, bestod af ett antal rumsinteriörer, fullständigt inredda och möblerade i modern anda och efter ritningar af svenska mönstertecknare och möbelarkitekter.

För de utställningar af hufvudsakligen nyare konstslöjdalster, som varit anordnade vid samtliga allmänna sammanträden, ha bidrag lämnats af firman Myrstedt & Stern, Nordiska möbleringsaktiebolaget, A. Mattson, Gust. Flinta, Föreningen för svensk hemslöjd och A.-B. Svensk konstslöjdutställning med möbler komponerade af Ax. Lindegren, O. Strandman, A. Wallander, C. Westman, R. Östberg m. fl.; Rörstrands och Gustafsbergs porslinsfabriker med svensk samt konsthandlaren A. Hallin med utländsk keramik; Nordiska kompaniet, föreningen Handarbetets Vänner, A.-B. Svensk konstslöjdutställning, Föreningen för Svensk hemslöjd med textilarbeten; firman C. G. Hallberg och Guldsmedsbolaget med silfverarbeten, Santessonska tenngjuteriet, Otto Meyer, De förenade konstgjuterierna med metallarbeten; Gustaf Hedberg med bokbinderiarbeten; Kåbergs fabrik med papperstapeter, hvarjemte flere enskilda konstslöjdidkare inlämnat arbeten af olika slag.

Till åtnjutande af understöd ur de under Styrelsens förvaltning stående Wallmarkska och Hamelmannska fonderna hade under året 11 ansökningar inlämnats, och blefvo följande stipendier utdelade:

Af Wallmarkska räntemedlen:

Till Dekorationsmålaren Svante Olsson .... kr. 200: —
» Bildhuggaren O. Ahlberg............................ » 150: —
» Dekorationsmålaren K. Ekdahl.................... » 150: —
» Möbelsnickaren J. H. Meurling .... » 150: —
samtliga för fortsättande af studier vid Tekniska skolan i Stockholm.

Af Hamelmannska räntemedlen:

Till Modellören C. O. Jahrl .... kr. 250: —
» Dekorationsmålaren C. Ax. Lindgren........... » 250: —
för att i utlandet vidare utbilda sig i sina yrken.

Föreningen har under året genom testamente af Grosshandlaren Johan Scharp och hans hustru Fru Clara Scharp född Westman emottagit en donation af 20,000 kronor till ökande af Föreningens allmänna fond.

Styrelsen får slutligen erinra om de förluster Föreningen under året lidit genom frånfället af personer, hvilka såsom Föreningens förtroendemän i ett eller annat afseende verkat för Föreningens bästa, Generaldirektören E. Storckenfeldt, Direktören A. Ambrosius och Professorn G. Saloman.

Generaldirektör Storckenfeldt var under en följd af år ordförande i första utskottet och inlade såsom sådan stora förtjänster vid organisationen af Föreningens förhållande till de mindre handtverkarne och slöjdidkarne på landsbygden i rikets alla delar. Under de senaste åren var han ordförande i Nämnden och Redaktionskommittén och hade år 1893 utsetts till Föreningens Hedersledamot.

Direktör Ambrosius hade allt sedan 1852 varit ledamot af Föreningen, han blef redan tidigt invald i dess styrelse och egnade sig under en längre tid såsom kassadirektör och ända till sin död såsom ledamot af 1:sta utskottet med nit och intresse åt föreningens tjänst.

Professor G. Saloman hade under många år såsom ledamot af andra utskottet med lifligt intresse deltagit i Föreningsarbetet.

Beträffande förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter får Styrelsen hänvisa till Herrar Revisorers däröfver afgifna berättelse.

Stockholm den 30 April 1903.

Å Svenska Slöjdföreningens Styrelses vägnar:

G. TAMM.

E. G. Folcker.

Revisionsberättelse för år 1902.

Utsedde till revisorer för år 1902 få undertecknade, efter granskning af förvaltningsårets räkenskaper, meddela följande angående Föreningens ekonomiska förhållanden.

a) Svenska Slöjdföreningens egen kassa.

Debet.

Behållning från 1901:			
Kontant och deposita		395: 72	
Inventarier och möbler		3,918: 86	
Förlag: Handbok för val af maskiner och handverktyg samt om lim och limning		2,194: 01	6,508: 59
Inkomster:			
Statsanslag för år 1902:			
till teknisk litterär verksamhet 2,000: —			
» yrkesskicklighetens utveckling och höjande 2,000: —	4,000: —		
Andra delen från 1901	2,000: —	6,000: —	
Ledamöters årsafgifter 854 st à 5 kr. förutom de till fonderna gående afgifter (1 st. à 100 kr. och 1 st. à 50 kr.)		4,270: —	
Ledamöters afgifter för delaktighet i utlottning af slöjdalster 430 st. à 10 kr.		4,300: —	
Allmänna fondens bidrag		1,712: 23	
Hyror		760: —	
Räntemedel		411: 02	
Försålda mönsteralbum genom 2:dra utskottet		56: 45	
Annonser i »Meddelanden» genom Red.-Kommittén		132: —	
Försålda exemplar af »Meddelanden»		96: 13	
» handböcker		54: 72	
Möbelutställningen, inkomst		2,600: —	20,392: 55
		Summa Kronor	26,901: 14

Kredit.

Utgifter:			
För 1:sta Utskottet:			
Fotografi, tryck, konstritningar, för utgifvande af »Handtverk och Slöjd»		310: —	
Distribution		55: 75	365: 75
För 2:dra Utskottet:			
Inköp för utlottning af konstslöjdalster		2,868: —	
1902 års Mönsteralbum (1,500 ex., hvaraf 430 till fördelning)			
Tryckningskostnader	826: 92		
Konstritningar	150: —		
Redaktionsarvode	300: —		
Arvoden åt tjänstemän och betjäning	300: —		
Distribution af mönsteralbum	192: 13		
Provisioner	74: 10	1,843: 15	
Utgifter från 1901		345: —	5,056: 15
För Redaktionskommittén:			
För Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1902 (1,500 ex.).			
Tryckningskostnader för D:r John Böttigers »Georg Haupt»		3,108: 70	
Distributionskostnader		98: 97	3,207: 67
Omkostnader för allmänna möten:			
Honorar för 5 föredrag		250: —	
Anordning, transporter		82: 61	
Vaktmästarebiträde m. m.		19: 50	352: 11
Öfriga utgifter:			
Kostnader för Möbelutställningen		3,205: 05	
Hyra för lokalen		2,500: —	
Uppvärmning och ventilation, lyshållning, reparation m. m.		528: 23	
Löner och arvoden		2,300: —	
Pristäflan för arkitekter		525: —	
Uppbördsprovisioner		203: 35	
Extra tryck, skrifmateriel, skrifbiträde	26: 75		
Porto för uppbörd	162: 35		
Distribution	109: 85	298: 95	
Annonser		372: 11	
Porto, bankfack, telefon, assurans m. m.		479: 80	
Tryckning, bokbinderi, ritningar, etsningar m. m.		548: 42	
Frakter, kalendrar, tidskrifter, begrafningskransar och diverse		411: 66	
Minskning genom afskrifning å inventarier		206: 22	
Transport Kr.		11,578: 79	8,981: 68

Transport Kr.	11,578: 79	8,981: 68
Minskning genom afskrifning å maskiner	13: 28	
» » försäljning af handboken	54: 72	11,646: 79
Summa utgifter		20,628: 47
Behållning till 1903:		
Kontant och deposita	228: 52	
Inventarier och möbler	3,918: 14	
Förlag af »Handbok för val af maskiner och handverktyg» och »Om limning och lödning»	2,126: 01	6,272: 67
Summa Kronor		26,901: 14

b) Föreningens Allmänna Fond.

Debet.

Behållning från 1901		57,447: 61
Inkomster:		
Testamentarisk donation af framlidne Grosshandl. Johan Scharp och fru	19,335: 25	
Afgifter för all framtid	150: —	
Räntemedel	2,268: 61	21,753: 86
Summa Kronor		79,201: 47

Kredit.

Utgifter:	
Bidrag till egen kassa	1,712: 23
Behållning till 1903	77,489: 24
Summa Kronor	79,201: 47

c) Wallmarkska Fonden.

Debet.

Behållning från 1901	20,664: 68
Inkomster:	
Räntemedel	909: 22
Summa Kronor	21,573: 90

Kredit.

Utgifter:	
Utbetalda stipendier	800: —
Behållning till 1903	20,773: 90
Summa Kronor	21,573: 90

d) Hamelmannska Fonden.

Debet.

Behållning från 1901	11,778: 49
Inkomster:	
Räntemedel	511: 93
Summa Kronor	12,290: 42

Kredit.

Utgifter:	
Utbetalda stipendier (däraf för 1901 250 Kr.)	750: —
Behållning till 1903	11,540: 42
Summa Kronor	12,290: 42

e) Byggmästare Joh. Anderssons Fond.

Debet.

Behållning från 1901	57,087: 11
Inkomster:	
Räntemedel	2,923: 07
Summa Kronor	60,010: 18

Kredit.

Behållning till 1903 (stipendieutdelning då fonden uppgår till 75,000 kr.)	60,010: 18
Summa Kronor	60,010: 18

Då föreningens räkenskaper äro utmärkt väl och redigt förda, allt verificeradt och befunnet utan anmärkning, samt säkerhetshandlingarne, som förvaras i Inteckningsbankens kassafack, i behörigt skick, få revisorerna på grund häraf hemställa, att full ansvarsfrihet må beviljas styrelsen för förvaltningen af Svenska Slöjdföreningens ekonomiska angelägenheter under år 1902.

Stockholm den 1 April 1903.

Oscar Frölich. J. R. Almgren. I. Törnebladh. C. O. F. Widén.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1903

II.

REDAKTÖR: E. G. FOLCKER.

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTR. A.-B.
1903.

d) Hamelmannska Fonden.

Debet.

Behållning från 1901	11,778: 49
Inkomster:	
Räntemedel	511: 93
Summa Kronor	12,290: 42

Kredit.

Utgifter:	
Utbetalda stipendier (däraf för 1901 250 Kr.)	750: —
Behållning till 1903	11,540: 42
Summa Kronor	12,290: 42

e) Byggmästare Joh. Anderssons Fond.

Debet.

Behållning från 1901	57,087: 11
Inkomster:	
Räntemedel	2,923: 07
Summa Kronor	60,010: 18

Kredit.

Behållning till 1903 (stipendieutdelning då fonden uppgår till 75,000 kr.)	60,010: 18
Summa Kronor	60,010: 18

Då föreningens räkenskaper äro utmärkt väl och redigt förda, allt verificeradt och befunnet utan anmärkning, samt säkerhetshandlingarne, som förvaras i Inteckningsbankens kassafack, i behörigt skick, få revisorerna på grund häraf hemställa, att full ansvarsfrihet må beviljas styrelsen för förvaltningen af Svenska Slöjdföreningens ekonomiska angelägenheter under år 1902.

Stockholm den 1 April 1903.

Oscar Frölich. *J. R. Almgren.* *I. Törnebladh.* *C. O. F. Widén.*

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1903

II.

REDAKTÖR: E. G. FOLCKER.

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTR. A.-B.
1903.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1903

II.

REDAKTÖR: E. G. FOLCKER.

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTR. A.-B.
1903

INNEHÅLL

Sid.

Några bilder från Kruppska gjutstålsfabriken i Essen

af

Nils Rahm.

Hvar och en, som med någon uppmärksamhet följt den senare tidens politiska händelser eller intresserat sig för nutida industriella förhållanden, känner visserligen det Kruppska namnet och vet, att vid de Kruppska verkstäderna tillverkas kanoner i mycket stort antal och kanske äfven, att därifrån utgå betydande kvantiteter järnvägsskenor till alla delar af jordklotet. Flertalet torde dock föga mer kännedom äga om dessa oerhörda industriella verk, måhända enastående i industriens historia icke endast vid fråga om kollossal omfattning, utan i lika hög grad med hänsyn till de åtgärder och inrättningar, som verkens ägare med öppen hand och varmt hjärta oafbrutet vidtagit till sina mångtusenden arbetares och tjänstemäns välbefinnande under alla lifvets förhållanden. Jag har därför trott, att några spridda bilder från den Kruppska gjutstålsfabriken icke skulle sakna intresse för läsarna af »Svenska Slöjdföreningens Meddelanden». Af särskilda skäl blef jag nästlidet år (1902) i tillfälle att besöka denna fabrik och

studera dess utställning i Düsseldorf under gynnsammare omständigheter än vanligen torde stå till buds. Det är med ledning af hvad jag själf därunder inhämtat samt den litteratur firman Krupp välvilligt ställt till mitt förfogande, som efterföljande meddelanden äro sammanfattade. De göra icke anspråk på att vara annat än, såsom nyss nämndes, spridda bilder, ämnade att låta läsaren få en något bättre föreställning om hvad som verkligen inbegripes under det Kruppska namnet.

Den förra året aflidne excellensen *Friedrich Alfred Krupp* var, såsom förut hans fader *Alfred Krupp*, ensam innehafvare af firman. Efter Friedrich Krupps död har firman ombildats till aktiebolag med samma namn som förut: Fried. Krupp. När jag i det följande likväl begagnar mig af benämningen firman Krupp, sker detta naturligtvis, emedan det som af mig omtalas, sammanhör med den tid, då firman ännu existerade.

Tillverkningen af degelgjutstål, som föranledt fabrikens första anläggning och gifvit den sitt namn, utgör fortfarande en bland dess förnämsta specialiteter.

Ett godt stål måste icke endast äga riktig kemisk sammansättning utan också vara fullständigt homogent. De minsta slaggrester inverka skadligt, när stora fordringar ställas på stålets beskaffenhet, och vare sig det gäller stora kanoner och axlar eller små fina urfjädrar. Äfven kraftiga hammare och valsverk förmå icke att med säkerhet aflägsna alla spår af slagg. Det lär hafva varit just en urmakare i Sheffield, hvilken först uppfann en metod att framställa fullkomligt jämnt stål. Han smälte råstålet i deglar under luftens utestängande och höll det i tunnflytande tillstånd, tills slaggen flutit upp till den smälta massans yta och kunnat aflägsnas. Andra fabrikanter kommo småningom underfund med hans metod, och så hände det att Sheffield under det förflutna århundradets tidigare del försåg hela världen med det berömda

engelska gjutstålet och med verktyg, som knappast kunde tänkas bättre.

Äfven på andra håll experimenterade man med att åstadkomma gjutstål. En bland dem var *Friedrich Krupp* i Essen. Gjutstålstillverkningen, sådan den bedrefs i England, var icke för honom obekant till sina principer, men vid den praktiska tillämpningen uppstodo för honom en hel del opåräknade tekniska svårigheter, som måste öfvervinnas. Efter mångåriga upprepade försök, kröntes dock hans ihärdighet till sist med framgång. År 1818 byggde han sin gjutstålsfabrik i Essen, den nuvarande väldiga fabrikens anspråkslösa början. Men det skulle kosta många missräkningar och ett oaflåtligt och kraftigt arbete, innan det började företaget var betryggadt. Vid Friedrich Krupps död år 1826, när sonen *Alfred Krupp* öfvertog affärens ledning, kunde han ofta endast med den största svårighet hopbringa hvad som togs i anspråk för aflöning åt fabrikens få arbetare. Först på 1840-talet ljusnade ställningen på allvar, men ännu år 1848, efter 30-årig tillvaro, uppgick dock hela arbetareantalet till endast några och sjuttio.

Sedan gick det desto raskare. Öfvertygad om sitt ståls förträffliga beskaffenhet, sträfvade Alfred Krupp outtröttligt på att skaffa det en vidsträcktare användning. Under dessa sina bemödanden konstruerade han den första gjutstålskanonen, och när han på världsutställningen i London 1851 hade framvisat ej endast en sådan pjäs af större dimensioner utan därjämte ett oklanderligt gjutstålsblock af 2,000 kilograms vikt, hade hans gjutstålsfabrik ryckt upp i främsta ledet bland världens alla gjutstålsverk.

Det nuvarande degelstålsgjuteriet inom den Kruppska fabriken bildar en väldig byggnad, 200 meter i längd och 80 meter i bredd. Frånses några rörliga takkranar af aktningsvärda dimensioner, är hela det höga och af järnpelare uppburna midtelpartiet så godt som tomt.

I detta jättelika, eljest åt arbetet vigda rum var det som mer än tvenne tiotusental af högtidsklädda arbetare den 7 december 1902 samlats för att genom en anslående minnesfest uttrycka sin

tacksamhet och vördnad för den kort förut så hastigt och oväntadt bortryckte afhållne arbetsgifvaren.

I sidoskeppen till själfva gjutrummet med dess i midten befintliga gjutgraf äro ugnarna uppförda, i hvilka deglarna inställas och råstålet hålles smältande, och i en hel följd af andra, större och mindre lokaler försiggå alla förberedande arbeten såsom deglarnas tillverkning och iordningställande, råstålets sortering och sönderstyckande o. s. v.

Degelstålet användes hos Krupp öfverallt, där stora påkänningar på materialet ifrågakomma, från de största kanoner och axlar till verktyg och andra speciella ändamål, från gjutblock på 10 kilograms vikt till jättestycken öfver 80,000 kilogram tunga. På utställningen i Düsseldorf förekom i den Kruppska paviljongen, bland mycket annat, en smidd axel i ett stycke af degelstål, ej mindre än 45 meter i längd och af 450 millimeters yttre diameter. Ty axeln var till 120 millimeter borrad ihålig medelst en särskild hålborrmaskin, så att efter slutad borrning kärnstycket kunnat helt och i ett stycke dragas ut ur axeln. Det var å utställningen upplagdt bredvid axeln. Gjutblocket, från hvilket axeln blifvit utsmidd, vägde omkring 80,000 kilogram och utgjorde ett aktningsvärdt stycke på 3,90 meters längd och 1,85 meters diameter. Axeln själf vägde i färdigt tillstånd öfver 52,700 kilogram. Den hade icke tillverkats för omedelbart praktisk användning, utan för att visa, hvad de Kruppska verken förmå åstadkomma på detta område.

När gjutning ej pågår, synes det vidsträckta gjutrummet ganska öde och tomt. Jämförelsevis få arbetare äro sysselsatta vid ugnarna och ej heller synnerligen många syssla vid gjutgrafven med formarnes iordningställande, äfven om det gäller en större stålgjutning. Men när signal gifvits till gjutningens början, förändras utseendet med ens och ridån drages upp för ett industriellt skådespel, som måste intressera äfven en mycket bortskämd teaterkund.

Hundratal af mörka gestalter skynda fram från alla håll och intaga sina bestämda platser vid ugnarna. Från den ena ugnen efter den andra kastas ut bländhvita ljusmassor, när luckorna öppnas

och deglarna uttagas. Man urskiljer snart fyra tåg af arbetare komma från de yttre ugnarna vid sidoskeppens sidor, passera förbi de mellanliggande ugnarna och långsamt närma sig gjutrännan i det väldiga gjuteriets midt. Par efter par bära de en degel mellan sig, hvars hvitglödande, vattentunna innehåll de tömma ut i gjutformen för att genast därefter tåga vidare och tillbaka till ugnarna efter nya deglar.

Bild 1 ger en föreställning om detta med en förvånansvärd säkerhet och ordning utförda skådespel.

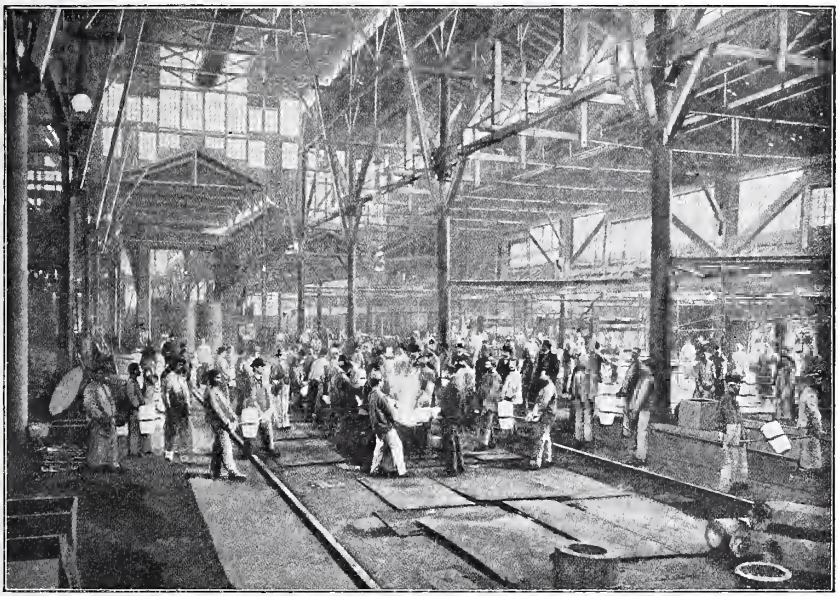

Bild 1. Degelstålgjutning.

Ämnesstycket till nyssomtalade axel tog i anspråk ej mindre än 1,768 deglar och en personal af 500 människor samt öfver en half timmas tid, innan gjutningen hunnit fullbordas.

Ämnesstycken af dessa dimensioner fordra naturligtvis för sin vidare bearbetning ovanliga hjälpmedel, och därpå är icke heller brist i den Kruppska fabriken. Ånghammare, smidespressar och

valsverk af alla slag, från de största till de minsta, finnas i stort antal.

Särskild uppmärksamhet tilldrager sig alltid den väldiga *50-tons ånghammaren.*

När dess första slag föll — det var den 19 september 1861 — räknas såsom en mer än vanligt betydelsefull händelse och brukar upptagas bland anmärkningsvärda data i verkens historia. Den betraktas såsom en i fabriken anställd person och omtalas nästan alltid under smeknamnet »*Fritz*», hvartill han döpts af Alfred Krupp från dess första dagar. På sin tid var »Fritz» den största ånghammaren i världen, och förslaget att konstruera och bygga denna jättehammare ansågs då nästan äfventyrligt och öfvermodigt äfven i tekniska kretsar. Verkets hela personal motsåg med det spändaste intresse den dag, när den skulle sättas i gång Man berättar, att då den kolossala hammaren första gången steg i höjden för att ögonblicket därefter falla på ett mäktigt stålblock, de närmast stående i häpenheten ryggat tillbaka och skyndat undan. Endast Alfred Krupp stod lugnt kvar på sin plats, säker på sina beräkningars och konstruktioners pålitlighet.

Byggandet af denna ånghammare med tillbehör lär hafva slukat den aktningsvärda summan af 1,8 millioner mark.*

Man skall ställa sig nära invid själfva hammarhufvudet för att bäst inse den kolossala kraft det här är fråga om. En vridning på manöverhandtaget, och upp 3 meter i höjden flyger en järnmassa, som skulle utgöra lagom last för 6 järnvägsvagnar, för att strax därpå susa ned och hota att slå städ och alltsammans till spillror. Men en ny vridning på handtaget, och i rätta sekunden, när hammaren just skall vidröra städet rusar ångan ånyo in och lyfter kolossen. En van och skicklig maskinist kan knäcka skalet på en nöt med hammaren utan att skada kärnan.

Det har berättats mig, att gamle kejsar Wilhelm, när han under ett besök å Kruppska gjutstålsfabriken fått höra talas om

---

* 1 mark = 90 öre.

den precision, som vid ånghammaren var möjlig, för att pröfva dessa påståendens sanning, lagt sitt ur på Fritz' städ. Glaset krossades, men eljest blef uret oskadadt. Då lär kejsaren hafva öfverlämnat uret såsom gåfva till maskinisten, som med sådan skicklighet och sinnesnärvaro behärskat denna jättekraft.

I samma byggnad, där »Fritz» är uppställd, det s. k. »Hammerwerk III», arbetar också hans yngre broder »Max» med en hammarvikt af 20 tons och 3 meters fallhöjd samt 9 andra namnlösa, fast dock icke föraktliga ånghammare, med från 10 till 3 tons fallvikt.

Sammanlagdt stå mer än 140 stycken större och mindre ånghammare till förfogande inom den Kruppska gjutstålsfabriken.

Från år 1893 har »Fritz» fått till sin hjälp med det tyngsta arbetet en väldig *smidespress af ända till 5,000 tons presskraft.* I tvenne hänseenden äger smidespressen företräde framför ånghammaren. Denna sista fordrar, om den är stor, vidsträckta och dyrbara grundläggningsanordningar för sig själf och framför allt för städet, som skall mottaga dessa oerhörda stötar. Förutom det buller, som i fall åtskilliga sådana pjäser samtidigt äro i gång, i högsta grad verkar störande, uppkommer vid hvarje af hammarens slag nästan en liten jordbäfning, som vidt omkring har ett skadligt inflytande på alla byggnader. Vidare ligger i självfva hammarsmidets natur en ofullkomlighet. Ett slag af 50-tonshammaren tränger kanske 50 millimeter djupt in i ämnesstycket, men trycket verkar endast ett ögonblick och hinner icke fortplanta sig långt, hvarför det lätt händer, när större stycken bearbetas — och detta är hos Krupp ingen sällsynthet — att undersidan på visst sätt lämnas oberörd af slaget.

Jämte en annan smidespress med 2,000 tons presskraft, pansarplåtvalsverket och det s. k. martinverket IV äfvensom hela mängden af hithörande ångpannor och ångmaskiner, ugnar, kranar och öfriga hjälpmaskiner, är 5,000-tons-pressen uppställd i en stor, ljus och

luftig verkstadsbyggnad af i runda tal 200 meters längd och 100 meters bredd. Om byggnadens jättelika utsträckning kan man få en föreställning äfven däraf, att 8 arbetare lära vara fast anställda endast för att hålla fönstren i tak och väggar rena.

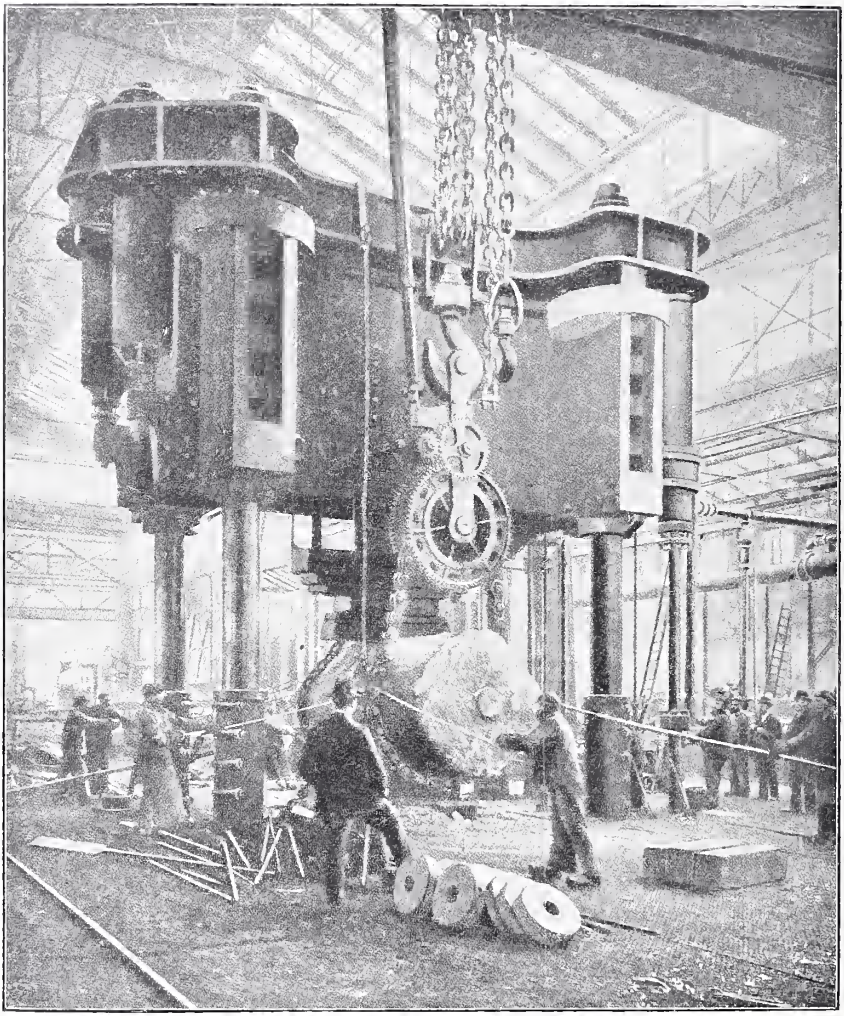

Bild 2. 5000-tons smidespress.

Bild 2 visar pressen under arbete med förut omtalade ämnesstycke till den 45 meter långa axeln. För pressens drifvande användes hydrauliskt tryck ända upp till 600 atmosfärer. I och för

sig ligger icke något förvånansvärdt i detta höga tryck. Det är väl bekant att på hydraulisk väg äfven en mycket svag kraft kan åstadkomma betydande tryck. En enda person skulle nog kunna pumpa vatten in i pressens cylinder och drifva dess kolf framåt. Men långsamt skulle det gå; efter en timmes oafbruten pumpning hade den kanske flyttat sig en blyertspennas tjocklek. Här gäller att flera gånger i minuten höja och trycka presshammaren mot arbetsstycket. Gör pressen endast 12 slag upp och ned i minuten och hvarje gång hopklämmer arbetsstycket 50 millimeter, represen-

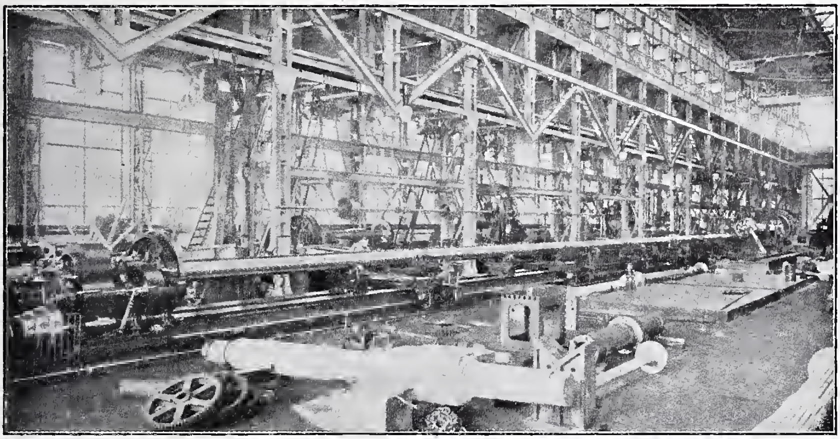

Bild 3. 45-meters axel under svarfning.

terar det en effekt af bortåt 700 hästkrafter, och nästan ljudlöst utföres detta arbete. Endast bullret i ventilerna tillkännagifver att något försiggår. Hvad skulle inträffa, om ett hål uppstode på rörledningen? Säkert som en gevärskula skulle den utrusande vattenstrålen genomborra den person, som stode i dess väg. Riktad uppåt skulle den bilda en fontän gående långt öfver Mont Blanc — i lufttomt rum; i luften blir höjden naturligtvis betydligt reducerad.

Smidningen af den utställda 45-meters-axeln tog i anspråk öfver 60 timmar, hvarunder den måste upphettas mer än 20 gånger.

Bild 3 visar den färdigsmidda axeln uppsatt till svarfning i »mekaniska verkstaden VIII.»

Redan på 1860-talet började Alfred Krupp byggandet af *arbetarebostäder*. Då uppfördes, utom andra byggnader, den alldeles inpå gjutstålsfabriken belägna arbetarekolonien *Westend*. I större omfattning tog dock firman först år 1871 ihop med att bereda sina arbetare utväg till sunda och goda bostäder.

Under de föregående åren hade en betänklig bostadsbrist uppstått i Essen. Allenast den Kruppska fabrikens antal af arbetare hade hastigt mer än fyrdubblats och uppgick nyssnämnda år till nära 9,000 personer, under det att staden Essens befolkning mer än fördubblats och samma år stigit till öfver 50,000 människor. Hyrorna för mindre lägenheter mångdubblades och prisen å alla slags lifsförnödenheter stegrades oskäligt. Små och stora värdshus växte upp som svampar inom arbetarekvarteren, där arbetaren desto hellre höll till, som det öfverfulla hemmet icke just kunde verka tilldragande på honom. Dryckenskapen tilltog på ett förfärande sätt och moraliteten sjönk, men däremot ökades sjukligheten och dödligheten betänkligt, och när koleran år 1866 första gången hemsökte Essen, hade sjukdomen i de öfverfulla arbetarekvarteren ett tacksamt fält för sina härjningar.

Under dessa svåra förhållanden ingrep Alfred Krupp med vanlig beslutsamhet och kraft för att söka så vidt möjligt förbättra sina arbetares belägenhet. I främsta rummet ville han därvid skaffa dem en belåten tillvaro med sina familjer i bättre och rymligare bostäder.

Från år 1871, då, såsom nyss nämndes, byggandet af arbetarebostäder egentligen tog sin början, till under år 1874 stodo redan 2,358 familjelägenheter färdiga. Sedermera har byggandet fortgått med längre eller kortare uppehåll, så att firman innehade vid slutet af år 1901 i själfva Essen och trakten närmast däromkring 4,274 familjelägenheter, men dessutom å de öfriga Kruppska verken 1,195 lägenheter. Härtill komma ytterligare större och mindre kasernbyggnader för ogifta arbetare.

Men firmans intresse och omsorger för sina arbetares välbefinnande har icke stannat vid endast en lösning af bostads-

frågan. Försäljningsanstalter hafva inrättats, där arbetarne kunna bekomma alla slag af lifsförnödenheter af bästa beskaffenhet och till skäligt pris. Ett sjukhus på 228 sängar och ett epidemisjukhus hafva uppförts för deras behof vid sjukdomstillfällen, äfvensom ett förträffligt konvalescenthem. Talrika badinrättningar förekomma på olika platser såväl å fabriken som inom kolonierna. Pensionskassor och understödskassor för olika ändamål hafva grundats och åtnjuta betydande bidrag från firman, som också i ganska stor omfattning bekostar folkskolor och andra skolor, bibliotek och läsrum, samt äfvenså uppfört och underhåller samlingsrum och förströelselokaler för tjänstemän och arbetare. Äfven lärlingsväsendet har sedan länge varit föremål för firmans omsorger, och i samband därmed har en stipendiestiftelse inrättats för att sätta lofvande söner till mindre bemedlade föräldrar i tillfälle att vid högre läroanstalter eller genom resor utbilda sig vidare.

Några statistiska uppgifter om den Kruppska personalen torde lättast gifva en föreställning om betydelsen och omfattningen af alla dessa »Wohlfartseinrichtungen»

Hela antalet på de Kruppska verken i maj månad år 1900 sysselsatta personer uppgick till 47,330.

Antalet tillhörande familjemedlemmar (hustrur och barn) uppgick till 103,648, af hvilka dock sysselsattes å verken ett antal af 3,333.

Hela antalet till de Kruppska verken hörande personer vid nämnda tid uppgick alltså till 147,645.

Bland de å Kruppska verken sysselsatta personerna hade

59	proc.	en tjänstetid	af	1—5	år
24	»	»	»	5—15	»
16	»	»	»	15—35	»
1	»	»	»	öfver 35	»

Vid samma tid bodde i Kruppska hus 8,212 i firmans tjänst varande personer med 18,466 familjemedlemmar, eller tillsammans 26,678 personer.

Medeltalet arbetare vid endast gjutstålsfabriken i Essen uppgick till 24,767.

På grund af riksförsäkringslagen utbetalade firman år 1900 för sjukförsäkring, olyckfallsförsäkring och invalidförsäkring sammanlagdt 1,579,625: 41 mark; däremot på grund af eget åtagande till i lag icke föreskrifna kassor af olika slag 1,814,229: 72 mark, så att firmans tillskott under ett enda år till försäkrings- och understödskassor steg till ej mindre än 3,393,855: 13 mark.

I sammanhang härmed torde några uppgifter icke sakna intresse om storleken af den vid gjutstålsfabriken i Essen, i medeltal för dag och person, utbetalade arbetslönen, hvilken uppgick

år	1870	till	3,08	mark
»	1875	»	3,89	»
»	1880	»	3,19	»
»	1885	»	3,64	»
»	1890	»	3,95	»
»	1895	»	4,10	»
»	1896	»	4,24	»
»	1897	»	4,48	»
»	1898	»	4,57	»
»	1899	»	4,72	»
»	1900	»	4,78	»

Utan tvifvel är systemet med små byggnader för ett fåtal eller helst en enda familj synnerligen tilltalande och ur många synpunkter förtjänt att följas. När Alfred Krupp tog i tu med byggande af arbetarebostäder i stor skala, fann han dock af flera skäl nödvändigt att afstå därifrån och i stället sammanföra flera lägenheter i större hus.

Redan den skyndsamhet, som i detta fall kräfdes, utgjorde ett afgörande hinder. Det hade knappast ens varit möjligt att, med tillämpning af småhussystemet, skaffa tomter i fabrikens närhet till de under åren 1871—1874 utförda 2,358 familjelägenheterna. Alfred Krupp var också angelägen om, att arbetarne skulle bo så pass nära arbetsplatsen, att de utan för stor uppoffring af tid och krafter kunde tillbringa äfven middagsrasten i hemmet tillsammans med sina familjer. Kommunikationerna på denna tid voro

icke så utvecklade som de senare blifvit. De små samhällen, s. k. kolonier, till hvilka ett större eller mindre antal bostadshus sammanfördes, förlades därför rätt nära fabriken, på högst en halftimmas väg från densamma. Naturligtvis skulle jämväl inköpet af så stora områden af en dyrbar mark, som under nämnda förutsättning måst ske, väsentligt hafva ökat anläggningskostnaden och därmed också hyrorna.

Öfverallt är emellertid i största möjliga utsträckning sörjdt för, att husen stå fritt och tillåta ljus och luft att rikligt tillströmma alla lägenheter, hvilka inom hvarje hus i allmänhet hafva liten eller ingen gemenskap med grannarna. Med vatten och gas förses kolonierna från firmans egna vatten- och gasverk.

I förbigående må nämnas, att vattenförbrukningen år 1901 inom gjutstålsfabriken och kolonierna uppgick till nära 16,300,000 kubikmeter, däraf 13,400,000 kubikmeter från firmans egna vattenledningsverk, en årsförbrukning, som med omkring 1 million kub.-m. öfverstiger årsförbrukningen i staden Frankfurt am Main och med öfver 5 mill. kub.-m. förbrukning samma år i Stockholm, där vattenförbrukningen då uppgick till 11,150,000 kub.-meter.

Gjutstålsfabrikens gasverk intar efter produktionen 8:de platsen bland de tyska gasverken, och från detsamma förbrukades nämnda år öfver 18,500,000 kubikmeter lysgas eller mer än grannstaden Düsseldorf men dock 7 millioner mindre än Stockholm med en gasförbrukning år 1901 af 25,350,000 kub.-m.

Den största bland arbetarekolonierna, *Kronenberg*, är belägen ganska nära fabriken på vänster hand, när man med järnväg från Duisburg passerar in i Essen. Bild 4 visar plan af kolonien och bild 5 en utsikt från dess lummiga och breda gator.

Kronenberg byggdes till hufvudsaklig del åren 1872—1874, men har efter hand utvidgats, så att den för närvarande på en yta af öfver 20 hektar i 1,572 lägenheter bereder omkring 8,000 människor trefna och lugna hem. Höga lindar och andra träd gifva åt gatorna och hela kolonien skugga och ett ganska landtligt utseende, som ännu mer ökas genom de små trädgårdsanlägg-

ningarna kring flertalet af husen. Skolor förekomma på flera ställen och i närheten också en evangelisk kyrka. På torget och i filialer till Kruppska consumstalten, till hvilken jag sedan skall återkomma, tillhandahållas alla slags lifsförnödenheter och öfriga i ett

Bild. 4. Plan af Kronenborg.

hushåll behöfliga artiklar. Vid torgets ena sida har en förströelselokal blifvit uppförd med bibliotek, läsrum, sal för föreningssammankomster samt en festsal, rymmande ända till 1,500 personer och äfven begagnad till hvarjehanda sportöfningar. På andra sidan af torget ligger en stor och väl underhållen park, som under vackra dagar utgör ett kärt tillhåll för ung och gammal.

Bild 5. Gata i Kronenberg.

Strax invid Kronenberg ligger den näst största kolonien *Schederhof* med omkring 4,000 invånare.

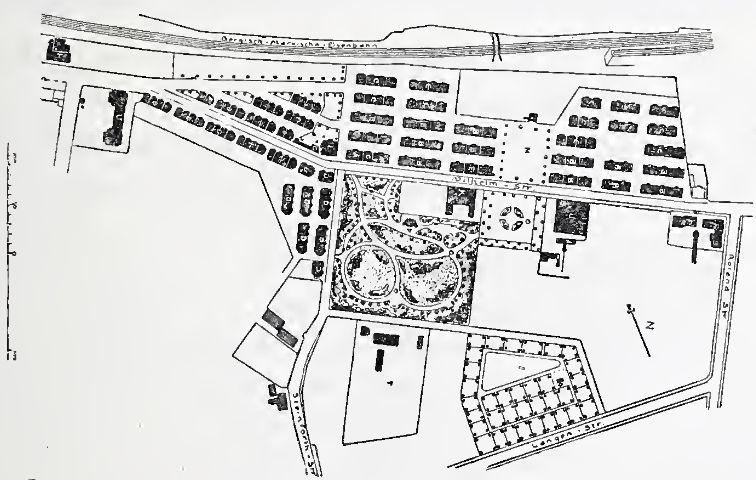

Bild 6. Plan af Schederhof.

Husen, som härstamma från den äldre byggnadstiden, erbjuda till utseendet intet särskildt ovanligt. Man har i denna koloni måst afstå från planteringar kring husen och å gatorna, men kolonien har till ersättning fått en ganska stor gemensam park samt en i lotter för hushållen delad trädgård.

I Schederhof träffar man på en samling af 70 stycken barackhus, som tillkommit under den brådaste byggnadstiden, då det framförallt gällde att så fort som möjligt skaffa dugliga bostäder till afhjälpande af den svåraste bostadsnöden. Vid jämförelse med de senare och nyare husen, måste man tillstå, att de se mindre inbjudande ut; men på sin tid voro de dock vida bättre,

Bild 7. Nyare hus i Baumhof.

än hvad som då stod att få för många familjer, och ännu i dag utgöra de tillfredsställande bostäder och äro mycket eftersökta af fattigare arbetare och änkor för den billiga hyrans skull, så vida de icke till och med i ömmande fall upplåtas gratis. Firman har därför icke velat utan vidare slopa dessa barackhus, innan lämplig ersättning hunnit anskaffas, hvilket likväl i en tid, då arbetareantalet varit stadt i snabb tillväxt, icke medhunnits. Hvart och ett hus innehåller fyra lägenheter å ett rum och kök.

En tredje koloni, *Baumhof*, bebos till största delen af mästare och bättre fackarbetare. Kasernhusen saknas här alldeles och kolonien ger ett landtligt och angenämt intryck med sina till det yttre omväxlande mindre hus inrymmande lägenheter på 2—4

rum och kök. Bild 7 visar utseendet af ett nyare hus i Baumhof för fyra familjer.

Den venstra delen af planen anger bottenvåningen, den högra delen öfvervåningen. Lägenheterna äro lika, och, såsom planen visar, fullständigt skilda från hvarandra. Små trädgårdsplanteringar äro anlaggda kring så godt som alla husen. Tillsammans öfver 150 lägenheter finnas i denna koloni med öfver 900 invånare.

Bild 8. Gård i Friedrichshof.

Strax från Baumhof kommer man till den breda eleganta *Hohenzollernstrasse*, hvilken gata helt och hållet tillhör firman och upptages af prydliga och komfortabla villabyggnader, bebodda af förnämligare tjänstemän.

Något längre bort från Baumhof i den södra delen af Essen, är den yngsta af kolonierna, *Friedrichshof*, förlagd. Den började byggas 1899, men innehåller redan öfver 200 lägenheter å 2—4 rum och kök. Det höga tomtvärdet har nödvändiggjort byggandet af i allmänhet större hus i flera våningar, men intet har underlåtits eller sparats för att ändock skaffa trefnad och omväxling. Husen äro i arkitektoniskt afseende ganska mycket påkostade

och grupperade kring större gårdar med trädplanteringar. På ljus och luft är det därför icke brist i bostäderna. Bild 8 visar en gård i Friedrichshof.

Men äfven mindre hus förekomma i denna koloni. Bild 9 visar ett sådant hus för två familjer med hvardera 4 rum och kök.

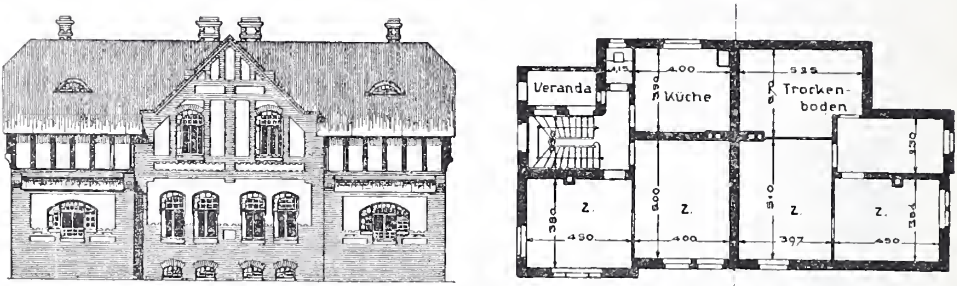

Bild 9. Hus för två familjer i Friedrichshof.

Venstra delen af planen afser bottenvåningen och den högra öfvervåningen. I källarvåningen finnes tvättstuga.

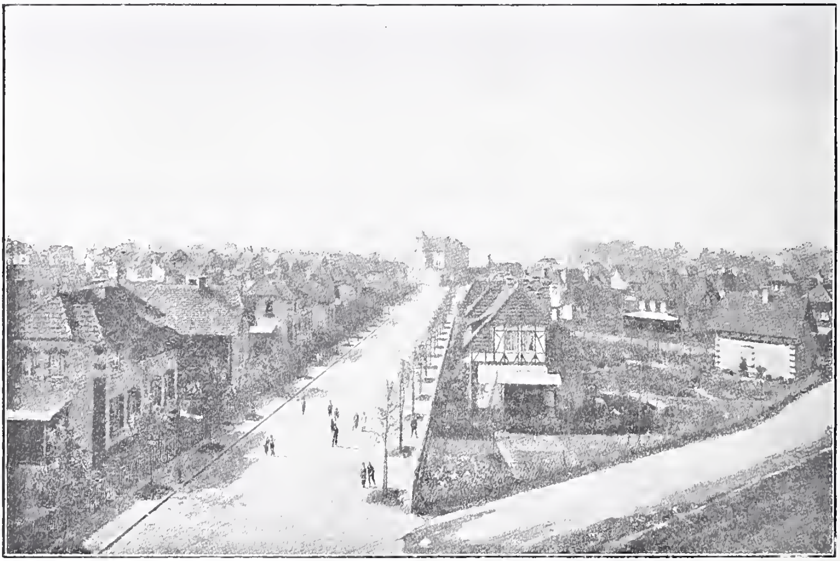

Bild 10. Kolonien Alfredshof.

Vid anläggandet af den också ganska unga kolonien *Alfredshof* — den började byggas 1894 — har den aflidne Friedrich Krupp kunnat helt och hållet följa sin estetiska känsla och sin varma önskan att på allt sätt höja och förbättra sina dugliga och förtjänta arbetares lefnadsvillkor. Bild 10 ger en föreställning om denna intressanta koloni.

Enfamilje-systemet är här fullständigt genomfördt. Med undantag af endast ett par större hus förekommer det eljest inom kolonien endast mindre villor för en, högst fyra familjer, och hvarje villa har sin lilla trädgård.

Bild 11 visar en bland villorna för en familj, och bild 12 en villa för fyra familjer.

Den sista villan är genom mellanväggar långsigenom och tvärsöfver delad i fyra från hvarandra helt och hållet skilda lägenheter på 3 rum och kök. Planens undre hälft visar bottenvåningens och öfre hälft vindsvåningens indelning.

Ytterväggarne äro utförda i rohbau eller puts, med hörn och fönsteromfattningar murade i tegel; taken äro belagda med tegel i olika färger. Till arealen är denna koloni föga mindre än Kronenberg och innehåller f. n. öfver 230 familjelägenheter.

Bild 11. Villa för en familj i Alfredshof.

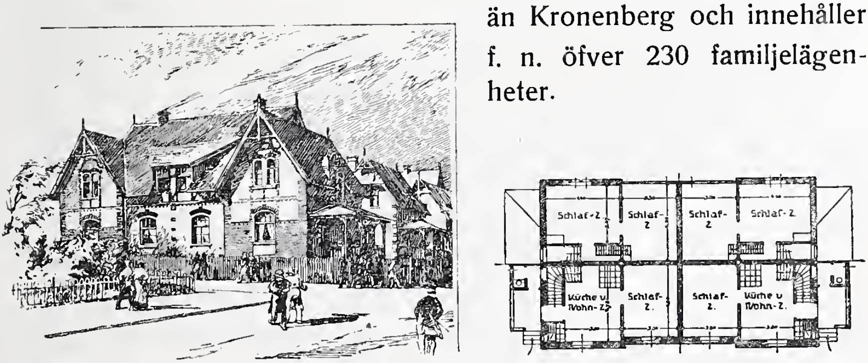

Bild 12. Villa för fyra familjer i Alfredshof.

Förutom de lägenheter som äro på detta sätt samlade i kolonier, besitter firman omkring 600 lägenheter till uthyrning åt sina arbetare eller tjänstemän, spridda omkring i Essen.

När år 1892 monumentet aftäcktes öfver Alfred Krupp, hvilket åstadkommits genom firmans tjänstemän och arbetare, besvarade Friedrich Krupp detta bevis på tillgifvenhet och trohet med måhända den för hans varma hjärta i synnerhet kännetecknande stiftelsen bland alla de många människovänliga inrättningar och åtgärder, som han vidtagit af omtanke för sina anställdas

Bild 13. Kolonien i Altenhof.

bästa. Han grundade då kolonien *Altenhof*, där, långt från fabrikens kvalm och buller, bland trädgårdar och åkerfält, skulle åt åldrade och trötta arbetare eller deras änkor beredas ett lugnt och stilla hem för återstående lefnadsdagar. Under stiftarens personliga medverkan skred arbetet raskt framåt, så att snart den första gruppen af 27 små hus kunde upplåtas för sin bestämmelse. Nu finnas öfver 130 hus eller villor med närmare 200 lägenheter.

Bild 13 gifver en föreställning om denna kolonis utseende.

Liksom i kolonien Alfredshof, bildar här hvarje lägenhet ett afskildt helt för sig. Endast i de för änkor afsedda husen har denna

princip icke helt och hållet blifvit upprätthållen. De flesta husen innehålla dock endast en lägenhet på två rum och kök.

Bild 14 visar några hus i Altenhof ämnade till ålderdomshem för hvartdera två änkor. Enligt stiftarens bestämmelser skola lägenheterna hyresfritt upplåtas och på förslag af styrelsen för den Kruppska arbetarepensionsanstalten.

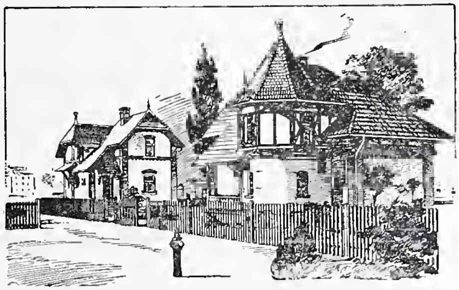

Bild. 14. Hus för två änkor i Altenhof.

Dessa gamla i Altenhof voro föremål för Friedrich Krupps oaflåtliga omsorger. När han funnit, att för de skröpligaste och åldrigaste det mötte svårigheter att, såsom de voro vana, besöka sina kyrkor, skyndade han att inom kolonien uppföra tvenne kapell, ett evangeliskt och ett katolskt, på det att de icke skulle behöfva afstå från sina kära kyrkobesök. Och för dem, som ännu ägde krafter kvar till nyttigt arbete, sökte han skaffa lämplig sysselsättning genom inrättande af en korgflätningsanstalt, hvars produkter sedan omhändertagas af consumanstalten. Ingen möda, ingen kostnad skyddes för att tillfredsställa de gamlas önskningar och behof.

I omedelbar närhet till Altenhof har det nya, förträffliga konvalescenthemmet blifvit uppfördt, ett annat bevis på Friedrich Krupps faderliga välvilja mot sina anställda. Bild 15 visar dess yttre utseende.

Företrädesvis mottagas sjuka från det Kruppska sjukhuset, men äfven sjuka, som vårdats i hemmet. De vårdades antal under tiden $^{1}/_{7}$ 1900—$^{30}/_{6}$ 1901 uppgick till 387 personer, och de hafva nästan utan undantag varit delägare i den Kruppska sjuk- eller understödskassan, hvilken för vistelsen i hemmet erlägger en afgift af 1,75 mark pr dag och person. Skillnaden mellan denna afgift och den verkliga kostnaden bestrides af firman, som på detta sätt under nyssnämnda år fick vidkännas en utgift af i rundt tal 32,000 mark.

För uthyrning af Kruppska lägenheter äro ganska noggranna och utförliga föreskrifter gällande, hvilka icke endast beträffa rena ordningssaker utan äfven afse hyresgästens uppförande och förhållande i allmänhet. Deras iakttagande öfvervakas också med allvar. Detta oaktadt förekommer sällan uppsägning från någondera sidan. Alla ordentliga arbetarfamiljer finna icke den stränga ordningen besvärlig utan tvärtom nödvändig och nyttig. Efterfrågan på bostäder är för öfrigt mycket stark, och i allmänhet är det först efter flerårig anställning hos firman, som möjlighet yppas

Bild 15. Konvalescenthemmet och katolska kapellet i Altenhof.

att få taga i besittning en lägenhet i något bland firmans hus. Att hyra ut i andra hand eller hafva inneboende eller inackorderingar i maten är icke tillåtet utan särskildt tillstånd och medgifves i allmänhet endast i fråga om Kruppska arbetare och när hyresgästens bostad och familjeomständigheter icke utgöra hinder därför.

I årlig hyra för arbetarebostäder erlägges:

för en baracklägenhet om 1 rum och kök............ 60—90 mark

» » annan lägenhet » 1 rum och kök med källare 90—108 »

för en annan lägenhet om 2 rum och kök med källare 120—220 mark
» » » » » 3 » » » » » 170—320 »
» » » » » 4 » » » » » 270—400 »

Det är gifvet, att med dessa hyresbelopp firman bekommer en högst ringa behållning af det i bostäder nedlagda kapitalet. Afsikten har naturligtvis också varit en annan. Det ursprungliga värdet af firmans bostäder åt tjänstemän och arbetare endast i Essen och dess närhet uppgick vid slutet af arbetsåret 1900—1901 till i rundt tal $15\,^{1}/_{2}$ mill. mark, hvarvid emellertid tomtvärdet icke är medräknadt.

Vid samma tid hade dessutom för byggnader å de öfriga firman tillhöriga verken nedlagts ett kapital af öfver 4 mill. mark. Å detta sammanlagda kapital af nära 20 millioner mark gaf hyresinkomsten, efter afdrag af underhållskostnader, skatter m. m., en ränta af i medeltal $2^{3}/_{4}$ proc., hvarvid dock ränta å tomtvärdet samt amortering ej tagits i betraktande.

Dessa siffror äro visserligen i och för sig betecknande för det sätt, hvarpå firman lyckats lösa bostadsfrågan, men jag kan dock icke afstå från att genom några faktiska exempel, som stå mig till buds, ytterligare belysa rådande bostadsförhållanden vid de Kruppska verken.

I en verkmästarfamilj hade husfadern själf år 1900 en inkomst af 4,080 mark. Bland barnen var äldsta dottern lärarinna med en årsinkomst af 1,450 mark, äldste sonen förtjänade 1,920 mark, under det att yngsta sonen ännu gick i skola och den yngsta dottern hjälpte till i hushållet. För sin bostad i kolonien Baumhof betalade familjen 193,20 mark i hyra, alltså icke fullt 5 proc. af husfaderns inkomst och blott $2^{3}/_{4}$ proc. af hela familjens.

En arbetarefamilj, bestående af föräldrar och fem barn i hemmet, innehade tidigare en lägenhet i kolonien Schederhof på ett rum och kök för en hyra af 89,44 mark, men senare en bättre bostad på två rum och kök för 136,76 mark. Vid upplåtande af bostäder i de Kruppska husen vill man särskildt hjälpa sträfsamma,

ordentliga familjer *med* barn. I medeltal förtjänade fadern per dag 5,80 mark, äldste sonen 4,70 mark samt den yngre 0,70 mark. Hyran uppgick alltså till omkring 4 proc. af hela familjens årsinkomst.

En pensionerad arbetare slutligen erhöll samma år, 1900, från den Kruppska arbetarpensionskassan 1,280 mark och dessutom laglig invaliditetsränta med 190 mark, så att hans årsinkomst uppgick till 1,470 mark. Han satt kvar i sin gamla bostad i Schederhof med en hyra af 159 mark, som i alla fall dock utgjorde endast 11 proc. af årsinkomsten.

Jämte en stam af bofasta, gifta arbetare sysselsätter naturligtvis firman ett stort antal ogifta arbetare eller arbetare, som lämnat sina familjer i hemorten. För att bereda dessa goda lefnadsvillkor anordnade Alfred Krupp redan år 1873 större kasernartade byggnader, den så kallade »Menagen», där de erhålla både husrum och mat. Sedan år 1884 äro alla ogifta arbetare, som icke bevisligen bo hos några anförvandter eller om de hafva en ringare inkomst, skyldiga, i eget intresse, att tillhöra Menagen, hvilket visat sig vara för båda parterna till fördel. De betala per dag 0,80 mark för bostad, middag, kvällsmat, smör, kaffe, tvätt m. m.; bröd måste hvarje inackorderad hålla sig själf. Vid middag och kväll delas maten icke ut i portioner utan en hvar får äta så mycket han önskar. Öfverblifven mat bortskänkes till fattiga änkor eller särdeles behöfvande arbetarefamiljer.

Friedrich Krupp har gått längre och velat möjliggöra för sina bättre ställda och framåtsträfvande fackarbetare att föra en tillvaro, som tillfredsställer äfven större fordringar på lifvet, än Menagen kan erbjuda. I tvenne för ändamålet särskildt uppförda byggnader i Schederhof har han inrättat tvenne ungkarlshushåll för hvartdera 30 arbetare, som bo dels ensamma, dels två och två i samma rum och bilda under den af dem själfva utsedde föreståndaren en familj med mycket långt utsträckt bestämmanderätt öfver sin hushållning, men dock naturligtvis till vissa allmänna grunder reglerad af firman,

hvilken också påtagit sig det ekonomiska ansvaret. Utom sofrummen disponera hushållen öfver en hemtrefligt möblerad sal med bibliotek, gemensamma arbetsrum, badrum och matsal. Till bestridande af hushållskostnaderna betalas af hvarje medlem 1,35 mark per dag, för hvilken afgift han då erhåller frukost, middag och kväll, jämte åtskilliga andra förmåner. Därtill kommer 10 eller 8 mark i månaden för ensamt eller deladt rum.

På dem bland firmans arbetare och tjänstemän, som försöka att skaffa sig egna hem, har Friedrich Krupp med vanlig frikostig hjälpsamhet också tänkt och anslagit en summa af en half million mark till byggnadslån på billiga villkor, en summa, som dock ej obetydligt öfverskridits. Dessutom ställer firman kostnadsfritt sina tekniska krafter till låntagarnes förfogande för utförande af erforderliga ritningar och andra dylika arbeten. På senare tid har en ändring måst vidtagas med utlämnandet af dessa lån, så att lånen nu gifvas endast för uppförande af bostäder vid firmans på landsbygden belägna verk. Ty för städerna och i synnerhet Essen har anordningen mindre väl motsvarat det afsedda syftet. Utom andra orsaker har gällande byggnadsstadga medverkat genom att lägga hinder i vägen för uppförande af mindre hus åt en familj. Lånet har måst tagas större och huset uppföras öfver den byggandes eget behof, hvarför uthyrning af lägenheter blifvit följden ofta i sådan utsträckning, att ägaren själf knappast kommit i bättre bostadsförhållanden än förut. Det stigande värdet på egendomen har sedan fört därhän, att när en del af skulden till firman amorterats, det varit lätt att skaffa penningar på annat håll och göra sig oberoende af firman, och snart därefter har egendomen vanligen kommit i andra händer.

Hvad särskildt beträffar tjänstemän, som önska och äga utvägar att i Essen skaffa sig bostäder efter egen smak, upplåter firman åt dem byggnadstomter af den fria mark, som firman ännu innehar i denna stad. Villkoren sättas synnerligen lindriga, men så att spekulation uteslutes och egendomen ej häller sedermera kan öfvergå i främmande händer. För tomt och trädgård har bestämts

ett pris en gång för alla af endast 1,000 mark. Husen få uppföras blott för en familj och för eget bruk.

På detta sätt hafva på senare tid 11 komfortabla och prydliga tjänstemäns-bostäder tillkommit.

Den Kruppska *Consum-anstalten* har till uppgift att åt firmans personal för skäligt pris och af bästa beskaffenhet tillhandahålla öfverhufvud allt, som till lifvets uppehälle kräfves.

Den leder sitt ursprung från en i Essen en gång inrättad konsumtionsförening, hvars medlemmar till stor del utgjordes af Kruppska arbetare eller tjänstemän. När denna förening år 1868 råkade i penningförlägenhet, trädde firman emellan och öfvertog affären samt forsatte rörelsen för egen räkning med begränsning till endast firmans personal. Under årens lopp har sedermera anstaltens verksamhet i olika riktningar undergått genomgripande ändringar, tills den från och med den 1 januari 1897 fick sin nuvarande inrättning.

Verksamheten är inskränkt till uteslutande hos firman anställda personer och kombinerad med ett särskildt rabattsystem. Hvar och en i firman anställd person erhåller på begäran en kontobok, i hvilken penningebeloppet antecknas för alla från consumanstalten inköpta varor och vid årets slut fördelas affärens hela årsvinst mellan alla kontoböckernas innehafvare i förhållande till hvarje boks hela inköpssumma under året. Beloppet, som kontant utbetalas i november eller december månad, utgör naturligtvis ett välkommet tillskott för de ökade utgifter, som vid vinterns början och julens annalkande icke bruka saknas inom alla familjer.

Den i det föregående omtalade mästarefamiljen fick på detta sätt på sin kontobok för året 1900—1901 uppbära 142,70 mark och likaså den nämnda arbetarefamiljen 92,10 mark samt den pensionerade arbetaren 48,20 mark.

Consum-anstalten intager i förhållande till firmans öfriga affärer en alldeles självständig ställning med egen bokföring och drifves med från firmans öfriga tillgångar fullständigt frånskildt kapital. Strängt hålles därpå, att endast goda, rena och oförfalskade varor utbjudas, och underkastas därför alla varor en noggrann pröfning och, när så anses påkalladt, undersökning vid stadens officiella pröfningsanstalt, som sålunda år 1901 utfört för Consum-anstaltens räkning öfver 630 undersökningar af smör, olja, ättika, öl, mjölk, vin, fotogén m. m. Försäljningen sker endast mot kontant betalning, allt kreditsystem är fullständigt uteslutet, hvilket förhållande visat sig hafva synnerligen lyckligt inverkat på arbetarnes ekonomi och vant dem från det fördärfliga kreditköpandet.

Utom från ett stort centralmagasin försiggår varornas försäljning från många i staden Essen och i arbetarkolonierna spridda försäljningslokaler. Prisen äro på alla ställen desamma och någon rabatt för större inköp lämnas icke.

Man kan få en föreställning om denna affärs betydelse däraf, att för den egentliga förvaltningen af dess 22 olika afdelningar tagas i anspråk ej mindre än öfver 750 personer, men därtill, förutom vid kaféer och ölförsäljningsställen anställda uppassare, en stor kvinnlig personal för tvätt och strykning, syarbeten, lagningar, städning och rengöring af lokalerna. Öfver 500 arbetar-änkor och -döttrar förtjänade sålunda i Consum-anstalten år 1901 i rundt tal 60,000 mark.

Vid centralmagasinet har för de kvinnliga biträdena uppförts en särskild byggnad, där de erhålla bostad och kosthåll, och som innehåller utom sofrum och gemensamma dagrum också badrum och sjukrum samt bostad för föreståndarinna. Vid de öfriga försäljningsställena erhåller den kvinnliga butikspersonalen kost och husrum hos butikföreståndaren.

I Consum-anstalten tillhandahålles allt, som hörer till en familjs behof, till och med vid jultiden äfven leksaker. Anstalten har egna verkstäder för tillverkning af skodon och klädespersedlar af alla slag, bagerier och kvarn, slakterier, tvätt- och strykinrättningar,

egen fabrik för istillverkning med en daglig produktion i medeltal af 1,400 block à 15 kg. stycket. Omsättningen uppgår till väldiga siffror. Af kaffe brännes dagligen i särskildt därför inrättad afdelning inom det stora central-lagerhuset ej mindre än i rundt tal 1,500 kg., och hela omsättningen under år 1901 af kaffe och kaffesurrogat uppgick till nära 400,000 kg., af socker till öfver 650,000 kg. och af kol till öfver 4,000,000 kg. I slakterierna nedslaktades samma år, bland annat, nära 2,300 stycken nötkreatur och 12,000 stycken svin. Och i tvätt- och strykinrättningen rör man sig årligen icke med tusental utan tiotusental skjortor, manschetter och kragar m. m.; den färdiga tvätten hemforslas kostnadsfritt till i Essen boende af fabrikens personal.

Åt *lärlingsväsendet* har firman Krupp alltid ägnat stor uppmärksamhet. Redan från år 1864 hafva lärlingsöfverenskommelser ordnats i kontraktsenlig form. Vid slutet af detta år var lärlingarnas antal 54, nu uppgår det till mellan 800 och 900. En stor del af dem arbeta inom smides- och svarfvarverkstäderna, men också flera inom modellsnickeriet och på ritkontoret eller hos byggnadsbyrån.

Ordnandet af lärlingsväsendet har visserligen stött på icke så få svårigheter, men har dock visat sig motsvara sitt ändamål och burit goda frukter för fabriken. Ett stort antal af dess duktigaste handtverkare, arbetare för specialsaker och äfven mästare hafva börjat såsom lärlingar. Men lärlingarna själfva hafva icke haft den minsta nyttan. De utbildas grundligt i facket och vänjas vid ett noggrannt arbete. Fortsättningsskolan, hvars besökande är obligatoriskt för alla lärlingar, ger dem tillfälle att förvärfva teoretiska studier. Och den uppsikt, hvarunder de stå, utöfvar ett gynnsamt inflytande på hela deras uppfostran, just vid en tid, då början till egen arbetsförtjänst eljest lätt blir farlig.

Särskildt synes förtjäna att framhållas den vid den Kruppska fabriken iakttagna föreskriften om innehållandet af en del af lärlingarnes arbetsförtjänst. Alla lärlingar erhålla genast från början viss aflöning, uppgående till 0,65—0,70 mark och småningom stigande till 2,50 mark; under de sista åren kan äfven ackordsarbete ifrågakomma. Kontraktsenligt utbetalas hälften af arbetsförtjänsten först vid den fyraåriga lärotidens slut, dock medgifves vid särskilda anledningar undantag, så att större eller mindre del redan förut får disponeras. Sålunda hade de 196 lärlingar, som år 1900 slutade sin lärotid, innestående hos firman från 220 ända till 1,429 mark, eller tillsammans 146,935 mark, i medeltal således hvar och en lärling en sparpenning på nära 750 mark.

Anmärkningsvärd är en punkt i de för antagande af lärlingar gällande bestämmelserna, där det heter, att det anses önskvärdt, att lärlingen efter slutad lärotid ser sig om på andra håll. Om han emellertid, naturligtvis under förutsättning af godt uppförande och arbetsduglighet, inom fem år, militärtjänsten ej medräknad, åter anmäler sig till erhållande af anställning vid Kruppska verken, har han att påräkna företrädesrätt, och om han antagits, skall tillfälle så långt som möjligt lämnas honom att vidare få utbilda sig. Och de äro icke få, som sålunda med ökad erfarenhet återkommit.

Det hör till sällsynta undantag, att en antagen lärling måst skiljas från sin anställning.

I synnerhet äldre mästare och arbetare värdera högt detta ordnade lärlingsväsen och äro angelägna om att deras söner skola blifva antagna till lärlingar. De anmälas långt förut och, tills någon lärlingsplats blir ledig eller ynglingen uppnått tillbörlig ålder och kroppsutveckling, få många af dem börja som springgossar och uppassare.

Af omtanke för den framåtsträfvande ungdomen har Friedrich Krupp i samband med lärlingsväsendet också anslagit medel till stipendier åt söner till mästare eller arbetare eller andra med dem jämnställda vid de Kruppska verken, hvilka önska förvärfva sig en

fullständigare utbildning och utmärka sig för flit, godt uppförande och goda anlag. År 1901 utgick af dessa medel till 47 stipendiater sammanlagdt 15,150 mark. 3 af stipendiaterna besökte teknisk högskola, 35 teknisk medelskola, 5 byggnadsskola och 4 bergsskola. 19 voro söner till arbetare och återstoden till mästare ritare, kontorstjänstemän eller andra tjänstemän.

Jag skall nu sluta, där jag måhända rättare bort börja, med en bild af det Kruppska stamhuset.

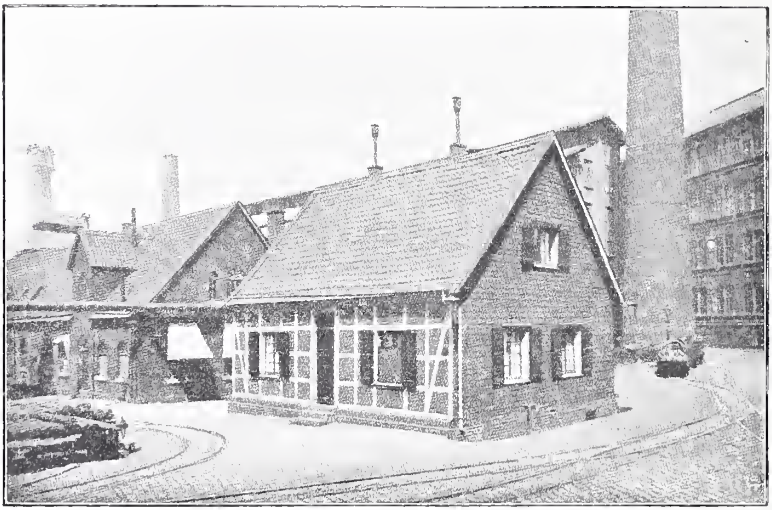

Bild 16. Kruppska stamhuset.

En gång var detta, år 1822 byggda oansenliga hus firmans enda arbetarbostad, upptagen af familjen själf. Då låg det fritt, nu träffar man det midt inne på den väldiga gjutstålsfabriken, omgifvet af verkstäder och skorstenar. I dess vindskammare har Alfred Krupp, såsom han själf upplyser i ett bref till sin förvaltningsdirektion, genomvakat mångfaldiga nätter i sorg och feberaktig oro och med ringa förhoppningar för framtiden, men där har han också upplefvat de första ljusningarna och sett sina djärfvaste önskningar slutligen uppfyllas. Han förordnar i detta bref, att huset

skall iståndsättas, och uttrycker sin önskan, att det må vidmakthållas, så länge fabriken består, och sin förhoppning, att hans efterföljare må kunna som han med glädje skåda mot detta minne från det stora verkets början. »Huset och dess historia må ingjuta mod hos den tveksamme», tillägger han, »och gifva honom uthållighet, det må tjäna som varning för att högmodas och att ringakta äfven det minsta.»

Årsbokstäfver på svenskt guld och silfver före 1759[1]

Af

Gustaf Upmark.

Som bekant påbjöds genom kommerskollegii kungörelse den 29 maj 1758, att alla i Sverige tillverkade föremål af guld och silfver från och med ingången af det följande året, 1759, skulle förses med en särskild stämpel angifvande tillverkningsåret eller rättare det år, då föremålet i fråga proberats och godkänts såsom fullödig vara. År 1759 skulle då betecknas med A, 1760 med B o. s. v. Sedan man hunnit igenom alfabetet en gång, började man på nytt, men försåg då årsbokstafven med en siffra till höger, angifvande den nya bokstafsserien, så att när Z betecknar år 1782, betecknas 1783 med A 2, 1784 med B 2 o. s. v. Sedan 1759 till innevarande år 1903 har man på detta sätt hunnit genomgå alfabetet sex gånger: år 1903 betecknas nämligen med A 7. — Med ledning af dessa årsbokstafsserier är man sålunda i stånd att på året bestämma när ett föremål af guld eller silfver proberats, alltifrån 1759 till närvarande tid. Då proberingen väl i allmänhet skedde omedelbart

[1] Föreliggande uppsats har förut varit tryckt i festskriften: »Till Oscar Montelius 19 $^{9}/_{9}$ 03», Stockholm 1903.

efter sedan arbetet blifvit färdigt, torde man i de flesta fall kunna anse årsbokstafven angifva tillverkningsåret.

Redan före 1759 hade emellertid stämpling med årsbokstäfver varit bruklig i Sverige. Man finner dylika stämplar särskildt på föremål, som tillverkats af mästare tillhörande Stockholms guldsmedsämbete, men därjämte på föremål härstammande från guldsmedsämbetena i vissa landsortsstäder. Stockholms guldsmedsämbete var alltsedan medeltiden »*hoffwedh embetet i Rikit offuer guldhsmedener*»,[1] dess ålderman hade jämte riksvärdien öfveruppsikt öfver de andra ämbetena, och Stockholmsämbetets förordningar och sedvänjor efterlefdes ofta af de mindre städernas guldsmeder. Så torde också hafva varit fallet med årsbokstafsstämplingen, äfven om serierna i småstäderna icke på året sammanfalla med Stockholmsserierna eller inbördes med hvarandra. Ämbetena i Arboga, Göteborg och Jönköping m. fl. st. hafva otvifvelaktigt haft dylik årsbokstafsstämpling, men då materialet ännu är alltför litet undersökt, skall jag här icke ingå på något försök till fastställande af dessa årsbokstäfvers kronologi.

Den ojämförligt största och betydelsefullaste mängden af till våra dagar bevaradt svenskt silfver från 1700-talets förra hälft härstammar säkerligen från mästare under Stockholms ämbete. — Jag bortser här helt och hållet från den stora grupp, som representeras af allmogesmyckena. — En tolkning af de i hufvudstaden brukliga årsbokstäfverna och ett fastställande af dessas kronologi före 1759 torde sålunda vara af en viss vikt och intresse för kännedomen om den svenska guldsmedskonsten under denna tid.

Egendomligt nog förekommer icke i Stockholms guldsmedsämbetes protokoll,[2] hvilka, synnerligen ordentligt förda, finnas bevarade alltifrån 1600-talets midt, något direkt angifvet angående stämpling med årsbokstaf eller när man börjat härmed. För en tolkning af de äldre årsbokstäfverna på Stockholmssilfret är man

[1] Guldsmedsskrå 1501: § 50; tr. i Samlingar utg. af Svenska Fornskriftsällskapet 1856.

[2] I Kungl. Biblioteket.

sålunda hänvisad till föremålen själfva och de upplysningar de kunna gifva om sin tillblifvelsetid.

De stämplar och märken som återfinnas på guld- och silfverföremål, tillverkade i Stockholm under förra hälften af 1700-talet, äro i regeln fyra till antalet, tre stämplar och ett annat märke. Detta senare är den s. k. »åldermansrankan», egentligen märket efter det verktyg, med hvilket man skafde utaf den kvantitet metall, som behöfdes för profningen. Det ter sig som en våglinie eller ranka med mera eller mindre skarpa vinklar och betecknar endast att det ifrågavarande föremålet hållit profvet vid lödighetsundersökningen; underhaltiga arbeten sönderbrötos eller nedsmältes nämligen omedelbart af proberaren. »Åldermansrankan» återfinnes på grund häraf icke blott på föremål af svensk tillverkning, utan äfven ej sällan på utifrån importeradt guld och silfver, som undergått prof i Sverige. — Ett liknande märke förekommer för öfrigt äfven på guld och silfver, tillverkadt och profvadt utomlands, och är sålunda icke att betrakta som ett specifikt svenskt kännetecken. Profningen, som förut handhafts af de olika guldsmedsämbetenas åldermän och bisittare under öfverinseende af riksvärdien, öfvertogs år 1752 af staten och anförtroddes åt det d. å. inrättade kontrollverket, hvarvid det gamla lödighetsmärket, »åldermansrankan», ersattes af en stämpel med riksvapnet, »tre kronor». Jfr fig. 9, där båda dessa märken förekomma.

Jämte rankan bär Stockholmssilfver från denna tid äfven trenne stämplar, nämligen stadens vapen, mästarens namn eller initialer och en årsbokstaf. Påbud om stämpling med tillverkningsortens vapen hade utfärdats redan år 1596 af hertig Karl, men förordningen synes icke hafva efterlefts något mera allmänt förrän inemot slutet af 1600-talet. Stockholms stads vapen, Sankt Eriks hufvud, förekommer under den tid, med hvilken vi här sysselsätta oss, i flera olika typer, dels sedd rakt framifrån inom en sköldliknande ram, dels i profil åt höger och åt vänster; högerprofilen finnes i fyra typer. Denna vapenbild betecknar sålunda, att föremålet tillverkats i Stockholm.

Initialerna (namnet) beteckna den mästare, som gjort föremålet, eller åtminstone den mästare, från hvilkens verkstad arbetet utgått.[1] Det var nämligen icke ovanligt, att änkor under många år uppehöllo sina aflidna mäns verkstäder och med tillhjälp af en skicklig gesäll drefvo yrket under mannens stämpel. Så var t. ex. fallet med Petter Hennings änka: hennes man, den framstående

Fig. 1.

Fig. 2.

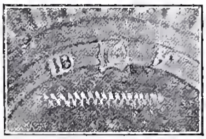

Fig. 3.

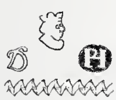

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

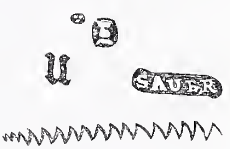

Fig. 9.

Fig. 1—9. Stämplar, sammanförda i grupper.

Fig. 1. 1700. Fig. 2. 1707. Fig. 3. 1713. Fig. 4. 1716. Fig. 5. 1723. Fig. 6. 1724. Fig. 7. 1745. Fig. 8. 1752. Fig. 9. 1756.

guldsmeden, som blef mästare 1688, dog redan 1714, men änkan innehade sedan verkstaden ända till år 1735, då den öfvertogs af sonen, Petter Henning d. y., hvilken förde samma stämpel som föräldrarne. Exemplen härpå kunna mångfaldigas. — För att kunna med ledning af guldsmedsämbetets protokoll bestämma hvilken mästare, som döljer sig bakom de ena och de andra af dessa ini-

[1] Påbjöds redan i en stadga af år 1485.

tialer är det tydligtvis af stor vikt att känna till den ungefärliga eller ännu bättre den absolut bestämda tidpunkt, då föremålet i fråga tillverkats och stämplats.

De årsbokstäfver, som förekomma på i Stockholm tillverkadt silfver från 1700-talets förra del, äro af tre olika typer ur tre olika alfabet, nämligen kapitäler: A. B. C. D. etc., skrifstil: *A. B. C. D.* etc., samt fraktur: a. b. c. d. etc. Vi hafva sålunda här att göra med tre olika årsbokstafsserier af ofvan angifna typer, och vi torde a priori kunna antaga, att dessa serier användts fortlöpande utan afbrott, så att om *A* betecknar 1713, så betecknar *B* 1714 o. s. v.; först sedan man genomgått ett alfabet af en viss typ, har man tagit till ett annat. Det gäller sålunda här att finna några anknytningspunkter för ett sammanställande af bokstäfverna i serierna med vissa bestämda kalenderår. Dylika föreningslänkar mellan årsbokstafs- och årtalsserierna har man i de föremål, som jämte årsbokstaf äfven bära annan beteckning angående tillverkningstiden. Ofta nog händer det ju nämligen, att äldre silfverpjäser, i synnerhet de praktfullare, äro försedda med någon inskrift, som angifver för hvem de tillverkats, till hvem de skänkts samt året, ofta t. o. m. dagen, då detta skett. Det är visserligen sannt, att dylika inskrifter mycket väl kunnat anbringas på föremålen långt efter deras tillverkningstid, men de fel, som häraf kunna uppstå rörande tolkningen af årsbokstäfverna, torde få anses korrigerade, om paralellserierna blott blifva tillräckligt fylliga, d. v. s. om antalet af i systemet passande sammanställningar af bokstäfver och årtal blifver tillräckligt stort.

Det är genom sammanställning af årsbokstäfverna och inskriftsårtalen å 62 st. på detta sätt dubbeldaterade föremål, som jag lyckats få fram kronologien inom serierna och dessa sinsemellan. Den äldst använda serien af årsbokstäfver var kapitälerna, där A betecknar år 1689, B 1690 och slutligen Z 1712; därefter följde skrifstilen: *A* 1713, *B* 1714 och *Z* 1736 samt till sist frakturstilen: a 1737, b 1738 och z 1758. Följande år började, som ofvan berörts, de ännu i dag gällande stämplingsserierna.

A	1689	*A*	1713	a	1737
B	1690	*B*	1714	b	1738
C	1691	*C*	1715	c	1739
D	1692	*D*	1716	d	1740
E	1693	*E*	1717	e	1741
F	1694	*F*	1718	f	1742
G	1695	*G*	1719	g	1743
H	1696	*H*	1720	h	1744
I	1697	*I*	1721	i	1745
K	1698	*K*	1722	k	1746
L	1699	*L*	1723	l	1747
M	1700	*M*	1724	m	1748
N	1701	*N*	1725	n	1749
O	1702	*O*	1726	o	1750
P	1703	*P*	1727	p	1751
Q	1704	*Q*	1728	q	1752
R	1705	*R*	1729	r	1753
S	1706	*S*	1730	s	1754
T	1707	*T*	1731	t	1755
U	1708	*U*	1732	u	1756
W	1709	*W*	1733	w	1757
X	1710	*X*	1734	x	1758
Y	1711	*Y*	1735		
Z	1712	*Z*	1736		

De dubbeldaterade föremål jag undersökt äro följande: (kolumnen längst till vänster upptager den årsbokstaf som föremålet bär, därnäst till höger det år, som bokstafven enligt min kronologi bör beteckna och slutligen längst till höger föremålen själfva med deras inskriftsdateringar).

Fig. 10 Tunnbindaregesällernas i Stockholm välkomma, 1707.

Fig. 11. Hattmakarnes i Stockholm välkomma, 1716.

Bokstaf.	Årtal.	Föremål.
A	1689.	Oblatask, skänkt 1694; Katarina kyrka, Stockholm[1].
B	1690.	Oblatask, dat. 1691; Johannes kyrka, Stockholm.
G	1695.	Ljusstakar, skänkta 1695; Jakobs kyrka, Stockholm.
H	1696.	Ljusstakar, skänkta 1696; Maria kyrka, Stockholm.
H	1696.	Oblatatask och patén, skänkta 1696; Ulriksdals slott.
K	1698.	Kanna, skänkt 1698; Johannes kyrka, Stockholm.
K	1698.	Fat, skänkt 1699 till ryske tsaren. Eremitaget, Petersburg.
K	1698.	Kanna, dat. 1698; Storkyrkan, Stockholm.
M	1700.	Kannor, dat. 1700; Nordiska museet.
N	1701.	Kalk, dat. 1701: Slottskapellet, Stockholm.
N	1701.	Kanna, dat. 1701; Slottskapellet, Stockholm.
T	1707.	Ljusstakar, skänkta 1707; Tyska kyrkan, Stockholm.
T	1707.	Välkomma, dat. 1707; Nordiska museet.
W	1709.	Oblatask, dat. 1710; Statens historiska museum.
X	1710.	Kalk, skänkt 1710; Jakobs kyrka, Stockholm.
X	1710.	Vinkanna, dat. 1710; Veckholms kyrka, Upland.
Z	1712.	Dopfat, »tillverkadt» 1712; Storkyrkan, Stockholm.
A	1713.	Ljusstakar, två par »tillverkade» 1713; Statens historiska museum.
B	1714.	Kalk, skänkt 1714; Johannes kyrka, Stockholm.
F	1718.	Kalk, dat. 1718; Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm.
I	1721.	Kokospokal, dat. 1722; Statens historiska museum.
K	1722.	Ljusstake, dat. 1722; Maria kyrka, Stockholm.
K	1722.	Vinkanna, dat. 1722; Ulriksdals slott.
L	1723.	Bägare, dat. 1723; Statens historiska museum.
M	1724.	Välkomma, dat. 1724; Nordiska museet.
N	1725.	Bägare, två st., dat. 1725; Statens historiska museum.

[1] Jfr Looström: Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor. Sv. Slöjdföreningens meddelanden 1884, samt: Det gamla kyrksilfret på Ulriksdal. Sv. Slöjdf. meddelanden 1899.

Bokstaf.	Årtal.	Föremål.
N	1725.	Välkomma, »förfärdigad» 1725; grefve v. Hallwyl, Stockholm.
O	1726.	Kannor, ett par, inköpta 1726; Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm.
O	1726.	Oblatask, inköpt 1726; Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm.
O	1726.	Kanna, »omgiord» 1726; Torsvi kyrka, Upland.
P	1727.	Dopfunt, skänkt 28 jan. 1728; Statens historiska museum.
S	1730.	Kalk, dat. 1730; Maria kyrka, Stockholm.
T	1731.	Välkomma, dat. 1731; Nordiska museet.
X	1734.	Ljusstakar, skänkta 1734; Statens historiska museum.
X	1734.	Dopfat, skänkt 1734; Ulriksdal.
X	1734.	Kanna, »omgiord» 1734; Vesterhaninge kyrka, Södertörn.
Z	1736.	Kalk, kanna, oblatask, skänkta 1738; Statens historiska museum.
a	1737.	Kanna »tillverkad» 1737; Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm.
a	1737.	Ljusstake, »förbättrad» 1737; Hedvig Eleonora kyrka. Stockholm.
a	1737.	Kalk och patén, »förbättrade» 1737; Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm.
c	1739.	Skylt å välkomma, dat. 1739; Nordiska museet.
f	1742.	Bägare, dat. 1742; Nordiska museet.
i	1745.	Skål, skänkt 1745; Nordiska museet.
l	1747.	Bägare, dat. 1747; Nordiska museet.
n	1749.	Dryckeskanna, dat. 1749; grefve v. Hallwyl, Stockholm.
p	1751.	Pokal, skänkt 1751; grossh. Cederlund, Stockholm.
q	1752.	Bägare, skänkt 1752; Nordiska museet.
u	1756.	Skylt å välkomma, dat. 1756; Statens historiska museum.
w	1757.	Sigillstamp, dat. 1757; Nordiska museet.
x	1758.	Välkomma, dat. 1758; Nordiska museet.

Fig. 12. Snickargesällernas i Stockholm bägare, 1724.

Med ett så pass rikhaltigt bevismaterial torde ofvanstående kronologi vara fullt fastställd, men jag är dessutom i tillfälle att meddela några utdrag ur guldsmedsämbetets i Stockholm protokoll, hvilka ytterligare styrka saken. — På sitt sista sammanträde år 1712 beslöt ämbetet att låta hos mäster Johan Bress tillverka två par ljusstakar af silfver, som fanns i ämbetets ägo. Dessa ljusstakar äro tydligen identiska med de nu i Statens historiska museum befintliga (jfr ofvan), hvilka bära initialerna I. B. (Johan Bress) och årsbokstafven *A* = 1713, samt enligt en lång inskrift på tyska förfärdigats för Stockholms guldsmedsämbetes räkning (fig. 3) — Den 19 dec. 1729 står bland ämbetets utgifter: »*för een ny bokstaf S — 1 dal.*»; tydligen årsbokstafven för det följande året, 1730 (se tabellen). — Den 17 jan. 1736 står bland utgifterna: »*för årsbokstafven Z — 1 dal.*; *Z* = 1736. — I början af följande år, 1737, inköptes stämplar till »*ett helt alphabet*»; den nya frakturstilserien börjar detta år.

Slutligen torde en passus i riksvärdien Antoni Grills skrifvelse till guldsmedsämbetet, dat. 13 aug. 1689, antagligen hafva afseende på stämplingen med årsbokstaf. Skrifvelsen utgjorde en närmare förklaring på en resolution af kammarkollegium, dat. 2 maj 1689; den påminner först om kontrollmärket, stadsvapnet och mästareinitialerna, stadgar vidare om åldermannens och bisittarnes åliggandeh och påbjuder slutligen att allt guld och silfver, som nu finnes hos mästarne, skall stämplas »*med en apart stempel*», så att ingen må kunna, om han tillverkar något underhaltigt, »*enskylla sig med att det war giordt förr än denna ordning blef publicerad och kunnig*». Denna »*aparte*» stämpel är förmodligen årsbokstäfverna, hvilkas första serie ju just började detta år, 1689, enligt hvad ofvan visats.

Den förordning angående kontroll- och årsbokstafsstämpling, som utfärdades af kommerskollegium och trädde i kraft med ingången af år 1759, fastställde sålunda och gjorde allmän lag af en sedvänja, som redan förut under 70 år iakttagits inom den förnämsta af de korporationer, som närmast berördes däraf, nämligen Stockholms guldsmedsämbete.

Vårt konsthandtverk på Helsingborgs-utställningen.

Af

E. G. Folcker.

Industriutställningars vara eller icke vara har aldrig varit så ofta och så starkt ifrågasatt som under de senaste, oss närmast liggande åren.

Man har hyst sina stora tvifvel, huruvida de vore af någon verklig nytta för industrien, huruvida de för de enskilda utställarne medförde någon afsevärd fördel, huruvida deras resultat motsvarade de stora kostnader, som på dem måste nedläggas. Man har också satt i fråga, huruvida de med utställningarna hittills oskiljaktigt förenade prisbelöningarna vore af godo eller ondo.

Under tiden har den ena utställningen aflöst den andra, man kan säga i en enda oafbruten rad: världsutställningar, landsutställningar, provinsutställningar; och allt jämt se vi dem i ett ganska aflägset perspektiv framför oss. Det tyckes, som om denna omständighet skulle ådagalägga, om ej utställningarnas nytta så åtminstone deras nödvändighet.

Hos oss hafva vi ju på de senaste sju åren haft ej mindre än fyra stora industriutställningar, en för hela riket, en för Norrland och ej mindre än två för Skåne, då härtill kommer att Öster-

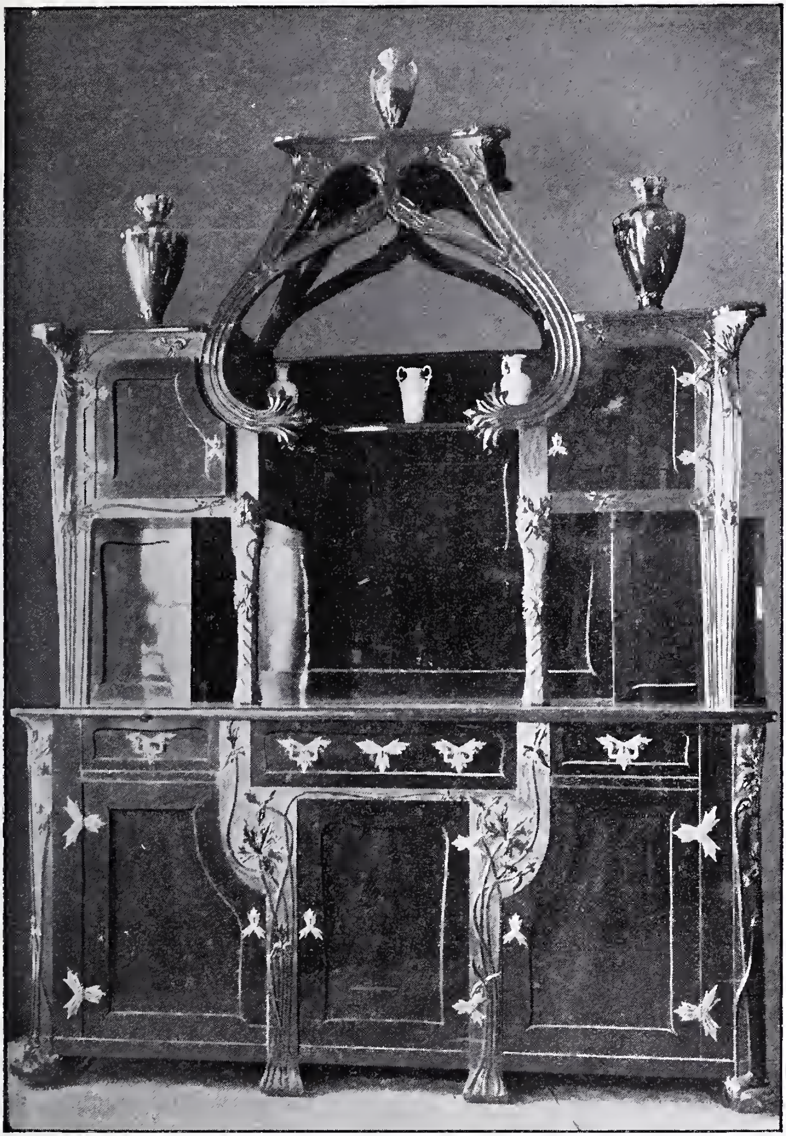

Fig. 1. Buffet. — Komponerad af Karl Tirén. — Utf. å A. B. Næslunds Möbelfabrik, Umeå.

götland redan börjar rusta sig till år 1906, så måste det erkännas, att vi ingalunda varit efter i den stora utställningsmarschen. Och detta antal af utställningar inom så få år får så mycket större betydelse, då man betänker, huru ytterst sällan förekommande de dessförinnan voro i vårt land.

Man må hafva hvilka åsikter som helst angående industriutställningars lämplighet och nytta i allmänhet, en sak är väl viss, den att de för den rent teoretiskt intresserade utgöra hållpunkter i studiet af en industris eller ett handtverks utveckling, i det att de i en samlad bild visa eller åtminstone böra visa det yppersta af hvad inom denna industri eller detta handtverk vid en viss tidpunkt kan åstadkommas.

På hvarje industriutställning finnes det *en* kategori af föremål, för hvilken intresset är allmännare än för någon annan i det att icke blott fackmän och specialister, utan alla ägna den sin uppmärksamhet, sin beundran eller sin kritik, jag menar naturligtvis konstindustriens, konsthandtverkets alster.

För de särskildt intresserade på detta område ha de senaste industriutställningarna hos oss på ett synnerligen tillfredsställande sätt ådagalagt den utveckling som vår konstslöjd under motsvarande tid genomgått. Det är här min afsikt att påpeka, hvad anmärkningsvärdt i denna väg sommarens utställning i Helsingborg hade att erbjuda och att med ledning af detta och med erinringar från 1901 års utställning i Gefle söka draga några slutsatser beträffande vår konstindustris och vårt konsthandtverks nuvarande ståndpunkt, dess omfattning och begränsning, dess förtjänster och möjliga svagheter.

Måhända kan det synas orimligt att vilja komma till några sådana resultat från betraktandet af ett par jämförelsevis mindre betydande utställningar, som dessa två provinsutställningar i själfva verket voro. Men dels kan man säga, att de på ett ganska lyckligt sätt kompletterade hvarandra, i det att vissa för Sydsverige egendomliga företeelser kommo till synes i den senare utställningen, medan andra motsvarande särdrag tillhörande Norrland, visade sig

på den förra. Och dessa egendomligheter voro icke endast sådana som bestodo i olikartade yttringar af konstnärlig handaslöjd och betingades af rent provinciella traditioner, de visade sig äfven i skiljaktiga tolkningar af allmänt konstindusriela mönster och förebilder.

Dels är det visserligen sant, att några af våra förnämsta konstindustriella etablissementer och ledande konstnärer icke voro direkt

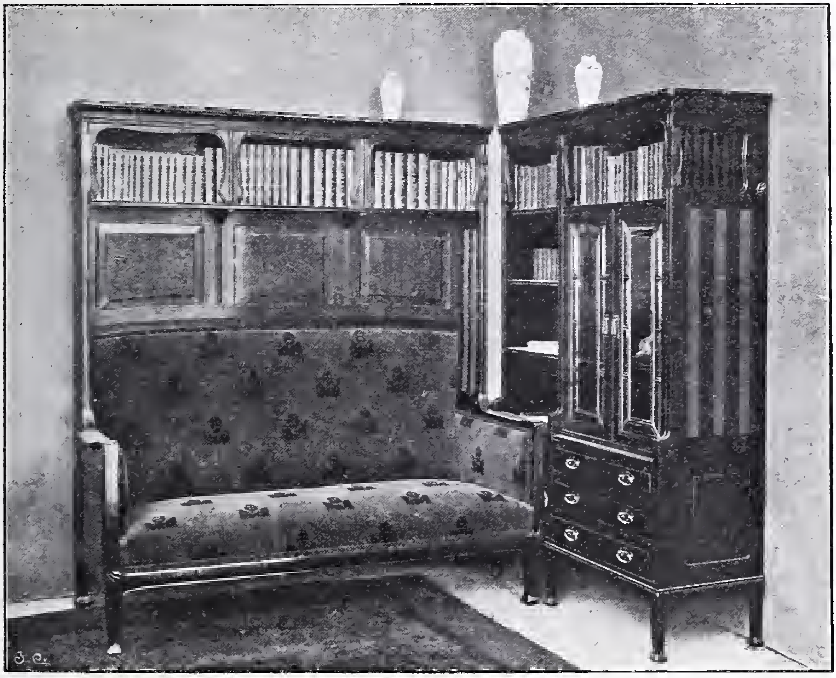

Fig. 2. Bokskåp och soffa. — Komp. af Is. Hörlin. — Utförd af Nordiska möblerings A. B. (Malmö).

representerade på endera eller någon af dessa utställningar. Men de skulle icke vara ledande, om icke deras inflytande gjorde sig gällande i vidare kretsar, man kunde också flerstädes iakttaga yttringar af ett sådant inflytande på dessa utställningar och kan därför ha rätt att döma till träden efter deras frukter.

Helsingborgsutställningen bestod — såsom fallet ju alltid måste vara med provinsutställningar — till största delen af lands-

ändans egna industrialster, d. v. s. inom det område som sysselsätter oss, af föremål, utgångna från fabriker och verkstäder i de skånska städerna eller utförda af enskilda konstslöjdidkare i samma trakter, och bland allt detta ett antal kollektioner, insända af några bland landets förnämsta industrietablissement, hvilka knappast kunna saknas på någon svensk utställning.

Hvad som gaf Helsingborgsutställningen dess egendomliga särmärke och dess största intresse voro emellertid de föremål, som exponerades af provinsens egen industri och handtverk.

Fig. 3. Tidningsbord. — Komp. af Is. Hörlin. — Utfördt af Nordiska möblerings A. B. (Malmö).

Det var särskildt inom möbelindustrien men äfven på andra håll, som detta egendomliga drag kom till synes, och det kan betecknas såsom en direkt utländsk påverkan.

Det må gärna talas om våra tiders snabba samfärdsmedel och lätta kommunikationer, hvilka upphäfva alla afstånd, säkert är, att, då man befinner sig där nere på den skånska kusten, känner man sig i mycket närmare rapport med de stora kulturländerna än den korta dagsresan från hufvudstaden synes kunna förutsätta. Och detta beror icke endast därpå, att man ser det främmande

landets kust likt en båge begränsande synranden eller att man har blott några få timmars resa till kontinenten; det visar sig i många förhållanden äfven på självfva platsen. Vandrar man omkring på Helsingborgs större gator, så märker man ofta i butikernas skyltfönster många artiklar af utländsk tillverkning — så kallade nouveauteer på butikspråket — hvilka redan hunnit hit, men hvilka man först långt senare återfinner i hufvudstadens ståtliga magasiner.

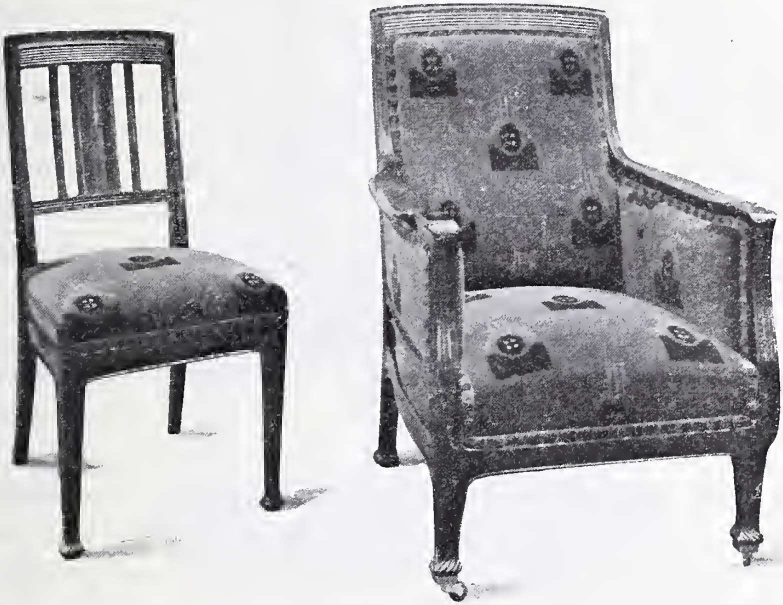

Fig. 4 Stolar till Herr-rum. — Komp. af Is. Hörlin. — Utförda af Nordiska Möblerings A. B. (Malmö).

Men hvad jag egentligen menar är, att det utländska inflytandet fortare och starkare gör sig gällande äfven på det inhemska arbetet här nere än längre uppåt landet. Den skånska guldsmeden kopierar med förkärlek en vacker silfverbägare efter den store Michelsen i Köpenhamn, och den skånske snickaren rör sig gärna med den danska empirens så karakteristiska former. Detta är naturligt nog i en landsända, där Köpenhamn är det närmaste stora kultur- och konstcentrum, och kan betraktas såsom ett slags kvarlefva från de tider, då Skåne tillhörde den danska rikskroppen.

En annan face af samma fenomen — hvilken på Helsingborgs-utställningen ganska tydligt kom till synes — var det sydsvenska konsthandtverkets förhållande till den s. k. moderna stilen.

Det är intressant att iakttaga, med ledning af våra senaste industriutställningar såsom hållpunkter, hur den moderna stilriktningen gått framåt i vårt land. Om vi särskildt fästa oss vid möbelindustrien, där en konststil alltid gör sig gällande på det mest pregnanta sätt, så hade 1897 års utställning ytterst litet att visa af modern konst. Det var, som vi minnas, kejsarstilen, hvilken då härskade med ett envälde som sedan dess betydligt aftagit. Jag kan knappast erinra mig flere alster af svensk möbelkonst än Christian Erikssons skåp och F. Bobergs pianino som där visade nya former och modern stiluppfattning; visserligen två namn, hvilka en gång skola räknas såsom tillhörande banbrytare inom svensk konstindustri, men då ännu rätt ensamma och utan efterföljare.

1901 voro förhållandena ganska olika, frigörelsen från de gamla stiltraditionerna hade äfven hos oss gjort sig allt mera gällande, modernt och själfständigt anlagda konstnärer hade börjat ägna sitt intresse åt formgifningen af hemmets bohag liksom åt andra arter af konstslöjd, och i den konstindustriella undervisningen hade de moderna idéerna börjat vinna allt större tillämpning. Den lilla utställning af moderna möbler, komponerade af svenska konst, närer, som af Svenska Slöjdföreningen var anordnad på hösten 1899, gaf för första gången en bestämd föreställning om att en ny stilriktning hos oss verkligen slagit igenom och ådagalade, anspråkslös som den i öfrigt var till sina dimensioner och sina anordningar, att vi äga goda förutsättningar för att en svensk möbelkonst under moderna former skall kunna utveckla sig i en själfständig och verkligt konstnärlig riktning.

Utställningen i Gefle visade visserligen, att den nya stilen, då det gällde den konstindustriella massproduktionen ännu icke vunnit någon stor mark. Här liksom 1897 hade de gamla möbelstilarna ett stort öfvertag, och empiren florerade ännu kraftigt,

men här funnos dock åtskiliga tecken till, att det moderna hade börjat vinna terräng, något som var så mycket mera anmärkningsvärdt som det visade sig i så pass aflägsna trakter. Ett rätt intressant exempel var en matsalsmöbel, utförd af en snickare i Umeå och komponerad af en artist som, att döma af det norrländska namnet, verkade på samma höga breddgrader. Man såg, att det var den franska afarten af modern möbelstil, som före-

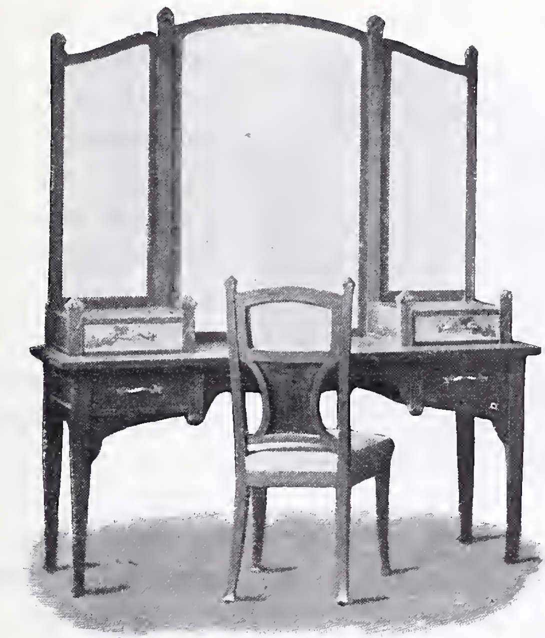

Fig. 5. Damtoilett. — Komp. af E. Källström. — Utförd af A. Hultén, Malmö.

sväfvat tecknaren; Majorelles, Gallets stil. Men han hade haft en tillräckligt kraftig, för att icke säga vild, fantasi till att ändock åstadkomma ett fullkomligt originellt resultat, och hur okonstruktiv och otymplig denna möbel än var, verkade det dock uppfriskande att se ansatser af denna art gjorda så långt borta från den moderna konstens strömfåror. (Fig. 1).

Knappt två år ha förflutit efter Gefleutställningen och vi veta alla, att under denna tid den nya stilen gjort allt flere eröfringar inom alla grenar af vår konstindustri och vårt konsthandtverk.

Den gångna sommarens utställning har aflagt det senaste tydliga beviset härpå.

Äfven här voro stilmöblerna ännu i majoriteten, men det var en mycket ringa majoritet; den moderna riktningen gjorde sig gällande i ganska vida kretsar, i det man såg den tillämpad ej blott af sådana fabriker och handtverkare som hade intresse liksom råd och lägenhet att anlita konstnärligt biträde för kompositionen af sina modeller, utan äfven af dem som sökt hjälpa sig fram på egen hand. I båda fallen syntes det emellertid som om kontinentens närhet haft en i viss mån ofördelaktig inverkan, man saknade rätt mycket den originalitet och den individuella prägel som för en verkligt konstnärlig möbel af modern hållning är så mycket nödvändigare än för en motsvarande möbel i någon af de historiska stilarna. Här fans åtskilligt banalt och schablonmessigt af den art som hos oss vanligtvis går under namnet modern stil, men som är det endast i sämre bemärkelse. Det är i dylika företeelser jag har velat se ett mindre lyckligt särdrag för den sydsvenska konstindustrien, jag måste dock erkänna, att motsvarigheter icke fattas äfven längre uppåt landet.

N:o 6. Lavoir. — Komp. af E. Källström. — Utförd af A. Hultén, Malmö.

Jag har vid denna korta återblick öfver den moderna utvecklingen af vår konstindustri, fästat mig vid möbelkonsten såsom en allmän exponent af denna utveckling i dess helhet, dels emedan det är, liksom det alltid varit, inom denna gren af konsthandtverket, som en stils karaktär och egendomligheter tydligast och lättast komma till synes, dels emedan hos oss, liksom annorstädes, de konstnärer och mönstertecknare, som komponerat möbler äfven

producerat sig inom flere, för att icke säga alla andra grenar af konstindustri, och sålunda äfven dit medfört prägeln af sin personliga konstnärliga stil.

Jag vill nu söka gifva en öfverblick af hvad Helsingborgsutställningen hade att visa af modern tillämpad konst och vill då till en början med några exempel belysa hvad jag redan yttrat om dess möbelkonst.

Inom denna afdelning saknades alldeles de konstnärer, som hos oss redan gjort sig ett kändt och erkändt namn såsom bärare af de moderna idéerna, om också deras inflytande i ett eller annat fall gjorde sig gällande. Hela afdelningen framträdde också med inga andra anspråk än att visa goda genomsnittsmöbler för den stora marknaden. Största delen af det som var utställdt förskref sig från sydsvenska fabriker och verkstäder och utmärkte sig i allmänhet för ett godt, i vissa fall för ett mönstergillt snickeriarbete. Den möbel som i främsta rummet och med rätta tilldrog sig uppmärksamhet var ett herr-rum, exponeradt af Nordiska möbleringsaktiebolagets Malmöafdelning. Utförd i en mörk, präktig mahogny karakteriserades den af ytterst enkla former och en sparsamt använd lika enkel snidad ornamentik af refflor och stjälkliknande växtmotiv. Dess mjuka linjer förrådde den moderna stilen, men det var bekvämlighet och ändamålsenlighet som i första rummet afsetts vid dess komponerande och just därför hade resultatet blifvit äfven estetiskt så tillfredsställande. Den var ett verkligt mönster för en god och praktisk möbel af sin art. (Fig. 2—4.)

En mera utpräglad modern hållning fann man hos den dyrbara sängkammarmöbel, som exponerades af herr A. Hultén i Malmö och belönades med utställningens högsta utmärkelse. Den var utförd i satinvalnöt och lönn, således i en decideradt ljus färgton, den dekorerades dels af intarsia i färger, med motiv af stiliserade svenska blommor i något väl magra och spensliga former, dels af diskret använda sniderier af knoppar och blad i en mjuk modellering som erinrade om gjutning »à cire perdue», och

ej så litet torde varit inspirerade af Bobergs ornamentik i denna art. Ehuru dessa båda dekorationssätt ej passade alldeles så väl tillsammans, voro de hvar för sig ytterst delikat utförda och bidrogo till det högst eleganta intryck som möbeln gjorde. I sina hufvudformer var den starkt påverkad af fransk stil i den genre som representeras af Plumet och de Feure, och den var utan tvifvel den möbel som uppträdde med de största ansprråk på att vara i fulländadt modern stil. (Fig. 5—6.)

Fig. 7. Kakelugn. — Komp. af Karl Westman. — Utförd å A. Sandbäcks fabrik, Kalmar.

Långt anspråkslösare i både former och dekorering, men delvis af bättre konstnärlig verkan var ett litet kabinettgarnityr af en annan Malmösnickare L. Pehrson. Det var utfördt i ofärgad mahogny med inläggningar i citronträ. Den lilla soffan, stolarna och det runda bordet voro utsökt vackra i sina rena, enkla former, men ens förnöjelse öfver dessa sällsynt lyckade prof på god, modern möbelkonst stördes betänkligt af det tillhörande skrifbordet och byrån, hvilka alldeles afveko från det öfriga och syntes komponerade af en konstnärligt obildad person för att något så när passa tillsammans med det öfriga.

Bland öfriga utställda möbler i modern anda, funnos åtskilliga mindre goda, men hvad som alldeles saknades och saknats på alla våra svenska industriutställningar voro enkla, billiga möbler i konstnärligt tillfredsställande på samma gång som praktiska former lämpade för alla deras behof, hvilka måste afstå från det dyrbara

men likväl hafva behof af det vackra. Det är som bekant åtskilliga försök gjorda i denna väg, och Svenska Slöjdföreningen har genom pristäflingar och beställningar gjort flere inlägg i saken; det hittills mest tillfredsställande har väl varit Carl Westmans bekanta pinnmöbel, men fullkomligt har problemet nog ännu icke blifvit löst, uppgiften är för visso svår, men — synes det mig — en af de tacksammaste som en möbeltecknare kan taga sig.

Fig. 8. Fat af silfver. – Komp. af Ferd. Boberg. – Utfördt å C. G. Hallbergs verkstad.

Ett annat problem, som väntar på sin lösning och som också tillhör vårt område är en estetiskt tillfredsställande konstruktion af omhölje för pianino och flygelpiano. Det förefaller, som om denna uppgift skulle vara betydligt lättare än den förra. Instrumentens egen byggnad gör ju så att säga programmets bestämmelser så enkla och tydliga, det gäller endast att finna en vacker form och

en logisk tillämpad ornamentik. Och dock se vi alltjämt dessa vidunder af smaklös och öfverlastad dekorering som nu så länge florerat. Det Bobergska pianot af år 1897 var det första och i sin art mycket lyckade försöket i modern anda; men sedan dess har intet nytt tillkommit. På sommarens utställning syntes visserligen ett pianino af firman Östlund och Almqvist i Arvika, som visade enkla och goda former utan alla grannlåter men som skämdes af ett par ljusarmar i simplaste, smaklösa gjutgods. Firman Malmsjö i Göteborg exponerade ett pianino i ljus mahogny med intarsia af citronträ både till form och dekorering påverkadt af den så kallade moderna stilens mest banala uttryckssätt; samma firma visade däremot en flygel i sen gustaviansk stil, matt mahogny med fina inläggningar i citronträ som var en verkligt vacker på samma gång som stilren möbel.

Aktiebolaget Billberg i Göteborg exponerade ett pianino i grå polerad ask med guld, hvilket i banalitet täflade med dess store kompatriots och konkurrents liknande alster.

Att vår svenska pianoindustri står så lågt i afseende på den yttre utstyrseln, vare sig detta beror på våra konstnärers oföretagsamhet eller måhända snarare på fabrikanternas likgiltighet är så mycket mindre förklarligt, som öfver allt i utlandet, särskildt i England, lyckade nya uppslag gjorts, och hos oss ingalunda saknats röster, som beklagat det nuvarande tillståndet.

Det finnes ett annat föremål i våra hem, som Gudi lof är allmännare spridt än pianinot, som länge varit lika illa behandladt som detta i estetiskt afseende, men som på de sista åren vunnit våra konstnärers intresse, och det är kakelugnen.

Vi erinra oss alla, med hvilken stor tillfredsställelse man emottog Bobergs nya kakelugnstyper på utställningen 1897. De utgjorde ett af de första tecknen till, att den moderna rörelsen äfven nått våra aflägsna bygder. Deras ypperligt proportionerade former, deras rena, obrutna ytor, deras sparsamt använda förträffliga reliefdekoration och deras fina tonfärger voro lika många slående kon-

traster mot den föregående tidens brokiga och bråkiga renässans- och rococopjeser.

Dessa nya kakelugnstyper vunno också en välförtjänt framgång, som visade sig icke blott däri, att de kommo till användning öfverallt, där god smak och konstnärligt omdöme haft något att säga, utan äfven så, att de blifvit föremål för ganska mycken imitation. Det uppslag som här gjordes har också blifvit upptaget och fullföljdt af nästan alla svenska kakelfabriker, och utställ-

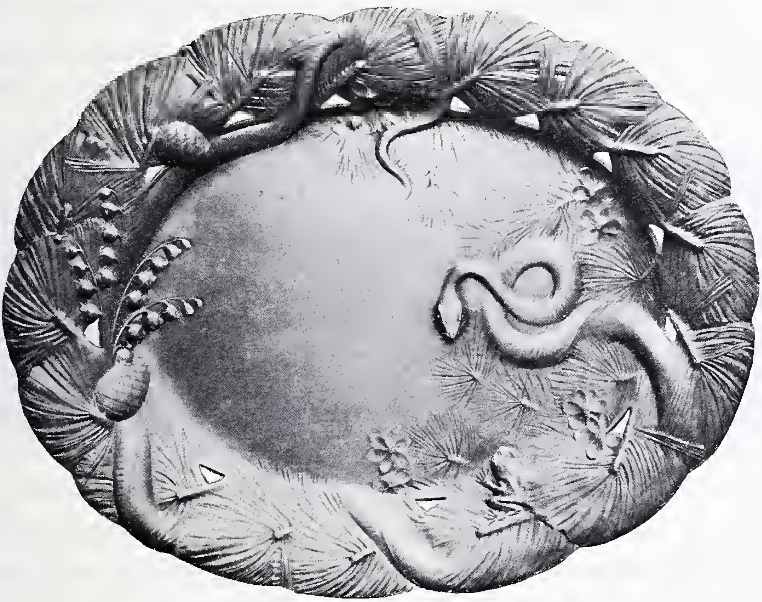

Fig 9. Fat af silfver. — Komp. af Ferd. Boberg. — Utförd af K. Anderson.

ningen i Helsingborg visade ej så få försök till kakelugnsformer i modern art. Flertalet voro visserligen mindre lyckade och bredvid Rörstrands Bobergska stora blå kakelugn, som äfven här var utställd, såg man ett par i den banalaste moderna stil, med skrikande färger och mycket guld, exponerade af Kalmar kakelugnsfabrik; ett par lugnare i form och färger från Karlshamns och Karlskronas fabriker och en ganska lyckad i helt hvitt med målad blombukett från Packendorffs fabrik i Göteborg. Den bästa af dem alla och som godt kunde upptaga täflan med de Bobergska

kakelugnarna, var den som utställdes af A. Sandbäck i Kalmar och som komponerats af Carl Westman. Samma kontrast som framträder i all Bobergs och Westmans produktion och som bättre än något annat ådagalägger, huru vidt skilda konstnärsindividualiteter kunna utveckla sig inom gränserna för den moderna stilriktningen, om vi fatta denna i dess rätta och vida bemärkelse; samma kontrast, säger jag, möter oss äfven i dessa deras arbeten hvar i sin art så äkta konstnärliga.

Den kakelugn af Westman som här exponerades, var komponerad för hörn, dess nedre del eller s. k. »skänk» var femsidig, hvilande på halfhöga klossfötter och dess sidor uppstego linieraka till en och en och en half meters höjd, öfre partiet med samma antal sidor, var starkt indraget, så att en bred spiselhylla bildades rundt om, dessa sidor lifvades af låga och flacka nischer, den krönande simsen var upptill starkt indragen. Hela pjesen var hvitglaserad med blekgröna bårder och ett stiliseradt mönster af grenar med röda bär. Det var sålunda en typ af helt ny art och fullt originella former. Westmans styrka ligger nog i hans förmåga att i och med föremålens hufvudformer, utan tillhjälp af ornamentik och dekorativa smådetaljer framkalla ett starkt intryck af estetiskt välbehag. Hans kakelugn här skulle, tror jag, också hafva vunnit på att vara hållen i en enda färg, utan bårder och ytmönster, helt hvit eller kanske ännu hellre i någon af det gamla kakelugsmakeriets varmt gröna eller bruna toner. Den hade emellertid öfver sig något alldeles särskildt af trefnad, som erinrade om vinterkvällars brasor i enkla hem på landet. (Fig. 7.)

Vår konstnärliga keramiska industri i öfrigt representerades uteslutande af Rörstrands fabrik, hvilken visade en som alltid ståtlig och vacker samling af sina världsberömda alster samtliga präglade af den distingerade konstnärlighet som under Alf. Wallanders ledareskap blifvit för denna fabrikation så särskildt betecknande. Våra två stora porslinsfabriker utgöra ju vår stolthet inför främlingen i nästan lika hög grad som vår textilkonst. Skulle vi något erkänna för oss själfva, så vore det väl en önskan, att

de något mera ville vända sin uppmärksamhet till den konstnärliga formningen och dekoreringen af nyttighetskeramiken, bords- och hushållskärlen både af dyrbarare och särskildt af enklare slag. Det myckna nya i denna väg som i fullt modern anda komponeras och utföres både här och där på kontinenten och äfven importeras i icke ringa mängd till oss, ådagalägger, att här är en lucka i vår konstindustriella produktion, hvilken vi verkligen hvarken sakna krafter eller förmåga att fylla.

I produktionen af rena prydnadskärl kommer ju ingen af de båda fabrikerna till korta. Här täfla de med hvarandra i frambringandet af ständigt nya former och motiv, nya färger och gla-

Fig. 10. Skålar af silfver. — Komp. af Erl. Heurlin och och Ferd. Boberg. Utförda å K. Anderssons verkstad.

syrer, och under händerna af de framstående konstnärliga förmågor, som de båda ega förmånen att disponera, har skapats och skapas alltjämt en rikedom af just sådana arbeten som genom frihet i formbehandling genom en modärn ornamentik och ett personligt uttryckssätt obetingadt tillhöra den nya stilriktningen och tillhöra dess bästa manifestationer. Det måste emellertid kanske erkännas, att i Helsingborg det nära grannskapet till Köpenhamn ej var i allo förmånligt för vår keramik. Jag tänker nu närmast på de naturalistiskt utförda djurfigurer och grupper som här voro Rörstrands senaste nyhet. Den som minnes den Kongelige Fabriks djurfigurer, de mjuka, smidiga vesslorna, mårdarna och kattorna af Liisberg, och E. Nielsens »bedårande hundvalpar», som de kallats

af en entusiastisk kritiker, den måste göra den reflektionen, att man ej bör täfla med det oöfverträffliga.

Den lifaktighet och det framåtgående i modärn riktning som utmärker vår keramiska produktion återfinner, man ingalunda i vår glastillverkning. Ett par försök hafva gjorts att i denna industri införa moderna element, det ena är Kostas caméglas i Gunnar Wennerbergs komposition, en genre, som, inspirerad af Gallets världsbekanta konstglas, dock fått originela och personliga särdrag, som göra den till en alltid eftersökt och högt skattad konstart. Det andra försöket har varit Reymyres af Fru A. Boberg komponerade glaskärl med dekorativa effekter anbringade inuti själfva glasmassan. Denna tillverkning, som innebär stora konstnärliga utvecklingsmöjligheter och därtill har den fördelen att vara fullkomligt originel, synes emellertid i något afseende ansetts icke tillfredställande, då den redan nu lär vara nedlagd.

På det hela taget står emellertid vår glasindustri i konstnärligt afseende på samma ståndpunkt nu som sedan åratal tillbaka. Det facettslipade s. k. kristallglaset är dess a och o, och man har i denna väg vunnit en färdighet som gränsar till det underbara. Att öfverkorsa en fem centimeters tjock glasskål med facetter, skarpa som knifvar och så djupt slipade att kärlet med nöd håller tillsammans, sådana äro profven på våra glasbruks yppersta tillverkning. Men sådant är konststycke och icke konstverk.

På den skandinaviska kongressen af industri och konstslöjdidkare i Stockholm 1897 yttrade det Danska Kunstindustrimuseets intelligente chef Pietro Krohn några tänkvärda ord just med anledning af vår dåvarande utställnings erfarenheter, hvarvid han framhöll, att glasets natur och kristallens icke är densamma, att glas genom blåsningen erhåller sina former och att således det karakteristiska hos glaskärlet bör vara dess homogena klarhet och genomskinlighet så att det har sitt skimmer i sig själf, icke af tusen inslipade facetter.

Facettslipningen försvarades då af åtskilliga, hvilka emellertid såsom sitt hufvudargument framhöllo det festliga intrycket af ett med kristallglas rikt dukadt bord.

Måhända skulle Pietro Krohns ord nu bättre uppskattas. Säkert är, att den moderna riktningen hyllar just de principer han uttalade. Alla dessa nya typer af glaskärl, dryckesglas och karaffer m. m. som komponerats af den nya stilens märkesmän därute Peter Behrens i Darmstadt, Koloman Moser i Wien och andra sakna all facettslipning och vinna sin konstnärliga verkan uteslutande af formernas skönhet och massans skimrande klarhet.

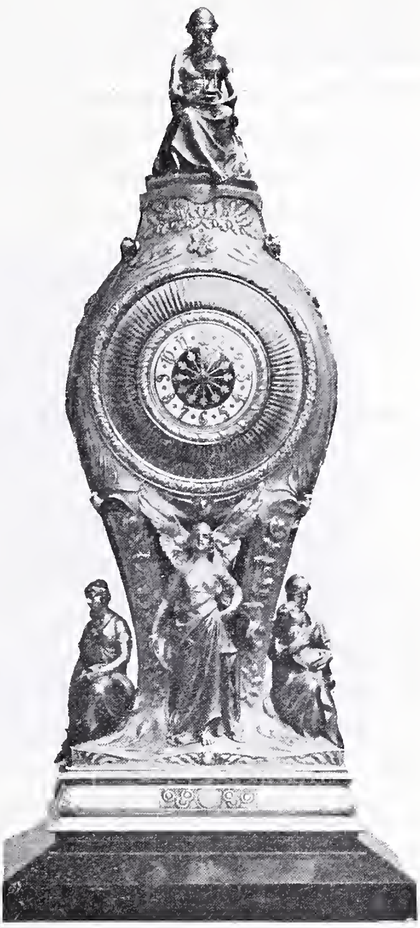

Fig. 11. Pendyl. — Komp. af Erl. Heurlin och K. Andersson. — Utförd å K. Anderssons verkstad.

Då dessa glas numera börjat importeras till oss, torde det kunna vara såväl ekonomiskt som konstnärligt förmånligt, om våra stora glasbruk gåfve tillfälle åt våra konstnärer att försöka sig i denna nya art.

Hvad guld- och silfverarbetet beträffar voro i Helsingborg icke många verkstäder representerade, men de två stora Stockholmsfirmorna C. G. Hallberg och K. Andersson visade dock åtskilligt af det bästa som i detta handtverk på de senare åren producerats hos oss. (Fig. 8—11). Fredr. Holm i Helsingborg samt Emil Möller i Malmö visade flere prof på gediget och konstnärligt silfversmide. För de förra har som bekant Boberg utfört åtskilliga kompositioner och därvid haft tillfälle att utveckla hela charmen af sin rika och eleganta ornamentik, af de två skånska firmorna har Möller i Louis Nilsson en konstnärlig medarbetare af verklig talang hvilken här

bäst visade sig i en större bål med fat af enkel komposition och af afgjordt modern hållning.

Så länge vår guldsmedskonst på sätt som hittills samarbetar med verkligt självständiga konstnärer är ingen risk, att den icke skall bibehålla den höga ståndpunkt som den för närvarande intager.

Eljes torde denna gren af konsthandtverket vara den, för hvilken den moderna stilen innebär de största farligheter. Ingenstädes har som här kommit till så allmän spridning denna simpla godtköpsornamentik och dessa vidunderligt banala former som karaktärisera modernitetens sämsta afarter och som satt hela riktningen i misskredit hos alla dessa, hvilka icke kunna eller icke vilja se dess stora, betydelsefulla innebörd.

Man behöfver endast kasta en blick i våra butikers skyltfönster för att redan nu se massor af detta kram som fördärfvar smaken; ännu så länge är det importeradt, men ingen vet, hvad inverkan det kan hafva på vår egen konstslöjd.

Af de industrier, hvilka gå ut på en konstnärlig bearbetning af de oädla metallerna, har tenngjuteriet som bekant på senare tid hos oss tagit ett stort steg framåt. Helsingborgsutställningen visade också de senaste resultaten i denna väg. Man kan säga, att det gamla kannstöpareyrket i sin moderna utveckling blifvit till ett helt nytt handtverk. Man förstår att bibringa den enkla metallen helt nya patineringar och äfven i sin ursprungliga karaktäristiska färg lånar den sig ypperligt för modärna gjutningsmetoder eller för effekter i drifvet arbete. Det Santessonska tenngjuteriet exponerade i Helsingborg bland en mängd vaser, skålar m. m. i olika patineringar samt med etsad eller drifen ornamentik i modärn anda en större kanna af framstående konstnärligt värde komponerad af en elev i vår konstindustriela skola härstädes.

Hufvudformen som på ett ypperligt sätt dekoreras af regelbundet hamrade facetter, omgifves af lagergrenar i låg relief, grepen består af tvenne vackert modellerade ödlor och locket jämte pipen erinrar om fiskformer. Vårt andra större tenngjuteri, fabriken »Herkules» hade utfört en af Aron Jerndahl komponerad skål »Dansen»

och vann med detta enda arbete större berömmelse än med hela sin öfriga utställning. Omkring den inåt sluttande, breda kanten af skålen ser man i ytterst svag relief en ringdans af bönder och pigor, tvenne par, ett ungt och ett gammalt, ha lösgjort sig ur ringen och svänga i gravitetisk takt hvart för sig, bildande skålens båda handtag, öfverst på det sakta sluttande locket ser man spelmannen till midjan, böjd öfver sin fiol och med inspirerad fart förande sin stråke till en yrande polska. Rundt om de dansande

Fig 12. Tennskål. — Komp. af Aron Jerndahl. — Utförd af A. B. »Herkules».

synas mjuka virflar i ytan, symboliserande dansens fart och rörelse och liksom utgående i spiralsvängda linier från spelmannen däruppe. Aron Jerndahl har här frambragt ett arbete, så friskt och omedelbart som tanke, så glänsande som komposition och så karaktersfullt i utförandet att det med säkerhet kommer att blifva ett af vår dekorativa skulpturs allra yppersta verk. Det sätt hvarpå verkstaden utfört sin andel af det hela förtjänar också allt beröm, och det är en sällsynt glädje att se en i allo så väl lyckad konstprodukt. (Fig. 12).

Af Jerndahl exponerades äfven ett förträffligt bläckhorn i brons, vackert gjutet af Otto Meyer i Stockholm, bronsgjutningen representerades i öfrigt af förenade konstgjuterierna härsammanstädes. Den stora och mångsidiga verksamhet som utöfvas af denna verkstad har hittills särskildt i två afseenden varit till stort gagn för vår konstindustri. Det ena är dess tillverkningar af allt hvad till belysningsarmatur heter, för hvilket ändamål den åtnjutit medverkan af några de mest framstående af våra dekorativa konstnärer och konstnärinnor. Den andra, till synes anspråkslösare, men i själfva verket i sin art lika viktiga gren af dess verksamhet, jag här åsyftat, är tillverkningen af låsvred och handtag i modern hållning. Genom denna tillverkning, för hvilken ett flertal af våra arkitekter som bekant komponerat modellerna, har verkstaden inlagt en förtjenst som knappast kan skattas högt nog, då man erinrar sig, hvad man i denna väg dessförinnan hade att tillgå.

Sist nämner jag vår textilkonst därför, att om den ej många ord behöfva sägas. Den är ju vår stolthet därför, att den ingenstädes har sin like. Den är en skatt som bör vårdas såsom det dyrbaraste. Sommarens utställning saknade Handarbetets vänners närvaro och detta var nog en af dess största brister, ej heller det under Alf. Wallanders sant konstnärliga ledning stående A. B. Svensk Konstslödjutställning var representeradt. Men allt hvad vi ega af kvinlig konstflit härstammar ju mer eller mindre direkt från denna förstnämnda förening, och närmare eller fjärmare kan det hänföras till dess initiativ, vare sig det såsom här var fallet är Nordiska kompaniets textilafdelnings eleganta produkter eller Thora Kulles i en tillämpad allmogestil utförda arbeten.

En enskild verksamhet bör dock här med särskild heder nämnas icke blott för det sammanhang hvari den står med den högre textila konsten utan såsom det yppersta utslaget af Skånes egen gamla stolta väfnadskonst, och det är den verksamhet som bedrifves af mor Cilluf Olsson i Höj. Att denna präktiga dannekvinna skulle vara med i Helsingborg var en självfallen sak. Själf fick hon denna gång mest tjänstgöra såsom dekoration, men de

ståtliga alstren af hennes väfstolar syntes här och hvar i utställningens interiörer under form af bonader och mattor i väldiga dimensioner, komponerade i ypperliga mönster ofta af modern hållning och utförda med en skicklighet som icke många af våra väfverskor kunna prestera.

Här gränsa konstslöjd och hemslöjd till hvarandra. Sommarens utställning hade äfven en afdelning för hemslöjd, och om också denna ej alltid sträcker sina gränser till konstslöjdens område, och den sålunda ej skulle höra till ämnet för denna skildring, så höra de båda i så måtto tillsammans, som hemslöjdens idkare, det är allmänheten, äro de, för hvilka konstslöjden är till, af dessas uppfattningsförmåga, af dessas smak och konstnärliga resonnans beror ytterst konstslöjdens vara eller icke vara.

Förutsättningarna i detta afseende få icke ställas för högt, men å andra sidan får det ej heller förnekas, att de numera uppfyllas långt oftare än förr. Många tecken tyda på, att allmänhetens uppfostran i detta afseende gått betydligt framåt, att dess intresse för konsten och dess tillämpning för det dagliga lifvet växer år från år och att dess smak förädlas och bildas. Med sådana tecken för ögonen och i medvetandet, att vi ega en konstindustri och ett konsthandtverk, öfver hvilka vi kunna med rätta vara stolta, kunna och böra alla de, hvilka dess blomstring ligger om hjärtat med glädje och tillfredställelse se framtiden till mötes.

Nationalmusei konstslöjdsamling under år 1902.[1]

Accessionen till denna samling har 1902 utgjort 212 nummer af hvilka 14 förvärfvats genom köp, 198 erhållits i gåfva. (Samlingen i sin helhet omfattade vid 1903 års början 11,143 nummer).

De under året gjorda inköpen hafva som vanligt haft till syfte att förvärfva sådana konstslöjdalster, af hvilka exemplar saknats i samlingen och hvilka vare sig från typologisk synpunkt, för sin sällsynthet eller sitt större konstnärliga värde varit egnade att på i möjligaste mån tillfredsställande sätt komplettera. De ringa medel, hvaröfver museet för detta ändamål förfogar, lägga emellertid alltjämnt väsentliga hinder i vägen för förvärfvandet af verkligt framstående, representativa prof af högre konstindustriel tillverkning — särskildt då priserna på dylika föremål från äldre tider i konstmarknaden sprungit upp till en förut ej anad höjd. Inköpen måste därför hufvudsakligen begränsas till sådana föremål, som äga mindre intresse för den enskilde samlaren, men dock från stil- och mönstersynpunkt tillfredsställande representera någon af konstslöjdens arter under en viss epok.

Bland årets accession är från denna synpunkt märkligast ett garnityr af beslag i silfver och messing, dateradt 1680. Det synnerligen prydliga arbetet i genombruten och graverad silfverplåt,

[1] Ofvanst. redogörelse är med vederbörl. tillstånd hemtad ur nationalmusei Intendents underd. berättelse ang. Statens Konstsamlingars tillväxt och förvaltning 1902.

framställande ett rikt, stiliseradt växtmönster, bär strumpebandsordens bekanta devis samt Kursachsens vapen. Det torde således kunna anses vara utfördt i England och hafva tillhört ett förvaringsskrin för denna ordens insignier, öfverlemnade till regerande kurfursten af Sachsen. Denne var då Johan Georg III, hvilken just 1680 vid 33 års ålder tillträdde regeringen och dog år 1691. Han var förmäld med prinsessan Anna Sofia af Danmark, dotter till Fredrik III och syster till drottning Ulrika Eleonora d. ä. Hans porträtt måladt af David von Krafft finnes ännu på Gripsholm bland de många konterfej af furstliga släktingar, som anskaffades under riksenkedrottningen Hedvig Eleonoras tid.

Hvad beträffar den genom gåfvor vunna accessionen innehåller denna ett flertal intressanta och dyrbara föremål. Särskildt är att märka den af grosshandlaren Vilhelm Bendix skänkta glassamlingen samt de af grosshandlaren och fru Johan Scharp testamenterade silfverföremålen.

Den Bendix'ska glassamlingen har allt sedan år 1887 varit deponerad i muséet, men nu först såsom gåfva införlifvats med dess samlingar. Den ger en ganska god föreställning om olika tiders och länders glastillverkning och innehåller flere synnerligen dyrbara nummer. Af antikens glasmakeri finnes endast ett mera obetydligt prof; från medeltiden förskrifver sig en vacker större pokal i götisk stil med spår af guldinkrustering å skaftknappen och af äldre persisk tillverkning äro de egendomligt formade s. k. rosenvattenflaskorna och ännu några andra kärl. Det venetianska glaset representeras af ett större antal nummer, bland hvilka åtskilliga s. k. filigranglas. Sin egentliga styrka har samlingen emellertid i böhmisk och tysk tillverkning från 1600-talet och 1700-talets början. En hel serie vackra pokaler af den karaktäristiska formen, prydda af rik ornamentik, allegoriska framställningar eller inskrifter höra hit. Af ett speciellt och ovanligt intresse är den största af dessa pokaler (fig. 1). Den är sirad med tvänne i rikaste slipning utförda praktfulla barock-kartuscher, omgifna af vapentroféer. I den ena ses Fredrik IV:s af Danmark namnskiffer med öfverskriften: »Dominus

mihi adjutor»; i den andra är en allegorisk framställning: en sammanstörtande triumfbåge, och flyende soldater förföljda af segrarne i ett bergpass. Öfverskriften här lyder: »Uno avulso» och underskriften: »d. 11 december 1718». Den är sålunda en minnespokal, förfärdigad med anledning af Karl XII:s död vid Fredrikshall; flere liknande pokaler utfördes då i Danmark, af hvilka några ännu förvaras på Rosenborgs slott.

Fig. 1. Karl XII:s pokal.

Från 1700-talets midt eger samlingen ett antal typiska skålar och s. k. »sockerflaskor» i roccocoformer, och från århundradets slut ett par teleskopsatser af slipade dricksglas med dekoration i guld samt champagneglas (»flutes») af tidens karaktäristiska form.

Det Scharpska silfret består af nästan uteslutande verkligt intressanta och dyrbara pjeser. En större dryckeskanna, rundt omgifven af en sammanhängande figurframställning, Lukretias död samt på locket Proserpinas bortröfvande, allt drifvet i hög relief och ciseleradt, är ett verkligt praktexemplar af dessa så högt skattade, dyrbara dryckeskärl från 1600-talet. Af stämplarna att döma kan det vara ett svenskt arbete och har därför ett så mycket högre värde för samlingen.

Af de till samlingen hörande två s. k. Nautiluspokalerna (fig. 2) är den ena antagligen af tysk tillverkning; den andra med skaftet i form af en delfin och snäckans spindel utskuren i form af en hjelm är ett ovanligt och vackert arbete, hvars synnerligen tydliga och fullständiga märken lemna bestämda uppgifter om dess härstamning.

Pl. 2 Silfverföremål.

Dessa märken berätta, att pokalen utförts af köpenhamnsguldsmeden Jürgen Kurz år 1697, att den åsatts stadens kontroll år 1700 mellan den 21 Juni och den 22 Juli, hvilket framgår af månadsmärket: »kräftans tecken» samt att »Münzwardein» eller kontrolldirektör då var Conrad Ludolf, som beklädde detta ämbete mellan åren 1697 och 1720.

Samlingens såväl präktigaste som intressantaste pjeser äro de två stora bägarne i silfverfiligran på förgyld botten. (Fig. 2). De utgöra verkliga praktprof på denna under 1600-talet här i norden så vanliga teknik och de såväl på själfva bägaren som på locket insatta medaljongerna i färgrik emalj med halft stiliserade blomstermotiv bidraga ännu mera till deras ståtliga verkan. Huru högt sådana filigranbägare på sin tid skattades, framgår bland annat däraf, att sex dylika bägare ingingo i den storartade samling af silfverpjeser, som Karl XII år 1699 öfversände såsom gåfva till zar Peter. Dessa pokaler, hvilka ännu förvaras i Vinterpalatset i S:t Petersburg, äro icke blott fullständigt lika de två i den Scharpska samlingen utan bära också samma mästaremärke som dessa.

Detta märke har lästs såsom W. R. K. såväl i katalogen öfver konstindustriutställningen i Arffurstens palats i Stockholm åren 1876—1877, som i F. R. Martins stora arbete »Svenska kungliga gåfvor till ryska zaren». Den rätta läsarten torde emellertid vara R. W. K. och angifva Rudolf Wittkopf enligt det särdeles under 1600-1700-talen högst allmänna bruket att i monogram tudela tillnamnet, där detta var ett sammansatt ord.

Rudolf Wittkopf var stamfader för en af dessa Stockholmska borgaresläkter, inom hvilka yrket så att säga gick i arf; och två af hans söner, Henrik och Johan, samt sonsonen Henrik d. y. blefvo guldsmeder. Hans enka och en sondotter gifte sig med mästare i samma yrke. Själf blef han mästare år 1687 och dog såsom ålderman af skrået år 1722. Att han var en af sin tids förnämsta guldsmeder i hufvudstaden bestyrkes däraf, att hans namn ganska ofta förekommer i kungliga räkenskaper från 1700-talets början jämte tidens främste guldsmedsnamn, såsom en Peter

Henning, en Cousinet; han kallas där »Monsieur» W. och skrifver sjelf sina räkningar på tyska, hvaraf torde framgå, att han var en af de många inflyttade handtverkare, som i slutet af 1600-talet slogo sig ned i vårt land.

En annan märklig pjes bland det Scharpska silfret är den stora skålen med lock, också den utförd i rikt filigranarbete; den bär märke I. F. S., en på filigranföremål synnerligen ofta förekommande signatur, hvars tolkning tills vidare icke är gjord. (Fig. 2.)

Ännu en gåfva bör särskildt nämnas. Det är en grupp i porslin framställande en herde och en herdinna, omgifna af några lam och en hund. Pjesen, som är dekorerad i färger, förskrifver sig från Köpenhamns kungliga fabrik, och dess signatur A. H. 1785 visar, att den formats af den i Köpenhamnsfabrikens historia framstående modellören Andreas Hald. Den är skänkt till muséet af kapten Axel von Schinkel, som med gåfvan af denna i konstmarknaden högst dyrbara pjes gifvit ett nytt och vackert bevis på sitt intresse för konstslöjdsamlingens värdiga tillökning.

E. G. F.

Ett trähus på landet.

Hvar och en känner typen för det svenska enklare landthuset i våra dagar. Ty detta har verkligen utbildat sig till en typ nästan densamma i alla delar af vårt land.

De individuela drag, som förr så väsentligt skilde till exempel den skånska bondgården från den upländska och denna från Dalarnas karakteristiska stugor, ha mer och mer utplånats. De gårdar som nu sedan åtskilliga årtionden nybyggas af våra hemmansegare, landthandlande eller handtverkare på bygderna, äro formade efter en schablon, som i sin banala tråkighet verkar afskräckande och saknar hvarje skymt af den trefnad för att ej tala om den prydlighet som hvarje »eget hem» både kunde och borde hafva.

Till sin grundplan är huset rektangulärt, en form som betingats af de behöfliga två skorstens-stockarna och som i och för sig för våra klimatiska förhållanden nog är den mest praktiska, då den medför alla rummens belägenhet under ett enda tak. Inom dessa fyra väggar är så rummens gruppering så godt som genomgående lika öfverallt: i midten på framsidan en förstuga med uppgång till vinden och der bakom ett rum af samma längd, på båda gaflarna två lika stora rum. Denna gruppering, som visserligen är synnerligen enkel, har gamla anor, den finnes redan

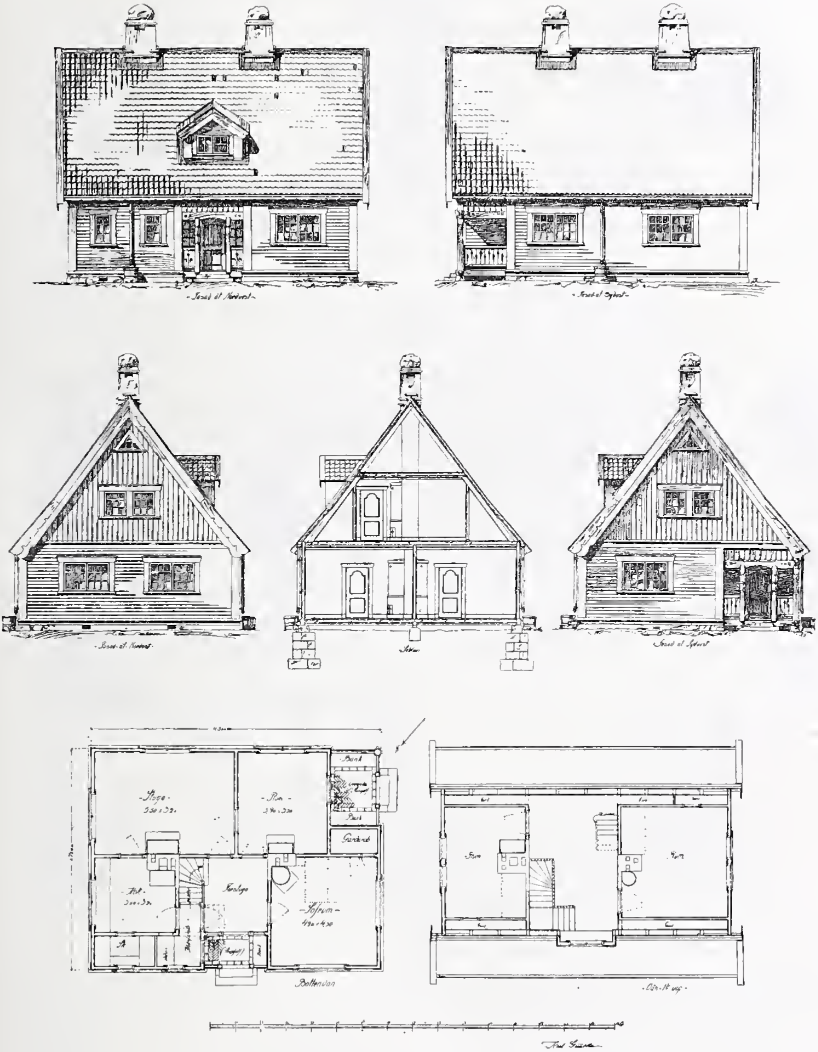
TECKNINGAR FÖR HANDTVERK OCH SLÖJD

UTGIFNA AF

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

Enkel bostad på landet.

BLAD 58.

Gen Stab Lit Anst

TECKNINGAR FÖR HANDTVERK OCH SLÖJD
UTGIFNA AF
SVENSKA SLÖJDFORENINGEN
BLAD 59
B–B
A–A
Sofrum.
Bänk
Veranda.
Bänk
Karl Güttler
1903

vid 1700-talets början och tidigare, men ehuru den ju skulle kunna varieras på ganska mångfaldiga sätt, hör något sådant till de ytterst få undantagen.

I det yttre, i fasadbehandling och detaljer är det emellertid som den tröstlösa enformigheten först rätt ögonskenligt framträder. Anledningen till densamma finner man lätt i den för hela denna byggnadsart gemensamma förebilden sådan denna, ännu mera missförstådd och ombildad af okunnigheten, ingått i folkmedvetandet. Denna förebild är »villan i schweitzerstil», formen för stadsbornas »sommarnöjen» på 1860—70-talen. I sin populariserade omgestaltning till landtgård i vanlig bemärkelse har denna typ förlorat de pittoreska drag den möjligen kunnat hafva men bibehållit all den banalitet och all den simpla grannlåt i detaljer som utgjorde dess mest karakteristiska kännetecken.

Väggarnas beklädnad af »perlspåntade» bräder ger med sin smalrandighet ett oroligt intryck, de jemnstora fönstren af tre rutors höjd äro placerade med en ängslig symmetri som ej tar ringaste hänsyn till rummens behöfliga väggutrymme eller lämpliga belysning. Det trubbvinkliga taket, vanligen beklädt med svart papp eller plåt verkar tungt och obehagligt. Framfasadens veranda ofta upprepad i en öfre dito framför den obligatoriska frontispisen, är i sina former och hela sin uppbyggnad ett oting af simpelhet och anspråksfullhet.

Kommer så den dekorativa utstyrseln af sönderságade bräder i form af uddar eller spetsar rundt om takets alla kanter, genombrutna snirklar fyllande takvinklarna och krönande gaflar och hörn, utkrusade räckverk kring verandorna, lika aflägsna från all ornamental hållning som ett barns utklippningar ur ett pappersark, och der har man vår landtbefolknings bostäder i våra dagar.

Att råda bot för dessa både praktiskt och estetiskt bedröfliga missförhållanden är en uppgift, som i dessa tider mer än någonsin tränger till sin lösning. Dagens stora fråga »egna-hems-saken», som innebär en emigration i stor skala från staden till landsbygden, skall också medföra en massproduktion af enklare trä-

byggnader och det gäller att för dessa finna former som äro mera tillfredsställande än de hittills allmänna.

Svenska Slöjdföreningen har som bekant sökt att i sin mån bidraga till detta måls vinnande; på förslag af dess första utskott tillsattes nemligen under föregående år en kommitté med uppdrag att anordna en pristäflan om utförande af ritningar till trähus för enklare hem på landet. För denna kommittés åtgöranden och pristäflingens resultat lemnas en utförlig redogörelse i Årsberättelsen öfver Sv. Slöjdföreningens verksamhet år 1902 (tryckt i detta års Meddelanden första häftet).

Den med första priset belönade ritningen — af Herr Carl Guettler — har på två blad ingått i den af föreningens första utskott publicerade serien: »teckningar för handtverk och slöjd» och kostnadsfritt utdelats till omkring två tusen småhandtverkare, snickare och timmermän i alla delar af landet.

Då det torde kunna vara af intresse för åtskilliga af Föreningens egna medlemmar att taga kännedom om det sätt hvarpå i detta fall uppgiften blifvit löst meddelas här i förminskad reproduktion Herr Guettlers ritningar.

Byggnaden, som af arkitekten tänkts liggande diagonalt mot de fyra väderstrecken (så att ingen fasad skall vetta rakt åt norr) har ett svenskt eller kanske snarare allmänt nordiskt tycke, utan bestämd anslutning till någon lands- eller provinstyp; endast i en eller annan detalj göra sig möjligen norska reminiscenser gällande. Den får sin karakter af de proportionsvis korta hufvudfasaderna, öfver hvilka taket uppstiger till en ansenlig höjd, med starkt spetsiga gaflar. Det satta, kraftiga intrycket stärkes ytterligare genom brädpanelens anordning — liggande å det nedre partiet stående å gaflarna — genom de breda dubbla vindskifvorna och icke minst genom de fasta skorstenarna med deras öfverliggare af stora kämpastenar.

Planen visar i nedre våningen en särdeles fyndig rumsdisposition. Från en inbygd förstuqvist midt på framfasaden, belagd med tegelstensgolf och försedd med sittbänk, kommer man in i

en förstuga upplyst af smala fönster på hvardera sidan om ytterdörren. Denna förstuga står genom fyra andra dörrar i direkt förbindelse med bottenvåningens samtliga rum, hvarjemte en trappa härifrån leder upp till öfre våningen. En dörr till venster leder genom en mindre köksfarstu (med vedlår och nedgång till källaren) till köket, som får sin belysning från ett dubbelt fönster, och är försedt med stort, ljust skafferi. Innanför köket och med särskild dörr till förstugan ligger det stora dagligrummet med ljus från tvenne breda men låga fönster samt med värme från en bred kakelugn på långväggen midt emot ena fönstret. Härifrån leder en dörr in till ett mindre rum, »helgdagsrummet» med ett fönster och en dörr ut till en hörnveranda med två breda sittbänkar. Intill detta rum, med dörr endast till förstugan ligger husbondfolkets sofrum med två fönster hörnkakelugn och stor garderob.

Öfre våningen har en hall eller förstuga, upplyst af den lilla frontispisens högt belägna fönster. Härifrån leder en trappa upp till vinden, och på hvardera gafveln ligger ett mindre rum med garderober under takfallet åt båda sidor. Öfverst under taket sträcker sig en torkvind utmed husets hela längd.

Rummens dimensioner äro följande:

Förstugan	2,90 × 2,50	m.
Dagligrummet	5,50 × 3,20	»
Helgdagsrummet	3,90 × 3,50	»
Sofrummet	4,30 × 4,20	»
Köket	3,20 × 3,00	»
Öfre hallen	5,40 × 3,60	»
Gafvelrummen	4,40 × 4,10	»
	4,40 × 3,30	»

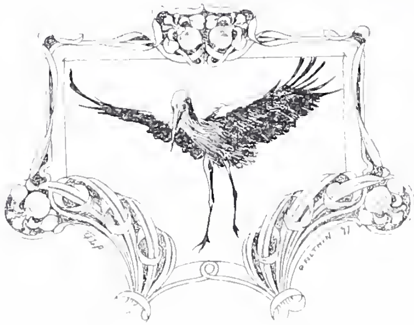
Höjden i nedre våningen 2,80, i den öfre 2,50 m.

Byggnaden tänkes uppförd af fyrtums plank med papp utan och innan samt yttre och inre brädpanel. Färganstrykningen lemnas åt den enskilda smaken; men med byggnadens karakter torde bäst öfverensstämma den gamla svenska rödfärgen med hvit oljefärg för knutar, fönster och dörromfattningar, vindskifvor

och verandornas kolonetter, grön för dörrar fönsterbågar och balustrader; taket är som synes i tegel af den gamla enkupiga formen.

Exemplar af ritningarna kunna ännu erhållas efter begäran ställd till Sv. Slöjdföreningens kansli.

Red.

Utdrag ur till Kungl. Kommerskolleum inlemnade reseberättelser.

N:r 59. Slöjdskoleföreståndaren **Gustaf Flintas** reseberättelse*

Med understöd af statsmedel företog undertecknad år 1900 en resa till världsutställningen i Paris för studerande af lägre teknisk yrkes- och slöjdundervisning, hvilken resa jag sedermera utsträckte till åtskilliga platser i Schweiz, Tyrolen, Bayern Würtemberg äfvensom till Hamburg och Lübeck.

Resan anträddes den 7 Juni och tog en tid af 10 veckor, däraf 4 veckor i Paris.

För erhållande af färskt material för jämförelse besökte jag under utresan, förutom åtskilliga anstalter i hufvudstaden, Lunds folkskollärareseminariums slöjdafdelning, kulturhistoriska föreningens i Lunds samlingar och handarbetskurser, samt för tillfället pågående utställningar i Upsala och Malmö af de respektive orternas iudustrilotterier, hvilka sistnämnda för ett mitt syftemål icke voro de minst intressanta.

Härmed en öfversikt af den härefter följda resplanen, jämte hvad anmärkningsvärdt jag därunder kom i beröring med.

Köpenhamn: Kunstindustrimuseet och Mikkelsens slöjdlärareseminarium.

Flensburg: Sauermannska fackskolan för snickare och träsnidare samt de rika samlingarna af Schleswig-Holsteinska konstmöbler.

Kiel: Thaulowmuseet. Läraremöte af tyska »Gewerbe-schulmänner».

Köln: Kunstgewerbemuseum. Allmänt tyskt läraremöte, (uttalande sig emot införande af slöjdundervisning för folkskolans gossar.)

Paris:

Bern: Lehrwerkstätten. Gewerbemuseum.

Interlaken: Oberländerindustri. Utställningar af C. von Bergen & C:o, E. Mäder m. fl.

---

* Herr Flintas till kungl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelse illustreras af ett sjuttiotal till största delen af förf. själf tagna fotografier, hvilka ej varit tillfälle att här reproducera.

Red.

Brienz: Träsnidarskolan. Industrihalle. Oberländ: Holzwaaren-Industri-Verein, Affärshuset Binder & C:o m. fl.

Luzern: Gewerbehalle.

Zurich: Landesmuseum. Kunstgewerbeschule.

Innsbruck: Staatsgewerbeschule. Tiroler Gewerbe-Verein med utställning. Gebrüder Colli. Fackskolan i Hall.

Parthenkirchen: Träsnidar- och ritskolan med utställning och tillhörande affärsmessigt ordnade verkstäder.

München: Kunstgewerbe-Verein. Gewerbe-Halle. Vereinigte Werkstätten für Kunst im Handtwerk. Gewerbeschule. Nationalmuseum:

Stuttgart: Landesmuseum m. Centralstelle för Gewerbe u. Handel. Gew. Fortbildungschulen. Frivilliga lärlingsprof.

Hamburg: Gewerbemuseum. Künstverein.

Lübeck: Gewerbe- o. Baugewerkschule. Landwirthschaftliche Winterschule. Museer o. kyrkor.

Danska slöjdpedagogen Aksel Mikkelsens genialiska slöjdundervisningssystem ställer måhända större kraf på lärarens tekniska insikter än man ännu kan våga tänka på att framställa beträffande folkskolor i allmänhet särskildt på landet, men visst är, att hans idéer höra framtiden till och att många af vårt lands slöjdundervisare skulle ha godt af att sätta sig in i, i stället för att a priori ställa sig afvisande till desamma. Jag afstår emellertid från att här redogöra för dem, då en mångårig vänskapsförbindelse med hr M. måhända skulle göra, att min framställning ej komme att blifva eller synas fullt objektiv och då en fullt opartisk redogörelse för hr M:s system och arbetssättet vid hans anstalt återfinnes i en till K. Kollegium 1899 afgifven berättelse, sedermera offentliggjord i Meddelanden från Sv. Slöjdföreningen 1900 II. sid. 66 och följande.

Direktör Sauermanns i Flensburg storartade samlingar af gamla holsteinska konstmöbler äro lifligt skildrade i en reseberättelse af intendenten d:r Looström (Sv. Slöjdföreningens meddelanden 1898 II). Samlingarna voro vid mitt besök fortfarande uppmagasinerade på ej mindre än 5 ställen i staden, men ett museum skall nu uppföras för en kostnad af 400,000 mark, hvaraf staden bidrager med 50,000 och riksregeringen med 175,000 mark.

Direktör Sauermann har ej nöjt sig med att endast samla. För ett tjugutal år sedan igångsatte han ett på sitt sätt betydelsefullt företag, i det att han, med tillhjälp af från Italien inkallade gipsarbetare, utförde en hel del mästerliga reproduktioner af särskildt Brüggemans härliga träskulpturer, bl. a. det berömda altaret i Schleswigs domkyrka. Jag såg på vinden, där en del af gotiksamlingen förvarades, i ett skräprum en massa formar och redskap från denna tid, vittnande om de utomordentliga svårigheter man haft att öfvervinna och den skicklighet hvarmed det skett. Sedermera fann jag exemplar af dessa reproduktioner på något museum söderut, jag tror det var i Zürich.

Äfven reproduktioner af konstmöbler samt fullständiga inredningar för

kyrkor och privathus utfördes och utföras fortfarande vid hr Sauermanns konstverkstäder — det nordfrisiska rummet på Nordiska museet förskrifver sig, om jag ej misstager mig, från hr S., som under många år stod i liflig förbindelse med doktor Hazelius och sedan 1889 är hedersledamot af Samfundet för Nordiska museets främjande.

År 1890 förenade hr S. med sina verkstäder en fackskola för konstsnickare och träsnidare med till en början 12 elever. Vid mitt besök var elevantalet 29 från skilda delar af tyska riket. En var från Ryssland och en från Norra Amerika, ehuru, af namnet att döma, tyskfödd. Af dessa tillhörde 12 dagskolan och 27 aftonskolan (kl. 3—7 e. m.) De senare syntes vara yrkesarbetare från staden. Åldern var 16—28 år.

Skolan har till ändamål att »förbereda obemedlade, sträfsamma unga handtverkare, genom en planmässigt genomförd teoretisk och praktisk undervisning, för mästare- och verkmästareuppdrag». Kursen uppgafs vara 4-årig och årsafgifterna 150 mark vid dag- och 80 mark vid aftonkursen. Skolan är fortfarande hr S:s privata anstalt, men åtnjuter numera i årsanslag 15,000 mark, däraf 11,000 statsmedel.

En enastående rik modellsamling utgjordes af museets skatter, hvaraf vid behof förebilder hämtades upp i skolan, eller fingo eleverna göra sina studier ute bland samlingarna.

Skolan fäste vid Chicagoutställningen 1893 uppmärksamheten vid sitt »Niederdeutsche Prunkzimmer» och hade äfven i Paris utställt ett sådant, hvars något öfverdrifna rikedom af sniderier och intarsia, guld, färger, broderier och »Beiderwand» dock lämnade den moderna betraktaren ganska oberörd.

I Kiel stannade jag för att besöka det på schleswig-holsteinsk träskulptur så rika Thaulowmuseet, äfven detta till större delen en enskild mans verk. Museibyggnaden syntes mig till sin planläggning ett mönster för mindre provinsmuseer. Såsom en perla i den rika möbelsamlingen anses det berömda s. k. Susannaskåpet från 1580, som ansetts så värdefullt, att det reproducerats för Kunstgewerbemuseum i Berlin.

För i första rummet provinsens yrkes- och slöjdidkare upplåter museet på förmånliga villkor lokal för tillfälliga utställningar af moderna arbeten. Här var för tillfället anordnad en utställning af moderna Münchenermetallarbeten samt en del intressanta träsaker, mest allmogesniderier, från provinsen.

Af tidningarna hade jag funnit, att här just afhölls ett möte af »Gewerbeschulmänner». Härvid förekom bl. a. ett synnerligen instruktivt föredrag af direktören för yrkesskolorna i Kiel, Ahrens, öfver »die Ausgestaltung des gewerblichen Fortbildungsschulwesens». Som detta föredrag vid mötet väckte det lifligaste bifall och rönte kraftigt instämmande från en närvarande representant för regeringen och sålunda kan anses vara ett uttryck för de f. n. rådande tänkesätten inom tyska fackkretsar, vill jag härnedan referera detsamma litet närmare.

Talaren erinrade först, hurusom det tekniska fortsättnings- och yrkes-

skolväsendet (das gewerbliche Fach- und Fortbildungsschulwesen) i Preussen räknade sin uppkomst från tiden efter 1870, under det man i Österrike begynte ett årtionde tidigare eller i anslutning till Londonervärldsutställningen 1862. Till en början var man af den åsikten, att dessa skolor borde vara en kommunernas angelägenhet och deras upprättande bero på det enskilda initiativet. Man räknade 1877 i Preussen 213 (efter en annan läsart 273) fortbildningsskolor med 21,000 lärjungar. Sin af regeringen fastställda organisation erhöllo de 1874, sedermera hade endast 1884 och 1897 några bestämmelser tillkommit. I de preussiska fortbildningsskolorna upptogos till en början samtliga folkskolans läroämnen; detta omfattande gebiet är sedermera till förmån för saken inskränkt till — förutom teckning — räkning, modersmålet och skrifning. Sedan 1872 har teckning visserligen varit obligatoriskt undervisningsämne äfven i folk- och borgarskolorna, men på detta område hafva folkskolorna gått mycket långsamt framåt.*

För yrkesskolväsendet beviljades året efter franska kriget 142,000 mark år 1890 450,000 och 350,000 för de obligatoriska fortsättningsskolorna i Posen och Vest-Preussen. Sistnämnda år voro ännu statsanslagen för det tekniska skolväsendet betydligt mindre än för öfriga högre skolor eller en million emot 8 millioner; 1895 hade budgeten för tekniska skolväsendet i dess helhet växt till $2^1/_2$ millioner och 1900 till i rundt tal 5 millioner. Tillväxten ligger alltså hufvudsakligen i det sista årtiondet. I Österrike voro 1900 statsutgifterna för samma ändamål $8^1/_4$ millioner kronen = $6^1/_2$ millioner mark, hvilket gör pr hufvud af befolkningen 16 pf. I Preussen kom pr hufvud 14 pf., i andra tyska stater vida mer, i Baden 60 pf., i Bayern 44 pf., i Würtemburg 36, i Sachsen 32 pf. I Tyskland i sin helhet te sig utsikterna mycket gynnsamt; man har kommit till den öfvertygelsen, att näringslifvet genom fortbildnings- och yrkesskolväsendet kraftigt befordras.

Talaren fastslog i fortsättningen af sitt föredrag 9 teser, hvari bl. a. uttalades:

1:o) Den tekniska fortsättnings- (der gewerbl. Fortbildungs)-undervisningen är en nödvändig faktor i yrkesuppfostran, såväl för det särskilda lefnadskallet som för karaktersbildningen.

2:o) Det är hög tid, att skyldigheten att besöka dessa (d. gew. Fortbildungs-)skolor varder genom lag bestämd.

3:o) Skolornas verksamhetsområde bestämmes genom deras uppgift att utveckla: 1:o) Intelligens och karakter; 2:o) teknisk och konstnärlig skicklighet; 3:o) affärsduglighet; det begränsas af lärjungarnas förkunskaper och undervisningstidens utsträckning och erhåller genom skarpt aktgifvande på de lokala förhållandena sin karakteristiska prägel.

Angående skoltvånget anförde talaren: lärlingarna vid det kejserliga varfvet äro under vintermånaderna skyldiga att besöka Kiels yrkesskolor, men på sommaren fortsatte de af sig själfva, hvilket visar att de lärt sig inse nyttan af undervisningen. Handtverkslärlingarne äro äfven flitiga besökare; af 160 lärlingar i byggnadsyrket var det endast en, som icke besökte yrkesskolan. Samma var förhållandet med målaryrket. Från andra yrken var deltagandet

---

* Liksom här i Sverige.

äfven nöjaktigt. Och dock hade talaren kommit till den öfvertygelsen, att, om man vill komma näringslifvet till någon väsentlig hjälp, så bör det icke vara en frivillig sak, att ungdomen tillegnar sig allmän teknisk och praktisk yrkesskicklighet, utan *måste deltagandet blifva obligatoriskt*. Beträffande undervisningens utsträckning anfördes, att häri ställde det sig väsentligen olika för olika skolor. Talaren hade besökt en mängd skolor och därunder gjort de i punkt 3 uttryckta erfarenheter. De tre uppgifterna hade emellertid ej för alla lärjungar lika betydelse; yrkesskolväsendet »måste därför vara elastiskt och hafva ett vidt hjärta».

I 4:de punkten framhölls vikten af, att nödig hänsyn tages till lärjungarnes förkunskaper och förmåga af framsteg, så att ej de duktigare hållas tillbaka, utan få tillfälle att fritt utveckla sig. De särskildt underhaltiga borde återförvisas till folkskolan; talaren kritiserade här lätt och litet skämtsamt den af regeringen i författningen af 1874 tänkta eventualiteten, att man ibland skulle få lof att taga till abc-boken, hvilket uppkallade handelsministerns ombud, Regierungs-assessor von Seifeldt, som påpekade svårigheten att i en stor stat som Preussen träffa allmängiltiga och enhetliga bestämmelser. I Ostpreussen måste abc-boken fram litet emellan.

Enhällig anslutning begärde talaren för sats

5:o) Betydelsen af den praktiska fortsättningsundervisningen jämsides med verkstadsläran samt hänsynen till lärjungarnas fysiska utveckling, som gjorde, att de efter dagens arbete på verkstaden icke kunde, utan öfveransträngning följa med vid kvällsundervisningen, erfordrade, att *undervisningen förlägges till dagarna.*

Kejserliga varfvet hade gjort som villkor för lärlingarnas besökande af yrkesskolorna i Kiel, att dagundervisning anordnades. Nu besöka de 350 lärlingarna skolan 2 dagar i veckan och hvilken fördel häri ligger hade man i Kiel lärt känna. Äfven en del mästare hade förklarat sig villiga att låta sina lärlingar få tid för dagbesök. Viktig vore äfven punkt

6:o) Undervisningen måste vara åskådlig och från början hafva självständighet i arbetet till mål. I de allmänbildande ämnena härskar klass-, understundom gruppundervisning och i de tekniska ämnena enskild undervisning.

7:o) Undervisningen kräfver ändamålsenligt inrättade lokaler och en allsidig utrustning af undervisningsmateriel.

Tal. påpekade, att mycket på detta område uträttats. Skolor på 50 lärjungar hade nu väl försedda ritsalar. Ville man emellertid grunda en mindre skola, finge man, sedan lokal erhållits, för 700 mark en hjälplig första inredning för 30 lärjungar — ett dussin skolbord och 2 à 3 skåp med nödig undervisningsmateriel.

8:o) Den praktiska fortsättningsskolan fordrar ledare och lärare, som äro förtrogna med undervisningens ändamål och behärska dess hjälpmedel och metoder. För utbildning af sådana är en särskild utbildningsanstalt med en bestämd studieplan nödvändig. Utbildningen bör fullständigas genom regelbundna studieresor, hvarigenom lärarne sättas i stånd att följa med utvecklingen.

9:o) Slutligen erfordras en sakkunnig inspektion, för att en i hufvudsak enhetlig organisation skall erhållas.

I fråga om lärarerekryteringen vore ännu mycket öfrigt att önska. De större anstalterna intoge en gynnsam ställning, men de små skolorna vore i ett svårare läge. I Kiel voro af 63 lärare 10 tekniskt skolade. Nödigt vore då,

att teknikerna satte sig in i pedagogikens grundsanningar och att pedagogerna gjorde sig så mycket hemmastadda på det tekniska gebietet, att de kunde lämpa undervisningen därefter.

Talaren framhöll betydelsen af sammanslutning till ett fast yrkeslärarestånd, något hvartill man i Sydtyskland redan kommit, och förordade anslutning till »der Verband Deutscher Gewerbeschulmänner».

Slutligen framhölls vikten af att med all energi arbeta vidare. Gjorde man det, skulle den tyska fortbildningsskolan varda en viktig länk i kulturlifvet till gagn för de praktiska yrkena och till ära för det tyska fäderneslandet.

Föredraget hälsades, som nämndt, med lifligt bifall och knöt sig till detsamma en debatt, hvarvid bl. a. ombudet för »Deutscher Verein für Fortbildungsschulwesen» framhöll, att den tyska nationen hade förutsättningar att äfven på detta område taga försteget framför sina grannar. Nödiga krafter felades icke, men för att tillgodogöra dem vädjade han, under lifligt bifall, till alla medborgare *att hafva de erforderliga penningarne i beredskap.*

Det vid mötet närvarande ombudet för handelsministeriet uttalade sin fullkomliga anslutning till de af inledaren uttalade grundsatserna och särskildt sin glädje öfver inledarens ställning till den obligatoriska fortbildningsundervisningen. För ett år sedan hade Preussen 1,000 »Fortbildungsschulen» med 125,000 lärjungar, däraf 688 (76,400 lärjungar) med obligatorisk och 312 (48,800 lärjungar) med fakultativ undervisning. Talaren hoppades, att redan inom ett år *samtliga skolor skulle vara obligatoriska (!).*

Efter ytterligare instämmanden antog mötet enhälligt det af inledaren framställda resolutionsförslaget.

Nästa anhalt var Köln, i hvars under året öppnade, ståtliga Kunstgewerbemuseum jag tillbrakte en njutningsrik dag.

Äfven här hade i dagarne hållits ett allmänt tyskt läraremöte, hvarvid förekommit en högst märklig debatt och ett lika märkligt beslut angående intet mindre än den pedagogiska slöjdens vara eller icke vara vid de tyska folkskolorna.

Frågan lydde: *Huru böra vi ställa oss till införandet i folkskolan af handarbetsundervisning för gossar!*

Tvenne framstående skolmän inledde från hvar sin ståndpunkt frågan. Läraren, redaktör Ries, från Frankfurt a. M., motsatte sig energiskt införandet, och skolinspektör Scherer, Worms, förordade detsamma lika varmt.

Ries uppställde följande 3 teser:

1:o) Folkskolan behöfver nu sin tid och alla sina krafter för lösandet af sin särskilda uppgift: ungdomens andliga och sedliga bildande. På inskränkandet till denna stora, af sig själf ständigt växande uppgift beror hennes inre kraft såväl som hennes anseende utåt.

2:o) Hon måste därför uttryckligen visa från sig hvarje läroämne, hvilket, som handarbetsundervisningen, intet väsentligt bidrag härtill kan lämna, men nödvändigtvis måste draga tid och krafter från hennes egentliga uppgift.

3:o) Folkskolan måste desto uttryckligare intaga denna afvisande ståndpunkt, som äfven de folkklasser, hvilka representera de praktiska lefnadsvill-

koren trots mer än 20-årigt bedrifvande af denna undervisning i alla delar af Tyskland och trots en välorganiserad propaganda från dess anhängares sida, förhålla sig påfallande kyligt, ja t. o. med fientligt gentemot densamma.

Hans motståndare Scherer hade formulerat sitt resolutionsförslag ungefär sålunda:

1:o) Mänsklighetens utvecklingshistoria lär oss, att näst språket det tekniska arbetet mest bidragit till att lyfta människan till en högre kulturståndpunkt och utveckla hennes andliga förmögenheter. Därför har också det tekniska arbetet på hvarje kulturståndpunkt visat sig vara ett viktigt uppfostringsmedel.

2:o) Äfven för våra dagars kulturmänniska är det tekniska arbetet ett viktigt uppfostringsmedel. Det tjänar närmast till att bilda öga och hand, men befordrar äfven den andliga och sedliga bildningen.

3:o) Utvecklingen af vårt tyska folks ekonomiska och sociala förhållanden kräfver ett större beaktande af de tekniska momenten i ungdomens utbildning, särskildt i fråga om folkskolan. Detta ändamål skall handarbetsundervisningen i första rummet tjäna.

4:o) Handarbetsundervisningen måste, om den skall blifva till fullt gagn, blifva en organisk del af folkskolans läroplan och bedrifvas efter pedagogiska grundsatser.

Herr Ries sade sig vilja tillbakavisa »de orättfärdiga och måttlösa» angreppen på den nuvarande skolorganisationen, samt klandrade, att i agitationen för slöjden sådana medel användes såsom att upptaga en viss patriotisk skräck genom att uppdraga jämförelser med en del andra halfciviliserade folk (!), hvars skola icke vore så utvecklad och därför lämnade tid och tillfälle till allehanda experiment. Det hjälpte ej, att slöjdvännernas målsman hr Scherer talade varmt och länge för sitt förslag eller att föreståndaren för slöjdlärareseminariet i Leipzig med stor entusiasm trädde in för samma sak, anförande bl. a. att han från kolleger i Schweiz mottagit uttryck af förvåning öfver de Ries'ska teserna, ej heller att — enligt den platstidning, hvarur jag har refe-ratet — dessa båda hufvudtalare lifligt sekunderades af sina för den påföljande söndag i Hildburghausen sammanträdande kongressen för »Knabenhandarbeit» talrikt samlade anhängare; — efter en lång debatt, hvarunder andarne drabbade väldeligen samman, afgick hr Ries' förslag med segern. Mötet formulerade sitt uttalande sålunda:

»Det allmänna tyska läraremötet uttalar sig med allt eftertryck emot införande i folkskolan af handarbetsundervisning för gossar».

Att stämningen inom den tyska folkskollärarekåren skulle vara så afgjord emot den pedagogiska slöjden kunde ej annat än öfverraska på det högsta och är mer än jag kan förklara; ej heller känner jag huru saken sedermera utvecklat sig.

Till Paris ankom jag på morgonen den 14 Juni. Ett af de första spörsmål jag på kommissariatet framställde var: »får man fotografera på utställningen?», hvarpå följde den fägnesamma upplysningen, att allt hvad handkameror hette finge fritt medhafvas i utställningen. Jag begagnade mig ock flitigt af denna värdefulla rättighet och medförde från utställningen ett par

hundra plåtar, som varit mig till synnerlig nytta. Att enskilda utställares önskningar respekterades faller ju af sig själft, men i utställningarne från skolor och andra offentliga institutioner fanns ju för mig mer än nog af föremål.

Angående mina iakttagelser i öfrigt inom utställningen torde jag hvad särskildt vissa afdelningar beträffar kunna fatta mig kort, då de i allt väsentligt sammanfalla med hvad redan af mera framstående personer än min skildrats och delvis finnes i tryck tillgängliga. Däremot vill jag ej underlåta att här framhålla några särskilda önskemål beträffande svensk undervisning, hvartill dessa iakttagelser gåfvo anledning.

I rätt många år har det varit en stående fråga vid våra läraremöten, huru *teckningsundervisningen* vid våra folkskolor borde anordnas för att lämna någon frukt. Svaren ha nog utfallit i den rätta riktningen, nämligen så, att den allt intresse dödande teckningen efter plansch borde väsentligt inskränkas och ersättas med teckning efter verkliga föremål eller åtminstone efter lämpligare förebilder och att teckningen borde komma till samverkan med öfriga ämnen, särskildt slöjden. Försök till handledningar hafva ock utkommit, men med allt detta har man icke kommit mycket längre. Vid en jämförelse med de rent af förvånande resultat, som från andra länder kommo till synes vid Parisutställningen, märkte man först riktigt tydligt, huru efterblifna vi i själfva verket äro på detta område. Ja — det vill säga det *första* intrycket vid en blick på de lägre klassernas prestationer var nu visserligen ett helt annat. Man studsade och undrade, huru man dock kunde komma från det praktiska Amerika, ja t. o. m. från det allvarliga England på en världsutställning med sådant barnkammarklotter. Detta såväl beträffande val af motiv — så godt som allt mellan himmel och jord — som utförandet. Sådana ojämna linier skulle minsann ingen enda svensk småskollärarinna våga släppa igenom! Men såg man närmare på, så fann man snart, att det dock var något särskildt med detta klotter. Det röjde nämligen, att barnen haft ögonen med sig och det var ett helt annat intryck af lif och intresse öfver det hela, än man är van att mötas af. Saken är den, att man lägger an på att uppöfva barnens iakttagelseförmåga och att gifva fritt spelrum åt deras fantasi. Därför uppmuntras de att afteckna allt, som kommer i deras väg; särskildt såg man i såväl franska, engelska som amerikanska skolutställningar allmänt användas att låta dem illustrera sina uppsatser. Och tack vare denna trägna öfning blir äfven handen klass ifrån klass allt säkrare och vid 12—13 år äro barnen *tecknare.* Färger, mest i form af kritor, få barnen oftast använda redan från början.

Hvad särskildt de Parisiska skolorna beträffar, gynnas teckningsundervisningen i hög grad af municipalrådet, hvari sitter ett stort antal handtverkare och industriidkare, hvilka af erfarenhet veta, hvilken betydelse färdigheten att teckna har för det praktiska lifvet.

Äfven på den lägre yrkesteckningens område fann man samma sträfvan efter åskådlighet, att med enkla medel och utan onödigt slösande med tid och krafter komma till målet. Särskildt gällde detta croquiteckningen; jag minnes från en ausbackts- (yrkes-)skola i Rotterdam flere packor sådana, synnerligen raskt och redigt utförda, men alls icke vidare »fint», delvis med användande af färger.

Frågar man sig nu, hvilka åtgärder vore lämpliga för att gifva fart åt

dessa sträfvanden äfven här hemma, så skulle jag vilja svara: en kraftigt bedrifven propaganda och en verksam, praktisk handledning, bestående dels i verkligt goda exempelsamlingar, upptagande jämväl prof på *utförda* teckningar — utvisande, huru mycket eller rättare huru litet man på hvarje stadium har rätt att fordra af barnet — och dels i korta teckningskurser för lärare, gifna af rutinerade fackmän. Särskildt vid sommarkurserna borde ämnet vara obligatoriskt.

Att vårt land i fråga om den i uppfostrande syften bedrifna *slöjden* fortfarande är föregångslandet fann man af Parisutställningen bekräftadt. Stockholms folkskolor häfdade på ett lysande sätt denna Sveriges ställning. Häraf kunde man ju känna sig frestad tänka, att vi ej skulle ha något vidare att inhämta af en främmande skolslöjdutställning. Och dock syntes mig som om vi hade rätt mycket att lära af särskildt den franska utställningen, som genom en massa arbeten fullständigt visade gången af arbetsundervisningen i folkskolans alla årsklasser igenom. Att steg för steg följa denna kan jag emellertid ej göra, utan vill endast söka göra en kortfattad jämförande framställniug af de enligt min uppfattning mera karakteristiska dragen i fråga om *fransk* och *svensk skolslöjd*.

	Fransk.	*Svensk.*
Syftemål:	Uppfostran, men på samma gång planmässig förberedelse för de tekniska yrkena.	Uppfostran utan inblandning af andra motiv (ss. hemslöjdens eller yrkesutbildningens främjande.)
Slöjdarter:	Trä- och metallslöjd i samma lokal.	Snickerislöjd.
Deltagandet:	Obligatoriskt, men val af slöjdtimme fri, efter fastställd försökstid.	Frivilligt.
Lärare:	Skolläraren, biträdd af yrkeslärare.	Folkskolläraren.
Undervisningssätt:	Viktigare förklaringar meddelas klass- eller gruppvis. *Skolläraren* redogör för modellens konstruktion och uppritning samt svarar för tillämpningen på öfriga skolämnen, disciplin och öfriga uppfostrande moment. *Yrkesläraren* redogör för materiel och arbetsgång samt öfvervakar utförandet.	Individuellt. Lärjungen bör själf, med ledning af modellen, leta sig till arbetssättet och oundgänglig handledning lämnas en och en i sender.
Arbetssätt:	Yrkesmässigt, med strängt undvikande af ur yrkessynpunkt felaktiga tillvägagåenden.	Mera fritt (se nästföregående punkt).

Modeller:

Användbara färdiga föremål med inskjutna eller sidoordnade specialmodeller öfver viktigare öfningar (föröfningar.) Parallelserier af valfria fyllnadsmodeller för de duktigare.

Serie af endast användbara, fullt färdiga och noggrant afputsade föremål, lika för alla.

Ställning till teckning m. m.:

Liflig samverkan med geometri och teckning. Af modellerna tecknas på slöjdtiden *måttcroquier*, som under teckningstimmarne renritas.

Hittills faktiskt föga samverkan, men vikten häraf erkänd.

Kursindelning:

Undervisningsplanen upptager särskilda uppgifter för såväl de olika årskurserna som årets olika månader.

Ingen särskild.

Det svenska systemet har tydligen öfver hela världen varit det banbrybrytande för idéen om slöjden som uppfostringsmedel, men allt eftersom de olika nationerna accepterat och självständigt tillgodogjort sig densamma har den erhållit olika uttryck, och det vill synas, som om man flerestädes — exempelvis i de franska skolorna, och vid dansken Mikkelsens anstalt — hunnit längre i fråga omskapandet af rationell, verkligt praktisk och fruktbringande, i jämnhöjd med öfriga skolämnen stående metodik.

En svag punkt i det svenska systemet är lärarnes i allmänhet otillräckliga tekniska utbildning, som gör att slöjden på sina ställen särskildt på landsbygden faktiskt är ganska underhaltig. Där så är fallet, har ämnet naturligtvis förlorat en god del af sin uppfostrande betydelse. Då det emellertid ej kan bli tal om att, såsom i Frankrike, vid lärarnes sida ställa särskilda yrkeslärare måste uppmärksamheten riktas på *dels* fortsatt utbildning af lärarne, med ett allmännare upptagande på läroschemat af verktygs- och virkeskännedom, linear- och kroquiteckning, och *dels* utveckling af den särskilda inspektion, som genom statens slöjdinstruktörer utöfvas, så att en hvar skola besöktes en gång om året, i stället som nu hvart 3—4 år, därvid lärarne såväl som skolråden finge tillgodogöra sig inspektörens erfarenhet i fråga om anordningarne, redskapens handhafvande och öfriga tekniska detaljfrågor. Så mycket bättre om länen, såsom på ett och annat håll är fallet, hölle sig egna inspektörer, som dock i ännu högre grad borde ha karakteren af tekniska rådgifvare, så att enhvar lärare hade klart för sig, att han hade full frihet vid val af *metod*, hvarigenom man möjligen skulle kunna hoppas, att den i vårt land onaturligt uppjagade ömtåligheten i detta hänseende så småningom skulle kunna utjämnas.

Till gagn och stöd i antydda hänseenden ha ju de i ett flertal län upprättade större slöjdskolorna blifvit, där de fått blifva centralpunkten för verksamheten inom de respektive länen.

Det någonstädes försökta sättet att *sockenvis*, helst vid vårterminernas slut, anordna små *utställningar af lärjungearbeten*, omfattande endast en och

samma församlings olika skolor, torde helt visst kunna blifva ett godt medel för höjandet af arbetenas kvalitet. Hvad däremot beträffar *stora* utställningar af lärjungearbeten, tror jag icke mycket på gagnet af sådana. Vid större utställningar borde företrädesvis modellserier och af lärjungearbeten endast ett mindretal, representerande olika riktningar, förekomma.

Parisutställningens franska afdelning skulle ha varit lättare att komma till rätta med, om en dylik begränsning varit iakttagen. De främmande afdelningarne voro, af naturliga skäl, mera öfverskådliga och ett godt exempel utgjorde i detta hänseende den *svenska* utställningen, såväl tekniska skolans som Stockholms folkskolors. Äfvenså den norska. Den finska hade mycket vackra och välgjorda arbeten, men ägde icke fullt samma begränsning.

Gedigen, synnerligen intressant och trots det rika materielet öfverskådlig var Förenta staternas skolutställning, upptagande snart sagdt allt, som kunde tjäna till belysning af ämnet, såsom program och redogörelser, undervisningsmateriel, lärjungearbeten samt stora intressanta fotografier öfver klasser i arbete, gymnastik, lek, bad o. s. v. Genom en mängd ovanligt inventiösa anordningar vid denna utställning kunde den besökande själf med lätthet taga del af allt, utan att bringa något i oreda.

Tyskland hade ej någon skolutställning och sålunda ej heller någon skolslöjd utställd. Jag har på annat ställe vidrört den tyska lärarekårens afvisande ställning till den pedagogiska slöjden. Det förefaller som om den närvarande skulle vara en brytningstid för Tyskland i fråga om det praktiska skolväsendet i allmänhet. Det kan icke vara möjligt annat än att denna praktiska, i starkt framåtgående stadda nation, skall i någon form tillgodogöra sig den pedagogiska slöjdens gagnerika inflytanden, men det är möjligt, att man, liksom i Frankrike och England, ordnar slöjden som en mera direkt förberedelse för yrkesundervisningen, hvilket icke hindrar, att den kan ordnas efter pedagogiska grundsatser.

I ett hänseende hafva vi mycket att lära af Parisutställningen, nämligen i fråga om *yrkesskolväsendet.* Det är en vidtomfattande och viktig fråga, hvarpå i flertalet af Europas länder nedlagts mycket försöksarbete och samlats betydande erfarenheter, hvilka vi nu kunna tillgodogöra oss som mogna frukter.

Af ofvanstående anteckningar från yrkesskolmötet i Kiel framgår hvad man i Tyskland gjort endast för den *förberedande* yrkesundervisningen genom de s. k. »gewerbliche Fortbildungsschulen» — ett mellanting mellan våra fortsättnings- och tekniska aftonskolor — och dock står Tyskland, som nämndt, visst icke främst på detta område.

Vid Parisutställningen var naturligtvis det franska yrkesskolväsendet, som står mycket högt, fullständigast representeradt. Den officiela katalogen lämnar en redogörelse för dess uppkomst och utveckling, hvadan jag ej behöfver därvid uppehålla mig.

Däremot vill jag meddela några typiska bilder från en fransk yrkesskola, i hopp, att de skola kunna lämna en rätt god föreställning om lifvet och arbetet inom en sådan anstalt, dess lärogång och hjälpmedel. Det är en skola med internat — dock förekomma äfven halfpensionärer, hvarjämte åtskilliga hafva såväl bostad som kost å annat håll.

Själfva undervisningen är i allmänhet kostnadsfri, hvarjämte premier och stipendier för medellösa, välartade lärjungar underlätta genomgåendet af kursen, som är 3-årig för dem, som förut i folkskolans 2 öfre årsklasser, med 2 timmars, samt i Cours complementaire, den ettåriga fortsättningsskolan, med 8 timmars slöjd i veckan, erhållit den grundläggande undervisningen.

Skolarbetet pågår 8 à 10 timmar dagligen, däraf i verkstaden från cirka 5 timmar under den första tiden till 7—8 timmar under det sista året. Den öfriga tiden, alltså 3—4 timmar under första till endast ett par timmar under sista året, användes till den teoretiska undervisningen samt ritning. Den teoretiska undervisningen omfattar modersmålet, bokföring, matematik — för vissa yrkesgrenar jämväl mekanik, fysik och kemi — allmän och industriell hygien samt nationalekonomi.

Arbetet på verkstaden sker under ledning af skickliga yrkesmän och kännetecknas af en grundlighet och allsidighet, som ej lämnar något öfrigt att önska.

Äfven i de franska kolonierna är yrkesundervisning införd.

Af öfriga länders utställningar på detta område fäste jag mig mest vid de från Holland, Österrike, Tyrolen, Ungarn samt Kroatien-Slavonien. I Schweiz' utställning fann jag ej så mycket, men desto mer vid mina besök sedermera på ett par ställen i Schweiz, hvartill jag återkommer.

De holländska kollektionerna voro mycket intressanta, modellerna för yrkesundervisningen såväl i byggnads- och möbelsnickeri som metallarbeten ovanligt väl inventerade, åskådliga och dock enkla samt togo ej heller stor plats. Men allra mest och framför alla andra länders tilltalade de genom ytterst smakfulla former liksom hela utställningen var ett mönster i smakfull anordning.

Österrikes utställning utmärkte sig likaledes för smakfulla anordningar samt utmärkta modellserier och ritkurser. Man lägger exempelvis märke till sammansättningsmodellernas tydlighet, som ernåtts genom användning af två olikfärgade träsorter.

De högre konstindustriella skolornas utställningar hörde till det vackraste man kunde få se.

Äfven Ungarns samt Kroatien-Slavoniens utställningar voro intressanta och angåfvo en hög ståndpunkt hos ifrågavarande länders yrkesskolväsende.

Tyrolen hade sin egen byggnad, »Chateau Tyrolien», till hvars inredning flere af statens yrkes- och folkskolor samt enskilda slöjd- och konstindustriidkare hade samverkat på ett synnerligen lyckligt sätt. Bland enskilda utställare var firman Gebr. Colli i Innsbruck, en stor konstdustriell affär, ungefär motsvarande Sauermanns i Flensburg, hvars ene innehafvare, Andrea Colli, tillika är facklärare vid ofvannämnda yrkesskola i Innsbruck. Jag gjorde på återresan ett intressant besök i dessa m. fl. anstalter och återkommer härtill på annat ställe.

Ett framträdande rum intog här det kyrkliga bildsnideriet. För öfrigt fanns i det lilla tyrolerslottet allt hvad det intressanta berglandet hade representativt af konstflit så väl som enklare allmogeslöjd, industri och öfriga näringar, turistväsen och kulturella sträfvanden af allehanda slag. Jag bekänner, att jag, offrade en oproportionerligt dryg tid härinne, och det skulle föra mig för långt att försöka närmare redogöra för allt det intressanta jag här såg. Jag vill

därför endast i fråga om yrkesskolväsendet konstatera, att det utställda röjde samma kraftiga och målmedvetna ledning, som kännetecknar Österrike i allmänhet.

Af utställningen i öfrigt framgick, att de allra flesta länder, från Ryssland till Sydamerikas republiker, infört yrkesundervisning i sina skolsystem.

Den icke minst intressanta utställningen var Japans, som upptog så väl arbeten och modellserier som fotografier af arbetssalar från yrkesskolan i Tokio m. m. Särskildt lade man märke till en dyrbar, för utställningen utarbetad, rikt illustrerad volym öfver Japans undervisningsväsende, hvaraf en icke obetydlig del var egnad åt yrkesskolorna. För öfrigt visades en utställd modellserie i inläggning, som var nog så intressant.

Under senare delen af min vistelse i Paris hade hettan blifvit allt olidligare. Fjortonde Juli stod nu för dörren och då jag från 1889 hade någon erfarenhet om, huru det ställer sig att i de dagarne idka allvarliga studier i Paris och dessutom de för min vistelse här föreskrifna 4 veckorna nu voro tilländalupna, reste jag den 13 Juli med nattåget till Bern.

Ehuru återstående delen af resan utfördes med understöd från annat håll — från Stiftelsen Lars Hiertas minne — torde det tillåtas mig att äfven här lämna några uppgifter från densamma.

Min afsikt var nu närmast att i Berner Oberland liksom sedermera i Tyrolen och Ober-Bayern studera hem- och öfrig småindustri, särskildt träsnideriet, och de åtgärder, som från det allmännas sida vidtagits för deras främjande. Särskildt knöt sig mitt intresse till skolorna för arbetsskicklighetens och smakens höjande, såväl de rena yrkesskolorna i städerna, som de ute i bygderna upprättade träsnidare- och teckningsskolorna.

Af det förstnämnda slaget voro *Berns läroverkstäder* de bästa jag under hela resan besökte och, då de iakttagelser jag här gjorde i flere afseenden komplettera de ofvan meddelade från de franska yrkesskolorna torde jag böra meddela något närmare angående desamma.

Sedan 1895 inrymda i ett stort f. d. blindinstitut upptaga Berns »Lehrwerkstätten» fullständiga afdelningar för utbildning af snickare, smeder, mek. arbetare (efter en under året slopad afdelning för skomakeri), bleck- och plåtslagare.

Lärlingarne, som före intagandet måste hafva fyllt 15 år, voro vid 1899 års början 101, däraf i skomakeri 11, i snickeri 37, i smide 37 och i plåtslageri 20. De kunna efter första halfåret erhålla en liten aflöning från 1.50 till — under tredje och sista läroåret — 4 à 5 fr. i veckan. I anstaltens konvikt erhöllo vid ofvan nämnda tid 39 af lärlingarne hel inackordering till 50 fr. i månaden. Förutom verkstadsarbete förekommer undervisning endast i frihandsteckning, fackritning, räkning och bokföring, men lärlingarne äro skyldiga att efter direktionens bepröfvande besöka aftonkurserna i stadens Handtverker- och Kunstgewerbeschulen.

Anstalten har ej mindre än 20 personer i sin tjänst, nämligen förutom *direktor* (tillika lärare i räkning och bokföring), *bokhållare, konviktsföreståndare, butikföreståndarska* och *vaktmästare,* för hvardera yrkesafdelningen en *teknisk*

föreståndare (tillika lärare i ritning) och en eller flere skickliga yrkesmän som *lärare* samt för snickeriafdelningen särskild en *materialförvaltare.*

Totalkostnaden för 1899 uppgick till fr. 139,406: 55, hvartill bidrogo: förbundsregeringen med 21,900 fr., kantonen 21,900 fr., staden Bern 18,623: 55 För försålda, vid anstalten förfärdigade föremål inflöto fr. 66,796: 80.

Snickeriafdelningens konto hade följande utseende:

1899.	*Inkomster.*	*Utgifter.*
Aflöningen till lärare och öfrig personal......		18: 940
Undervisningsmateriel (tecknings- o. skol-)...	128: 15	984: 90
Inventarier (maskiner, verktyg m. m.).........		622: 40
Mobilier (anskaffning och underhåll)		203: 40
Belysning, uppvärmning, renhållning m. m.	547: 70	4,740: 60
Hushållskostnader (Verpflegung)...	2,257: 90	6,188: 20
Råmateriel		17,186: 20
Försäljning af förfärdigade arbeten	25,425: 95	
Bidrag af förbundsregeringen 7,000, af kantonen 7,000	14,000:	
Bidrag af kommunen	6,506	
	Fr. 48: 865: 70	48: 865: 70

Ur läroplanen följer härnedan ett utdrag:

Snickeri.

I:a läroåret.

Teoretisk undervisning:

Räkning. Repetition af de fyra enkla räknesätten. Allmänna och decimal bråk. Procent-, ränte- och diskontoräkning.

Planimetri. Linier, vinklar, tre-, fyr- och mångsidingar. Cirkeln. Beräkning af omkrets och innehåll af plana figurer. Lösning af diverse uppgifter.

Fackritning. Uppritning af träförbindningar och tekniska arbeten, hvilka lärlingen i bestämd ordningsföljd utfört vid hyfvelbänken. Projektionsöfningar efter föremål och förteckning på svarta taflan.

Frihandsteckning. Teckning efter planscher och modeller. Uppdragning af konturer i tusch och anläggning af enkla färgtoner.

Verkstadsundervisning.

Öfningar i hyfling, sågning, sinkning, stämning, slitsning och gradning Förfärdigande af små modeller till träförbindningar. Utförande af fullständiga, enkla möbler i mjukt trä, i naturfärg, betsade eller afsedda för målning.

II:a läroåret.

Teoretisk undervisning:

Räkning. Grunderna för kalkylering af yrkesprodukter. Kostnadsförslag å möbler och byggnadssnickerier efter arbetsritningar och planer.

Stereometri. Kroppar. Beräkning af deras yt- och kubikinnehåll.

Fackritning. Öfningar i skissering af möbler i geometrisk och perspektivisk framställning. Byggnadsritning.

Frihandsteckning. Ornamentsteckning och skuggläggning.

Verkstadsundervisning:

Massiva arbeten i hårdt trä, hufvudsakligen ekstolar och lådmöbler Byggnadssnickeriarbeten.

III läroåret.

Teoretisk undervisning.

Bokföring: Ändamålet med och anordningen af den för handtverksföretag erforderliga bokföring. Uppläggning och förning af de olika böckerna med bokslut och årsbalans. Kortfattade anvisningar angående växlar och öfriga affärstransaktioner, konkursförfaranden samt affattning af affärsbref.

Fackritning: Arkitektonisk formlära med tillämpningar. Utkast till enskilda möbler och hela rumsinredningar.

Frihandsteckning: Sammanställning af färgad intarsia och plastiska ornament.

Verkstadsundervisningen.

Arbeten i valnöt: matt, matt och polerad samt helt polerad.

För öfriga yrkesafdelningar äro likartade läroplaner upprättade.

Som bevis på skolans stora anseende må till slut anföras statsinspektörens, arkitekten E. Jung i Winterthur, omdöme i hans inspektionsberättelse för 1898—99: »I de rymliga, ljusa lokalerna utvecklar anstalten en liflig verksamhet, som gör ett besök i de särskilda lärosalarne till en verklig njutning. Jag kan blott upprepa hvad jag förut yttrat, att anstalten är stadd på en god väg och genom målmedvetet, rastlöst arbete sträfvar att allt mer och mer fullkomna sig.»

Bref från unga handtverkare, som efter genomgången kurs erhållit platser å vidt skilda ställen inom och utom fäderneslandet bekräfta ock — något som jag finner naturligt — att den yrkesutbildning de erhållit, varit både grundligare och fullständigare än den, som deras kamrater kunnat ernå hos enskilda mästare.

I Bern besökte jag jämväl som hastigast det ej så synnerligt stora, men väl ordnade yrkesmuseet, som i en nedre afdelning upptog en samling af verktyg, maskiner och varuprof, och i en entresolvåning alster af konstindustri och modellsamlingar af allehanda slag. Särskildt lade jag märke till en intressant modellserie i figural träskulptur af professor Regl i Zürich, upptagande människofot, hand (i 3 stadier), öra, barnhufvud i relief (3 nummer) samt en gossfigur (i 4 olika stadier af utförandet). Jag återsåg här äfven en liten väfstol från Stockholmsutställningen.

Från Bern fortsatte jag till Interlaken, hvarest jag hoppades få se och äfven fann en tämligen fullständig profkarta på Bernerhöglandets hemindustri; särskildt i C. von Bergen & C:nis välförsedda utställningslokal. Något af vidare intresse i modellväg fann jag ej, men gjorde bekantskap med en intressant träsnidarefamilj Mäder, af hvars medlemmar far och son snidade, modern gjorde de välbekanta små leksakshusen, ena dottern betsade och bonade, under det den andra passade den lilla butiken. Sonen hade genomgått Brienzer Schnitzlerschule, men det kunde just ej synas på hans arbeten, som endast

voro en upprepning af de vanliga schablonmässiga motiven. De redde sig emellertid godt på sin lilla industri.

Härnäst stannade jag i Brienz, den karakteristiska gamla schweizerbyn, som utgör centralpunkten för träsnideriet i denna del af Schweiz. Det är nu snart ett århundrade sedan en tusenkonstnär vid namn Fischer här i Brienz började förfärdiga utskurna små träsaker och ungefär samtidigt igångsattes först i Grindelwald och sedan i Meiringen af en viss Baumann tillverkningen af de ofvan nämnda små schweizerhusen. De fingo snart efterföljare, och nödåren 1816—1817 kommo allt flere att försöka sig på dessa arbeten, som snart blefvo till en betydande inkomstkälla. Numera hafva en mängd familjer däraf sin uteslutande bergning, och tusentals af landtallmogen en afsevärd biinkomst. Flere handelshus, hvaraf ett af de största, firman E. Binder & C:ni i Brienz, förmedla afsättningen. Detta går så till, att firman tillhandahåller de hyflade och tillsågade ämnena och kontant uppköper de förfärdigade föremålen. Härför är en viss dag i veckan anslagen, då de utomkring boende, mer eller mindre långväga, komma in och få sina arbeten afsynade och inlösta samt därpå med sina stora ryggkorgar fyllda med gjorda uppköp samt råämnen till nya arbeten återvända till sina hemorter. I firmans stora lagerrum funnos i hundratals fack sorterade alla dessa små saker, hvaraf större delen exporteras till alla världens kanter, men en stor del äfven säljas i minut till turister i firmans utställningslokal, hvarest äfven funnos dyrbarare arbeten såsom stora djurgrupper samt praktmöbler som betingade flere tusen francs.

»Industrihalle» utgjorde en annan permanent utställning, upprättad af Oberl. Holzwaaren-Industri-Verein, hvilken arbetar för industriens i fråga höjande särskildt i konstnärligt afseende. Dessutom hafva af de till inemot ett tusental uppgående träsnidarne i Brienz en stor del sina egna butiker med de större eller mindre verkstadslokalerna där innanför. På somliga af dessa utföras företrädesvis större, mera kräfvande arbeten — namnen Huggler, Aplanalp, Fluck, Hunziker m. fl. äro sedan gammalt kända och uppbäras fortfarande med heder. Dessa större arbeten och öfver hufvud alla figurgrupper utfördes till en början af rått eller halftorrt trä och ställdes sedan ut för att torka, innan de fullbordades. Andra hafva mera karakteren af fabriker för massproduktion, hvilka, förutom ett antal fast anställda arbetare, som med maskinkraft utföra allt grof- och förarbete, sysselsätta ett stort antal snidare ute i bygderna. Genom ofvan nämnda förening och andra liknande sammanslutningar lyckas man i allmänhet förhindra illojal konkurrens samt arbets- och försäljningsprisernas nedtryckande och genom ett ordnadt lärlingsväsen och en statsunderstödd fackskola främjas en god teknisk och konstnärlig utbildning.

Ett af mina första besök gällde ofvannämnda »*Schnitzlerschule*», som under en god och kraftig ledning sträfvar att höja, förädla och på allt sätt främja industrien i fråga, dels genom meddelande af en metodisk, teoretisk såväl som praktisk utbildning åt årligen ett 30-tal elever och dels genom anskaffande och tillhandahållande af nya mönster och modeller åt ortens träsnidare. Att man ej arbetat utan framgång, fick jag otaliga bevis på. Djurgrupperna visade en helt annan modellering än de i handeln i allmänhet förekommande och mönsterkompositionen röjde modern påverkan. Man t. o. m. hoppades icke så litet af »den nya stilen», som med sin användning af företrädesvis inhemska växt- och djurformer som dekorationselement låge det här öfvade

träsnideriet närmare än den gamla stilens — gotikens och renässans ens — former.

Det enda, som vid en granskning af skolans arbeten kunde anmärkas, var, att sandpapperet fått väl stort svängrum, så att »mejselns handskrift» alltför sällan kom till synes, hvilket man ock erkände, men anfördes som ursäkt, att man ännu stod alltför mycket under möbelfabrikanternas bann, hvilka fordrade arbetena glatt och fint utförda.

En väsentlig post i skolans budget utgör nämligen de genom beställningar och försäljning af elevarbeten inflytande medel. Skolan åtnjuter emellertid — liksom de flesta för den praktiska utbildningen afsedda skolor i utlandet — äfven rikliga årsanslag, nämligen inalles 12,000 frcs, däraf från förbundsregeringen 4,000, från kantonen 5,300, från Brienz, af kommunen, 1,200 af kyrkostämman (Kirchgemeinde) 700 samt från industriföreningen 800 frcs.

Kursen vid skolan är 3-årig. Lärjungarne, som intagas vid en ålder af 16—25 år — efter en 3 månaders väl vitsordad proftid — betala en inträdesafgift af 10 frcs, och som ett slags säkerhet för kursens ordentliga fullföljande 50 frcs samt skola själfva bekosta sig verktyg. Deras arbeten tillfalla skolan, som håller alla materialier, men från och med andra läroåret erhålla de en aflöning motsvarande hälften af arbetsvärdet.

Skolan har äfven en teckningsskola för gossar — med en minimiålder af 8 år — äfvensom för vuxna.

Vid skolan äro anställda en öfverlärare (yrkesritning och ornamentalstil-lära), en lärare för frihandsteckning och modellering, en för ornamentsskärning och en för figurskärning, en biträdande lärare, som därjämte är materialförvaltare och vaktmästare samt en vårdare af skolans *djurgård.* Denna senare, som vid mitt besök bestod af ett par dofhjortar, en stenbock, en räf, ett par bergörnar, snöripor o. s. v., är upprättad för att lämna djursnidarne tillfälle till studier efter naturen. En *botanisk trädgård* är jämväl under anläggning.

Det var med stor saknad jag lämnade det lilla vänliga Brienz, där jag tillbrakte tre synnerligen gifvande och angenäma dagar.

Från Luzern och Zürich har jag egentligen endast att anteckna: ett besök i *Luzerns »Gewerbehalle»*, en väldig byggnad om fyra eller fem våningar, innehållande, ej som jag trodde, utställningar, utan *verkstadslokaler* för alla möjliga yrkesgrenar, monterade med elektriska ljus- och kraftledningar; samt i Zürich en dag i *Schweiz' Landesmuseum* med *Kunstgewerbeschule.* Det var en ovanlig syn att i en högsommarvärme af 30° Cels. se en mängd unga män och kvinnor med sina ritbräden tåga till de för öfrigt ljusa och trefliga med materiel rikt försedda lärosalarne. Särskilda afdelningar bilda biblioteket med dess offentliga läse- och teckningssalar samt Gewerbemuseum. Här pågick just en utställning af moderna möbler, keramik och metallarbeten samt tapeter af Eckmann. Stora Landesmuseum — Zürichs stolthet — innesluter i idealiskt grupperade och inredda lokaler rikliga skatter af schweizisk konstslöjd från alla tider.

Ändamålet med mitt besök i Innsbruck var i första rummet att på nära

håll skaffa mig en inblick i det österrikiska yrkesskolväsendet, därvid jag, på grund af gammal erfarenhet, väntade det för mitt behof bästa utbytet af ett besök på en mindre plats, helst med utvecklad folkslöjd. Besöket vid Statsgewerbeschule med Lehrwerkstätten i Innsbruck, hvarest man med största tillmötesgående lät mig taga del af alla detaljer, blef också mycket intressant.

Personligen intresserade mig mest besöket vid Gebr. Collis etablissement för konst-, möbel- och byggnadssnickeri. Andrea Colli, som tillika är facklärare vid Statsgewerbeschule, grundade år 1882 företaget, som nu sysselsätter 100 arbetare och använder 100 hästkrafter motorkraft. Man utför plafonder och panelningar, möbler, altaren m. m. med intarsia efter gamla mönster samt tyrolergotik som specialitet.

Intressant var äfven ett besök i Tiroler Gewerbe Vereins' permanenta utställning af alster af »tirolischen Kunstgewerbe und Gewerbefleisses» från alla delar af landet.

Fackskolan för träsnidare och snickare i Parthenkirchen, Ober-Bayern, var härnäst målet för min färd. Skolan, som upprättades 1869 af en ung konstnär Mikael Sachs, har till uppgift att främja konstindustrien i distriktet Garmiech, och särskildt det inom distriktet sedan århundraden hemmahörande träsnideriet. Jag inträffade här vid en mycket gynnsam tidpunkt, då skolan just hade utställning efter slutad årskurs. Arbetena vittnade om god yrkesledning; men mot skolan i Brienz gick denna icke upp. Den tyska grundligheten och omständligheten röjde sig särskildt i fråga om teckningen — ungefär som hos oss. Anmärkningsvärdt är, att skolan, som är en statsinrätttning, för egen del, vid sidan af den ordinarie verksamheten (med särskild räkenskap, som tid efter annan revideras af regeringsombud), drifver en efter fullständigt affärsmässiga principer ordnad verkstadsrörelse, med arbetsmaskiner och en 3 hästkrafters elektrisk motor, där f. d. elever få arbetsförtjänst och vidare utbildning. Affären rörde sig med ett kapital på cirka 45,000 Mark och har en årlig omsättning om 10,000 Mark.

Anstalten i sin helhet är en länk i en större organisation, bestående för öfrigt af en tecknings-, modellér- och träsnidarskola i Ober-Ammergau, samt filialteckningsskolor i Ettal, Garmisch, Mittelwald och Partenkirchen.

Under de få dagarne af min vistelse i München fann jag med mina intressen mest förenligt att inskränka mig till besökande af museer och utställningar. Den af Kunstgewerbe-Verein upprättade permanenta utställningen var ytterst rikhaltig och intressant, omfattande alla grenar af konstslöjd, enklare arbeten såväl som rikare. Den af Allgem. Gewerbeverein upprättade Gewerbehalle tycktes däremot vara en institution, som stod helt främmande för nyare smakriktningar, så dominerande var här ännu »tysk renässans». Dess fullkomliga motsats var den utställning som uppehölls af Vereinigte werkstätten für Kunst und Handwerk», bland hvars dyrbara konstalster jag dock äfven upptäckte en del enklare, såsom t. ex. en köksmöbel, ljusgrönt målad med schablonerade blommor. — Det nya palatsliknande nationalmuseet stod färdigt, och dess inre så godt som färdigordnadt, men ännu ej öppnadt. En hänvändning till höga vederbörande förskaffade mig emellertid tillstånd att få genomvandra större delen af dess öfver 100 salar och gallerier.

Af skolor besökte jag endast en folkskola samt Kunstgewerbeschule.

Åt ett besök i Stuttgart och dess »Zentralstelle für Handel und Gewerbe»

hade jag långt i förväg gladt mig under intrycket af en i år jämnt ett kvartsekel gammal, men ännu lika fängslande reseskildring, som jag om och om igen med oförminskad njutning genomläst — professor Estlanders »Vid konstflitens härdar i Tyskland, Österrike, Schweiz och Belgien» (Helsingfors 1875). Nu var »die Zentralstelle» flyttadt från den gamla legionskasernen till ett storartadt palats, det imposanta och praktfullt inredda *K. Würtembergche Landes-Gewerbe-museum*, men dess af E. så sympatiskt skildrade president, exc. von Steinbeis, var icke mer. Jag hade emellertid lätt att göra mig hemmastadd därinne, tack vare ett par små tjänster jag för öfver ett tiotal år sedan hade äran göra dess nuvarande president, statsrådet von Gaupp. Om allt hvad denna byggnad innehåller af samlingar och embetsverk, lämnar den ofvannämnda skildringen af prof. E. — så 25 år gammal den än är — en långt åskådligare bild än jag skulle kunna.

Af alla de mer och mindre värdefulla modellsamlingar, som här funnos, sammanbragta från nära nog alla världens länder, fäste jag mig naturligen mest vid de för slöjd- och yrkesundervisning.

Äfven vårt land funnos representeradt på industri- och landtbruksafdelningen af tändstickor och separatorer samt för öfrigt af arbeten från Handarbetets vänner och Giöbels samt — mindre lyckligt det medges gärna — genom modellserier i skolslöjd, svarfning och karfsnitt från Hedemora.

Af det norska träsnideriet funnos goda prof liksom naturligtvis af schwarzwalder, schweizer- och tyrolerarbeten. Af utom europeiska länder var Japan representeradt genom en dyrbar samling ytterst rikt skulpterade möbler. I bottenvåningen stå några salar till Kunstgewerbeverein's förfogande för tillfälliga utställningar. Här funnos förträffliga produkter af den högt utvecklade Stuttgartermöbelindustrien.

Hvad däremot med skäl kunde gifva anledning till förundran, var en samling vid mitt besök ej fullt ordnade »gesällstycken» representerande ett flertal yrken, hvilka i enlighet med de i Würtemberg införda frivilliga yrkesprofven här inom närmaste tiden skulle undergå granskning. De flesta af dem voro visserligen hvad arbetet beträffar, otadligt utförda, men i allmänhet voro de så dåliga i formen och så skrikande utstyrda med godtköpsbeslag o. d., att det måste förvåna efter allt det arbete man här nedlagt genom de talrika tekniska yrkesskolorna, hvaraf emellertid de flesta äro endast »Gewerbliche Fortbildungsschulen» och mig veterligt inga äro förenade med lärverkstäder, såsom i Österrike, Schweiz och Frankrike. De omförmälda yrkesprofven visade emellertid behofvet af dylika.

Af herr statsrådet erhöll jag vid afresan ett par arbeten, hvars titlar jag torde böra anföra, enär de lämna en utförlig framställning af de af staten vidtagna åtgärder för yrkesbildningens främjande. De voro: »Die Entstehung und Entwicklung der Gewerblichen Fortbildungsschulen und Frauenarbeits-schulen in Würtemberg», Stuttgart 1889, Carl Grüninger, samt »Das K. Württ. Landes-Gewerbemuseum in Stuttgart. Festschrift zur Einweihung des neuen Museumsgebäudes», Stuttgart 1896.

I Hamburg besökte jag på genomresa Gewerbemuseum och en i konstföreningens lokal anordnad utställning af nyare konstindustri, bestående af möbler, metallarbeten o. d. från Dresden, München o. s. v.

I Lübeck gjorde jag besök, förutom i museum och flere af kyrkorna samt rådhuset, i stadens Gewerbeschule. Vid skolan finnas verkstäder för ornamentskärning samt smide. Sedan 1891 är med densamma jämväl förenad en »landwirtschaftliche Winterschule», som pågår från midten af oktober till slutet af mars, tvänne dagar i veckan och 5 timmar hvardera dagen samt är afsedd för unga landtbrukare och ynglingar från landet, som komma in på morgonen med tåget — till halft biljettpris — samt återvända på kvällen efter slutade lektioner, hvilka äro förlagda med hänsyn till tågtiderna, en onekligen praktisk anordning, som borde vinna efterföljd äfven å andra håll.

Om jag nu till sist, med stöd af de iakttagelser jag kunnat göra, såväl vid världsutställningen som under den öfriga delen af resan, hvilka bekräftas af mina personliga erfarenheter från den slöjd- och tekniska skola jag i mer än 20 år förestått och den yrkesverksamhet jag vid sidan däraf under mer än halfva denna tid bedrifvit, skulle våga ett uttalande angående de närmaste önskemålen för vår egen del i fråga om yrkesutbildningens ordnande, så skulle jag vilja säga, att på det led i organisationen, som i Tyskland kallas »gewerblichen Fortbildungsschulen» böra vi ej offra alltför mycket, då dessa egentligen ingenting annat kunna gifva än hvad vi redan borde hafva i vår fortsättningsskola. Den förberedande tekniska öfningen, som man i Tyskland synes förbise, men vid hvilken man i Frankrike lägger en viss vikt, böra vi kunna vänta att slöjden i folkskolan skall lämna. I båda dessa hänseenden skulle mera kunna uträttas, om, såsom här ofvan på tal om teckningsundervisningen och den pedagogiska slöjden är sagdt, folkskollärarnes kompetens ökas.

Däremot borde vi söka få till stånd verkliga yrkesskolor med verkstadsarbete efter mönster — i tillämpliga delar af de i Österrike-Ungarn, Schweiz, Frankrike och Holland, och allra först en eller annan anstalt, där unga handtverkare, som ej kunnat hos den enskilde mästaren erhålla en fullständig utbildning — hvilket jag vågar säga numera är en omöjlighet — under t. ex. ett års tid med erhållande af någon aflöning, eller äfven på kortare tid utan sådan, måhända t. o. m. mot erläggande af en måttlig afgift, finge tillfälle att komplettera densamma.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

MATRIKEL

1903.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

STYRELSE, UTSKOTT OCH TJENSTEMÄN

Arbetsåret 1903—1904.

Ordförande:

F. d. Öfverståthållaren, R. o. K. af K. M. O., Friherre CLAS GUSTAF ADOLF TAMM.

v. Ordföranden:

Kommerserådet JOHAN TH. PIHLGREN.

Öfriga ledamöter i styrelsen:

Direktören C. R. LAMM.
Professorn ERNST JACOBSSON. Föreningens Kassadirektör.
Bibliotekarien D:r PETER BEIJER.
Hofintendenten J. BÖTTIGER.
Snickaremästaren K. TH EDBERG.
Fabrikören A. E. LUNDBERG.
Rektorn VICTOR ADLER.

Suppleanter:

Professorn GUST. SELLERGREN.
Öfverläraren F. MALMBERG.
Grosshandlaren MAX SIEVERT.
Dekoratören H. VAN RIJSWIJK.

Första Utskottet:

Ledamöter:

Direktören C. R. LAMM. Ordförande. Led. af rk.*
Snickaremästaren K. TH. EDBERG.
Ingeniören OTTO FAHNEHJELM. Ledamot af rk.*

* Redaktionskommittén.

Öfveringeniören Nils Rahm.
Fabrikören A. E. Lundberg.
Professorn I. G. Clason.
Grosshandlaren Max Sievert.
Professorn G. Sellergren.
Målaremästaren S. V. Rubenson.

Suppleanter:

Arkitekten O. Lindberg.
Arkitekten R. Enblom.
Verkmästaren A. W. Anderberg.

Andra utskottet:

Ledamöter:

Professorn Ernst Jacobsson. Ordförande. Led af ık.*
Ornamentbildhuggaren H. Nerpin.
Hofintendenten Gustaf Lindgren.
Intendenten D:r Ludvig Looström. Ledamot af rk.*
Rektorn Victor Adler.
Arkitekten Th. Thorén.
Slottsarkitekten Agi Lindegren.
Dekoratören H. van Rijswijk.
Bibliotekarien D:r P. Beijer.

Suppleanter:

Öfverläraren Frans Malmberg.
Herr Knut Andersson.
Artisten A. Wallander.

Föreningens sekreterare:

Amanuensen E. G. Folcker. Red. af Fören:s Meddel:en.

Föreningens kassaförvaltare:

Kamreraren, Öfverläraren C. V. Holter.

---

* Redaktionskommittén.

HANS MAJ:T KONUNGEN

har i nåder förklarat Sig vara

Svenska Slöjdföreningens Beskyddare.

Förste Hedersledamöter.

HENNES MAJ:T DROTTNINGEN.

HANS KONGL. HÖGHET KRONPRINSEN.

HENNES KONGL. HÖGHET KRONPRINSESSAN.

HANS KONGL. HÖGHET HERTIGEN AF VESTERGÖTLAND.

HENNES KONGL. HÖGHET HERTIGINNAN AF VESTERGÖTLAND.

HANS KONGL. HÖGHET HERTIGEN AF NERIKE.

PRINS OSCAR BERNADOTTE.

Hedersledamöter.

Svenske och Norske.

1871 d. 26 April *Oscar Magnus Björnstjerna,* förutv. Statsminister, förutv. Envoyé Extraord. och Min. Plenip., Generalmajor, Præses för K. V. H. o. A.-akad., Hedersled. af K. L. A., L. K. K. A., m. m.

1873 d. 5 Febr. *Gustaf Mikael Damberg,* Generalkonsul m. m.

1875 d. 2 Febr. *Pehr Gustaf Wåhlin,* Direktör.

1876 d. 2 April. *Pehr Jakob von Ehrenheim,* Jur. D:r, förutv. Statsråd, f. d. universitetskansler. En af de Aderton i Svenska Akad., f. d. Direktör för K. Landtbr.-akad., L. K. V. A., m. m. Föreningens f. d. Ordförande från 1878 till 1901, innehar Föreningens stora guldmedalj.

1886 d. 2 Nov. *Carl Juhlin-Dannfelt*, f. d. Generalkonsul.

1897 d. 16 Nov. *Claës Gustaf Adolf Tamm*, Frih., f. d. Öfverståthållare, Ordf. och Ord. Fullmäktig i Jernkontoret, L. K. L. A., m. m. Generalkommissarie i Stockholm 1897, samt Föreningens Ordförande.

1898 d. 13 Dec. *Therese Charlotta Andersson*, född Svanberg, Enkefru.

1901 d. 29 April. *Ernst Jacobsson*, Professor, Slottsintendent, Intendent i Kongl. Öfverintendentsembetet, Kassadirektör i Sv. Slöjdf. styrelse, medlem af Tekniska skolans styrelse.

Utländske.

1874 d. 4 Febr. *Alfr. von Lindheim*, Bankdirektör, Wien.

» » *Karl Ritter von Zimmerman-Göllheim*, Bankdirektör, Ordf. i Neder-Österr. Industriföreningen, Wien.

Korresponderande ledamöter.

Utländske.

1864. Skoldirektören O. Jessen, Berlin.
1869. Julius Gerson, Berlin.
» Hortikultören Heinr. Mette, Quedlinburg.
1870. Litteratören Gustaf Pappenheim, Wien.
» f. d. Professorn C. G. Estlander, Helsingfors.
» Myntdirektören Aug. F. Soldan, Helsingfors.
1871. Arkitekten W. Klein, Malmö.
1872. Konsul C. F. Gahenbäck, Reval.
1873. Fabriksidkaren F. Schönthaler, Wien.
» Fabriksidkaren C. L. Posner, Budapest.
» Öfver-Ingeniören Alf Egan, Budapest.
» Regeringsrådet Exner, Wien.
» Ingeniören E. Kaupé, Petersburg.
» Kommerserådet L. S. Poliakoff, Moskwa.
1898. Professorn Camillus Nyrop, Köpenhamn.
» Direktören Pietro Krohn, Köpenhamn.
» Direktören Bernh. Olsen, Köpenhamn.
» Direktören H. Grosch, Kristiania.
» Direktören Johan Bögh, Bergen.
» Direktören Jens Thiis, Trondhjem.
1902. Rektorn, Doktor Th. Cathiau, Karlsruhe.

Ständiga ledamöter

eller ledamöter, hvilka med 100 kronor erlagt afgift för all framtid.*

1873. Grosshandlaren Adolf Peyron.
» Grosshandlaren J. J. Ekman.
» Kongl. Hofkonsthandlaren Theodor Blanch.
1874. Grosshandlaren Erik Bergstedt.
» Fabriksidkaren D. Julius Elgérus.
1875. Konsul Carl Runer.
» Kontraktsprosten H. T. Wallin.
1875. Grosshandlaren Carl Adolf Hagendahl.
» Godsegaren Axel Dickson.

---

* f. o. m. 1873.

1875. Majoren Nicolaus Törnqvist.
» Fabriksidkaren Johan Svahn.
» Handlanden Th. Lindegren.
» Grosshandlaren A. F. Forssell.
1876. Grosshandlaren Chr. Carlander.
» Bruksegaren Carl Johan Yngström.
» Apotekaren A. Kaijser.
1877. Godsegaren Rob. Seybold.
» Ministern Henric Åkerman.
» Byggmästaren G. O. Engelbrektsson.
1881. Konsuln Carl Joh. Fr. Ljunggren.
» f. d. Kanslirådet Otto Sjögreen.
1884. Kammarherren, Grefve Oskar Frölich.
1890. Bankdirektören Knut Wallenberg.
» Jägmästaren Carl Erik Degerman.
» Godsegaren Grefve Carl Trolle-Bonde.
» Ingeniören Alarik Liedbeck.
» Tjenstg. Kammarherren, Grefve Fredrik von Rosen.
» Direktören Gustaf Rooth, Nürnberg.
1891. Grosshandaren P. Petré.
» Kyrkoherden Joh. Gust. Wahlström.
» Fabriksidkaren James Gibson.
1892. Grosshandlaren August Röhss.
» Apotekaren C. O. Strömholm.
1893. Generalkonsul Robert Schumburg.
» Häradshöfdingen C. Axel Weinberg.
» Professorn Hjalmar Sjögren.
1895. Bryggaren Melcher Lyckholm.
1896. Grosshandlaren A. F. Cavalli-Holmgren.
» Grosshandlaren Joseph Sachs.
» Värdshusidkaren Ernst Davidsson.
» Grosshandlaren Arthur Thiel.
» Öfverstekammarjunkare Frih. Carl C:n Bonde.
» Grosshandlaren Emil Österlund.
» Stadsläkaren Ernst Westerlund.
1897. Bankdirektören Marcus Wallenberg.
1898. Kaptenen Axel Abelin.
1899. Disponenten Axel F. Hummel.
» Disponenten C. E. V. Folin.
» Skeppsredaren C. A. Hedqvist.
1901. Fil. Lic. Bendicks.
1902. Bankofullmäktig C. A. Weber.

Ledamöter,

hvilka med 50 kronor erlagt afgift för 15 år.

Bernström, John, Ingeniör, Verkst. Dir., Stockholm (1896—1910).
Bergman, F. A. G., Professor (1898—1912).
Borggren, Erhard, Disponent, Östersund (1900—1914).
Björklund, Olof, Sägverksegare (1898—1912).

Carlsson, Fred., Grosshandlare, Stockholm (1896—1910).
Cornell, J. F., Major, Sundsvall (1889—1903).
Cronsioe, L., Rådman, Malmö (1902—1916).

Dickson, Robert, Göteborg (1899—1913).

Ehrensvärd, G., Grefve, Godsegare, Marsvinsholm (1899—1913).

Flensburg, Emil, Grosshandlare, Malmö (1896—1910).
Fischer, Emil, Grossh., Göteborg (1900—1914).

Gripenstedt, Johan, Frih., Ryttmästare, Stockholm (1890—1904).
Gyllencreutz, R. H. A., Provinsialläkare, Hvetlanda (1898—1912).

Hartvig, Herman, Grossh., Göteborg (1895—1909).

Ideström, Carl Aug., Grosshandlare, Oskarshamn (1891—1905).

Klingspor, Carl, Friherre, Godsegare, Råbäck (1900—1914).

Lind af Hageby, Ebba, Enkefru, Stockholm, (1890—1904)
Lundberg, J. L., Apotekare, Lysekil (1899—1913).
Lundström, Karl, Grosshandlare, Stockholm (1900—1914).

Malmberg, Carl, Handskfabrikör, Stockholm (1896—1910)
Milding, O., Direktör, Hudiksvall (1899—1913).

Nauman, Theodor, v. Häradshöfding, Stockholm (1896—1910).
Nilsson, Nils, Byggmästare, Stockholm, (1897—1911).
Nilsson, Arvid, Fabrikör, Eskilstuna (1897—1911).
Nilsson, C. J., Disponent, Högåsen, Lindfors (1900—1914).
Nordenskjöld, Wilh., Kommendörkapten, Stockholm (1890—1904).
Nordström, S., f. d. Kanslisekreterare, Stockholm (1900—1914).
Nydqvist, Herm., Fabrikör, Trollhättan (1899—1913).
Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904).

Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903).
von Platen, Carl, Bruksegare, Stockholm (1897—1911).
Platin, Otto, Ingeniör, Göteborg (1897—1911).

Ramstedt, Viktor, J:r, Grosshandlare, Stockholm (1890—1904).
Rystedt, C. G., Civilingeniör, Stockholm (1900—1914).

Sjögren, Per Aug., Fabrikör, Stockholm (1897—1911).
Sjöquist, Joh., Byggmästare, Stockholm (1897—1911).
Strömberg, Carl A., Med. Doktor, Stockholm (1896—1910)
Sundborg, Sigrid, Fröken, Stockholm (1900—1914).
Sundström, Pehr, Klädeshandlare, Stockholm (1889—1903).

Taube, Bernh., Frih , f. d. Arkivarie, Stockholm (1890—1904).

Wahlund, Carl, Fil. D:r, Professor, Upsala (1889—1903),
Waller, J. A., Disponent, Göteborg (1889—1903)
Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar (1892—1906).

Svenska Slöjdföreningens Ledamöter.

I Stockholm.

† H. L. utmärker Hedersledamot.
** St. L. » Ständig Ledamot, som erlagt afgift för all framtid.
* » Ledamot, som erlagt afgift för 15 år.

Invald

Aarflot, A. G., Verkmästare ... 1890
Abramson, Axel, Grosshandlare... 81
Adelborg, Ottilia, Fröken 98
Adelborg, Maria, Fröken............ 98
Adler, Victor, Rektor, *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet*......... 78
Ahlberg, J. P., Disponent 93
Ahlgren, Ch., Justitieråd 77
Ahlgren, P. E., Kommendör 73
Ahlsell, Ad., Öfveringeniör 77
Ahlström, Otto, Boktryckare...... 00
Alströmer, Aug., Frih., Kansliråd 96
Almgren, J. R., Snickarmästare 77
Almgren, Oskar, Grosshandlare... 66
Almström, Rob., Fabriksdisponent 68
Althainz, F. G., Grosshandlare... 74
Ambrosius, Gust., Ingeniör 98
Amundson, Alb., Major 90
Anderberg, A. W., Verkmästare, 90 *suppleant i 1:sta utskottet.*
Anderberg, A. J., Arkitekt......... 90
Anderson, K., Juvelerare........... 97
Anderson, Alfr., Fabrikör 81
Andersson, Aug., Spegelfabrikör 90
Andersson, Axel, N., Byggmästare 77
Andersson, Erik, Ingeniör 90
Andersson, N. B., Bokbindare ... 89
†Andersson, Therèse Charlotta, Enkefru, H. L. 98
Andersson, Knut, Direktör, *suppleant i 2:a utskottet* 00
Andersson, J. A., Plåtslagare...... 00
Annerstedt, L., f. d. Statsråd ... 91
Anstrell, I., Dekorationsmålare... 02
Arosenius, Ludv., Konsul........... 64
Aspengren, F. U., Snickaremästare 47

Invald

Ballé, O. S. S., Grosshandlare ... 81
Bang, L. F., Byggmästare......... 90
Beck, J. Viktor, Bokbindare...... 88
Becker, C. G., Grosshandlare...... 73
Becker, C. H., Grosshandlare ... 95
Beckius, P. A., Grosshandlare ... 97
Beckman, Elin, Fru.................. 01
Beijer, Malin, Fru.................... 89
Beijer, Peter, Fil. D:r, Bibliot., *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet* 89
Beil, Rudolf, Direktör, (tapetfab.) 00
Benckert, C. H., J:r, Snickarem. 71
Bengtson, Joh. A., Destillator ... 81
Bennich, N. A. G:son, f. d. Generaldirektör 52
Berg, Lars, f. d. Generaldirektör 81
Bergh, Edv., Dekorationsmålare 94
Berg, Nils, Grosshandlare 71
Berggren, Jos., Trädgårdsmästare 77
Berglund, Anna, Fröken............ 91
*Bergman, F. A. G., Professor (1898—1912) 98
Bergqvist, A. G., Pianofabrikör 02
Bergqvist, M., Fabrikör 98
Bergstedt, Carl, Fabriksidkare ... 73
**Bergstedt, Eric, Grossh., St. L. 72
Bergstedt, J. A., Fil. D:r, Bibliotekarie 88
Bergstedt, Hugo, Fil. D:r, Lektor 87
Bergström, A. Wilh. Arkitekt ... 81
Bergholtz, K. G., Klockgjutare... 81
Berns, Hugo, Källaremästare ... 71
Bildmark, A., Målare 01
Björklund, H. Öfverdirektör...... 90
Bohman, Knut, Konsul 81
Bäckman, Elin, Fru................. 01

Invald

Bergström, Alb. L., Körnäsr 89
Bergström, Axel, T., Körsnär ... 88
Bergström, J. Gust., Civilingeniör 77
Berlin, K. A., Arkitekt 02
Bernström, John, Ingeniör, Verkst. Direktör (1896—1910) 96
Bernström, Carl Fr., Boktryckare 98
Bétzen, V. L., von, Bruksegare... 73
Biehl, Rud., Tapetfabrikör......... 01
Björck, Eman., Gulddragare 73
Björklund, Gustaf, Expeditionssekreterare 81
Björklund. J. A. Redaktör......... 81
Björklund, Henning, Öfverdir.... 90
†Björnstjerna, O. M., förutv. Statsråd, Generalmajor, H. L. 71
Björnstjerna, R. M., Generalmajor 71
**Blanch, Theodor, K. Hofkonsthandlare. St. L. 71
Blanck, Carl, Grosshandlare 90
Boberg, Gottfr., Ingeniör 91
Bodach, Carl, f. d. Cigarrfabrikör 66
Bohman, Knut, Grosshandlare, Konsul 81
Boije, Carl, O., Lärftskramhandl. 71
Bolin, F. C., f. d. Kommissarie... 74
Bolinder, C. J. V., Ingeniör 95
**Bonde, Carl C:n, Friherre, Öfverste Kammarjunkare. St. L.. 96
Bonnier, Eva, Fröken, Målarinna 97
Bonnier, Jenny, Fröken 00
Borg, A., e. o. Postexpeditör...... 02
Bornstedt, E. von, Öfverstelöjnant 91
Boström, E. G., Statsminister ... 93
Boström, Otto, Teckningslärare... 92
Brahe, Magnus, Grefve, Tjenstg. Kammarherre 77
Brahe, Nils, Grefve, Tjenstg. Öfverste Kammarjunkare 73
Brandel, C. H., Kamrer 73
Brandt, Amélie, Fröken, Föreståndarinna 90
Branting, Agnes, Fröken, Direktris 91
Brinck, C. W., Grosshandlare ... 46
Broander, N. Frith., Handlande 77
Broomé, L., Major 81
Brown, Mauritz. Bruksegare...... 90
Brundin, Axel, Ingeniör........... 00
Burmeister, C. W. Grosshandl.... 81
Bünsow, Vilh. A., Direktör 97
Bång, J. A., Bruksegare........... 73
Bäcklin, W., Löjtnant 89
Bäckström, Joh. A., Grosshandlare 90
Börtzell, A., Hofintendent 90

Invald

Böttiger, John, Fil. D:r, Hofintendent, *ledamot af Styrelsen* 81

Carlman, Ryno, Hofjuvelerare ... 89
*Carlson, Fredr., Grosshandlare (1896—1910) 96
Carlson, K. G., Justitieråd......... 97
Carlson, Wilhelm, Grosshandlare, Bankdirektör 96
Carlsson, Daniel, Möbelarkitekt 89
Carlsson, Joseph, Grosshandlare 96
Carlstedt, N. J., Generalkonsul... 73
Carlström, C. R., Fabrikör......... 66
Casparsson, E. F., Civilingeniör 97
Cassel, Edv., Justitieråd 94
**Cavalli-Holmgren, A. F., Grosshandlare. St. L. 96
Cederblom, Gerda, Fröken 01
Cedelund, Edw., Grosshandlare 54
Cederlund, E. H., Målaremästare 74
Cederqvist, Justus, Fototypör ... 90
Cederström, C. G. R., Frih., Kammarherre 92
Cederström, Emanuel, Th., Frih., 77
Cedergren, A. N., Jägmästare ... 95
Celsing, Gust., v., Öfver-Kammarherre 73
Clason, I. G., Professor, *ledamot af 1:a utskottet* 60
Clarino, C. C., Skorstensfejare ... 00
Cronquist, A. Werner, Professor 63
Cráfoord, Georg, Dekoratör 03
Curman, Carl, Med. D:r, Professor 73

Dahl, F. G. A., Professor, Förste Intendent............................. 73
Dahlberg, A. E., v. Häradshöfding, Rådman 96
Dahlander, Maria, Teckn. lärar:na 00
Dahlgren, Wilh., Ingeniör......... 00
Dahlström, Otto, Grosshandlare 02
Dahlöf, Alfr. J:son, Fotograf ... 81
Danelius, B. A., Grosshandlare... 45
Danielson, J., Grosshandlare...... 98
**Davidson, Ernst, Värdshusidkare, St. L. 96
De Laval, Gust., Fil. D:r, Civilingeniör 81
Dickson, Robert, Öfverståthållare 81
Ditzinger, Wilh., Fabriksidkare... 64
Ditzinger, F., Fabrikör 70
Doglasu, Ludv., Grefve, Landshöfding 97
Du Rietz, Arth., Grosshandlare 97

Invald

Sandels, L. G., Generallöjtnant... 73
Santesson, Henrik, Fil. D:r, Kemist 77
Saul, Th., Snickaremästare......... 74
Schinkel, C. D. von, Bruksegare 74
Schmalensee, K, v., Ingen., Disp. 00
Schmidte, C. J., Fabrikör 84
Schröder, J. C., Bagare 69
Schröder, A., f. d. Kronofogde... 73
Schultz, A., Ångf.-kommissionär 96
Schuldheis, Wilh., Vinskänk...... 77
Schulzenheim, C. von, Kansliråd 94
** Schumburg, R., Generalkonsul St. L. 74
Schwartz, Eug. Fil. D:r, Rektor 82
Schönfeldt, H. J. C. O., Handl., 81
Sebardt, Wilh., Hofapotekare ... 68
Sederholm, E., Brukspatron 00
Seijmer, Knut, Fabrikör 97
Seippel, Oscar, Grosshandlare ... 88
Seippel, August, Grosshandlare... 00
Sellergren, G, Professor, *supple-ant i Styrelsen, led. af 1:a utsk.* 89
Selling, C. G., Hofrättsråd......... 74
Settervall, Nils, Häradshöfding... 88
** Seybold, Rob, Godsegare, St. L. 77
Sidvall, Rob., Fabrikör.............. 89
Sievert, Max, Grossandl., *led. af 1:a utsk., suppl. i styrelsen* 99
Silvert, A. W., Jernkramhandl.... 73
Simonsson, V., Disponent 02
Sjöberg, E, Tandläkare 97
Sjöberg, O., Regementsveterinär 02
* Sjögren, Per August, Fabrikör (1897—1911) 97
** Sjögreen, Otto f. d. Kanslir. St. L. 81
* Sjöquist, Joh., Byggmästare (1897—1911)........................ 97
Skogman, C. J. A., Frih., f. d. Kommendörkapten 68
Smitt, J. W., Generalkonsul 62
Sondén, M., Med. D:r, Professor 88
Starck, Alb, Generalkonsul 73
Stern, Emil, Direktör 02
Stenfelt, Pehr Edvin, Bibliote-karie.................................. 96
Stenhammar, Ernst, Lektor 90
Stockenberg, John, Sekr. i Kom-merskollegium, v. Häradshöfd. 97
Stockhaus, Otto, Grosshandl....... 00
Strandberg, G., Fondmäklare...... 00
Strokirk, V., Grosshandlare 00
* Strömberg, Carl A, Med. Doktor (1896—1910) 96
Stuart, John, Riddarhussekr. ... 90
* Sundborg, Sigrid, Fröken (1900 — 1914) 00
Sundström, G. R., Handlande ... 55

Invald

* Sundström, Pehr, Klädeshandlare (1889—1903) 77
Sundvall, Carl Aug., Bildhuggare 89
Sunnerdahl, E., Grosshandlare ... 73
Svanström, Frans, Grosshandl.... 96
Svensson, Birger A., Tapetserare 92
Svensson, Carl P., Tapetserare... 68
Swartz, Betty, Enkefru 87
Swedmark, F. A., Förvaltare...... 00
Sällström, A. G., Byggmästare... 74
Söderhjelm, Agnes, Grefvinna ... 00
Söderman, C. R., Snickare......... 01
Söderström, K. S., Portföljmakare 74
Sörensen, N. G., Grosshandlare 68
Sörensen, P. M., Mekanikus 89
Sörman, H., Handlande 00

Tamm, Adolf, Fil. D:r, Kontroll-direktör 74
†Tamm, Gust., Frih., f. d. Öfver-ståthållare, *Föreningens ordf.* H. L. 69
Tamm, Hugo, Bruksegare 76
* Taube, Bernh., Frih., f. d. Arkivarie (1890—1904) 90
Thaning, M, Fröken 00
Thelander, Thore, Ingeniör......... 90
Theorell, Hugo, Ingeniör........... 98
** Thiel, Arthur, Grosshandl., St. L. 96
** Tholander, Henrik, Ingeniör, Fil. Doktor 96
Thorén, Th., Arkitekt, Öfverlärare, *Led. af 2:dra utskottet* 94
Thulin, C. G., Generalkonsul, Skeppsklarerare.................... 90
Tillberg, Knut, v. Häradshöfding 92
Tjulander, J. F., Grosshandlare... 96
Troilius, Hj., Grosshandlare 96
Tryggelin, E. H., Arkitekt......... 77
Tullberg, Hasse W., Bokförläggare 87
Thyselius, Pehr, Kanslisekreterare 98
Törnebladh, C. O., v. Häradshöf-ding 77
Törnebladh, I., Landskamrerare 73
Törneblom, A. E., Professor 00
Törnquist, A., Hofrättsråd 73
Törnqvist, Hj., Byggmästare...... 93
** Törnqvist, Nicolaus, Major, St. L. 75

Uddenberg, Martin, Kamrer 98

Virgin, C., vice Amiral 88
Virgin, Claes, Direktör 93
Vult von Steyern, F., Godsegare 90

Wachtmeister, H., Grefve, f. d. Landshöfding....................... 73

I Landsorten.

Invald

Beckman, Axel, Möbelfabrikör, Norrköping 00
**Bendicks, Carl, Fil. Lic., Upsala, St. L. 02
Benedicks, G., Disp., Verkst. Dir. Gysinge bruk 98
*Bellander, B., Jägmäst., Bollnäs (1892—1906) 81
Bergdahl, N. P., Kyrkoh., Östra Sallerup 87
Bergman, A., Målare, Köping ... 76
*Bergman, C. O., Öfverstelöjtnant Bodträskfors, Luleå (1881—1895) 81
Bergman, C. V., Bryggare, Norrköping 81
Bergsten, A. G., Häradshöfding, Upsala 78
Bergstrand, J. O., Fil. Doktor, Vesterås 87
Bergström, Karl, Landshöfding Luleå 91
Bergquist, L. Gust., Rådman, Enköping 00
Bildmark, Uno, Målare, Lilla Mörby, Stocksund 02
Billqvist, Gustaf, Med. Doktor, Göteborg 96
Bjelke, Edith, Grefvinna, Sturefors, Lindköping 1887
Björkman, Karl, Apotekare, Orsa 00
Björk, A. J., Kgl. Hofpredikant Vestra Vram, Tollarp 74
Björck, O., Gudö, Valbo 98
*Björklund, Olof, Sågverksegare, Eriksdal, Sundsvall (1898—1912) 98
Blix, G. O., Öfverstelöjtnant, Östuna, Valskog ....
Blombergh, Fr., Fabriksidkare, Drag, Norrköping 81
Bodafors Stol- & Möbelfabrik ... 99
Bohnstedt, Edv., Rinkesta, Ärila 98
Bolinder, T.W. Th., Ingeniör, Folkhögskoleföreståndare, Önnestad 73
**Bonde, Carl, Trolle-, Grefve, Trolleholm, Trollenäs. St. L. 73
Boscaeus, Nils, W., Dispon., Malmberget 00
Boström, C. J., Stadsläkare, Sölvesborg 87
*Borggren, Erhard, Disponent, Östersund (1900—1915) 00
Brandel, H. W., Stadsingeniör, Göteborg 75
Brandfors, Carl, Handlande, Luleå 99
Bratt, G., Löjtnant, Disponent, Djursholm 75
Brehmer, Wilh., Öfverste, Södertelje 99

Invald

Broander, J. J., Kyrkoherde, Hafdhem 74
Brolin, J. G., Grossh., Stugsund 74
Brorson, Anna, Fru, Jordberga... 00
Brunskog, Magnus, Ingeniör, Eskilstuna 98
Brusewitz, Carl, Disp. Limmared... 00
Busck, J. G., Fabrikör, Göteborg 74
Böklin, D., Possessionat, Täckhammar, Nyköping 82

**Carlander, Chr., Grosshandlare, Göteborg, St. L. 76
Carlberg, P. M., Bergsingeniör... Kopparberg, Stjernfors 81
Carlsson, Albert, Rådman, Venersborg 99
Carlsson, E., Bruksegare, Stadra, Gyttorp 74
Carlsson, K. Ax., Grosshandlare, Östersund 98
Cederström, Anders, Friherre, Beatelund 98
Cederström, C. G. R., Friherre, Kabin.-Kammarherre, Upsala, Fredrikslund 92
Christens, H. T., Arrendator, Bifvaröd, Wallås 93
Cleophas, S., Disponent, Hammarby, Jerle 99
*Cornell, J. F., Kapten, Sundsvall (1899—1903) 81
Cronstedt, Maria, Fru, Grefvinna, Köping 98
*Cronsioe, L., Rådman, Malmö (1902—1916) 02
Coyet, Gustaf, Kammarherre, Torup pr Bara 99
Cronqvist, G., Handlande Malmö 74
Collin, C. M., Fil. Kandidat, Lund 00
Culiberg, Carl, Bankdirektör, Nyköping 00

Dahlberg, J. P., Bruksegare, Bollsta, Nyland 81
Dahlberg, N. W., Bollsta bruk, Weija 01
Dahlgren, Edv., Ransäter 01
Dandanell, A. E., Byggmästare, Nyland 81
Danielsson, C., Disponent, Uddeholm 87
**Degerman, C., Jägmästare, Piteå. St. L. 73
*Dickson, Robert, Göteborg, (1899—1913) 99

Invald

Hellerström, Alfred, Arkitekt, Helsingborg 90
Hellerström, S., Fil. Kand., Godsegare, Marielund, Nettraby...... 85
Hjelm, Fr., Kyrkoherde. Kuddby 87
Hofsten, E., von, Major, Hallandsberg, Fägred 00
Holm, G., Häradshöfding, Bollnäs 78
Holm, Fredr., Handlande, Göteborg 76
Holmqvist, A. L., Rådman, Arboga 74
Holmstrand, A., Apotekare, Skellefteå 00
Holmström, Leon., Skolföreståndare, Hvilan, Åkarp........ 99
Hoppe, Felix, Kapten, Bergmästare, Vexiö 98
**Hummel, Axel, F., Disponent, Kosta, St. L. 69
Hulth, Joh:s, Verkmästare vid skolan i Norrköping 98

*Ideström, Carl Aug., Grosshandl., Oskarshamn (1891—1905) 91
Insulander, G., Doktor, Folkskolinspektör, Gefle........ 98
Isberg, A., Bandirektör, Göteborg 87

Jacobsson, S. M, Handlande, Sundsvall........ 75
Jansson, J. E., Bruksegare, Saxån, Persberg 81
Jansson, Axel R., Bruksegare, Upperud 00
Johansson, C. A., Snickaremästare, Wexiö 98
Johansson, C. H., Lektor, Vesterås 87
Johansson, S. J., Handlande, Jönköping 76
Johnsson, J., Trafikchef, Kopparberg 81
Johansson, Carl, Kapten, Hernösand 00
*Juhlin-Dannfeldt, Carl, f. d. Generalkonsul........ 66

** Kaijser, A., Apotekare, Enköping. St. L. 76
Kamph, Oscar, Trafikchef, Finspong 75
Karlson, Valfr., Arkitekt, Lektor, Örebro 99
Kindahl, Emil, Kassör, Norrköping 00
Kjellstedt, A. F., Öfver-Jägmästare, Fjäl 73
Kjellberg, Lennart, Docent, Upsala 99

Invald

Kleberg, C. E., Göteborg 99
*Klingspor, Carl, Friherre, Godsegare, Råbäck (1900—1914) ... 00
Koch, A. M., Bruksegare, Uddevalla 75
Kockum, F. H., Bergsingeniör, Malmö 98
Koræn, A. V., Apotekare, Eskilstuna 77
Kristiansson, G., Disponent, Jockmock........ 99
Krook, Rob., Häradshöfd., Örebro 78
Kulle, Thora, Fru, Konstväfv. Lund 98

Landgraff, August, Förvaltare, Orsa 99
Landström, Gottfried, Disponent, Skultuna 95
Larsson, Carl, Artist, Sundborn 00
Larsson, Johan, Sörsjön, Falu Län 98
Larsson, Aug., Direktör, Striberg 81
Leffler, G. Mittag-, Professor, Djursholm 70
Leman, Mathias, Kammarskrifvare, Gefle 02
Lewenhaupt, Eug., Grefve, Bibliotekarie, Säbylund, Kumla 74
Lewenhaupt, Ingeborg, Fru, Karlskrona 90
Liberg, Bernh., Fabriksidkare, Rosenfors, Skogstorp........ 78
Liljesköld, K. A., Häradshöfding, Arvika 74
Lilliehöök, G., Major, Storvik ... 74
Lind, Hjalmar, Apotekare, Borås 00
Lind, P. O., Med. D:r, Vesterås 01
Lindahl, V. N., Fil. D:r, f. d. Auditör, Karlskrona 75
**Lindegren, Th, Handlande, Hudiksvall, St. L. 75
Lindgren, Joh., Apotekare, Lund 88
Lindskog, Fr., Direktör, Arkitekt Sundbyberg........ 77
Lindström, N. J. O. H., Fil. D:r, Biskop, Vexiö 87
Linné, S. B., Kyrkoherde, Eldsberga........ 73
Ljungberg, J., Handlande, Norrköping 78
**Ljunggren, C. J. F., Konsul, Kristianstad, St. L. 81
Ljunggren, Ivar, Tullförvaltare, Gefle........ 74
*Lundberg, J. L., Apotekare, Lysekil (1881—1895)........ 99
**Lundblad, E. A., Rådman, Eskilstuna (1881—1895) 81
Lundeberg, Chr., Bruksegare, Forsbacka 98

Invald

Lundeberg, Sixten, Syssloman, Upsala ... 88
Lundstedt, F. O., Fabrikör, Sköfde 03
Lundström, K. A., Agent, Piteå 89
**Lyckholm, Melcher, Bryggare, Göteborg. St. L. ... 95

Malmberg, Joh., Landskamrer, Upsala ... 00
Markstedt, D. R., Grosshandlare, Skellefteå ... 75
Matthiesen, S. O., v. Konsul, Sandås, Ottenby ... 87
Matérn, A. F., von, Öfverste, Sköfde ... 98
Meijer, F., Fil. D:r, Kyrkoherde, Hammarlöf, Fjerdingslöf ... 74
Melin, Olof, Grossh., Skeppsmäklare, M. R., Göteborg ... 95
*Midling, O., Direktör, Hudiksvall (1899—1913) ... 99
Montgomery-Cederhjelm, R., Kammarherre, Sagersjö, Lennäs ... 90
Mossberg, Fredr., Apotekare, Göteborg ... 98
Månsson, S., Intendent, Tänger, Enviken ... 99
Mörner, A. E. K., Grefve, Godsegare, Björksund, Nyköping ... 73
Mörner, C. H., Apotekare, Norrköping ... 88

***Nerman**, Gust., f. d. Major, Upsala 58
*Nilsson, Arvid, Fabriksegare, Eskilstuna (1897—1911) ... 87
Nilsson, Nils, Vagnmakare, Wiby, Håslöf ... 99
*Nilsson, C. J., Disponent, Högåsen, Lindfors (1900—1914) ... 00
Nilsson, H. W., Apotekare, Göteborg ... 00
Nordenfeldt, Åke, f. d. Kapten, Höganäs ... 99
Norén, G. L., Disponent. Åsbacka, Söderhamn ... 75
*Nydqvist, Herm., Fabrikör, Trollhättan (1899—1913) ... 99
Nyström, Gustaf, Major o. Chef i Nerikes Väg- o. Vattenbyggnads-distrikt, Gefle ... 99
*Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904) ... 90

Ohlson, Otto E., Distriksveterinär, Trollhättan ... 03

Invald

Olsson, S. E., Handlande och Fabrikör, Göteborg ... 98
Olsson, C. A., f. d. Landssekret., Kristianstad ... 87

Persson, M., Handlande, Fogelsjö, Los ... 98
**Petré, P., Grosshandlare, Oskarshamn, St. L. ... 76
af Petersens, Katharina, Fröken, Lindved, Svedala ... 87
*Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903) ... 87
Peterson, G., v. Konsul, Karlskrona ... 90
Peyron, G., Friherre, Generallöjtnant, Helsingborg ... 73
*Platin, Otto, Ingeniör, Göteborg (1897—1911) ... 97

Ramstedt, Wilhelm, Tranbygge Kungsängen ... 98
Rappe, Chr., Friherre, Godsegare, Strömsrum, Pataholm ... 91
Radhe, Magnus, v. Konsul, Lysekil 00
Richter, G., Häradshöfding, Brunnby, Westerås ... 87
Ringborg, Edward, Grosshandlare, Norrköping ... 91
Ringborg, Gust., Disponent, Norrköping ... 81
Ringborg, Joh., Ingeniör, Norrköping ... 73
Ringius, J. A., Kronofogde, Göteborg ... 73
Ringström, R. W., Apotekare, Filipstad ... 76
Rinman, S. E., Göteborg ... 00
Rogberg, C. G., Bruksförvaltare, Ferna bruk ... 76
Ros, A., Bruksegare, Långbanshyttan ... 73
*Rudin, W., Teol. och Fil. D:r., f. d. Professor, Upsala (1888—1902) ... 87
**Runer, Carl, Konsul, Gefle, St. L. 75
Ryman, Victor, Häradshöfding, Karlstad ... 77
Rålamb, Er. A., Friherre, Godsegare, Granhammar ... 98
Rålin, A. G., Fabrikör, Åmål ... 98
**Röhss, August, Grosshandlare, Göteborg, St. L. ... 77

Samuelsson, P. G., Rådman, Hedemora ... 00
Sandbäck, L. Th., Kalmar ... 98

Invald

*Sandeberg, S. K. O. D. af, Rådman, Sundsvall, (1887—1901)... 87
Sandqvist, S. J., Borgmästare, Hudiksvall ... 87
Schéele, Götrik von, Kammarherre, Kilanda, Elfängen ... 75
Schürer von Waldheim, Godsegare, Mellingsholm, Norrtelje 99
Schwartz, V., Disponent, Billesholms Grufva... 98
Sederholm, Bertil, v. Konsul, Malmö ... 99
Sjögréen, C. M., Skogsinspektör, Tomta, Svanhals ... 75
**Sjögren, Hj., Professor, Nynäs, Ösmö, St. L. ... 93
Sjöstedt, C., Handlande, Hjo... 76
Sjöström, G. A., Fabrikör, Gefle 00
Smedberg, J., Lektor, Malmö ... 88
Sparre, N. G. A., Grefve, Kammarherre, Mariedal, Lundsbrunn... 73
Spens, G. H., f. d. Landshöfding, Gumsholmen, Norsholm ... 98
Strandh, J., Kontraktsprost, Habo 81
Stridsberg, Ernst, Bruksegare, Trollhättan ... 74
Strokirk, C. G., Direktör, Hernösand ... 99
**Strömholm, C. O., Apotekare, Ragunda, St. L. ... 77
Styrlander, A. W., Stadsfiskal, Sollefteå ... 98
Stålberg, August, Fabriksidkare, Eskilstuna ... 87
Sundelin, J. A. L., Kontraktsprost Jönköping ... 87
**Swahn, Joh., Fabriksidkare, Vik, Vexiö, St. L. ... 75
Svanberg, J. W., Handlande, Kristianstad ... 76
Svanström, Olof, Disponent, Diö 00
Swartling, Axel, Konsul, Norrköping ... 87
Swartz, Carl, Fabrikör, Norrköping 99
Svedelius, A. G., Landshöfding, Örebro ... 98
Svengren, J., Fabrikör, Eskilstuna 64
Svensson, D., Disponent, Viskaberg, Borås... 00
Sydow, C. F. von, Apotekare, Halmstad... 96
Söderlund, Fredr., Doktor Upsala 87
Söderström, C. W., Kyrkoherde, Elfdalen ... 87
Söllcher, C., Fil. Doktor, Eskilstuna 98

Invald

Tham, V., Disponent, Husqvarna 81
Thorburn, V. F., Konsul, Uddevalla ... 69
Trapp, Oscar, Ingeniör, Helsingborg ... 00
Trozelli, P. Ryttmästare, Björnsnäs, Åby ... 01
Trägårdh, John, Handlande, Göteborg ... 76

Uddén, Herm., Landssekreterare, Vesterås ... 00
Ulander, W:m, Bankdirektör, Upsala ... 00
Ullström, Erik, Fabrikör, Eskilstuna ... 01

Vollmer, A., Dispon., Ronneby 00

Wachtmeister, Axel Trolle-, Grefve, Hofmarskalk, Trolle-Ljungby Gualöf ... 73
Wachtmeister, Fredrik, Claesson, Grefve, Generaldirektör, Tistad, Larslund ... 98
*Wahlund, C., Professor, Upsala (1889—1903) ... 83
**Wahlström, J. G., Kyrkoherde, Barkarö, St. L. ... 74
Wallberg, L., Fabrikör, Halmstad... 46
Wallén, O. A., Kontraktsprost, Jerfsö ... 74
Waller, J. A., Disponent, Göteborg (1889—1903) ... 76
Wallin, H. T., Fil. D:r, Kontraktsprost, Alunda, St. L. ... 74
Wallström, C., Ingeniör, Åker, Trollhättan ... 81
*Walther, E., Handande, Helsingborg (1887—1901) ... 87
Wannberg, A. A., Rådman, Söderhamn ... 74
Warholm, G., Lund ... 01
Wedberg, C. G., Apotekare, Engelholm ... 76
Wernstedt, Lage, von, Borgmästare, Strängnäs... 73
Wersén, Philip, Direktör, Södertelje ... 98
Westerberg, Axel, Disponent, Gusum ... 95
Westerdahl, F., Apotekare ... 98
Wennberg, C., Disp., Jönköping 99
**Westerlund, Ernst, Stadsläkare, Enköping St. L. ... 81
Westholm, G. A., Kontraktsprost, Vester Fernebo ... 87

	Invald
Westrell, G., Kapten, Ystad	87
*Widmark, C. O., Förste Landtmätare, Falun (1878—1892)	78
Wijkander, Aug., Professor, Göteborg	98
Wikström, O., Borgmästare, Söderhamn	87
Witthoff, N. A. A., Kronofogde, Araskoga, Vollsjö	73
Wittlock, J. A., Medicine D:r, Vexiö	87
*Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar, (1892—1906)	88
Wåhlin, Theodor, Domkyrko-Arkitekt	98
Wångenberg, Th., Förvaltare, Gålön, Stockholm	87
Zetterberg, Harald, Godsegare, Sticklinge, Lidingön	73
Zeinwoldt, Frans, Bruksegare, Kimstad	98
Zeinwoldt, John, Verkst.-Direktör, Sandsjö	98
Åberg, A. J., Rådman, Örebro	74
Åqvist, Ph., Major, Göteborg	75
Åsbrink, Helmer, Kyrkoherde, Bro	87

I Utlandet.

	Invald
†**D**amberg, G. M., Generalkonsul H. L. St. Petersburg	1873
Heilborn, E., Konsul, S:t Petersburg	90
Julin, E., Lindsay von, Bruksidkare, Karis, Fiskars Bruk, Finland	78
Konstflitföreningen, Helsingfors	89
Konstindustri-Museet, Kristiania	87
Leman, Edvard, Direktör, Paris	73
Lewenhaupt, Carl, Grefve, Envoyé Extra Ord. och Minister Plénipot., London	93
**Rooth, Gustaf, Direktör, St. L., Nürnberg	90
** Åkerman, H., Minister i Paris, St.L.	78

Öfriga utom Sverige bosatta medlemmar återfinnas under Hedersledamöter, Korresponderande och Ständiga ledamöter.

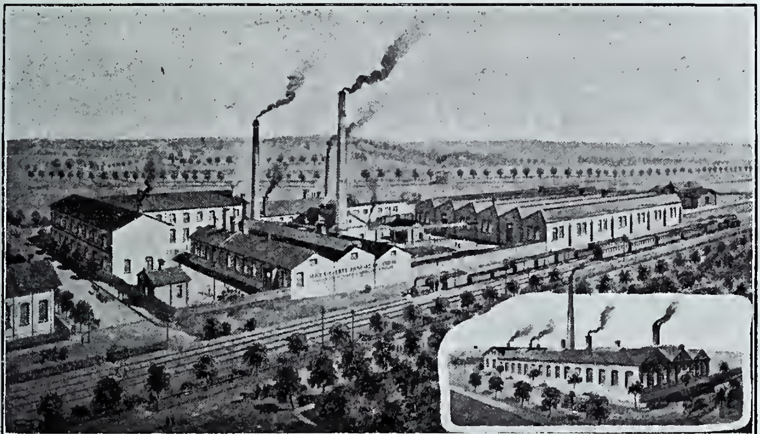
Anhålles vördsamt, att rättelser, ändringar i titulatur och bostad m. m. — i och för en kommande upplaga — benäget insändas under adress: *Svenska Slöjdföreningen, Stockholm.*

ANNONSER

Max Sieverts Fabriks Aktiebolag

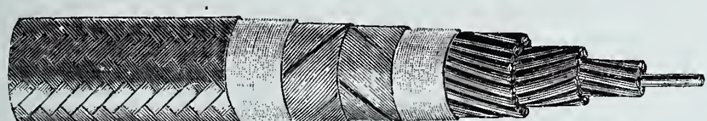
Kontor i Stockholm: **Smålandsgatan 30.**

Fabrik i Sundbyberg.

Tillverkar:

Telefon- o. Ringledningstråd	**Telefonsnören**
Tråd o. Kablar för elektr. ljus	**Mikrofonsnören**
Dubbelledare för elektriskt ljus	**Päronkontaktsnören** m. m.
Dynamotråd	**Åskledarlinor**

Ledningskabel för Elektriskt ljus.

med patenterade ändkontakter.

(G. 16458¼)

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1904

I.

REDAKTÖR: E. G. FOLCKER.

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTR. A.-B.
1904

INNEHÅLL

Sid.

Lovisa Ulrikas Drottningholm.

Några bidrag till slottets historia under åren 1744—1757.[1]

Af

Fritz Arnheim.

Öfversättning från författarens manuskript af G. M. Folcker.

Den 29 augusti 1744 firades med stor prakt på Drottningholms slott förmälningen mellan svenske tronföljaren Adolf Fredrik och prinsessan Lovisa Ulrika af Preussen. Redan två dagar därefter kunde den unga furstinnan med förnöjelse tillskrifva sin broder Fredrik den store: »Kungen har just skänkt mig Drottningholm. Det är en öfver måttan värdefull present och ett charmant ställe.»

Hvad som från början för den svenska kronprinsessan gjorde hennes nya egendom så kär och värdefull, var emellertid, långt mer än glädjen öfver dess härliga läge och den stolta förnöjelsen att äga ett slott, att enligt hennes egna ord det »fullkomligt hade utseendet af ett kungligt palats», och att det enligt hela hennes omgifnings utsago »öfver hufvud taget var det vackraste lustslottet i Sverige». Ännu mer bestämmande för att hon framdeles valde det till sommarresidens var väl den omständigheten, att hon, henne själf kanske omedvetet, här i så mycket erinrades om det aflägsna hemmet, där hon tillbringat sin glada ungdomstid. »Ingången till parken liknar otroligt mycket entréen till Charlottenburgs park, likaså blomsterparterren», skrifver hon öfverförtjust redan den 6 april 1745 till sin »kära mamma», enkedrottning Sofia Dorothea,

---

[1] Anmärkningar återfinnas vid slutet af uppsatsen.

Red.

och äfven i senare bref till sina släktingar i Preussen jämför hon åter Drottningholm med slotten i Mark-Brandenburg, där hon före afflyttningen till Sverige, såsom den för sitt behag, sin sprudlande kvickhet och sina såväl konstnärliga som vetenskapliga intressen mycket beundrade Fredrik den stores syster, hade mottagit en Voltaries, en Algarottis, en Maupertuis's och talrika andra snillens hänryckta hyllning.

»Att dekorera och försköna en byggnad är i mitt tycke ett af de mest förtjusande amusements.» Dessa Lovisa Ulrikas ord i ett bref af den 22 november 1746 till modern gifva så att säga nyckeln till förståendet af den nya æra, som från och med den 31 augusti 1744 begynte för Drottningholms slott och dess byggnadshistoria.

Redan under 1600-talet hade hos talrika medlemmar af huset Hohenzollern en omisskännelig[2] förkärlek för anläggandet af konstnärliga slottsbyggnader gjort sig gällande och hade stundom varit parad med en beaktansvärd arkitektonisk begåfning. Att denna böjelse under 1700-talet ej blott icke upphörde utan i stället förmådde utveckla sig ännu mer, var drottning Sofia Dorotheas förtjänst. Af henne, som i sitt älsklingsslott Monbijou »hade skapat sig sin egen lilla värld», ärfde barnen »glädje öfver tingens vackra yttre, en utvald smak och öga för det sköna.» Rheinsberg och Sans-Souci, Potsdam och Charlottenburg, Oranienburg och Baireuth för att här nämna blott några få namn, tala än i dag ett för alla konstkännare och konstvänner begripligt språk, aflägga ännu i dag ett glänsande bevis på den fina konstnärliga smak, som under Fredrik den stores tid härskade vid preussiska hofvet.

Knappt vuxen ur barnskorna hade Lovisa Ulrika med häpnad upplefvat, huru i Rheineborg under hennes äldste broders personliga ledning den uråldriga gotiken blifvit undanträngd af nya för den moderna smaken mera passande former, hur den uppburne målaren Antoine Pesne smyckat gemaken med präktiga allegoriska

målningar, och hur den berömde arkitekten Georg von Knobelsdorff gjort hela anläggningen mera proportionerlig genom uppförandd af ännu en flygel samt flere andra byggnader, så att det förfallna slottet slutligen hade förvandlats till ett förtjusande »buen retiro»,där allt motsvarade orden öfver portalen:» Friderico tranquillitadem colenti.» [3]

Det intryck, som denna glänsande »metamorphose» gjorde på Lovisa Ulrikas konstnärligt så mottagliga öga och sinne, blef ännu djupare, då redan några år senare, omedelbart efter Fredrik den stores tronbestigning (1740) en ny arkitektonisk omändring i Berlins omedelbara närhet fullbordades: ombyggandet af slottet Charlottenburg. Af den unga prinsessans brefväxling veta vi, med hvilket lifligt intresse hon följde detta byggnadsverks framskridande, och hur hon t. ex. betraktade påbörjandet af Pesnes plafond såsom en högviktig händelse, viktig nog att meddelas hennes kungliga broder, som i Böhmen befann sig midt inne i stridernas buller och kanonernas dån.

Med andra ord, Lovisa Ulrika behöfde blott, då hon blef ägarinna till Drottningholms slott, en lätt påstötning utifrån för att praktiskt omsätta i handling de konstnärliga åsikter, hvari hon blifvit uppfostrad, och efter förebild af Monbijou, Rheinsberg och Charlottenburg genom ombyggnader och åtminstone delvis tillbyggnader förvandla Hedvig Eleonoras i monumental men öfverlastad barockstil uppförda palats[4] till en den sirliga rococostilens glada tillflyktsort. Det var två svenska män, som härvid tillsamman med henne bildade ett konstnärligt triumvirat.

Det inflytande, som riksrådet grefve Karl Gustaf Tessin under de första åren efter Lovisa Ulrikas ankomst till Sverige utöfvade på den inre dekoreringen af de äldre och de nyinredda gemaken i Drottningholms slott, kan icke starkt nog framhållas. I den unga kronprinsessans bref nämnes knappast något annat namn så ofta som denne herres, och öfverallt, när hon hänsyftar på honom, sker detta i en ton af uppriktig beundran för en man, som stod hjälpande vid hennes sida såsom en såväl politisk som intellektuel

och konstnärlig mentor. Ej att undra på då, att under sådana omständigheter den nya franska smakriktningen, som Tessin under sin treåriga diplomatiska verksamhet vid hofvet i Paris (1739-1742) och i intimt umgänge med därvarande konstnärskretsar hade lärt känna och värdera, nu också höll sitt segerrika intåg på Drottningholm. Äfven åt sin andra konstnärliga rådgifvare, den 1747 i friherrligt stånd upphöjde öfverintendenten Karl Hårleman, från hvilken ritningarna till de nya byggnaderna härröra, har Lovisa Ulrika i sina bref upprest en ärofull minnesvård. Redan i en skrifvelse af den 15 december 1744, således kort innan hans afresa till Paris, skildrar hon honom såsom »en högst förtjänstfull man», som äger »mycken esprit» och »mycken smak.» »Skulle herr von Knobelsdorff», tillfogar hon rätt betecknande, »lära känna honom, så tror jag, att de skulle blifva intima vänner.» Icke mindre erkännande låta hennes senare omdömen om honom. Så t. ex. kallar hon honom med anledning af hans förlofning med hennes särskildt förtrogna hoffröken Henrika Juliana von Liewen (slutet af 1747) »en af svenska nationens mest ansedda män.» Då han våren 1749 plötsligt svårt insjuknade, skrifver hon (2 maj) till sin moder: »Jag är verkligen mycket bedröfvad, ty jag förlorar i honom en sann vän, som har bevisat mig stora tjänster.» Lika uppriktig var också hennes glädje öfver, att den af henne då befarade förlusten af Hårleman ännu tills vidare blef henne besparad. »Han är en af de kunnigaste personer, som för närvarande finnas i Europa och har både i Frankrike och Italien tillvunnit sig största beröm såsom arkitekt», kunde hon ännu två år senare med berättigad stolthet säga om honom. Först i Februari 1753 blef han henne genom döden frånryckt. Enligt en gammal tradition skall han ha dött »af chagrin öfver de hårda ord Lovisa Ulrika användt mot honom med anledning af att vissa dekorationer ej voro färdiga så fort hon ville»[6]. Denna anekdot måste man emellertid säkerligen hänföra till fabelns område. Huru helt annorlunda låta de ord, som Sveriges drottning den 27 februari i bref till sin moder ägnar minnet af sin mångårige konstnärlige medarbetare. »Genom öfverintendentens öfver de

Kongl. slotten plötsliga död», skrifver hon, »ha vi lidit en oersättlig förlust. Han var såväl uti Italien som i Frankrike ansedd såsom en högst begåfvad man och som med sitt förstående af konsten äfven förenade intresse för vetenskapen. Dessutom ägde han en erkänd karaktersfasthet och rättframhet (droiture) parad med en charmant konversationsförmåga. Det härskar allmän sorg.» Äfven om själfva katastrofen gifver oss Lovisa Ulrika i detta bref en noggrann upplysning. »Hans änka», fortsätter hon nämligen, »är otröstlig, ty hon anade icke det minsta denna olycka (malheur). Då hon inträdde i hans rum, hade han svårt för att hämta andan. Hon närmade sig då för att fråga honom, om han kände sig illamående, men i samma ögonblick sjunker han ned död i hennes armar.» »Synnerligen märkvärdigt är», slutar hon sin berättelse, »att ingen af kirurgerna eller läkarne kunnat upptäcka något symptom, hvarigenom man kunnat bestämma dödsorsaken».

Som redan nämndt hade Lovisa Ulrikas korta uppehåll på Drottningholm 1744 varit nog för att göra henne till en entusiastisk beundrare af sin nya egendom. Redan den 6 april 1745 meddelade hon sin moder, att hon ville tillbringa hela sommaren på detta »charmanta ställe». »Jag skall», tillfogar hon, »fördrifva tiden med att försköna det och företaga några förändringar därstädes.» Till hennes ledsnad fördröjdes ditresan några veckor på grund af det olämpliga vädret. Först den 19 maj kunde hon hålla sitt intåg på slottet, hvars omgifningar då prunkade i härligaste vårskrud. Två dagar senare skrifver hon i synbar hänryckning: »Jag har sysselsatt mig med att noga beskåda allt det vackra, som där finnes, då jag hitintills ej haft tillfälle därtill. Slottet är öfver all beskrifning vackert, och där finnas tusen behagligheter (commodités). Parken är magnifik och så stor, att man omöjligen på en gång kan vandra igenom den helt och hållet. Detta är dock icke något fel. Springbrunnarna äro mycket vackra. Man kan också roa sig med sjöfärder. Öfverallt finnas små öar, som likaledes

erbjuda förströelse.»[7] Nog af, den unga kronprinsessan roade sig den gången kungligt (comme une reine) på sitt kära Drottningholm, och då hon omkring midten af juni åter lämnade det, skedde detta med den fasta föresatsen »att inom kort återvända dit.»

Under de nästföljande veckorna se vi henne ifrigt sysselsatt med att till sina anförvanter öfversända kopparstick (estampes) af slottet, tydligen de af Willem Swidde för Dahlbergs »Suecia antiqua et hodierna» utförda gravyrerna, så att hennes kära i det preussiska hemlandet åtminstone in effigie skulle kunna beundra sin svenska systers präktiga sommarresidens.

I början af augusti 1745, ett par veckor efter sedan Hårleman återvändt från Paris, uppenbarade sig Lovisa Ulrika åter på Drottningholm. Den 5 augusti tillställde Adolf Fredrik en »förtjusande, i en helt ny stil hållen» fest till hennes ära, hvilken hon beskrifver på följande sätt: »Trappuppgången var uppifrån och ned illuminerad; dekorationen framställde Parnassen. Nedtill såg man en kaskad, som man kunde hafva tagit för naturlig, ehuru den var konstgjord. Det är svårt att beskrifva detta arrangement, ty trappuppgången är uppförd i en stil (goût), som möjliggör de vackraste anordningar, och hvarom man icke kan göra sig en föreställning utan att ha sett den. Senare dansade man i ett galleri, försedt med stora fönsteröppningar, genom hvilka man kunde se hela illuminationen.» En noggrannare skildring af Lovisa Ulrikas lif under denna hennes andra, längre vistelse på Drottningholm (till den 13 sept.) måste jag här afstå från. För slottets byggnadshistoria var detta hennes uppehåll därstädes så tillvida af betydelse, som de hittills vidtagna förändringarna egentligen inskränkt sig till de för hennes gemål afsedda gemaken i andra våningen af hufvudbyggnaden[8], medan den unga kronprinsessan nu beslöt sig för att låta uppföra »appartements och ett galleri, som komme att göra rummen ännu mera beboeliga (logeables)»

Byggnadsverksamheten under år 1746 var utan tvifvel betydligt större än under de föregående åren. Att det var frågan om såväl ombyggnader som tillbyggnader, framgår af ett bref från

Lovisa Ulrika af den 31 maj, i hvilket det heter: »Byggnaden är magnifik. Då emellertid dekoreringen är gammaldags, ger detta anledning till (suggère) många förändringar. Dessutom låter jag bygga två gallerier, som skola prydas med målningar, hvilka jag efterskickat från Paris.»

Den 2 juni 1746 begaf hon sig på några timmar till Drottningholm för att med egna ögon öfvertyga sig om, huruvida byggnadsarbetet gjort några framsteg sedan hösten 1745. Hon var mycket nöjd med resultatet af sin inspektion, som för öfrigt hade till följd flere nya »förändringar.» »Jag hoppas», skrifver hon följande dag, »att under nästkommande år få se byggnaden fullbordad.»

Under de följande veckorna tyckas arbetena bedrifvas med nästan feberaktig ifver. Åtminstone fann den unga kronprinsessan, då hon i början af augusti ankom till sitt sommarresidens för att stanna där en längre tid (till den 12 sept.) de »förändringar», som företagits på hennes befallning, till största delen afslutade och de andra (byggnadsarbetena) långt framskridna.

Om byggnadsarbetenas fortgång dittills erfara vi närmare i ett bref, som hon den 5 Augusti tillskref sin mor, Sofia Dorothea. Det ifrågavarande stället lyder: »De rum, som jag låtit iordningställa för kronprinsen, ha mycket behagat honom, och han har försäkrat mig, att han där trifves bättre än på något annat ställe. Ett kabinett i min egen våning har jag låtit möblera med Taffet blanc de France à fleurs couleur de rose. Ramverket är i hvitt och guld, spiseln af marmor, och däröfver sitter en trumeau, likaså mellan fönstren, och äfven midt emot finnas trumeauer, hvilket gör, att jag tycker det är ett utomordentligt behagligt rum. Dörrarnas öfverstycken (dessus des portes) utgöras af oljemålningar i en barock stil (goût), hvilka passa förträffligt (font à merveille). Det är mitt eget fridlysta rum (retraite). Allt därinne är så gladt, att man omöjligen kan öfverlämna sig åt tråkiga eller sorgsna tankar.»

Tre dagar senare beskrifver hon jämförelsevis utförligt för sin syster Amalia sina egna rum, möblerade och dekorerade (ornés) i

en helt ny stil (goût). »Jag har», berättar hon, »två stora antichambres. Därefter kommer ett präktigt audiensrum, som jag låtit nymöblera. Tronhimmeln (dais) är förfärdigad af ett tyg i blått och or de France, boiseringen är i hvitt och guld med trumeauer af spegelglas. Sedan kommer min sängkammare, som ännu är fullkomligt sådan, som den förut har varit. Där finnes en alkov, och all panelning är i blått och guld: det är helt enkelt det vackraste man kan se. Bädden är af blå guldbrokad. Alkoven är tapetserad med samma tyg, likaså stolarna. Därpå kommer ett toilettrum, som jag skall låta förändra. Dessutom finns det ännu ett rum, där jag arbetar. Det är hållet i röd (cramoisi) damast med trumeauer; möblerna komma ej att här bibehållas. Och så, min älskade, kommer ett charmant kabinett, som jag låtit särskildt anordna. Det är paneladt i blått och guld, spiseln är af marmor, däröfver sitter en trumeau. Mellan fönstren sitter en trumeau, midt emot också en trumeau; det öfriga är tapetseradt med ett tyg à fond blanc à grandes fleurs couleur de rose. På marmorborden stå porslinsfigurer. Dörrstyckena äro i samma stil (goût) som på Charlottenburg[9]. Så finnes det ännu ett kabinett, som skall boiseras i vert de mer och guld och endast innehålla kabinettstycken. Sedan kommer ett nästan färdigt galleri, som är afsedt för taflor. Det finnes däribland mycket vackra sådana af Boucher och Chardin, hvilka jag skickat efter från Paris. Vid slutet af galleriet ligger biblioteket, som skall dekoreras i en helt ny smak. Detta är min våning, älskade Lilly. Jag glömde för öfrigt säga dig, att garderoben ligger bakom det purpurröda rummet. Och säg mig nu uppriktigt din mening, om det inte kan kallas att bo som en drottning. Golfvet i min sängkammare är af cederträ och ebenholz, man inandas där en charmant doft.»[10]

Eftersom man under denna kronprinsessans vistelse på Drottningholm under hennes personliga uppsikt arbetade mycket raskt för att ställa i ordning hennes gemak, hyste hon den säkra förhoppningen att se dem »fullkomligt färdiga» år 1747. Om de af henne samtidigt planerade nya förändringarna yttrar hon sig i ett

bref af den 28 November 1746, där det heter: »Nästa år skall jag där tillbygga en flygel.»

Att utförandet af ett så omfångsrikt byggnadsprogram skulle kräfva betydliga penningsummor förstås af sig själf. I ett bref från Lovisa Ulrika af den 13 januari 1747 läser man också denna ganska sorgmodiga reflexion: »Att låta möblera ett rum är i mitt tycke ett stort amusement, ehuru förknippadt med höga kostnader.» Men sådana reflexioner förekomma mycket sällan i hennes brefväxling och blifva då alltid hastigt trängda åt sidan af betraktelser, som nu en gång tillhöra den sorglösa ungdomens privilegier. Så t. ex. berättar hon själaglad på ett annat ställe i det nyssnämnda brefvet, att hon för närvarande låter ställa i ordning »små appartements», som senare tjäna henne till »retraite», och som »sedan de blifvit färdiga, voro mycket vackra.»

För att i egen person taga reda på, om galleriet och biblioteket på Drottningholm skulle kunna blifva färdiga redan under årets lopp, företog hon en slädfärd öfver isen, hvarvid hon tillryggalade halfannan tysk mil på 37 minuter. Efter denna inspektion arbetade man med fördubblad ifver på byggandet af den nordvästra flygeln. I början af juli voro, såsom man för henne anmälde, galleriet och biblioteket »nästan färdiga.» Vid en andra kort besiktning (i slutet af juli) fann hon det senare »så långt framskridet», att hon »inom två veckor» skulle kunna föra dit sina böcker, under det att galleriet ännu stod mycket tillbaka. »Toiletterummet», skrifver hon den 1 augusti, »är nästan färdigt. Det är boiseradt och måladt i halmgult. Rundtom inuti väggen äro skåp (armoires), som man ej lägger märke till, och hvari allt, som man använder för klädseln (ajustement), skall förvaras. Tafvelkabinettet är ännu icke färdigt och fordrar längre tid än de öfriga gemaken.»

Detta andra besök, som knappt varade ett dygn, blef af ödesdiger betydelse för den inre dekorationen af slottets gamla partier i det att den unga kronprinsessan då förordnade, att alla »ornaments, hvilka samtligen voro utförda i en gammaldags smak», skulle »förändras.» Den 4 augusti berättade hon därom för sin

mor på följande sätt: »Dörrar, fönster, cornischer — allt har blifvit borttaget (abattu) och kommer nästa år att göras om (refait). Jag lefver i den förhoppningen, att denna förändring skall göra det vackrare och mera motsvarande den nuvarande smaken.»

I september 1747 uppehöll hon sig åter ett par dagar på Drottningholm, hvarvid hon, enligt hennes egna ord, roade sig fullkomligt »kungligt.» Förmiddagarna tillbringade hon i sitt charmanta bibliotek med att ordna sina böcker, på eftermiddagarna öfvervakade hon handtverkarnes arbete, och på kvällarna gjorde hon långa promenader till fots genom parken och trakten närmast omkring eller roade sig med lustfärder på Mälaren.

Hvad beträffar de af henne vidtagna nybyggnaderna och ombyggnaderna gifver oss hennes bref till Sofia Dorothea af den 19 september någon upplysning. »Mitt bibliotek», heter det däri, »har nu blifvit färdigt. Det är helt boiseradt och med förgyllningar. På dörröfverstyckena äro målade de fyra sköna konsterna. På hvarje corniche (sic!) äro byster af marmor och brons, öfver spiseln en trumeau. Alltsamman gör i mina ögon ett mycket vackert intryck. Man håller på att få de öfriga gemaken färdiga. Det första, som kommer att bli mitt älsklingsrum, är paneladt i hvitt, med alla porträtten af min kära familj. Öfver spiseln kommer en trumeau att sitta, likaså mellan fönstren. Det andra är ett mycket litet kabinett, hvilket skall tapetseras med des bandes de tapisserie efter teckningar i Watteaus genre.[11] Emellan två af dessa skola sitta speglar (glâces). Boiseringen blir i ljusgrönt (céladon) och guld. Därbredvid ligger ett toilettrum; detta är försedt med skåp, infogade i väggarna, det är måladt i halmfärg (en paille) med blommor. Sedan kommer ett målningskabinett, som skall blifva grönt. Mellan fönstren sitter en trumeau, midt emot likaledes en trumeau och öfver spiseln ännu en. Det tredje rnmmet är bestämdt för Dresden-porslinet. Det blir boiseradt och måladt i gris-de-lin och guld. Härifrån träder man in i galleriet, som jag nyligen låtit uppföra. Pelarna här skola förfärdigas af fin marmor (marbre fin måhända marbre fini?), midt emot hvarje fönster skola sitta speglar,

som komma att afspegla hela parken. Ifrån galleriet kommer man in i biblioteket, som bildar afslutningen af hela våningen.»

Under vintermånaderna 1747—1748 se vi Lovisa Ulrika ifrigt sysselsatt att lägga sig till med en tafvelsamling, hvarvid hon med råd och dåd understöddes af Tessin[12]. Vid dess sammansättning följdes den riktiga principen, att det mindre kommer an på taflornas kvantitet än så mycket mera på deras kvalitet. Medelmåttiga taflor ville hon därför icke tåla i sin samling, utan blott förvärfva sådana verk, som kunde »bestå» inför alla kännare. Början till hennes samling utgjordes tydligen af tre taflor, hvars »ämnen» hon personligen bestämt: »Dagens stunder» af Boucher och två »pendants» af Chardin, hvilka senare hon i ett bref af den 31 maj 1746 betecknar såsom »Den stränga uppfostran» (L'éducation sevère) och »Den milda, inställsamma uppfostran» (L'éducation douce et insinuante), däremot i ett bref af den 14 juli 1747 såsom »Den sparsamma husmodern» (La femme économe) och »Hemlifvets förströelser» (Les délassements de la vie privée). På senhösten 1747 gjordes flere värdefulla inköp. Då en venetiansk konsthandlare, förmodligen en baron Bodissoni, uppenbarade sig i Stockholm,[13] medförande flere taflor» af stor skönhet och af mycket gamla mästare,» kunde hon nämligen, för att citera hennes egna ord, »ej motstå denna frestelse.» Hon köpte tre taflor af honom, en »Kristi födelse» af Veronese och två mycket vackra af le Passant (Bassano?), hvilka, såsom hon öfverlycklig skref till sin moder, dels för »det charmanta utförandet af landskapet och samtliga figurer», dels för »den fulländadt vackra anordningen (ordonnance) uppväckte alla kännares förtjusning.» Dessutom ägde hon då i Paris en särskild kommissionär, konsthandlare Gersaint, som gjorde inköp för hennes räkning vid alla större tafvelauktioner i den franska hufvudstaden[14]. Bland de taflor, som hon förvärfvade genom hans bemedling ur vicomtens af Fonspertuis i Mars 1748 bortauktionerade samling, framhåller hon nämligen i bref till Sofia Dorothea ett original af Phil. Wouwerman, hvilket framställer en landtlig marknad; en »superbe, fulländadt vacker», Gerard Don samt »Herkules och

Omphale» af Le Moine, enligt hennes påstående den enda stafflitafla, som han öfverhufvudtaget har målat. Äfven vid inköpen af de »bägge» Bouchers och de »tre» Chardins, hvilkas ankomst hon i midten af december 1747 stundligen väntade, torde Gersaint hafva tjänstgjort som mellanhand. Slutligen kan omnämnas, att den berömde svenske pastellmålaren Gustaf Lundberg[15], som vid sin hemkomst till Sverige hade trädt i tjänst hos hennes gemål, just då var särdeles flitigt anlitad af henne, och att från hemmet i Preussen hösten 1747 ankommo de första för Drottningholm afsedda porträtten af hennes anförvanter, en del original af Pesne, men en del också mindre värdefulla kopior (af Weidemann?). Ett porträtt af »liebe Mama», måladt af Pesne skulle, som Lovisa Ulrika betonar i sitt tacksägelsebref, få »bästa platsen» på Drottningholm.

Äfven utstyrseln af gemaken i öfrigt blef föremål för den kärleksfullaste omsorg. De gåfvor, som hon mottog julafton 1747, skulle enligt gifvarens uttryckliga önskan till största delen användas för att pryda mottagarinnans sommarresidens. Bland dessa gåfvor fanns ett porträtt af den gamle svenske konungen, måladt af Lundberg och talande likt, en »mycket vacker» byrå och damast till två rumsgarnityr, ett »mycket vackert skrifbord i en helt ny stil (goût)», flere nipper af guld och mera dylikt.

Då den unga kronprinsessan omkring midten af maj 1748 ankom till Drottningholm för att uppehålla sig där en längre tid (till början af juli), fann hon emot förmodan en del af rummen ännu ej färdiga. Som emellertid endast dekoreringen ännu fattades, hoppades hon säkert, att allt skulle vara färdigt inom tre veckor, och att uppförandet af den andra flygeln skulle kunna försiggå under sommarens lopp. Emellertid fördref hon tiden med att besiktiga handtverkarnes arbete och att »tillägga och utvidga» det, som tycktes henne nödvändigt, Men särskildt gärna uppehöll hon sig i biblioteket, där hon förde en »filosofs» lif och där ingen utan hennes uttryckliga tillåtelse vågade närma sig henne. »Kunde du», skrifver hon i maj till sin syster Amalia, »se mig i detta ögonblick, så skulle du finna mig i ett rum, som jag låtit ställa i ordning åt

mig, och där mina böcker äro uppställda i skåp med glasdörrar, pratiqués au fond du mur, och alltsammans förgyldt och dekoreradt (orné). I dörröfverstyckena äro vetenskapens attribut målade, öfver spiseln sitter en trumeau och därunder antika bronsstatyer. I midten af rummet står ett bord, som kommit från Frankrike och är af en helt ny façon med en uppsats (chapiteau), som uppbär en montre. På detta bord skrifver jag till dig. Vid ena fönstret finnes en barometer, vid det andra en solvisare. Innan jag slutar måste jag äfven tillägga en bekväm (bon) fauteuil.»

Sedan början af augusti 1748 finna vi henne åter omkring fyra veckors tid i hemmet vid Mälarens stränder. Kort förut hade hon af sin gemål med anledning af födelsedagen (24 juli) fått i present »två utomordentligt vackra originaltaflor af Berchem.» Dessutom lät Konung Ludvig XV af Frankrike då öfverlämna till henne en mycket vacker gåfva, som bestod af »mattor» och »två eldskärmar» (écrans), arbeten från La Savonnerie.» »Alltsammans», berättar hon för modern den 16 juli, »är afsedt för Drottningholm och kommer att mycket bidraga till dess förskönande.»

Icke utan intresse är ett odateradt, troligen i september 1748 skrifvet bref, i hvilket hon, bifogande åtskilliga prof, ber sin syster Amalia att skicka henne från Berlin flere buntar med sniljor och ljusgrönt samt purpurrödt (cramoisi) otvinnadt silke i möjligast lika nuance. Hon förklarade för systern, att hon behöfde silket till broderier, på hvilka hon just då arbetade, och till hvilka hon beställt ritning (dessin). »De äro», säger hon, »i en helt ny smak. Det ena är alldeles, det andra till hälften färdigt[16]. De äro afsedda för ett litet rum på Drottningholm, hvilket kommer att bli charmant.» »Sniljorna», fortsätter hon, »äro afsedda för möbler i min sängkammare på samma ställe. Detta gemak är helt och hållet paneladt i blått och guld med den antika förgyllning, hvilken, som du vet, är vackrare än den man nu för tiden åstadkommer. Alkoven är dock tapetserad, och jag tycker, att den för ålderns skull inte mera ser vacker ut. Jag skall därför också låta göra hela dess inredning i sniljor på guldgrund (fond or).»

Men Lovisa Ulrika var icke blott sysselsatt vid »väfstolen» för att utsmycka sitt kära Drottningholm, med hvilket, så påstod hon åtminstone, »Charlottenburg icke alls kunde jämföras», ty rummen i hennes svenska sommarresidens voro »mycket större» och hade »ett långt kungligare utseende.» »Jag är», tillstår hon helt öppet för systern i slutet af 1748 eller början af 1749, »alldeles tokig i att där samla allt tänkbart. Jag har ett mycket vackert bibliotek, jag har en mycket vacker samling (cabinet) antika medaljer, en mycket vacker tafvelsamling och en i sin art enastående samling handteckningar, som köpts i Frankrike. I antika marmorbyster är jag ännu mera förtjust. Jag äger 5 (4?) särdeles vackra sådana, som hafva kommit direkt från Rom, dessutom flere mycket vackra bronser, hvaribland en Isis med gossen Horus på armen. Denna pjes kommer från Bender. Min smak för gravyrer varar ännu; jag låter anskaffa sådana från Paris. Och säg nu, kära Lilly, om detta icke är nog för att tömma en penningpung. Detta har också lyckats mig fullkomligt. Jag har, Gud vare lof, inte en enda sou kvar.»

År 1749 stannade Lovisa Ulrika nästan oafbrutet från början af maj till midten af oktober på Drottningholm. Hennes egna gemak voro redan vid hennes ankomst fullkomligt färdiga. Hvad däremot beträffar den tillgränsande flygeln fattades ännu mycket, då det gällde »en mycket stor utgift.» Det oaktadt påräknade hon med bestämdhet, hvilket hon redan den 22 April 1749 betonade, att af hennes byggnadsarbeten »nästan alla skulle vara färdiga under följande år.»

Hennes tafvelgalleri, bland hvars praktstycken förutom de redan nämnda hon äfven omtalar i ett bref hösten 1748 en Bourguignon, erhöll i slutet af 1749 en ny utomordentligt värdefull tillökning. Först och främst beställde hon då själf af Pesne, sedan hon dessförinnan noga underrättat sig om priset, genom sin bror August Wilhelms bemedling, två »mycket små taflor i Watteaus stil» (goût), af hvilka den ena skulle föreställa »ålderdomen», den andra »ungdomen.» Dessutom skänkte henne den gamle svenske kungen på julafton »en magnifik tafvelsamling», som förut

varit i grefve Tessins ägo[17]. Bland dessa fanns, enligt hennes egna ord, »en mängd franska målningar af Boucher, Chardin, Lancret, Oudry, Le Moine och Coypel, alla original; italienarne och flamländarne oräknade, hvilka kännare tillmäta ett utomordentligt värde.» Då hon själf i synnerhet uppskattade »fransmännen och flamländarne» var hon inte litet ledsen öfver, att det nya spanska sändebudet markis de Grimaldi särskildt beundrade Paolo Veronese, Annibale Carraci och Tizian. Liksom förklarande skrifver hon till modern den 5 juni 1750: »Han är mycket partisk för sin egen nations målare.»

Äfven af sin gemål erhöll hon då rika gåfvor. Utom en mycket vackert arbetad byrå framhålles framför allt »underbart vackra kinesiska pagoder», hvaraf vi kunna sluta till, att Lovisa Ulrika redan i slutet af 1749 ägde en utpräglad förkärlek för kinesiska konstföremål, en förkärlek, hvilken som bekant, några få år senare skulle finna ett alldeles särskildt uttryck i byggandet af det lilla lustslottet China och byn Kanton i Drottningholms omedelbara närhet.

Om byggnadsverksamheten under år 1750, då Lovisa Ulrika uppehöll sig på Drottningholm från midten af maj till midten af september samt ett par dagar i oktober gifva oss hennes bref tyvärr ingen upplysning. Det oaktadt kan man knappast betvifla, att det arbetades raskt undan på den andra (norra?) flygeln, ty det måste naturligtvis ligga kronprinsessan mycket om hjärtat att få sina många dyrbara samlingar, hvartill äfven sedan början af 1750 hörde ett naturaliekabinett, fortast möjligt värdigt placerade.

Våren 1751 började ombyggandet af den nordöstra »tredje flygeln.» Att den norra nybyggnaden var så godt som färdig, då Lovisa Ulrika inträffade på Drottningholm i midten af juli för att uppehålla sig där en längre tid (till i midten af september), framgår däraf, att hon då under närmaste tiden ifrigt sysselsatte sig med att ordna sin genom nya uppköp ännu mer ökade samling af musslor, hafsväxter, fjärilar, insekter, mineralier m. m. Härvid var hennes rådgifvare Linné, hvilken då liksom under följande år

långa tider åtnjöt hennes gästfrihet på slottet och beredde henne och hela hofvet stort nöje dels genom sin »esprit» och »humor», dels också genom sitt »något bondska sätt.» Mot slutet af oktober 1751 begaf hon sig ännu en gång på ett par dagar till Drottningholm, där hon med förnöjelse kunde konstatera, att »hennes byggnader mycket avancerat.» Belåten skrifver hon till sin mor den 26 oktober: »Slottets tredje flygel är så pass färdig, att man nu kan arbeta på inredningen. Nästa vår kommer den fjärde att uppföras. Då återstå blott två.»

Om den af henne här antydda planen redan 1752 kommit till utförande, synes minst sagdt tvifvelaktigt. Förmodligen hade byggnadsverksamheten under detta år inskränkt sig till det inre af hela den en våning förhöjda norra delen af slottet[18]. Härpå häntyder också den omständigheten, att Lovisa Ulrika, då hon i slutet af oktober lämnade Drottningholm efter mer än fyra månaders uppehåll därstädes, med följande visserligen något oklara ord för sin mor beskref arbetets dåvarande ståndpunkt: »Jag har haft glädjen att se hela ena flygeln af mitt bâtiment färdig och en stor del af den andra mycket framskriden (avancé). Det återstår blott tre, sedan är hela byggnaden i ordning.»

De festligheter, som hon i slutet af augusti 1753 föranstaltade på sitt sommarresidens, då hennes gemål hemkom från Finland, hade som bekant ödesdigra följder såväl för henne själf som för hennes vän och politiske meningsfrände Olof von Dalin[19]. I det bref, som hon den 29 augusti sände Sofia Dorothea, kan man dock ej spåra det minsta af dessa festligheters politiska bakgrund. »Jag lät», heter det däri bl. a., »illuminera bosqueterna i parken och anordnade en teater. Damerna och kavaljererna dansade balett och uppförde ett herdestycke. Följande dag förekom en drefjakt, vid hvilken jag inom inhägnaden låtit utsläppa alla vilda djur, som finnas i Sverige. Damerna mottogo konungen i skogen, en klädd till Diana, de öfriga till nymfer, medan en af kavaljererna var kostymerad till Pan, de andra till fauner och skogsgudar. När jakten slutat, inbjöd jag konungen till en landtlig måltid. En pipa ljöd

och genast visade sig en upplyst salong med allegoriska deviser öfver (sur) hans hemkomst.»

För Drottningholms slott var året 1753 särdeles rikt på märkvärdiga händelser. Då Lovisa Ulrika mot midten af juli inträffade där, fann hon till sin glädje byggnadsarbetet »mycket avanceradt». På hennes födelsedag (24 juli) två veckor senare, höll hon här första sammanträdet med den af henne stiftade och ännu i dag blomstrande Vitterhetsakademien, hvilken väl utgör det vackraste minnesmärke preussiskt Hohenzollergeni någonsin upprättat åt sig på svensk mark. Omedelbart efter sammanträdets slut skref hon till sin mor med glad rörelse, att hennes gemål skulle på aftonen anordna en fest till hennes ära. »Det är allt hvad jag vet. Resten skall bli en öfverraskning.»

Det var verkligen en förtjusande öfverraskning, som skulle beredas henne den aftonen. Ett helt litet palats, lustslottet China, stod plötsligen för hennes ögon liksom framtrolladt ur jorden.

Den intagande skildring, som den unga drottningen ger af tilldragelserna aftonen den 24 juli är delvis ägnad att ersätta och förbättra andra framställningar.[20] Hon skrifver den 27 juli: »Festen började med uppförandet af en komedi. Efter dess slut föreslog mig kungen en promenad. Han förde mig utom parken, och där fann jag ett verkligt trolleri (enchantement), i det att kungen låtit uppföra ett kinesiskt slott, som helt enkelt är det vackraste man kan se. Kadetterna voro klädda som kejsarens af Kina garde, kungens båda adjutanter, förklädda till militärmandariner, kommenderade dem. De gjorde sin exercis på kinesiskt sätt. Min äldsta son, som var kostymerad till kinesisk prins, stod vid palatsets port, omgifven af hofkavaljerer, som voro förklädda till civila mandariner. Han gjorde mig en compliment på vers och öfverräckte mig sedan nyckeln till byggnaden samt inventariet. Hade jag redan blifvit öfverraskad af det yttre, så blef jag det ej mindre af det inre. Allt var praktfullt och visade dens goda smak, af hvilken det blifvit gifvet: en vacker sal, möblerad i finaste indiska stil, i de fyra hörnen stora porslinsvaser. De närliggande kabinetten äro utförda i gam-

mal japansk lackering (sont de l'ancienne laque du Japon), i dem stå rundt omkring soffor med indiskt tyg, alltsammans utsökt smakfullt. Ett sofrum är tapetseradt med indiska tyger, sängen likaså. Panelerna äro dekorerade med det vackraste porslin -- pagoder, vaser och foglar. En bureau med gammal japansk lackering var fylld med flera kuriositeter, bland annat i kinesisk stil broderade tyger. I paviljongerna stodo des tables dressés, på det ena en magnifik porslinsservis från Dresden, på det andra en indisk. Sedan man noga betraktat alla dessa vackra saker, lät kungen en kinesisk balett dansa vid ljudet af janitscharmusik. Under supén var hela byggnaden illuminerad, och blott med sorg aflägsnade sig hvar och en från detta charmanta ställe. Jag tillbringar nu där största delen af dagen, då dess läge är ovanligt vackert.»

Blott ogärna lämnade hon några veckor senare sitt »nya, utomordentligt vackra kinesiska lilla hus», som hon betraktade som en »verklig fristad (retraite).»

Byggnadsarbetena på slottets södra sida började, af allt att döma, redan 1753 och skredo hastigt framåt, ty när Lovisa Ulrika den 16 Maj 1754 kom dit för att att bese arbetena, var hon »mycket nöjd» och skref följande dag till modern: »Jag skall i år fullborda den fjärde slottsflygeln och le grand commun. Nästa år återstår blott le grand commun för domestikerna. Sedan är allt färdigt.»

De inre förhållandena i Sverige efter Adolf Fredriks tronbestigning, hans gemåls ärelystna maktutvidgningsplaner och den förbittrade kampen mellan deras anhängare och det härskande hattpartiet, hafva tyvärr icke varit utan inflytande på vår kännedom om Drottningholms slotts historia. Lovisa Ulrikas bref till de preussiska släktingarna blifva mer och mer sällsynta, skildringarna angående hennes privata lif undanträngas allt oftare af politiska betraktelser. Ett tydligt bevis härpå erbjuder året 1754. Väl veta vi, att hon då bodde på Drottningholm från midten af juni till början af augusti och från slutet at september till slutet af okto-

ber, men om hennes därvarande byggnadsarbeten höra vi icke ett ord under hela denna tid.

År 1755 besökte den unga drottningen sitt sommarresidens första gången den 14 maj, gemålens födelsedag. Hon berättade den 19:de: »Man dinerade om middagen i ett stort turkiskt tält. Min son förde befälet öfver kadetterna och lät dem i kungens närvaro utföra flere rörelser (évolutions). På eftermiddagen företog man en promenad till det kinesiska huset, där jag låtit ställa i ordning en måltid (collation). Man roade sig med alla slags lekar till kl. 6, då alla begåfvo sig till den franska komedien. Man uppförde »L'inconnue» med alla tillbehör (avec l'agrément), hvilket lyckades mycket bra, ty intet fattades vid de behöfliga dekorationerna. Efter supén uppförde italienarna ett herdespel.»

Äfven hennes andra längre vistelse därstädes (juni till slutet af september) stod så att säga i Chinaslottets tecken. Här tillbragte hon, liksom redan under föregående år, största delen af dagen, omgifven af sin gemål och sina barn, med läsning, handarbeten och andra »oskyldiga sysselsättningar». Två gånger i veckan uppfördes en opera på den »mycket stora» teatern. Öfriga aftnar gjorde man längre promenader eller musicerade i närvaro af ett »utvaldt sällskap». Ett annat af hennes tidsfördrif utgjorde då »anläggandet af planteringar vid det kinesiska huset, som är charmant och hvars omgifningar likaledes skola blifva det.»

Att af de bref från drottningen år 1756, hvilka jag känner till, intet enda är dateradt Drottningholm kan man knappast undra på. Man föreställe sig blott hennes svåra belägenhet under sommarmånaderna detta år: misslyckandet af den af henne uttänkta statskuppen, hennes trognaste vänners afrättning och de svåra personliga förödmjukelser hon måste undergå. Sannerligen det fattades ej då orsaker till att en vistelse på älsklingsresidenset måste kännas föga angenäm.

Först 1757 se vi henne åter taga sitt residens på Drottningholm för en längre tid. Af den lefnadsglada härskarinnan hade under några månader blifvit en åldrig, förbittrad kvinna. Och dock

kunde hon inte heller nu undkomma den osynliga tjuskraft, som detta slott och dess omgifning utöfvade på henne. »Det är det enda ställe i Sverige, där jag trifs», förklarade hon för modern den 17 maj 1757.

Några veckor senare, den 28 juni 1757 slöt änkedrottning Sofia Dorothea för alltid sina trötta ögon långt borta i Preussen. Hon insomnade i det tröstrika medvetandet, att hennes i Sverige boende dotter, Lovisa Ulrika, äfven hade ett slott »Sorgfri», som hon kunde kalla sitt eget. Detta Sans-Souci hette *Drottningholm*.

Hur obetydliga ofvanskrifna bidrag till Drottningholms slotts historia under åren 1744—1757 än må vara, så kunna de åtminstone besanna, hvad en modern svensk konsthistoriker säger: »Hvilka anklagelser än må träffa Lovisa Ulrika — och dessa äro utan tvifvel på det politiska området både många och svåra, så torde hon inom de sköna konsternas tempel få åtnjuta en fristad, där vi kunna ihågkomma henne med tacksamhet och hedra hennes minne.»[21]

Anmärkningar.

1 Framställningen stöder sig hufvudsakligen på åtskilliga, till största delen otryckta bref från Lovisa Ulrika till hennes mor Sophia Dorothea och hennes syskon, konung Fredrik den store, prinsessan Amalia och prins August Wilhelm. Ett urval af dessa bref, beräknadt på två band kommer jag att offentliggöra uti publikationen »Quellen und Untersuchungen der Geschichte des Hauses Hohenzollern, herausgegeben von Ernst Berner» (Berlin, Alexander Dunckers förlag). Lovisa Ulrikas bref till Fredrik den store och Amalia finnas i Königl. Preuss. Hausarkiv i Charlottenburg, till August Wilhelm i biblioteket i Stockholm, till Sophia Dorothea i riksarkivet i Stockholm, i Upsala bibliotek och på Eriksbergs slott. Till Öfverstekammarherren Friherre Carl Carlsson Bonde önskar jag äfven här uttala min varmaste och vördsammaste tacksamhet för den älskvärdhet, hvarmed han ställt de sistnämnda brefven till mitt förfogande. — Alla data hänföra sig till nya stilen!

[2] Framhållas bör: Gustaf Adolfs gemål Maria Eleonora af Brandenburg; hennes brorson, den store kurfursten Fredrik Wilhelm och hans son, konung Fredrik I af Preussen.

[3] Jfr *R. Koser*, Friedrich der Grosse als Kronprinz, sid. 13 o. 119 (1:sta upplagan, Stuttgart 1886) och *P. Seidel*, Das königliche Schloss Monbijou in Berlin bis zum Tode Friedrichs des Grossen (Hohenzollern-Jahrbuch, 1899, sid. 178—196).

[4] Ang. slottets äldre historia, jfr *J. Böttiger*, Hedvig Eleonoras Drottholm (Stockh. 1889).

[5] Jfr. *A. Hahr*, De svenska kungliga lustslotten, sid. 310 (Stockh. 1899—1900).

[6] Hahr, sid. 316.

[7] Vid dessa utflykter fattades det visserligen icke tragikomiska episoder. Så berättar kronprinsessan för sin mor den 11 juli 1745 från Drottningholm, att hon för några dagar sedan hade varit »på en liten särdeles vacker ö, icke långt härifrån», men hon hon hade snart nödgats lämna den, »då det var omöjligt att stå ut med myggen.»

[8] *Hahr*, sid. 311.

[9] Det här beskrifna rummet är naturligtvis detsamma som det i brefvet af den 5:te skildrade.

[10] Tydligen är det frågan om följande gemak i det nu nuvarande slottet: norra nedre Drabantsalen, Sammetsrummet, Ehrenstrahlska salongen, Kungl. paradsängkammaren, Audiensrummet, Adjutantrummet, Konungens skrifrum, Konungens sängkammare, Biblioteket, Marmorkabinettet, betjäningsrum. Jfr. också *Hahr*, sid. 312.

[11] Kanske har detta afseende på ett ställe i ett bref af den 23 sept. 1746, där Lovisa Ulrika berättar för sin mor, att hon för närvarande arbetar på »des bandes de tapisserie au petit point i en alldeles ny smak, då teckningen visade blott fåglar och mycket få blommor». »Visserligen tror jag icke, att jag någonsin i mitt lif kan blifva färdig därmed.»

[12] Lovisa Ulrikas brefväxling erbjuder månget nytt bidrag till kännedomen om hennes konstnärliga intressen, hvilket väl torde framgå af dessa anteckningar. Jfr. för öfrigt *F. Sander*, Nationalmuseum, Bidrag till tafvelgalleriets historia I, (Stockh. 1872); och *G. Göthe*, Notice descriptive des tableaux du musée national de Stockholm (Stockh. 1900).

[13] Var den venetianska konsthandlare, som på senhösten 1747 uppträdde i Stockholm, verkligen baron Bodissoni, så måste naturligtvis uppgifterna hos *Sander* I, 19 och *Göthe* sid. IX rättas.

[14] I ett bref af den 7 januari 1748 kallar Lovisa Ulrika honom »den förträffligaste kännare, som öfver hufvud taget finnes.»

[15] Om Lundberg, hans målningssätt, de af honom målade porträtten etc. finnas i Lovisa Ulrikas brefväxling talrika häntydningar. Mina utdrag rörande denna sak ställde jag enligt begäran sommaren 1902 till professor Oscar Levertins förfogande för hans afhandling »G. Lundberg. En studie» (Stockh. 1902). Om de öfver hufvud taget blifvit använda, och i så fall på hvad sätt. är mig obekant.

[16] Jfr. anmärkning 11.

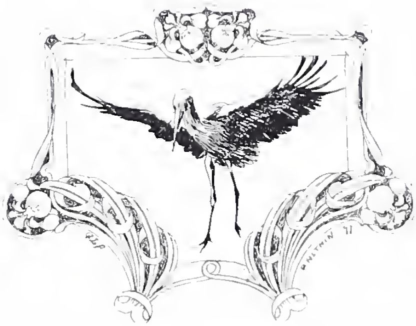
[17] Jfr. däremot *Sander* I, 14 och *Göthe* sid. IX.

[18] Jfr. äfven *Hahr* sid. 314 ff.

[19] Jfr. *C. G. Malmström*, Sveriges politiska historia IV, 106 o. 176 ff (2:dra upplagan, Stockh. 1899). — Det då uppförda herdespelet, författadt af Dalin, hade till titel: »Herde-Spel i tre Öpningar, vid Hans Maj:ts återkomst från sin Finska resa till Drottningholm, på Hennes Maj:ts befallning föreställdt i trädgården vid bemälde K. lustslott d. 11 aug. [gamla stilen], 1752» Stockholm. Tryckt hos Lars Salvius (1752?)

[20] Jfr. *Hahr* sid. 215 ff. Det där angifna årtalet »1752» måste naturligtvis rättas till *1753*.

[21] *Sander* I, 50.

Till eldstadens historia[1]

Af

Sune Ambrosiani.

I ett klimat som vårt med så starka temperaturväxlingar och en lång köldperiod har en viktig uppgift för människorna varit att i sina bostäder skaffa och underhålla en jämn värme. Med köldperioden sammanfaller i våra trakter en mörkrets tid. Detta måste också invärka på eldstadens art, då den måste vara gjord så, att den på en gång värmer och lyser upp stugan. En tredje viktig faktor är dess ändamålsenlighet vid tillredandet af födan. I icke obetydlig grad är eldstadens form och konstruktion beroende af bränslets beskaffenhet. Hvad den skandinaviska halfön beträffar har detta spelat en mindre roll, då bränslet här varit tämligen enahanda.

[1] Fig. 1 är lånad från K. Vitt. Hist. och Ant. Akademiens Månadsblad årg. 1888; Fig. 2 ur Sveriges historia› utg. af E. Hildebrand: del. I, af Oscar Montelius, fig. 253; Fig. 3 ur nämnda månadsblad 1898; Fig. 5 ur Tegninger af ældre Nordisk architektur III serie 2 række; Fig. 6 ur Sv. Fornminnesföreningens tidskrift, b. 8; Figg. 9, 22 efter fot. af intendenten R. Cederström; Figg. 11, 13 efter mätningar af teknologen John Samzelius; Fig. 17 efter fot. af amanuensen Ax. Nilsson; Fig. 18 lånad från Nordiska Mnseet; Fig. 23 efter fot. af docenten Oscar Almgren; Fig. 27 efter fot. af notarien K. Sidenbladh. Till alla dessa ber jag här få uttrycka mitt förbindliga tack.

Af mindre betydelse för eldstadens utveckling ha andra uppgifter varit, ehuru man ej alldeles bör bortse från dem. Sådana äro exempelvis sädens torkning i rian och köttets rökning m. fl.

Norden har erbjudit en rikedom på former. Under utvecklingens gång ha flere olika arter eldstäder influerat på hvarandra och kombinerats. Korsningar, bland- och mellanformer ha uppstått. Åtskilliga af dessa arter äro ganska lokala, andra åter äro karakteristiska ej för en trakt utan för en samhällsklass. Många arter ha sannolikt haft en inhemsk upprinnelse, dock kan för flere slag, som spelat en stor roll i nordbornas hemlif, alldeles bestämdt främmande impulser påvisas.

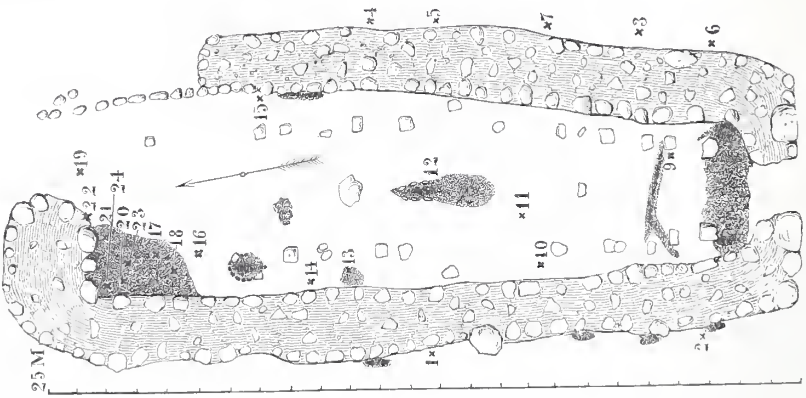

Fig. 1. Hustomt, Gotland

När på nordisk botten de arkeologiska fynden — såsom i de gottländska kämpagrafvarne från tidig folkvandringstid omkring 400 efter Kristus — gifva en antydan om eldstädernas utseende och beskaffenhet, finner man midt i byggnaden, som ej sällan är enrummig, en härd om man så får kalla det: d. v. s. en begränsning af eldstaden af några kantsatta hällar, fig. 1. Vid en öppen härd i ett trähus är det gifvet, att denna förlägges så långt från väggarne som möjligt. Från yngre tid — från vikingatiden — är vid Augerum i Blekinge en liknande eldstadsanläggning funnen af prof. O. Montelius och från samma period är en mycket enkel eldstad — som dock är af en helt annan typ — af dr B. Salin anträffad i en grafhög vid Ockelbo i Helsingland, fig. 3.

I det följande skola vi se till, huru denna primitiva härd tar sig ut under tidernas lopp. Dess utveckling i det af sten uppförda huset måste följas för sig. Utvecklingen blir en annan i trähusen. Omsider skola vi uppmärksamma, huru den dubbla uppgiften hos eldstaden att vara ljusspridare och värmebehållare fördelas och utvecklas.

Från förhistorisk tid äro få fynd utom de redan nämnda kända. Där eldstäder däremot ofta påträffas, är det i de rester af byggnader, vanligen stenhus, som vår medeltid lämnat åt oss. Så finnas sådana i Visbymurens portar, i torn, t. o. m. i kyrktorn. Afbildningen fig. 4 visar hvad som återstår af en spis, framgräfd af dr Emil Ekhoff i ett af rummen i klosterbyggnaderna vid Skokloster.

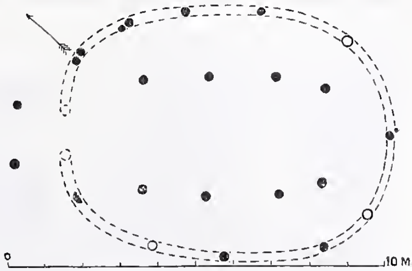

Fig. 2. Hustomt, Augerum, Blekinge.

Denna spis är ställd i ett hörn af rummet, för att man skulle kunna mura skorstenspipan inuti yttermuren. Ugnens grundplan är cirkeln och själfva härdens botten ligger endast några centimeter ofvanom det likaledes stenlagda golfvet. Denna eldstad byggdes sannolikt på 1200-talet. En liknande primitiv eldstad, som äfven visar den öfre omramningen, finnes t. ex. på Olofsborgs slott i Finland. Ehuru stenen ofvan hvalfvet bär Sten Stures och hans hustrus af släkten Tott vapensköldar och således härrör från 1400-talets slut — är den ju ingenting annat än härden, höjd

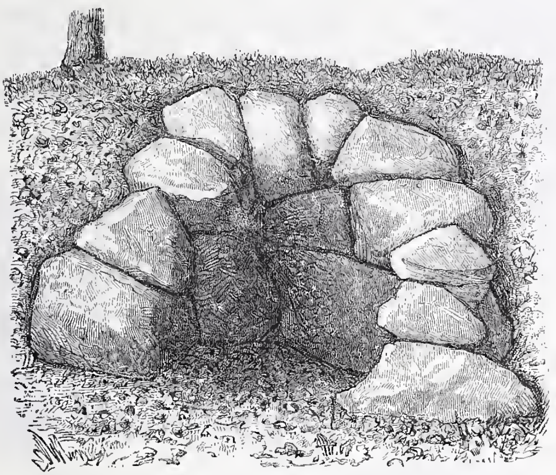

Fig. 3. Eldstad i Grafhög, Ockelbo, Helsingl.

några centimeter öfver golfvet, ställd under ett hål i väggens mur. Det ser å bilden, meddelad af J. Ahrenberg i hans bok om Åbo slott, ut som om man ej haft kännedom om spjället.

En liknande primitiv spis är den, som finnes i porthvalfvet som leder in till Gripsholms slotts yttre borggård. Vid denna har härden en takkappa, som uppfångar röken. I praktrum från öfvergångstiden mellan 1400- och 1500-talen, såsom i Glimmingehus, Skåne, finnes exempel på prydligare omramningar, fig. 5. I själfva värket äro dock dessa spisar ej långt utvecklade från de nyssnämnda. Den präktigare af dem från Glimminge har i nederkanten af den pyramidala takkappan som en enkel prydnad godsherrens vapen.

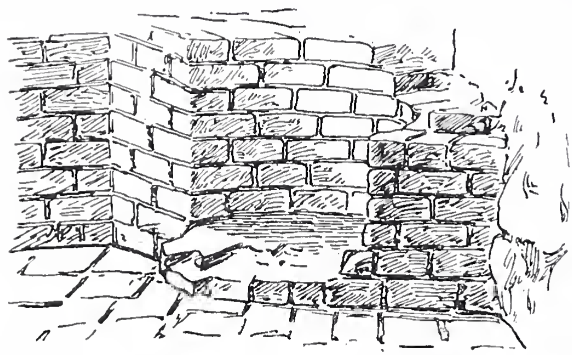

Fig. 4. Öppen spis i ruinerna efter Skokloster, Upl.

I de Vasaslott, som byggdes under Johan III:s tid såsom Kalmar och Vadstena finnas exempel på liknande spisar. I öfverensstämmelse med tidens smak har omramningarna blifvit utförda. Liksom vid portalerna har man öfver spisöppningen lagt en rak öfverliggare med dorisk dekoration, ombildad efter senrenässansens uppfattning, och öfver denna en låg gafvel, i Vadstena prydd med Vasavapnet, fig. 6. Denna bjälke uppbäres ibland af ett par kolonner, pilastrar eller vid enklare spisar endast af konsoler. Från Rydbyholm i den länga, som — så vidt jag förstår — uppfördes vid 1500-talets midt, finnes en samtida rätt primitiv spis, fig. 7, i en rumsinteriör, som dock i sitt nuvarande skick härrör från en mer än 100 år yngre tid. Spisomramningen

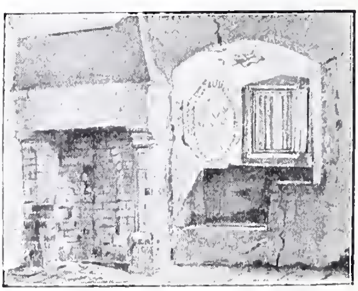

Fig. 5. Öppen spis, Glimminge hus, Skåne.

är endast en profilerad list med rak öfverliggare, och det är ej osannolikt, att också denna ram är samtidig med rumsdekorationen. Spisen är lika enkel som de eldstäder vi redan omtalat. Vid denna spis har man emellertid exprimenterat med ett spjäll. Otrefligt måste det nämligen ha varit, att sedan elden slocknat, ha ett hål i väggen, som ofördröjligen sög ut den smula värme elden lämnat i rummet. Å andra sidan kunde man ju ej låta stockelden brinna oafbrutet. Därför har man anbragt en skjutbar järnplåt alldeles i spisöppningens öfverkant, lika bred som ugnen är vid. I eldstadens historia är emellertid en dylik uppfinning af genomgripande betydelse.

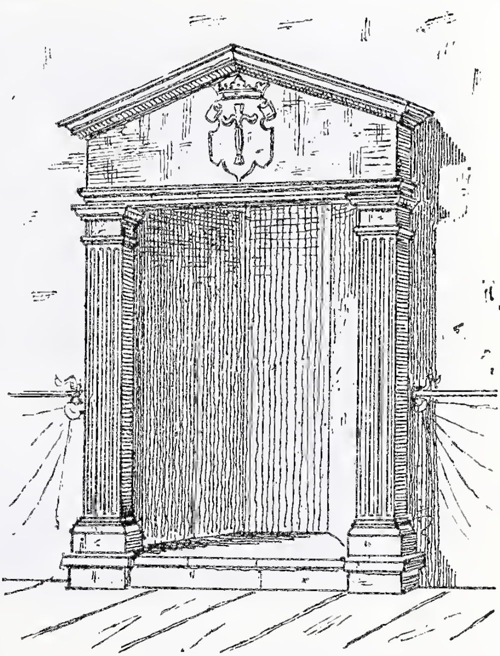

Fig. 6. Öppen spis, Vadstena slott.[1]

Denna eldstads läge i rummet bör observeras. Den ligger nämligen vid en yttervägg en bit från hörnet. Detta är karakteristiskt för medeltidsspisarna. I små hus inmurades skorstenshålen i gaflarna, i större hvar som helst det passade i yttermuren. För att nämna nära till hands liggande exempel har ännu Upsala slott sina gamla skorstensrör i ytterväggarna och på samma sätt i den länga af Stockholms slott, som vetter mot Norrbro. Denna fick visserligen sin innerdekoration samtidig med den öfriga byggnaden och därvid äfven sina spisomfattningar från 1700-talet. Rökgångarnes läge i yttermurarne visar dock, att denna länga är en byggnad af långt högre ålder än slottets öfriga delar.

[1] Fig. 6 ur Gustaf af Upmark: *Vadstena slott* I, Sv. Fornminnes föreningens tidskrift 8: 1.

Visar 1500-talet och 1600-talets början stränghet i former och torftighet i utförandet, som bära vittnesbörd om en kultur i världens utkant, dit endast en eller annan enkel afläggare af de stora tidsströmningarna uppenbarat sig, så blir det helt annorlunda på de olika kulturområdena, när de herrar, som gjort upptäcktsfärder på kontinenten i spetsen för de segrande arméerna återvända hem och önska att ordna det så, som de själfva sett, att det varit i främmande land, eller som af skaran främlingar vid drottning Kristinas hof lärde, att det borde vara. Rikskansleren

Fig. 7. Öppen spis, Birgittarummet, Rydboholm, Upland.

Axel Oxenstjerna bygger bl. a. sitt Tidö i Vestmanland, Lennart Torstensson bl. a. sitt Ulfsunda ej långt från Stockholm, Gustaf Bonde uppförde bl. a. Hesselby, likaledes i Stockholms närhet. Drottning Kristinas kusin Elisabeth Gyllenhielm omdanade medeltidsborgen och renässansbyggnaden Tynnelsö. Något senare uppföras Stafsund, Ekebyhof och Sko. De både sistnämnda af Carl Gustaf Wrangel. Vid Venngarn härskar Magnus Gabriel De la Gardie sedan 1653. På Drottningholm börjar riksänkedrottningen sina omfattande byggnadsföretag 1662.

Här har jag endast kunnat nämna några namn och tagit dessa exempel, därför att jag här är i tillfälle gifva mer eller mindre goda prof på, huru dessa aristokratiska byggherrar realiserade sina önskningar i fråga om den detalj af rummets inredning jag här sysselsätter mig med.

Medeltidsspisen ville man, som nämndt, förlägga till ytterväggarna. Detta är nu en öfvervunnen ståndpunkt. Man bygger hädanefter innermurar parallela med husets långsidor. Till dessa flyttas eldstäderna och skorstenspiporna föras såsom fristående rökgångar upp genom dessa ståtliga vindar under de höga mansardtaken. Hela våningen liksom de enskilda rummen få därigenom en ny karaktär, som värkar så naturlig för oss, att vi först genom de dekorativa detaljerna märka, att vi hålla till i en 1600-tals anläggning och ej i en sådan från föga aflägsna tider.

Fig. 8. Öppen spis, Ulfsunda. Upland

Flere af dessa öppna eldstäder representera ännu den riktning, där man har låtit spisen få en omramning besläktad med dem man ger åt de mer monumentala portalerna. Representanter för dessa är spisen i riddarsalen på Ulfsunda, daterad 1644 och försedd med Torstenssons och hans hustrus vapensköldar, fig. 8. Den öppna kaminen i stensalen på Tidö bär likaledes byggherrens och hans frus sköldar. Här sitta de i den klufna gafveln. Spisen bär vidare årtalet 1652.[1] En med Ulfsundaspisen besläktad gafvel visar en dylik från Venngarn, som dock annars står medeltidshärden närmare än denna. Den finnes i ena

[1] Afbildad hos G. Upmark: *Tidö,* ett stormanshem på 1600-talet. Meddel. från Svenska Slöjdföreningen 1897.

flygeln i ett rum, som antagligen iordningställdes under Magnus de la Gardies första egaretid, fig. 9.

I andra fall är spisen bredare och lägre, omramningen mer arkitektonisk. Skorstensröret ligger utanpå väggen. Exempel härpå äro Tynnelsöspisarna och sådana från Hesselby, där dock inklädnaden härstammar från rococotiden, och från Stafsund, där den blifvit vandaliserad.

Äfven ett och annat förmöget borgarhem blef prydt med dessa spisar från slottssalarna. I det bekanta Burmeisterska huset

Fig. 9. Öppen spis, Venngarn, Upland.

Fig. 10. Öppen spis, Ekebyhof, Upland.

i Visby finnes en sådan, daterad 1653. Dess anläggning och uppbyggnad visar stor likhet med den från Ulfsunda. Utsmyckningen har dock blifvit en annan.[1]

I träslottet Ekebyhof från senare delen af 1600-talet finnes en spis, fig. 10, som torde vara utan motstycke i öfre Sverige. Anläggningen afviker ej från de den tiden brukliga. Öfre delen af öfverstycket har dock indragits, så att den bildar en pall. Det

[1] Afbildad hos John Kruse: *Burmeisterska salen i Visby*, denna tidskrift Årg. 1899.

märkligaste på densamma äro de rika skulpturer, som smycka den. Materialet är grön marmor, som dock för några årtionden sedan hvitmenades. Hvad som än mer gör, att denna spis värkar så tilltalande, är att den står i föga rubbade omgifningar.

Till samma grupp, ehuru såsom en mellanform till de stora inbyggda spisarna, hör t. ex. den ståtliga cheminéen i södra öfre drabantsalen å Drottningholm.

Samtida med de sistnämda spisarna äro åtskilliga skåpliknande

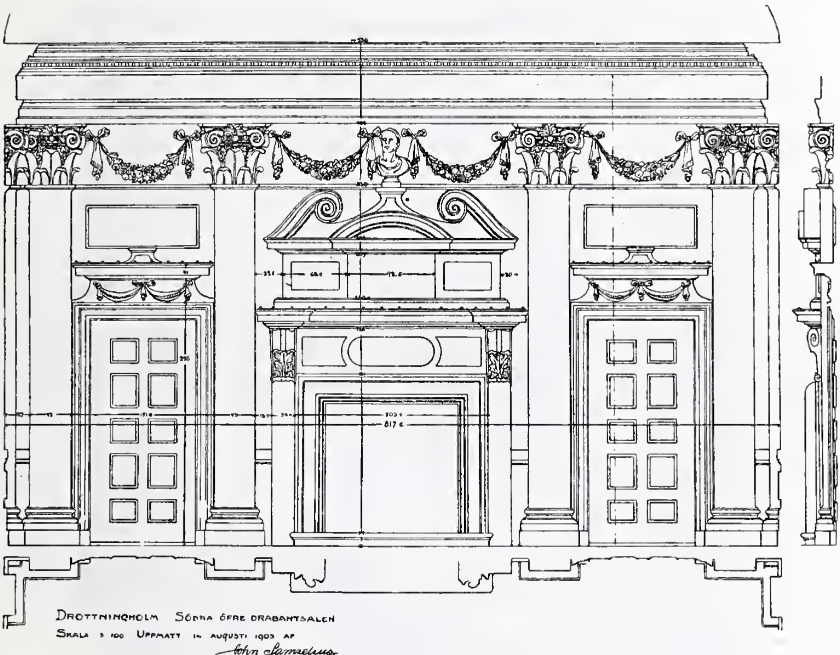

Fig. 11. Öppen spis, Södra öfre drabantsalen, Drottningholm, Upland.

praktspisar, som finnas på flere ställen. Dessa äro såsom den afbildade från Skokloster, fig. 12, helt inklädda. Ibland är denna inklädnad mer dekorationsartad. På sådana spisar från Skokloster måste spjällanordningen särskildt omnämnas. Spjället sitter visserligen fortfarande inne i eldstadsöppningen, ehuru anordningarne ej äro så primitiva som vid t. ex. Rydboholmsspisen, fig. 7. Den form, vi här möta, är den, som allmänt är bekant under benämningen imspjäll.

Ibland är omklädnaden mer arkitektonisk. Ett ovanligt ståtligt exempel är kaminen i den s. k. sängkammaren på det redan omtalade Torstenssonska Ulfsunda. Den är några årtionden yngre än den förut omnämnda kaminen från samma slott. Materialet är trä. Den gamla samtida skärmen är ställd i öppningen. Den är hållen i hvitt och guld och har samma profilering som omramningarne kring fönster och dörröppningar i rummet. Det var

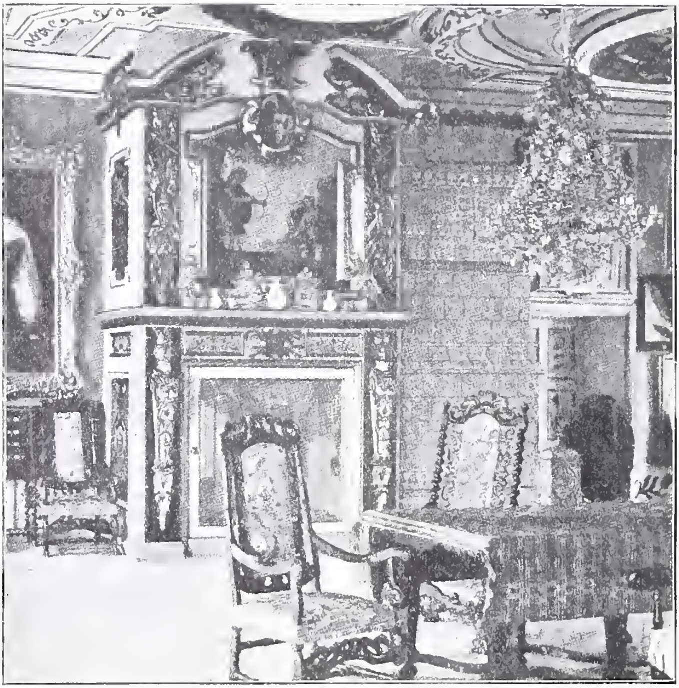

Fig. 12. Öppen praktspis med sättugn af kakel, Skokloster, Upl.

onekligen en tid med sinne för det monumentala, som åstadkom en dylik praktpjes.

Mot 1600-talets slut kom en ny smakriktning till Norden, som, tog sina väsentligaste intryck från Frankrike. I samma trakt, där de redan nämnda herresätena ligga, är det Tessinska Drottningholm, som har en lång byggnadshistoria, ett ståtligt vittnesbörd om denna nya smakriktning. Också Stockholms slott har,

alltifrån det började om- och nybyggas under 1700-talets början, haft ett inflytande på privatarkitekturen i dess omgifningar, som ej får underskattas.

Kaminen bibehålles fortfarande som en öppen härd. Omramningen blir emellertid en rätt profilerad listram. Väggytan ofvan spisöppningen komponeras i samband med den öfriga väggen. Som exempel meddelas en uppmätning af en kamin från Drottning-

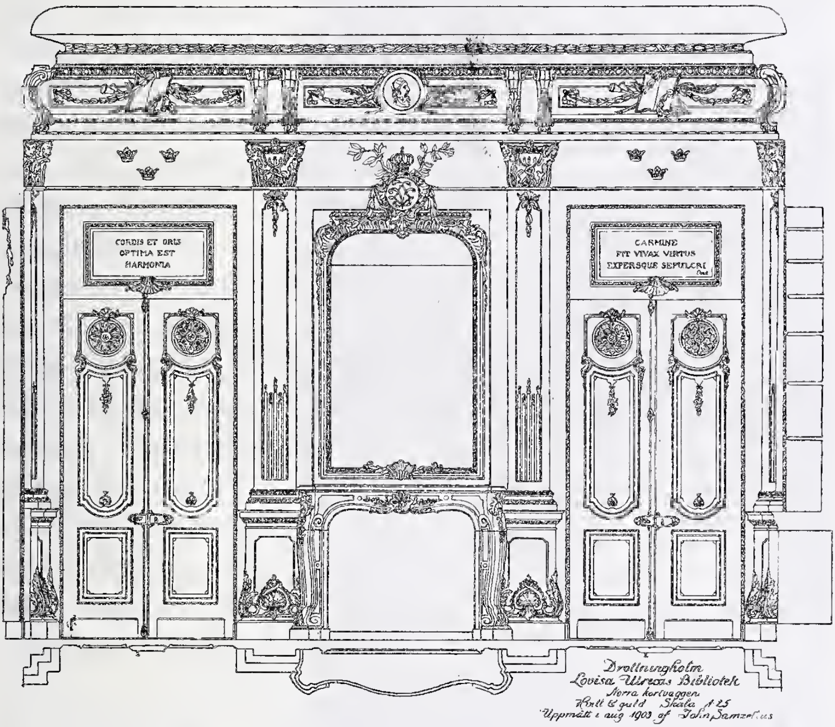

Fig. 13. Väggdekoration med rococospis, Lovisa Ulrikas bibliotek, Drottningholm.

holm, fig. 13, som där står på norra kortväggen i Lovisa Ulrikas bibliotek. Exemplen kunna mångfaldigas. Från det af Rehn uppförda charmanta Väsby kunna sådana hemtas, likaså från privatbyggnader i Stockholm. Mot slutet af 1700-talet kommer med nya smakriktningar nya omramningar åter före. Som den sista i den serie, jag här lämnat, afbildas den öppna spisen i salongen på Rydboholm, fig. 14. Empiren florerar i dekorationen. Spjället

sitter på samma plats som å en vanlig kakelugn och ser likadant ut. Man har således här i detta praktrum såväl som i andra på slottet velat ha kvar den öppna härden, men man har också samtidigt velat tillgodogöra sig värmen på ett sätt, som en nyare tid lärt sig att uppskatta.

I samband härmed må omtalas en på landsbygden gjord imitation af den monumentala herrgårds- eller slottsspisen. Denna fanns i Dalen i Södra Gästrikland och var uppförd år 1787.

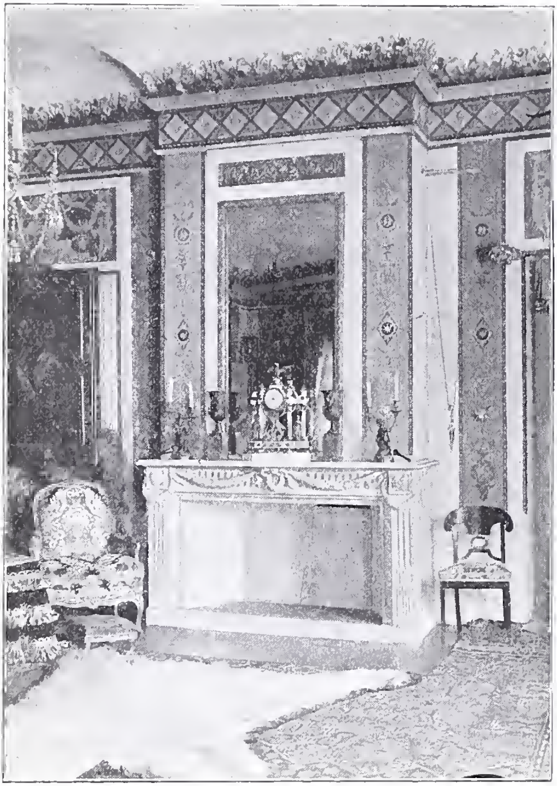

Fig. 14. Öppen spis, salongen, Rydbyholm, Upl.

Härdens utveckling inom det af *sten* uppförda boningshuset ha vi härmed följt till 1800-talets början. Endast ett fåtal byggnader kommo i Nordens skogsrika länder att uppföras i detta material. Den stora mängden blef fortfarande träbyggnader.

Visserligen är detta ett jämförelsevis ohållbart material, hvarför man oftare måste bygga om husen. Men hos en konservativ landtbefolkning betyder detta ej så mycket för typens utveckling, emedan man synes ha varit mer mån om att troget afbilda den närmaste föregångaren än att införa nya förbättringar. Fullkomligt stillastående har det likväl ej varit, ty vi finna, att härden höjes och skjutes mot ett af rummets hörn. Den öfverbygges och får

en spiskappa. En mindre bakugn kombineras med densamma Ett exempel hur långt man nått visar en spis från en torftäckt stuga, i det gamla boningshuset på en mindre gård i Husby Oppunda socken, fig. 15. Ett ännu större exemplar visar köksinteriören från en på 1700-talet uppförd flygel vid Hufvudsta invid Stockholm. Den är blott ett grannt exemplar af en härdtyp, som är den vanliga i dessa trakter. Det främre hörnet af den murade spiskappan uppbäres af en stång. Härden går i vinkel. Bakre delen af ugnsutrymmet upptages af bakugnen, fig. 16.

Fig. 15. Öppen spis, Berga, Husby Oppunda, Småland.

I södra Sverige har man på de stora bondgårdarna hunnit längre i utveckling af eldstaden än i öfre Sverige. På den skånska slättbygden liksom i andra skogfattiga trakter tvingades man emellertid också till att ekonomisera med bränslet och det gjorde, att härdens uppgift att *belysa* rummet skildes från dess uppgift att *värma*. Sedan brasan på den öppna härden brunnit ut samlades kol och glöd och infördes i en värmebehållare. En af amanuensen A. Nilsson afritad spis visar fig. 17. En liten öppen härd, ett rudiment af den gamla, sitter på spisanläggningens yttersta hörn således nära rummets centrum. Bredvid denna synes den ur värme-

synpunkt bättre tillgodosedda spisen. Detta är en mellanform. En annan utvecklingsform visar spisanläggningen på en mellanstor gård, flyttad från Blekinge till friluftsmuseet Skansen. Å planen i det mellersta rummet, fig. 18, som vi närmast ha att sysselsätta oss med, se vi dess rymliga spisanläggning. Till venster en grottliknande öppning till bakugnen, i själfva hörnet den öppna härden med en afrundad spiskappa. Från denna leder åt höger en gång till den på 2 fria ben hvilande sättugnen eller biläggarugnen. Genom denna gång införes glöd och ved i den sistnämda. Från biläggaren leder ett rör in i hufvudspisens rökgång. Denna sättugn är en uppfinning af gammal datum som har en lång historia. Men innan vi ta denna i skärskådande, må nämnas, att i allmänhet den öppna härden i stora delar af Sverige ej utvecklats längre än hvad bilderna från Hufvudsta och Blekingstugan utvisa. Under 1800-talet afklippes sedan denna utveckling.

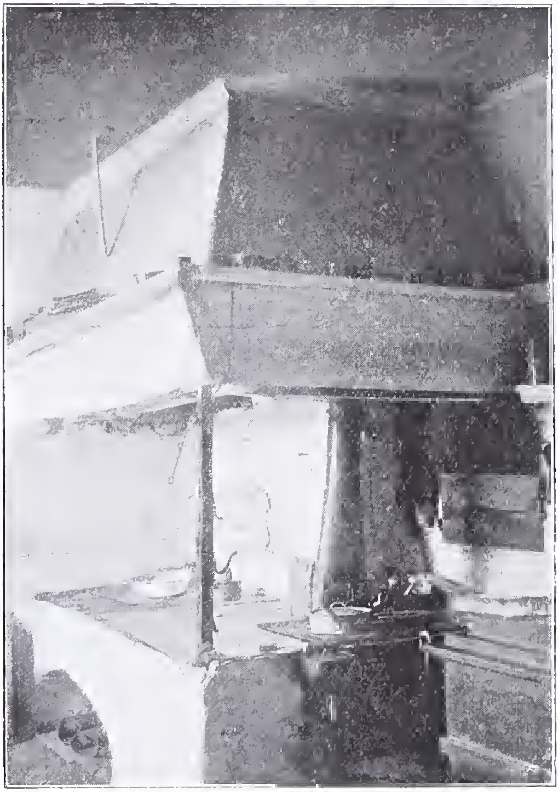

Fig. 16. Öppen spis, Hufvudsta, Solna, Upl.

Hittills har omtalats den öppna härdens utveckling i stenhuset och i vissa trähus. I andra kombinationer har den öppna härden fått en helt annan historia. För att studera detta måste vi åter gå till baka till aflägsna tider. I det föregående har visats, att

röken från den öppna härden ledts ut i fria luften genom en skorsten. I de fall vi närmast skola sysselsätta oss med, öfverbygges den öppna härden helt och hållet, så att röken går ut i rummet genom samma öppning genom hvilken man eldar. Sådana ugnar, som bl. a. omtalas i en och annan isländsk eller norsk saga, återfinnas i de norska rökugnarna och i en framskriden form i våra badstuugnar.

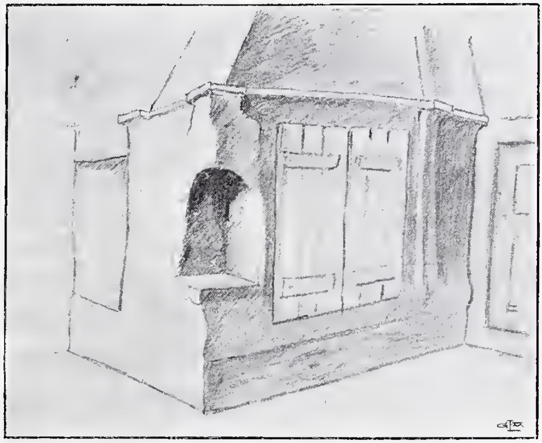

Fig. 17. Rudiment af öppen spis, Örnanäs, Glimåkra sock., Skåne.

I den form, jag känner dem, bestå de af 2 delar: den egentliga ugnen, uppförd af kullersten och ibland belagd med knytnäfvestora stenar på taket, som skola tjänstgöra som värmebehållare. Framför denna gråstensdel står en port af tegel. Då den saknar rökgång, förefaller den meningslös. Endast i degenererade exemplar är dess öfverdel uppdragen genom taket och har rökgång.

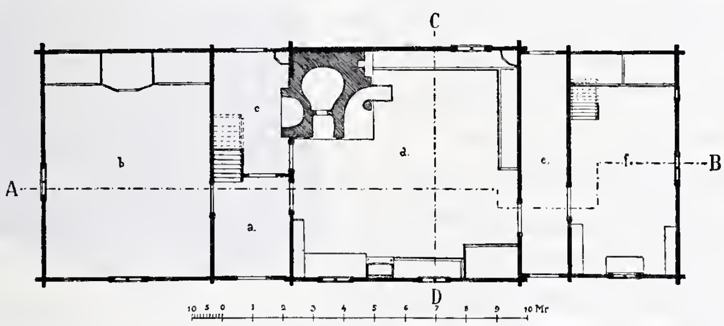

Fig. 18. Plan af den s. k. Blekingstugan, flyttad till Skansen, Stockholm.

Ehuru jag ej för närvarande kan påpeka mellanformerna, syns det dock som en viss släktskap funnes mellan badstuugnen och en från Nordtyskland inträngande ugnsform, som spelat en viktig roll i vår odlings historia.

Skillnaden mellan badstuugnen, fig. 19, och den ugnsform, som måste tänkas som utgångsform för lerugnarna, kan ej vara stor, egentligen endast den, som uppstår af de olika materialen. I trakter, som voro rika på lera, användes denna till att bygga hvälfningen öfver härden. Detta material, som är en god värmeledare, och som låter sig forma till olika syften, tillät, att taket lämpligen användes till torkning och kokning. Men från en öfverbyggd eldstad kan ej elden upplysa rummet. En öppen härd kan ej tjäna samma nyttiga syften som lerugnen. Då blef det praktiskt att sammanställa två hvar för sig så nyttiga eldstadsformer i samma rum, i synnerhet därför, som sedan brasan, som lyst upp stugan, brunnit ut, kol och glöd gaf rikare värmeutbyte i lerugnen, om de fördes in i denna.

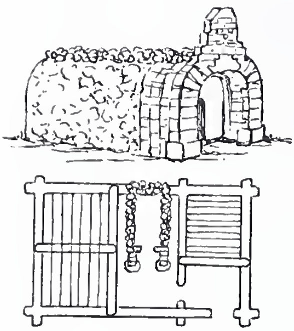

Fig. 19. Badstuugn och plan af badstun. Edinge, Tuna sock., Upl.

För så vidt förhållandena ej voro så primitiva, att röken från sättugnen fick stanna i stugan, hade man en rökgång ut till skorstenen.

De äldsta sättugnarna anser man i öfverensstämmelse med litterära uppgifter ha varit af taktegel. En modell af en yngre, ehuru dock mycket tidig form af denna sorts ugn visar fig. 20. Originalet till en sådan har varit hopfogadt af skålformiga kakel. Dessa göras med drejskifva, uppvikas med handen och så äro de färdiga till bränning. Då dessa kakel ha en stor utstralningsyta, utgöra de ett framsteg. Sådana ugnar måste äfven förekommit i Upp-Sverige, ty vid grundgräfningarne till riksbyggena på Helgeandsholmen ha anträffats kakel såväl oglaserade som bestänkta med glasyr. Således hade man där på platsen en verkstad för deras tillverkning.

Fig. 20. Modell af lerugn. Nordiska Museet.

Dessa lerugnar hade en nackdel, och det var, att de voro så sköra. Kaklen gingo lätt sönder och då fick man rök och os in i rummet. Därför sökte man på olika vägar undvika dessa obehag.

Ett sätt var att invändigt bekläda ugnen med järn. Sedan gjorde det ej så mycket om kaklen gingo sönder. Af den anledningen blef det ingen dålig luft i bostaden. Denna järnbeklädnad var dock till en början något synnerligen dyrbart. Man har uppgifter på för tidens penningvärden höga summor, som man i slutet af 1500-talet betalat för dessa järnugnar.

Men var kostnaden för dessa järnhällar stor, var det ej ur vägen, att man för den besökande visade, att husets välmåga tillät lyxen af en så dyrbar inrättning. Lerskalet aflägsnades. Väggarnas järnhällar ornerades med bilder, hemtade från träsnitten. Motiven togos hälst från den krets, hvarom 1500-talets tankegång oftast rörde sig, från den heliga historien. Underredet gjordes likaledes af järn. Förekom ännu lera, så var det invändigt för att täta fogarne mellan hällarne. Bland de äldsta är en järnugn från Kristianstadstrakten numera införlifvad med Nordiska Museets samlingar. Den bär årtalet 1571 och en lång tysk inskrift. Dylika inskrifter hafva flere, om ej alla ugnar jag känner, som bära någon datering från 1500-talet. Synbarligen ha vi att göra med en importvara, som dock snart blef oumbärlig i de danska provinserna och med det starka inflytande, som dessa hade på Norge, också i detta land.

Se vi på de äldsta exemplaren, bestå de af följande delar: en bottenhäll, som hvilar på ett par järnben och i väggen. Tre sidor utgöras af hällar, den fjärde, genom hvilken man eldar från angränsande rum eller från eldstaden, saknar häll. Taket utgöres af en häll. Men besynnerligt nog har denna ett stort rektangulärt hål, hvllket sannolikt ej betyder att röken från sättugnen fått sprida sig inuti rummet. Som i Blekingstugan å Skansen kan man anordna en rökgång till härdens skorsten, och det är ju en nära till hands liggande anordning och utveckling till det bättre.

Med tiden och i vissa trakter frigöres denna biläggarugn från väggen. Den ställes fritt, får hällar på alla fyra sidorna; i en af gaflarna sättes luckan, genom hvilket bränslet införes. Från taket för ett järnrör röken ut i skorstenen. De äldsta hällarna sammanhöllos i hvarje hörn med en buktig ornerad skena, på 2 ställen fastskrufvad vid en järnplatta på insidan, fig. 21. Denna oviga inrättning ersättes småningom af falsar antingen i lång- eller gafvelväggarne.

Hällarnes dekoration skiftar med årtiondena och visar sig i hög grad au courant med smakriktningarna särskildt med träsnittens afbildningar. Under 1600-talets midt gör järnugnen ett försök att intränga äfven i öfre Sverige. Från Stockholmstrakten är mig bekant ett par hällar från 1600-talets midt med en från de öfriga afvikande dekoration. De bära nämligen vapensköldar i fält beströdda med rosor. En sådan, har ett gyllenhjälmskt-ribbingsk alliansvapen och har således kanske suttit på Karlberg, som ju tillhörde Carl Carlsson. De andra, som utgjort delar af järnugnar, som i storlek öfvergå alla andra, jag känner, smyckas med Lennart Torstenssons och hans hustrus vapensköldar. De finnas eller ha funnits på Ulfsunda, redan en gång omtalade egendom utanför Stockholm. Få säkra intyg utom de nämnda finnas på tillvaron af järnugnar i Mälardalen.

Fig. 21. Järnugn, Skåne, Orginalet nu i Nordiska museet.

I Danmark och Nordtyskland äro de däremot talrika.

En annan utveckling af den envånings höga järnugnen är den, att sotröret, som för upp från den låga på 4 ben stående ugnen

upprepade gånger böjes och inklädes med järn. På det viset tillgodogör man sig värmen långt bättre, än då som i äldre tider sotröret förde genaste vägen ut.

Då jag omnämnde den med lerkupol öfvertäckta härden och framhöll det obehag det vållade, om af en eller annan anledning denna skålla gick sönder, påpekade jag, att denna utveckling af eldstaden ledde sitt ursprung i åtgärder att skaffa botemedel mot dessa ofta inträffande missöden genom att bepansra ugnen. Ett annat sätt blef att öka grofleken, d. v. s. styrkan hos lergodset. Denna väg följdes i trakter, där lertillgången var lämplig och riklig.

De kakel, som redan talats om, voro enkla skålformiga, längre fram bli de planare och planare. Ännu mot 1600-talets slut finnas kakelformer, som påminna om detta ursprung, i det de ha en i ytan insänkt spegel och sakna annan dekoration, fig. 22. Men det viktigaste steget togs dock, då man vände om kaklen, d. v. s. satte den skålformiga sidan in och den plana ut. Denna yttersida försågs sedan med olika slags dekoration. Kaklen glaserades vanligen i svart eller grönt. Detta om materialet.

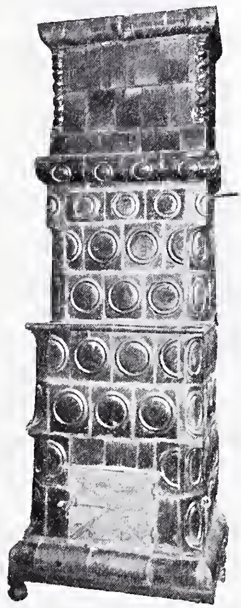

Fig. 22. Kakelugn o. 1700, från ett hus vid Storkyrkobrinken, nu på Krusenberg, Upl.

Den gamla förut omtalade ugnsformen utvecklades så småningom därhän, att den del, som särskildt skulle tjänstgöra som värmebehållare, växte betydligt. I slottsrummen byggdes denna sättugn af lera upp våning efter våning till en ansenlig höjd.

Sin karaktär af sättugn bibehöllo dock dessa ugnar förvånansvärdt länge. För dem, som besöka Wrangels Skokloster, har det ju oftast väckt förvåning, att i samma rum stå sida vid sida en öppen spis och en flera våningar hög, ofta monumental kakelugn. Detta beror på att ännu så sent som efter 1600-talets midt hade kakelugnarna på Sko ej förlorat karaktären af att vara biläggarugnar, fig. 12. Man eldade i spisen, samlade glöd och kol och lade dessa

i kakelugnen. Denna uppvärmdes och bibehöll så värmen bättre än spisen. Emellertid var man redan inne på en öfvergång. I andra våningar på Sko har man låtit kakelugnen bli en sådan i modern mening med självständig eldstad. De äro förresten af hemmagjordt material; många af de mönster, som finnas på Sko, ha anträffats i de kulturlager, som rubbades vid gräfningarna på Helgeandsholmen.

Fig. 23. Kalelugn o. 1725, Svindersvik, Nacka s:n, Smld.

Emellertid lära de gamla traditionerna i fråga om kakelugnen som sättugn ej på länge öfvergifvits. På en mindre egendom ej långt från Sko, Kungshamn nära Flottsund, hvilken byggdes på 1700-talet, har man, enligt hvad intendenten Rudolf Cederström meddelat mig, ännu kvar den öppna spisen jämnsides med en kakelugn. Dessa liksom äldre sådana på Wenngarn äro naturligtvis enkla och anspråkslösa till utseende såväl som till material. Vanligen ha kaklen endast öfverdragits med grön blyglasyr.

Fig. 24. Kakelugn, o. 1750. Hufvudsta, Solna, sock., Upl.

Har man hunnit så långt, att man nått till en från golf till tak nående kakelugn, är det blott en tidsfråga, när de lösgöras från förbindelsen med den öppna spisen. Senast från tiden omkring år 1700 äro de i regeln självständiga eldstäder. Den äldsta jag kan visa är en ugn, hvars kakel, ha speglar kvar som minnen efter den tid dessa voro skålformiga. Den finnes nu på Krusenberg, men har förr stått i hus vid Storkyrkobrinken i Stockholm, fig. 22.

En annan ej omsatt ugn finnes på ett af de små landslott, som den rika köpmanssläkten Grill uppfört åt sig vid Svindersvik

i Stockholms närhet. På gammalt vis var köket ett hus för sig och i ett par kamrar där förekomma exemplar af ugnen, fig. 23. Den är ovanligt hög och har således flere skift öfver hvarandra, än man ofta påträffar.

Ugnens uppbyggnad är för en plan kakelugn karaktäristisk. Den hvilar på en ställning med fötter. Här på en gård, som tillhör en af landets störste bruksegare, är denna ställning af järn, ofta annars af trä. Detta har i förbigående sagdt varit anledningen till att brandsynerna fört utrotningskrig mot dessa gamla ugnar, så att ej många stå att uppdrifva så väl bevarade som denna på Svindersvik.

Själfva ugnen består af tvänne delar: en nedre, som skjuter längre ut från väggen. Midt på dennas framsida i den monumentala sockeln finnes eldstadsöppningen med sina luckor. Denna del afslutas med en skänk. Öfre delen, som är den typologiska ättlingen till den värmebevarande upphöjningen på kakelugnsmodellen fig. 20, är smalare än den nedre.

En annan grön kakelugn, något yngre, finnes i ett vindsrum i en af flyglarne vid Hufvudsta, där dess afskilda plats räddat den undan ödet att bli omsatt, fig. 24. Också denna hvilar på ett underrede, men detta är af trä. Ugnens nedre del står nära intill väggen, men redan från och med 3:dje skiftet står ugnen fritt i rummet. Det är ett minne från en tid, då ugnens plats ej var så nära rumsväggen, som den sedan blifvit.

Spjället på denna ugn har samma plats som på Svindersviksugnen — frampå öfre delen mellan 1:a och 2:a skiftet ofvanifrån räknadt. Sannolikt har det ej som i yngre tid kunnat dragas ut. Det har i stället vridits om.

I en annan flygel på Hufvudsta finnes en kakelugn, som är af samma enkla material som de föregående, d. v. s. af grönglaserad fajans, ehuru sedermera öfverkalkad, hvilande på en järnställning med fötter. Dess form är emellertid afvikande från de förutnämndas, nämligen rund, en praktisk form för eldstäder. Denna typ påstås vara en inhemsk uppfinning, ett påstående, som knappast

torde kunna förnekas, ty efter hvad jag sett, förekomma dessa runda ugnar ej annorstädes än här i landet. Utom spjällets plats, som visar, att exemplaret tillhör en gammal tid, bör fästas uppmärksamheten på huru den står inställd i en murad nisch.

Med de sistnämnda ugnarna ha vi kommit så långt fram i tiden som ett stycke in på 1700-talet.

Under den långa fredstid, som då följde, skedde ett uppsving inom de flesta industrier. Äfven lervaruindustrierna omhuldades. Rörstrand och åtskilliga andra fajansfabriker sattes i gång. Denna förstnämnda blef dock den enda, som fick ett längre lefnadslopp. I de inventarieförteckningar, som H. Stråle publicerat i sitt bekanta verk, nämnas redan från första tiden bland annat också kakelugnar.

Dessa äro af blå och hvit fajans. På hvarje kakel ges ofta en framställning af ett landskap eller af en eller flere figurer. Motiven äro ej sällan hemtade ur de bibliska berättelserna. Åtskilliga, ehuru ej signerade eller daterade kakel finnas i olika samlingar, som måste hänföras till Rörstrands första tider.

En ugn, som finnes — ehuru tyvärr omsatt — på det Dalinska Malmvik, ej långt från Drottningholm, har en ornamentik, som öfverensstämmer med mönsterna på de många bevarade fajanserna af Rörstrands tillverkning under 1740-talet. Här stå enskilda figurer i lätt konturerade landskap. Från att kakelformen varit liten, nästan kvadratisk, har både bredd och längd ökats. Denna Malmvikskakelugn har kaklet af en storlek, som man endast undantagsvis sedermera öfverskridit.

Från 1750-talet och framåt blir produktionen rikhaltigare, mönstren bli flera och olikartade. Däremot håller man sig tämligen envist till de en gång erkända hufvudformerna för ugnarnes arkitektoniska uppbyggnad.

In på 1760-talet träder Marieberg fram och som bekant gå de flesta af 1700-talets kakelugnar i Stockholmstrakten under denna fabriks namn — med huru mycken sanning kan jag ej för tillfället afgöra. Liksom fajanserna i allmänhet från och med de sista åren af 1750-talet kunna få en polykrom dekoration jämnsides

med den enfärgadt blåa, så utstyres en och annan praktugn med mångfärgade mönster. De äro dock sällsynta i förhållande till den stora mängden enfärgade. Utom blått förekomma andra färger som gult, grönt, brunviolett, grått o. s. v.

Mönstren bli allt mer skiftande. De flesta återfinnas på andra tillvärkningar af porslinsfabrikerna, men som på dessa samma mönster kunna vara i bruk 10-tal af år blir en datering på år med ledning af fajanserna endast i få fall möjlig.

Fig. 25. Plankakelugn, o. 1750, Väsby, Upl.

Här torde böra omnämnas några exemplar — representanter för tidens eleganta fajanskonst. I trädgårdspaviljongen på det redan omtalade Svindersvik finnes ett jätteexemplar ej mindre än 12 skift hög. Den hvilar på järnfötter; strax ofvan sockeln har eldstaden med sina smidda järnluckor sin plats. Ofvan skänken blir den stora ytan något för monoton, enär den ej afbrytes som så ofta annars af en nisch. Den afslutas dock enligt bruket inom denna smakriktning med ett midtkrön inkomponeradt i krönlisten. Mönstret på de enskilda kaklen är enkelt, endast ett knippe blomster i blått och hvitt.

En hvad uppbyggnaden beträffar liknande ugn med polykroma blomsterknippen finnes t. ex. på Venngarn.

En genomförd hela ugnen omfattande dekoration har kakelugnen i salongen å Väsby, som annars till sin arkitektonik tillhör samma typ som de närmast förut omnämnda, fig. 25. Hela rummets inredning är genomförd i rik rococco och ugnen, som tydligen beställdes och gjordes efter ritningar af samme dekoratör, ingår i rumsdekorationen. Fälten å ömse sidor om luckorna ha samma ornament som rummets

paneler. Öfre fältet fylles af en målad spegel. Från dennas öfverram nedhänger en blomsterkrans med facklor. På dess undre ram stå egarens, De Geers och hans hustrus, f. Ribbing, vapensköldar under gemensam friherrlig krona. Mellan krönlisten och spegeln hänger en feston.

På de runda ugnarna från 1700-talets midt i hvit och blå fajans är kakelugnen i Rydboholms bibliotek ett representativt exempel både hvad uppbyggnaden och mönstret beträffar, fig. 26. Inramningen är äfven här liksom vid Väsby en murad nisch. Dessa ha dock ej kommit till ur eldfarlighetssynpunkt. Snarare äro de att betrakta som reliker i eldstadens historia. Man satte den kakelugn, som en gång fanns som sättugn jämte den öppna härden inuti denna. Denna öppning fick då lof att vidgas och omformas.

Fig. 26. Rund kakelugn, o. 1750, Bibliotektet, Rydboholm, Upl.

En liten rolig ugn från samma tid som de sistnämnda är den, som finnes i vestibulen 1 tr. upp i Ulfsunda slott. Visserligen är den från så sen tid, att den står på murad grund och endast är 4 skift hög, men den företer i alla fall stor likhet med samtida kolonner af mer enkelt slag.

På 1760- och 1770-talen började skogstillgången ej precis att

aftaga, men veden väl att blifva dyr. Från den tiden föreligga tvänne afhandlingar, illustrerade med kopparstick, med anvisningar huru man bör inrätta ugnarna med kanaler för att leda värmen inuti kakelugnarna så lång väg som möjligt, innan den släpptes ut. Den ena är författad af presidenten i Kammarkollegiet grefve C. J. Cronstedt, den andra af öfverståthållaren grefve Carl Sparre.

Fig. 27. Rundkakelugn, o. 1775, Elfvik, Lidingö, sn., Upl.

På detaljerna af dessa afhandlingars innehåll har jag ej här tillfälle att ingå. Utan inverkan på kakelugnskonstruktionerna synas de ej ha varit, då förmånerna med de föreslagna ändringarna äro så påtagliga. Några säkra exempel på sådana kan jag dock ej meddela, eftersom jag ännu ej empiriskt kunnat studera konstruktionerna vid rifningar; man kan nämligen ej på dessa pjeser utvändigt lista till sig deras natur invändigt.

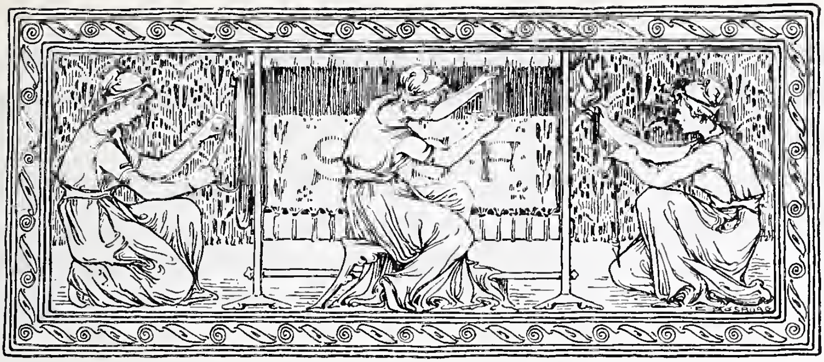

Fig. 28. Kakelugn, o. 1800, Tärnö slott, Smld.

Samma hufvudtyper för det arkitektoniska bibehållas. Mot 1700-talets slut blir en ny smakriktning inom innerdekorationen, Ludvig XVI:s stil, förhärskande och denna gör sig också gällande i utsmyckningen af kakelugnarna. Kolonnerna få någon gång en afslutning på krönet, så t. ex. en ugn från Elfvik, Lidingö, fig. 27, sannolikt uppsatt där 1775. En *ny* form vill jag också i detta samband fästa uppmärksamheten på. Denna är kolonnen lyft i höjden, ställd på en 4-sidig plint, som innesluter eldstaden. Det afbildade exemplaret, fig. 28, härrör från Tärnö slott i Husby Oppunda. en byggnad från 1600-talet, som på 1790-talet undergick en omdaning till sina inre delar. Färgerna, som användts vid denna kakelugns dekorering, äro starka och stå kontrastrikt mot hvarandra.

Sedan kom empiren, och med denna stilart tog den hvita färgen öfverhand inom kakelugnarna. På Rosersbergs slott finnes en samling sådana från denna tid, hvilka man med skäl kan kalla ett urartande af denna eldstadsform. En och annan ugn från samma tid, där man ser nyantika inflytelser, förtjäna ett omnämnande. Så finnas på några ställen ugnar bestående af en kubisk plint på murad fot och en kolonn ofvanpå denna. Eldstadsöppningen och således också luckan för denna är oval. Kolonnen är kanelerad och afslutas upptill abrupt.

Denna öfverblick af några utvecklingsformer af eldstäderna har jag ej velat följa inpå 1800-talet. Under detta århundrade göres nya försök att lösa belysnings- och uppvärmningsproblemen En ny faktor gör sig här gällande — behofvet att i ett etablissement gemensamt värma och upplysa en större mängd rum. Man tvingas till belysningssystem och uppvärmningssystem. Sådana störa i våra ögon ej så litet trefnaden och gemytligheten vid den husliga härden, men de praktiska fördelar, de medföra, göra säkerligen striden ogynnsam för äldre tiders primitiva eldstäder.

Æmilia Ars.

Af

Ellen Lundberg f. Nyblom.

I ett land som Italien, där den kvinliga arbetsförmågan ännu i så ringa grad tages i anspråk, och, när den tages i anspråk, betalas så utom all rättvisa lågt; och där det t. o. m. i vissa provinser icke existerar någon som helst industri, där kvinliga krafter kunna komma till användning, bör i sanning den hälsas som en välgörare, som i någon mån söker och lyckas afhjälpa en dylik brist.

I provinsen Æmilien finnas inga resurser för fattiga kvinnor att försörja sig; där finnas inga industriella företag, och den enda egentliga förvärfskälla, som erbjudes den fattiga klassens kvinnor, är det hårda och hälsofarliga arbetet på risfälten.

Många af de unga flickor, som uppfostras i de utomordentligt väl organiserade instituten för utbildande af tjänarinnor, som existera såväl i Bologna som i andra Italiens städer, få visserligen vid sitt utträde ofta goda tjänarinneplatser, men de flesta försöka försörja sig med hemarbete, sömnad, broderi o. s. v. Och då deras

smak är betydligt underlägsen deras fingerfärdighet och arbetsduglighet, blir resultatet, ekonomiskt såväl som konstnärligt, mycket otillfredsställande.

En dam ur Bolognas aristokrati, grefvinnan Lina Cavazza-Bianconcini, hade på sitt gods utanför Bologna under flere år varit i tillfälle att se och konstatera nämnda missförhållanden. Och, som hon är en varm vän af alla fattiga och nödställda och begåfvad med en karaktär, hvars energi och vilja aldrig rygga tillbaka,

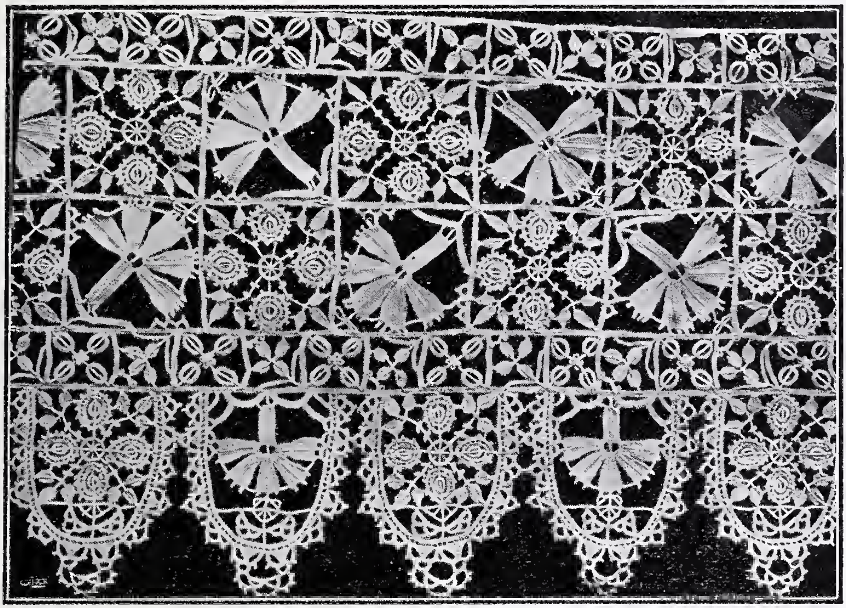
Titelvignett till Aurelio Passerottis »Libro di Lavorierir 1591.

när det gäller att hjälpa, föresatte hon sig, att på något vis söka minska nöden; ej blott genom att oupphörligt uppköpa fula och oanvändbara arbeten, — utan genom att samtidigt söka höja nivån för de arbetande kvinnornas produktioner.

Och med denna önskan började det företag, som redan nu, — efter en blott femårig existens, — är kändt i de flesta af Europas storstäder och äfven hunnit förskaffa sig vänner på andra sidan Atlanten.

Den idé, som grefvinnan Cavazza närde, var att söka återupplifva den antika brodérkonst, kallad *punto antico ad ago* och *a reticella* (= antik sömnad med nål, utförd på nätverk eller med utdragna trådar) samt den därmed förbundna konsten att sy *merletti ad ago* (=spetsar, sydda med nål); det äldsta slag af italiensk brodérsöm, som existerar och som leder åtskilligt af sitt ursprung just från Bolognatrakten.

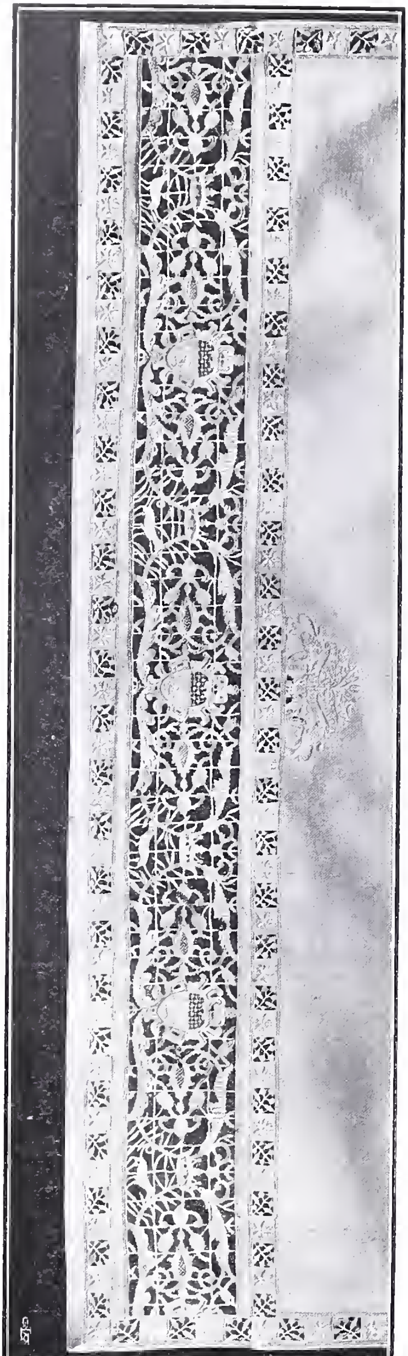
Detta slag af sömnad är, såsom namnet antyder, genom-

Uddspets »ad ago» kopierad efter original från 1500-talet.

brutet broderi med nål, utfördt med linnetråd på finare elle rgröfre linne och battist, nästan uteslutande efter mönster med strängt geometrisk teckning mot en fond af horisontala och vertikala trådar, hvaraf namnet *a reticella.*

De föremål, som närmast lämpa sig att prydas med detta slags broderi, äro dukar, servietter, teserviser, lakan, kuddar o. s. v Den väsentliga skillnaden mellan denna sömnad och de venetianska spetsarna är, den, att *il punto a reticella* eller *il punto* broderas

»Punto a reticella» efter A. Passerottis »Libro di lavorieri», 1591.

direkt på tyget till det föremål, som skall prydas, hvarför hvar sak i sitt färdiga skick utgör ett afslutadt helt, som icke kan godtyckligt utsmyckas med löst anbragta mönster eller spetsar, uppmätta metervis.

Endast undantagsvis och då modellen så fordrar, kantas med en udd som afslutning, äfven den oftast utförd i *punto ad ago*. Dessa uddar eller spetsar äro då af mer eller mindre komplicerad teckning, alltid karakteristiska och väl aflämpade för broderiet i dess helhet, ofta verkliga praktprof af 15- och 1600-talets konstnärliga smak och skicklighet. Särskildt karakteristiska för detta slag af broderi äro de genombrutna kvadrater, hvilka visserligen icke broderas på själfva tyget, men som appliceras fast vid detsamma på ett sätt, att verkan däraf blir fullt enhetlig. Mellanrummen utfyllas med broderi och hålsömmar på tyget, afbrutna med en och annan detalj, utförd *à jour*, så som flere af illustrationerna visa.

Detta hindrar dock icke, att på senare tiden äfven ytterst eleganta föremål prydas med detta slags broderi. I denna stund utföras de läckraste blusar och kragar och de mest raffineradt smakfulla klädningar, broderade på lättaste battist

eller det nu så moderna och vackra crêpe-de-chine, där dessa nobla prydnader aldrig förfela sin verkan af en på samma gång diskret och utomordentligt förnäm lyx.

Som grefvinnan Cavazza i den klosterskola, där hon mottagit undervisning, lärt sig nämnda slag af broderi, företog hon sig att själf lära ut konsten åt de få unga flickor, som till en början utgjorde kärngruppen af arbeterskor.

De första broderierna, alltid efter goda antika mönster, inlämnades till salu i Bologna, — i en förening, stiftad, äfven den, under grefven och grefvinnan Cavazzas *patronage*, där ett kotteri konstnärer utställde af dem själfva komponerade konstslöjdföremål, — möbler, smiden, bokband, smycken o. d., utförda af privata småhandtverkare. Målet med denna förening var från början att på så sätt uppmuntra hvarjehanda slag af konstindustri. Men *Æmilia Ars*, som företaget från början kallades och alltjämt benämnes, — har småningom nödgats begränsa sin verksamhet och koncentrerar sig nu uteslutande på nämnda spetsindustri, kring hvilken allt intresse samlat sig.

De broderade föremålen fingo genast afsättning, och kort tid därefter emottog grefvinnan C. bref från en engelsk dam, som anhöll att genast få sig tillsända andra liknande broderier.

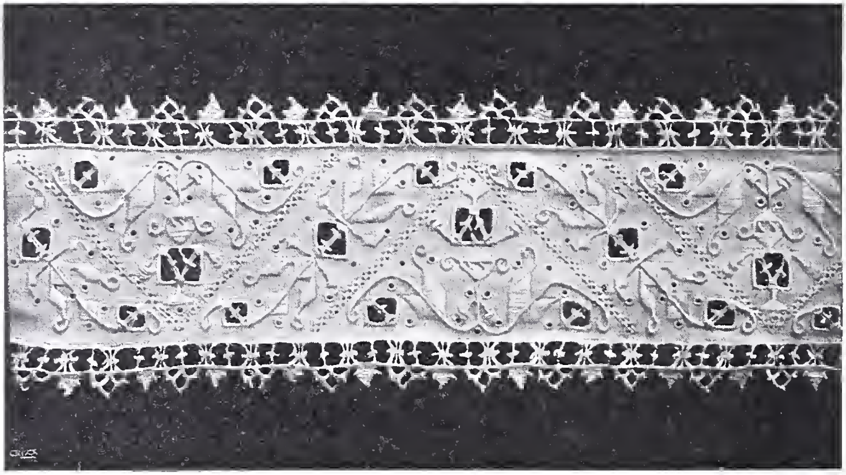
Grefvinnan Cavazza har berättat mig, huru denna uppmaning nästan fyllde henne med förskräckelse inför det ansvar, som hon redan nu emotsåg i det nybörjade företaget. Hennes ursprungliga afsikt hade blott varit att i någon mån söka afhjälpa den fattigdom, hon hade närmast för ögonen. Nu slog henne plötsligt den tanken, att här förelåg en stor möjlighet, ett vidsträckt arbetsfält, kanske rent af en industri att grunda.

Hvad som fattades för att genast med kraft kunna gripa verket an var naturligtvis — pengar.

Men med hjälp af ett par välvilligt öppnade börsar började företaget, och från England rekvirerades i hast större kvantiteter af Ruskins *home-spun* linne och andra fina linnesorter, omöjliga att erhålla i Italien. Och nu började på allvar striden för tillvaron!

Först och främst måste arbeterskornas antal ökas, ja mångdubblas, flere teckningar till mönster måste anskaffas, en norm för arbetets betalning fastslås, kort sagdt, det fordrades ett slags organisation.

När Grefvinnan Cavazza samma höst återvände till Bologna, lät hon tillkännage, att hon vissa timmar af dagen meddelade undervisning i nämnda sömnad åt alla de fattiga kvinnor, som önskade lära och förtjäna. Och under den vinter, som följde, gick en ständig ström af fattiga och olyckliga kvinnor uppför trapporna till grefve C—s hus i Bologna och erhöllo undervisning i denna vackra konst.

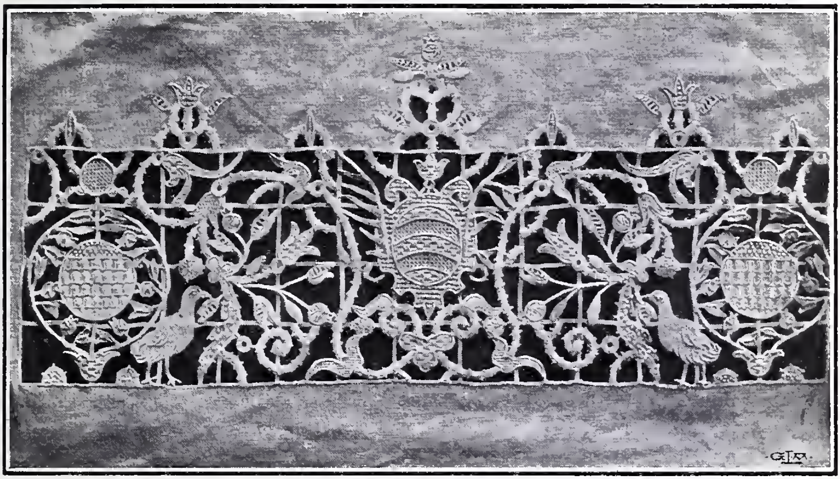

»Punto antico ad ago» på linne.

Och det är icke blott och bart fingerfärdighet grefvinnan fordrar af sina arbeterskor. Själf begåfvad med en utomordentligt god och gedigen smak och med varmt intresse för alla konstnärliga lifsyttringar, vill hon äfven vid utförandet af denna konstindustri söka förena alla de egenskaper, som fordras för att göra den fulländad i sitt slag. Hon har därför från första stunden sökt intressera arbeterskan för vikten af att framhäfva teckningens relief och clair-obscur, hvilket gör hvarje föremål till ett litet helt afslutadt konstverk, icke blott till ett mer eller mindre graciöst kvinnligt handarbete. Hon anser själf och med rätta, att denna uppfattning af

arbetet, detta att fordra, att arbeterskan skall förstå, hvarom fråga är, och icke blott mekaniskt utfylla teckningen, är hvad som hufvudsakligen göra de föremål, som utgå från *Æmilia Ars* till konstföremål, jämförda med andra broderier af liknande slag.

Hon vill äfven genom denna uppfattning söka höja de fattiga kvinnornas begrepp om och pietet för det arbete de åstadkomma, bibringa dem en känsla af konstnärligt ansvar och ädlare smak och därigenom, som hon själf säger: »ej blott skänka dem en materiel lättnad, men möjligen också en glimt af poesi inför deras arbete.» En stor fördel med detsamma är, att det kan förrättas i hemmen

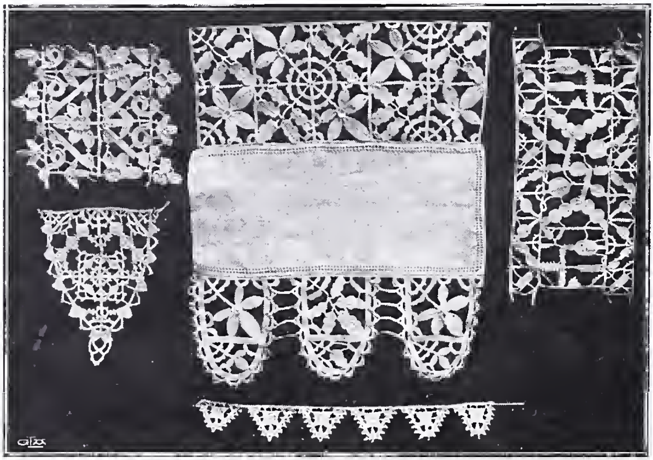
»Punto a Reticella» på linne (efter Passerottis »Libro di Lavorieri»).

på lediga stunder, och grefvinnan Cavazza betonar särskildt, att denna industri endast är att betrakta som en *hjälpkälla* till förvärf, då den i det stora hela icke upptar arbeterskans hela dag året om, utan lämnar henne oförhindrad att sköta hem och barn och andra sysslor vid sidan däraf.

För de större beställningar, som under första åren inflöto, vände hon sig till några af de ofvan nämnda tjänarinneinstituten, äfven de i behof af ekonomiskt stöd, då de till stor del existera på de beställningar af handarbeten, som uppdragas åt deras elever att utföra. Öfverlägset skickliga arbeterskor ur skolan broderade

de större, mera fordrande arbeten, som brådskade, och som på grund af bristande utrymme icke kunde förrättas inom Æmilia Ars lokal.

Äfven i landsbygden, i skolor och kloster, gjorde grefvinnan C. sin rund, — äfvensom i mindre städer, — Modena, Parma, Imola, Minerbio o. s. v., — oftast mottagen med välvilja och sympati, — någon gång med misstroende och ovilja, — men alltjämt ökades antalet af arbeterskor. I de skolor, där *il punto* ej var kändt, undervisade hon själf lärarinnan och förmådde henne att mot ett litet arvode lära konsten vidare till olika sylag af flickor, äfven bland dem, som redan lämnat skolan. När dessa hunnit fullkomna

Punto antico på linne.

sig i konsten och lämnat ett profarbete till *Æmilia Ars*, som gillats af dess direktris, tillätos de mottaga arbete i hemmet utan någon lärarinnas öfverinseende.

Sålunda ökades nästan omärkligt redan de tre första åren arbeterskornas antal till sexhundra, och uppdrogs åt de redan inlärda att lära ut konsten till andra, fattiga vänner; en metod, som visade ett godt och tillfredsställande resultat.

Den dagliga förtjänst denna industri inbringar arbeterskan varierar från 80 centimer till 2,50 à 3 lire; den förra, lägre dagspenningen räknad för dem, som endast kunna bidraga med enkla

fållar o. s. v. Den senare anses efter italienska förhållanden mycket riklig, då t. ex. den venetianska spetsarbeterskans dag räknas från — 25 centimer och aldrig stiger till 3 lire. Betalningsnormen är äfven fastställd på ett så rättvist och opartiskt sätt, att ingen kan anse sig förfördelad eller styfmoderligt behandlad.

Med ökade beställningar växte naturligtvis äfven fordran på större variation af mönster och föremål, och ur Bolognas rika bibliotek framletades gamla värdefulla böcker, illustrerande Italiens spetsindustri, som under 15—1600-talet ägde sin för fackmän ytterst intressanta litteratur.

Äfven enskilda personer, som voro företaget bevågna, utlånade

»Punto antico ad ago».

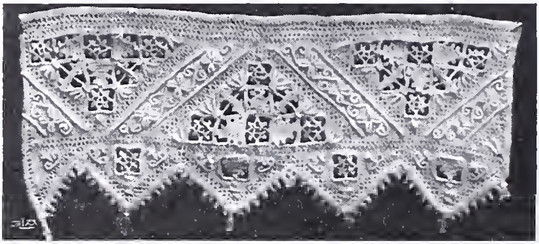
dyrbara hjälpkällor, som till ex. grefve Malvezzi-Medici, ur hvars bibliotek hämtats den lilla bok, hvars titelvignett här återgifves; ett unikt exemplar, tecknadt med tuschpenna af en bolognesisk konstnär, Aurelio Passerotti omkring midten af 1500-talet, och innehållande en mängd rika och intressanta varianter på mönster inom nämnda industri.

Af nu lefvande konstnärer ha dessutom på sista åren beställts teckningar och efter dem utförts arbeten med vackra och originella motiv, men hvilka eget nog hittills icke vunnit fullt samma anklang, som de direkta kopiorna på de antika.

I de gamla aristokratiska familjerna finnas ännu många här-

liga antika broderade linnedukar, kuddar, öfverkast, kragar o. s. v., som beredvilligt lånats ut, och hvilkas konstnärliga broderier åter kommit till heders, och med pietetsfull känsla för form och stil utförts af *Æmilia Ars'* arbeterskor för att sedan spridas kring världen.

Och som enda ledande kraft i det hela har under denna tid, med orubblig energi och ständigt lefvande entusiasm för företaget, stått grefvinnan Cavazza ensam. I början förflöt hennes dag tidtals från bittida om morgonen till sent på eftermiddagen i den anspråkslösa lilla *uffizio*, som utgör kontorsrummet bakom *Æmilia Ars'* försäljningslokal. Där var hon sysselsatt med att kopiera teckningar, besvara bref på olika språk, mottaga och ordna beställningar, taga emot skaror af arbeterskor, — sörjande, frågande, kno-

»Punto antico ad ago».

tande, fattiga kvinnor; — utdela beröm eller förebråelser; ty alla de gånger, — i synnerhet i början, — då en teckning eller ett mönster missförståtts eller utförts illa, — vore svårt att räkna. Det har då varit den generösa direktrisens sak att ur egen kassa täcka förlusten och förbarma sig öfver de misslyckade arbetena.

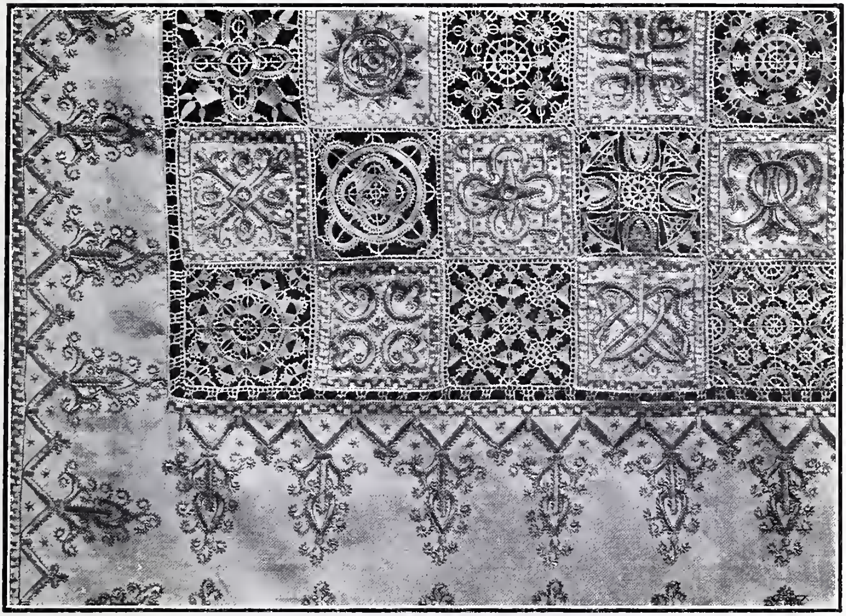
Emellertid ha arbeterskorna under de sista åren utvecklats till en förvånande skicklighet, och grefvinnan lyckönskar sig just till att så ofta ha funnit snabb uppfattning, verklig intelligens och sinne för form och stil, där man icke haft anledning att vänta det.

Med de alltjämt mångdubblade materiella bestyren blef det nödvändigt att anskaffa fasta biträden, och två systrar äro nu anställda i affären, den ena af dem en god tecknerska, som bistår grefvinnan Cavazza, när det gäller att kombinera de antika mön-

sterna för att smakfullt och stilenligt ornera moderna blusar, klädningar, kragar etc. och tillmötesgå kundernas önskningar. Den andra sköter uppmätning och utdelning af arbetsmaterial o. s. v. samt registrerar och har öfverinseende öfver lagret.

Där finnes nu äfven en kassör, som dessutom expedierar beställningar och utbetalar arbeterskornas löner samt ytterligare ett biträde, som förestår den dagliga försäljningen.

Æmilia Ars har redan gjort sina arbeten kända, erkända och

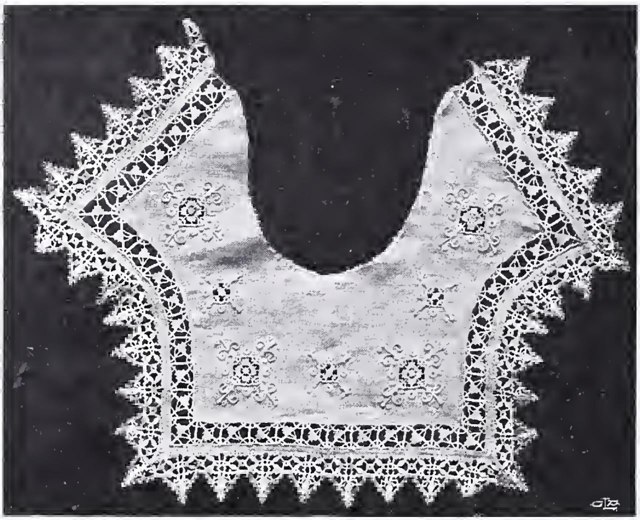
»Punto antico ad ago» och »Reticella» på crèpe de Chine.

enhälligt beundrade på åtskilliga utställningar, senast i Turin; deltager med en massa utsökta föremål i S:t Louis-utställningen, samt förbereder en privat exposition i Nev-York, i London och — för andra gången — i Rom. Den första utställningen i Rom kom till stånd på ett mycket improviseradt sätt, och för denna dess första stora framgång har det att tacka änkedrottning Margherita.

Æmilia Ars var då ännu icke mycket kändt, utan lefde hufvudsakligen på privata beställningar. Nuvarande änkedrottning

Margherita hade just beställt åtskilliga utomordentligt vackra föremål, och grefvinnan begaf sig till Rom för att öfverlämna de färdiga arbetena till drottningen. Drottningen blef då så entusiasmerad inför de vackra broderierna och den öfverlägsna skicklighet, hvarmed de voro utförda, att hon uppmanade grefvinnan C. att ofördröjligen eftertelegrafera de arbeten, som funnos färdiga i *Æmilia Ars'* förråd.

Broderierna anlände, lokal förhyrdes, vackra bjudningskort utfärdades till Roms societet och grefvinnan Cavazza själf med

»Punto antico» på linne.

bistånd af grefvinnan R. ur Roms aristokrati ordnade utställningen och sålde på ett par dagar allt, som fanns att sälja, med den utomordentligaste framgång.

Från den stunden var *Æmilia Ars* kändt, åtminstone i Italien,

Öfver allt väcka dess konstfärdiga och konstnärliga artiklar rättmätigt uppseende och liflig afsättning, icke minst därför, att priserna icke förefalla höga. För den, hvilken inser det oerhörda arbete, det tålamod och den skicklighet, som fordras för att utföra dessa arbeten, samt de förstklassiga material, som alltid användas därtill, kunna de öfver hufvud icke anses dyra. *Æmilia Ars'* mål

är heller icke att rikta sig med kapital utöfver hvad som behöfves för dess bestånd, utan fastmer att genomdrifva sin idé: den att förskaffa fattiga kvinnor en acceptabel förtjänst, som andra liknande affärer icke erbjuda dem genom ett arbete, som visserligen är svårlärdt, ansvarsfullt och tålamodspröfvande, men hvarken hälsovådligt eller motbjudande, utan tvärtom ett slags populariserad skön konst, där äfven den obildade kvinnan med användande af sitt förstånd och sin uppmärksamhet kan göra en god insats i det hela.

»Punto ad ago» på linne.

Emellertid kom grefvinnan Cavazza förra året till insikt om, att i fall hon önskade *Æmilia Ars'* framtida bestånd, inkomsten icke finge bero på en eventuell afsättning af arbeten från privat håll eller på utställningar, utan att en säker årlig inkomst fordrades som fond för det hela.

För detta ändamål företog hon en »affärsresa» till Paris, och beslöt att, af många fördelaktiga anbud, antaga ett från ett af de

större handelshusen därstädes, som förbinder sig att årligen beställa för femtiotusen francs arbeten, — oberäknadt de extra beställningar, som kunna lämnas dem i uppdrag.

»Punto antico» på crepe de chine.

Det var ett godt steg framåt mot trygghet och bestånd, men dock icke tillräckligt. Förliden höst ansåg sig den outtröttliga direktrisen tvungen att låta hela *Æmilia Ars'* öde öfvertagas af en association, där hon själf visserligen kvarstår som den ledande, men där arbetet och styrelsen delas på flere händer. Samtidigt bildades ett aktiebolag, med stöd af hvilket företaget antagligen icke behöfver frukta för sin framtid. De sista åren ha visat ett glädjande resultat, oaktadt hittills en mycket anspråkslös procent satts på arbetena, — endast i akt och mening att hålla det hela gående.

För att lätta omkostnaderna har grefvinnan Cavazza äfven företagit sig att ute på sitt gods uppmuntra bondkvinnorna att väfva de enklaste linnesorter, som användas till en del af arbetena; — hvilket minskar priset på dessa varor till en femtedel af de engelska. Ett ej ringa antal af bondkvinnor äro därför långa tider af året sysselsatta med denna hemväfnad och ha under grefvinnans personliga tillsyn och uppmuntran lyckats åstadkomma förträffliga väfvar, som redan skattas mycket högt.

Om *Æmilia Ars* vunnit på att öfvergå från enmannavälde till mångmannavälde, vågar jag icke bedöma.

Ett är säkert: att den kvinna, som från början varit upphofvet därtill, som födt idén och haft viljan och kraften att utföra den, dragit mödan och oron af sitt storartade företag, offrat största delen af sin tid och sitt hemlif, sina intellektuela sysselsättningar och sitt sällskapslifs plikter för att väl utföra detta värf, — hon har också utfört det med en värme, en klokhet och en energi, som mången man skulle kunna afundas henne. Och hvem vet, om en organiserad, systematiserad »styrelse» någonsin skall kunna känna sig personligen inspirerad af den »brinnande ande», som strängt taget fordras vid och förskönar ett dylikt kärleksverk.

Men om grefvinnan Cavazzas möda varit stor, är också den sympati, hvarmed hon återgäldas af sina arbeterskor, varm och spontan. När hon en lördagseftermiddag passerar fram genom den långa gången bakom *Æmilia Ars'* försäljningslokal, där hundratal fattiga kvinnor sitta och vänta på sina veckolöner och på nya arbetsorder, är det tilltalande att se, huru ifrigt de resa sig vid hennes inträde och med hvilken värme och glädje de tillönska henne ett godafton!

Ty det är icke blott som välgörare i deras ekonomiska bekymmer de hälsa henne välkommen. Det personliga intresse, hvarmed hon deltar i deras lidanden och sorger, tvifvel och bekymmer, och den varma ifver, hvarmed hon omfattar dem, som vädja till henne som medmänniska och vän, är så sällsynt och uppriktig, att dessa egenskaper säkert i lika hög grad som hennes konstnärliga smak och skicklighet bidragit till det stora och vackra resultatet af hennes verksamhet.

Oräkneliga äro de episoder, — tragiska, — och någon gång äfven både drastiska och komiska, — som denna beröring med den fattiga klassens kvinnor kommit henne att få del af; — alltid med ett öppet hjerta för allt lidande, ett vaket sinne och en skarp blick för individens kraf och värde och olika personers olika behof af hjälp. —

Arbeterskornas antal uppgår nu till omkring ett tusental, — oberäknadt dem, som tillkallas extra vid stora, brådskande beställ-

ningar, och företaget växer med svindlande fart och oförminskad framgång.

Och man kan i sanning undra öfver, hvarmed Bolognas och Æmiliens fattiga kvinnor försörjt sig, innan detta företag såg dagen. Man undrar däröfver, då man om lördagarna ser dem trängas där inne i långa led, aflösta af ständigt nya. Det är som om fattigdomens alla slussar mynnade ut i och väntade sin hjälp ur *Æmilia Ars'* ymniga arbetskälla.

Och lika många händer, som sträckas efter arbete, sträckas också till tack mot henne, som gaf det. Hon, som genom sitt hjärtevarma, omutligt rättvisa och sympatiska sätt alltid står på det bästas sida, uppmuntrande hvarje spår af god vilja och intelligens med uppriktig värme, men orubbligt ärlig och afvisande mot allt, som är halft om halft eller som vill komma inför henne med ett »fusk-verks» falska pretentioner.

»Kärlek och gedigenhet» är hennes lösen, och hittills har hon lyckats få sina arbeterskor att verka därefter.

I Italien, där kvinnorna inom societeten i kanske ovanligt hög grad lefva för sina kläder, nöjen och beundrare, gör det godt att möta och känna en karakter sådan som grefvinnan Lina Cavazzas — men hvar skulle icke en sådan helgjuten och djup personlighet göra sig gällande?

Och man kan blott hjärtligt önska all lycka till hennes stora och ädla arbete för alla de fattiga kvinnor, hvilka säkert enhälligt instämma i det yttrande, hvarmed jag en dag hörde henne hälsas af en gammal man: »Där kommer vår försyn!»

Utdrag ur till Kungl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

N:o 60. Bokbindaren Gustaf Hedbergs reseberättelse:

Några iakttagelser öfver bokbinderiet i Paris och London, sommaren 1903.

Den 24 Juni på morgonen anlände jag till Paris. Min första uppgift, sedan jag blifvit installerad, var att besöka salongerna, där denna gång så många bokband skulle vara utställda, efter hvad mig, genom bref, blifvit meddeladt. Minst ett tjugutal utställare funnos där och däribland nästan alla de förnämsta konstbokbindarna, dock med undantag af Gruel och Mercier. »L'Art nouveau» tyckes numera vara ensamhärskare inom bokbandsdekorationens område. Det som isynnerhet frapperade mig här var den lyckliga blandning af guld- och blindkonturer vid mosaikinläggningen, hvarigenom en synnerligen god verkan åstadkomms. Blindkontur ensam, som ganska mycket användes vid 1900 års utställning i Paris, förekom nu mera sparsamt, man tyckes hafva tröttnat därpå, troligen därför att den gjorda orneringen tung och dyster, i vissa fall påminde den vid flyktigt påseende om de tråkiga tyska albumen. Nu var det hela mycket lättare, tack vare användandet af guldkonturer, där sådana lämpligen kunde inpassas.

Bland utställarna i »Société Nationale» märktes först och främst Marius Michel, som vanligt i spetsen för den nya riktningen, med originella teckningar, harmoni i färgerna och denna äkta franska konstskicklighet i utförandet, som han i så hög grad besitter. Nära intill hade Ch. Meunier sin »vitrine», där isynnerhet 3 ex. af »Ballades du temps passé» väckte uppseende. De voro inbundna i samma slags band, fast i olika färger och detaljteckningar, midtpartiet var utfördt i punsadt läder, känsligt och fint; det hela vittnade om smak och skicklighet i förening, därför rönte hans arbeten allmänt erkännande.

Af utställarna hos »Artistes Français» hade Petrus Ruban en mycket intressant montre, där banden särskildt utmärktes af djärfva färgsammansättningar och superba förgyllningar. Ständigt framåtskridande kännetecknar denne skicklige mans arbeten, inga svårigheter tyckas hindra honom, det är en verklig njutning att studera hans utveckling. En yngre mästare Kieffer, som nu för första gången utställde i salongen, täflade med Ruban om hedersplatsen. Hans alster präglades af raffinerad smak och en uppfinningsrikedom, som man sällan får se, hans mosaik i dämpade färger verkade lugnt och förnämt, ut-

förandet var det bästa, som kan åstadkommas, allt tydde på, att han säkerligen kommer att gå långt med de förutsättningar hvarmed han börjat sin verksamhet. En annan präktig utställning var anordnad af Brétault, med mycket originella teckningar och ett ypperligt utförande. Särskildt ett litet band »Sous Bois» i ljusblått med mosaik i mörkare blått var i hög grad förtjänt af beröm. De öfriga utställarna voro mer eller mindre vällyckade, man såg genast, att de hufvudsakligen kopierade de äldre mästarnas, isynnerhet Marius Michels, arbeten, hos några få hade detta lyckats förträffligt, andra däremot hade gjort klokast i att stanna hemma med sina alster. Många prof på s. k. »Cuirs d'Art» voro utställda, af bland andra Fru A. Vallgren, som däruti uppnått en hög grad af konstmässighet. Skada blott att den teknik, som därvid hufvudsakligen användes, nämligen bränning med syror, totalt förstör själfva lädret. Bokbindarna såväl som de flesta bokälskare veta alltför väl, att kalfskinn, som blifvit brändt på detta sätt, efter några års förlopp söndersmulas af sig själft, om det utsättes för luftens inverkan utan att före bränningen hafva blifvit mättadt med appretur och efter densamma blifvit öfverstruket med god fernissa. Dessa s. k. konstläder erhålla naturligtvis ej en sådan afslutning, en del af de inbrända tonerna skulle då försvinna, utan luften får nu fritt tillträde och bränningen fortgår obehindrad så länge något återstår af skinnet. Lyckligtvis äro de franska konstbokbindarna alltför samvetsgranna för att börja med dylika afarter, endast amatörer, däraf de flesta kvinnliga, utställde sådana läderarbeten.

Tack vare rekommendation från en Pariskollega blef jag satt i tillfälle att se Mr H. Monods boksamling, en af de bästa dylika, som finnes i Paris. En sådan mängd praktband af olika slag, samlade hos en privatperson, har jag aldrig förut sett, två stora rum voro fyllda med verkliga konstverk i bokbindning; många band, som jag vid föregående utställningar beundrat i »vitrines» funnos i denna samling. Det är för en fackman betydligt mera instruktivt att få hålla boken i hand, syna den från alla sidor och studera själfva dekorationstekniken, än att skåda den bakom glaset i en montre, såsom vid utställningarna, också räknar jag de timmar jag tillbragte hos Mr Monod som de mest lärorika under hela resan. Jag gjorde äfven besök hos flere kolleger i Paris, bland andra äfven hos den ryktbare E. Mercier, öfverallt väl emottagen. Den skygghet för främlingar, som jag förut funnit, var alldeles borta, man visade mig utan förbehåll allt, som var »en train» i ateliererna. En verklig glädje är det att se, hvilken mängd af konstbokband här ständigt finnes i arbete, bokälskarnes antal växer för hvarje år, och trots det att såväl England som Amerika, hvilka för 20 år sedan voro fransmännens förnämsta afsättningsorter för lyxband, numera tillverka största delen af sina bokband hemma, ökas omsättningen däraf i Paris beständigt.

Hvaraf kommer nu denna fransmännens öfverlägsenhet? Orsaken därtill är först och främst traditionen, därnäst tror jag, att specialiseringen af arbetet inverkar samt ej minst den förmögna kundkrets, som med ständiga beställningar uppmuntrar dessa bokbandskonstnärer. Att traditionen är den viktigaste orsaken, finner hvar och en, som på nära håll studerat de franska bokbindarnes lif. Barnet växer upp i denna milieu, lär sig från sin tidigaste ålder att i bokbandet se föremålet för sitt lifs sträfvan. Vid 12 års ålder är

en fransk bokbindareson lika förtrogen med de stilarter, hvilka bilda epoker i bokbandets utstyrsel som en fullärd arbetare. Jag minnes allt för väl, hur förvånad jag blef, då jag i början af 1880 talet arbetade i Paris, öfver att höra en liten fransk 15-åring tala om stilar med en sakkännedom, som jag är öfvertygad om, att man ej skulle hafva funnit hos någon medlem af Sveriges bokbindarekår. Under lärotiden får ynglingen genomgå de olika afdelningarna i yrket, men som arbetare stannar han helst i den specialité, hvari han lyckas bäst, utvecklar ofta denna, efter några års förlopp, till fullkomlig virtuositet och medverkar härigenom i sin mån till yrkets höjande.

I London väntade mig stora öfverraskningar. Att engelsmännen gått mycket framåt de sista åren och att i synnerhet Londons yrkesmän hunnit långt visste jag förut, men hvad jag nu fick se öfverträffade alla mina förväntningar. »Modern style» öfverallt och i de mest varierande former, tillämpad på ett öfverlägset sätt, handförgyllningen har blomstrat upp på nytt i detta land, där samtidigt maskiner i största utsträckning användas för att ersätta handarbetet. Att detta senare nu blomstrat upp igen är en glädjande företeelse, som visar att hos engelska nationen förefinnes ett verkligt behof af att slippa ifrån dessa tröttande förlags- och massband. Till och med bokhandlarna i Londons förnämsta kvarter börja nu att hafva en afdelning, bestående af handgjorda band för att kunna tillfredsställa sina kunder, och, efter hvad de berättade mig, göra de goda affärer därpå, trots det att de ej beräkna någon vidare förtjänst på bokbindningen, enär boken sålunda inbunden säljes betydligt lättare.

Man har talat så mycket om engelsmännens afvoghet mot utländingar att jag just ej väntade få se mycket af arbetssätten eller vinna inträde till arbetslokalerna i London. Desto angenämare var det att få erfara raka motsatsen. De kolleger jag besökte mottogo mig på ett mycket hjärtligt sätt, visade allt hvad jag önskade se hos dem, en af dem lämnade mig dessutom värdefulla upplysningar om sina fournissörer och rekommenderade mig hos de bästa af dem. Han förklarade dessutom, att maroquin och gravyrsaker finge man taga från Paris, där dessa artiklar bäst tillverkas, men däremot påpekade han, hvilka engelska materialier, som voro öfverlägsna i kvalitet. Jag kan ej vara nog tacksam för dessa, på praktik stödda upplysningar, ty det är numera förenadt med stora svårigheter att erhålla verkligt goda materialier i vårt yrke. Den tyska tillverkningen af skinn är för närvarande, tack vare konkurrensen om att leverera till billigaste pris, så dålig att man knappast vågar använda något däraf, någon svensk tillverkning finnes ej, det återstår oss således ej annat än att försöka fylla vårt behof af skinn från de franska och engelska fabriker, där man ännu fortsätter med tillverkningen på det gamla hederliga sättet och där den fasta kundkretsen framför allt fordrar en god och solid vara. Det är denna fransmäns och engelsmäns konservatism, som räddar handtverkerierna i dessa land från att tillintetgöras af storindustrien, de tyckas numera hafva hunnit så långt i sin utveckling att de kunna existera fullkomligt oberoende och genom uppdrifvandet af yrkesskickligheten befästa de ytterligare sin ställning. I London besökte jag bland annat äfven det framstående huset Zaehnsdorf, därifrån såsom ett exempel kan anföras att 17 handförgyllare

voro sysselsatta året om, men ingen enda förgyllningspress fanns. Firman, troligen den största i världen i sin branche, sysselsätter inemot 100 personer endast med tillverkning af bibliotek- och lyxband. Många firmor af samma slag finnas i London, dock ej så omfattande som denna, i allmänhet börja de att alltmera specialisera sin tillverkning för att kunna drifva den mera praktiskt. Den moderna engelska stilen har, såsom här ofvan nyss nämndes, inom bokbinderiet i rikligt mått kommit till användning, man spårar mycket af William Morris' och Cobden-Sandersons uppslag däri, men man nöjer sig ej med att gå i dessa berömda föregångares fotspår, många af de yngre hafva redan hunnit skapa sin speciella »genre», så har t. ex. Alfred de Sauty lyckats särdeles väl med en blandning af guld- och blindkonturer på sina mosaikinlagda maroquinband.

Man har vid tillämpningen af den nya stilen återgått till renaissansmästarnes sätt att förgylla med båglinier och småstämplar, de senare mest bestående af blad och blommor, bottenpartierna oftast fyllda af små punkter, tryckta en i sänder, hvilket verkar mycket tilltalande. Detta arbetssätt skapar så småningom ett slags virtuositet hos förgyllaren, så att kopieringar ytterst sparsamt förekomma. Vid tryckningen af blommor användes i vissa fall endast ett blad, som tryckes med små mellanrum, upprepade gånger. Resultatet häraf blir att större variation och mjukhet i formen uppnås samt att arbetaren frigör sig från det schablonmässiga, som följer med de stora stämplarna, vid hvilkas tryckning det mera gäller att visa prof på armstyrka än på konstskicklighet. Ryggarna göras i allmänhet något flata, tydligen för att låta orneringen framträda ännu mera, förekomma höga bind, placeras dessa ej alltid på bestämda afstånd utan afpassas ofta efter det ornament man vill anbringa å ryggen. Detta kan dock lätt urarta, såsom när t. ex. endast 2 höga bind förekomma, det ena helt nära nedre kanten och det andra ungefär midt på ryggen, binden hafva då ej längre någon »raison d'être» utan kunna gärna helt och hållet uteslutas.

Dylika missgrepp förekommo ej alls på de franska utställningarna, där svarade alltid det upphöjda bindet mot häftbindet inunder och kunde således ej nyckfullt placeras hur som helst.

I den engelska handförgyllningen är linien ofta afbruten och ej så strängt fortlöpande som å de franska banden, detta underlättar betydligt förgyllningen och verkan blir nästan lika god, ehuru man naturligtvis måste erkänna, att det franska sättet är mera fulländadt.

Under min vistelse i London försummade jag ej att bese de stora samlingar af bokband, som finnas i British Museum och de utomordentliga konstindustrisamlingarna i South Kensington Museet, däremot måste jag afstå från ett tillämnadt besök å Oxford University Press' bokbinderier, emedan tillstånd att bese arbetslokalerna ej beviljas någon främling.

Vid min återkmost till Paris fick jag tillfälle att se den nyss öppnade utställningen i Pavillon de Mersan i Louvren, anordnad af l'Union Centrale des Arts Décoratifs. En mängd bokband funnos här utstälda, ej mindre än 8 firmor voro på ett synnerligen förtjänstfullt sätt representerade. De vackra bokbanden i Bibliothèque Nationale fick jag äfven tillfälle att närmare granska,

de yppersta exemplar af alla äldre bokbandstilar äro där ordnade och utställda på ett lätt tillgängligt och öfverskådligt sätt. Vidare besökte jag de förnämsta antikvariaten och de bibliotek, där bokband finnas att se, samt tog reda på de bästa fournissörerna i vårt yrke.

Af allt hvad jag under denna lärorika resa inhämtat framgår, att handtverkerierna ej behöfva frukta så mycket för storindustrien, om än denna kommer att göra ytterligare intrång i deras hittillsvarande arbetsfält, för så vidt dess utöfvare beflita sig om att tillverka bästa möjliga arbete, använda endast prima materialier samt först och sist sträfva att höja yrkesskickligheten, ty endast då kunna de hoppas att blifva oberoende af storindustriens konkurrens.

N:o 61. Porslinsmålerskan **Astrid Bodéns** reseberättelse 1903:

Anställd som modellör och målare vid Rörstrands porslinfabrik å den moderna afdelningen för underglasyrmålning sökte jag och erhöll år 1902 reseunderstöd från Kungl. Kommerskollegium för att i utlandet idka studier. Först och främst ansåg jag, att mycket af vikt och intresse för mig vore att inhämta vid Kongl. danska porslinsfabriken och firman Bing och Gröndahl i Köpenhamn. Som jag samtidigt med min anställning vid Rörstrand arbetat inom bokbinderifacket här och detta mycket intresserat mig, beslöt jag att resa ut redan 1 Maj detta år för att komma i tillfälle att se Fackskolan för Bokhandtverk i Köpenhamn, innan den stängdes för terminen, och naturligtvis för att få se den stora 50-års jubileumsutställning, som Bing och Gröndahls porslinsfabrik just vid denna tid anordnat å Konstindustrimuseet. Jag besökte äfven Handtverksskolan därstädes. Det, som synnerligen ådrog sig min uppmärksamhet där, var deras sinnrika sätt att komponera och välja motiv. De arbetade mest direkt efter naturen. Deras flesta, för våra ögon så originella mönster och liniekompositioner, voro endast trogna förstoringar af små detaljer å fjärilsvingar, skalbaggar, genomskärningar af blommor etc. En utmärkt metod, i mitt tycke. Att jag nämner detta beror på, att jag anser alla konstindustriprodukter ligga hvarandra så nära, att man kan ha lika stor nytta af att studera allt af detta slag, som tillfället erbjuder, åtminstone hvad mönster och kompositionssätt beträffar. Sedan gäller endast, att i det material, som tillhör ens fack, omsätta det nya, man inhämtat.

Mycket gladde det mig att genom porslinsexpositionen tillfälle erbjöds att se en ordnad samling af Bing och Gröndahls utmärkta fabrikat och följa dess utveckling sedan 50 år tillbaka, både hvad dekoreringssätt, färger och former beträffar. Med de fina, gamla, äkta serviserna med murgröns- och violmotiv i blanka emaljfärger och rikt gulddekorerade vaser och amphoror som utgångspunkt för mitt studium, gick jag där i många timmar från monter till monter, iakttagande och görande jämförelser. Efter år 1868 tycktes mig dekorering blifvit mera heraldisk, mera ornamental. Kaffeserviser, bordserviser, rikt ornerade i blått och guld och Prins Christians och Prinsessan Alexandras kaffeservis i hvitt och guld voro utomordentligt vackra. Å den senare var

hela kanten å tallrikar och servisgods prydd med ett genombrutet ornament, sammankomponeradt af band och kronor. Å en del vaser och smyckeskrin voro en mängd framställningar såsom Rafaels änglar, herdestycken etc. målade å ett utspändt fält i den klara blå, gröna eller röda fonden, inramadt af guldornament, vanligen i renaissance. Efter år 1888 började målningen under glasyren. Jag vill minnas, de utställda pjeserna från denna period voro ett par vaser med tångmotiv och ett par koppar i form af blommor. De första underglasyrfärgerna voro brunaktig rosa och svagt blått, äfvenså en ganska stark grön färg. Det var Pietro Krohns namn å dessa förstlingsarbeten, likaledes å en mycket elegant servis i blått och guld med hägermotiv, guldet i fin streckteckning.

Denna underglasyrmålning har sedan 1888 utvecklats mer och mer, konstnärer och kemister ha duktigt arbetat och uppnått goda resultat. Det är ej svårt att förstå, att ingen möda sparats för kemiska analyser för erhållande af färger och tunn, genomskinlig glasyr. De bästa konstnärliga krafter ha anlitats för höjandet af smak och dekorationssätt, också kan man ej neka, att den utveckling, det danska moderna porslinet nu nått, är öfverlägsen, och om fabrikerna ej genom sin nyhetshunger slå öfver till det barocka, är deras dekorationssätt nu det mest delikata och eleganta man gärna kan tänka. Visserligen märker man, både hvad form, färg och dekorering beträffar, att det gamla japanska porslinet är utgångspunkten, mönstret för allt deras studium, källan för deras nya idéer, men det är ingen källa att förakta. Till början med användes mest slätmålning under glasyren. Vaser med alger och fiskar, vatten och sjöfåglar i ganska mörka, lugna färger. För att sedan nå en kraftigare effekt ha de upptagit och med beundransvärd finess utvecklat det gamla japanska maneret att före målningen utföra mönstret i låg relief. Äfven ha de länge arbetat med modellering af fristående djur af alla slag, fiskar, fåglar, kaniner, marsvin etc. Vid mitt besök å själfva fabriken sedermera, blef jag mycket vänligt emottagen och fick på nära håll studera en hel del manér och saker, vid själfva det konstnärliga utförandet af porslinet, hvilket naturligtvis var af stort intresse för mig. Jag hade före min afresa från Stockholm erhållit introduktionsbref till direktör Bing från Disponent Almström vid Rörstrands porslinsfabrik och desslikes från artisten Alf Wallander. Kemisten Hallin erbjöd sig att visa mig omkring inom fabriken, men som det egentligen var den moderna afdelningen, som intresserade mig, uppehöll jag mig mesta tiden där. Ateliererna voro stora, ljusa och luftiga, och det var bortåt 30 unga damer, som arbetade där med dekorering af vaser och andra konstföremål. En hel del målades utan relief, mönstret punsades upp och vaserna gjordes ej unika som å Rörstrand, utan samma mönster repeterades. Detta var naturligtvis af stor fördel, emedan artisternas kompositionsförmåga ej behöfde så hårdt anlitas med uttänkande af idel nya mönster till hvarje liten småsak. Sådana saker, som måste kosta litet i tillverkning, få naturligtvis ej taga för lång tid vid utförandet, och måste mönstren alltid vara unika, blir det en helt naturlig följd att en mängd underhaltiga saker komma ut i marknaden, enär tiden för dekoreringen är knappt tilltagen och idérikedomen ej alltid kan vara densamma. Naturligtvis kan det tyckas, att unika vaser böra ha större värde än icke unika, men mer än det unika gäller väl det vackra, konstnärligt genom-

förda arbetet, och skulle detta alltid förenas med det unika, misstänker jag att priserna blefve enorma. Därför är det förståndigare att några gånger upprepa ett godt och vackert mönster. Danskarne använda rågodsfärg vid målningen under glasyren, färgen blåses å det uppritade mönstret med en spruta, hvarefter retuschen vidtages med en metallknif. Genom att i stället för att med pensel öfverföra färgen ä vasen på detta sätt, erhållas de jämna tonerna och fina öfvergångarna. Bing och Gröndahl ha flera färger att röra sig med än Kongl. Danska Porslinsfabriken, som endast har 3. De ha inalles 6, kobolt, kromgrönt, blekt gulrödt, en mera purpurröd ljus färg, som de mycket använda till kristallisering, en svart och en behaglig mellanblå. Den svarta färgen är för närvarande mycket modern och kan ej nekas af god effekt tillsammans med de andra mera mjuka och dämpade.

Maneret med reliefvaserna var mycket roligt att studera. Den råa vasen torkades först, så punsades mönstret upp, och därefter började själfva modelleringen eller skrapningen i planet, med en hel del metallknifvar af olika form och storlek, den porösa torra leran tycktes vara mycket jämn och lätthandterlig och lämplig för detta syrafitmanér. De arbeta äfven mycket med dessa helt genombrutna vaser, eller rättare sagdt skålar, lika både utan och innan, som utföras på samma sätt. Ett kolossalt arbete, att göra allt detta för hand, men dessa saker ställa sig naturligtvis mycket dyrbara. Det fordras en lätt och otroligt säker hand att handtera ett så sprödt materiel som torr obränd lera, i en tunn vas, som skall genombrytas och modelleras lika både in- och utvändigt. Å Musée Guimé, det japanska muséet i Paris, där jag senare hade tillfälle att studera gamla porsliner, funnos flere mycket roliga och vackra, något klumpiga skålar, dekorerade på samma sätt. Fröken Hegermann-Lindencrona har uppnått stor skicklighet i detta dekorationssätt. Å Bing & Gröndahls utställning voro exponerade flere låga, vida vaser, komponerade och utförda af henne, som väckte min beundran, särskildt en mycket läcker vas med motiv af prästkragar och trollsländor, en annan fullt lika förtjusande med fjärilar. De voro målade endast med svaga blå eller rosafärgade isättningar, inåt ringar och blomblad, teckningen höjd af ljusbruna konturer. Dessa vaser afslutades nedtill af en bred botten, ornerad med någon sorts rotstilisering, målad i en lusterbrun färg, som mycket vackert höjde vasens öfre delikata del.

Det allra ultramodernaste Bing & Gröndahl har kommit med å denna afdelning för att erhålla djärfva effekter mot de dämpade färgerna är metallinläggningar å porslinet. De försökte först använda platina, men misslyckades med detta ämne och ha nu med bättre resultat användt silfver, som oxideras. Metallen är mycket tunn och pålägges sedan vasen är färdigbränd och glaserad. Vaserna behöfva ej brännas mer än en gång efter modelleringen och en gång efter målningen, då de äfven glaseras. De brännas mycket hårdt, däraf färgernas klarhet, och glasyren är tunn och genomskinlig, så att modelleringen kommer till sin rätt. Innan jag lämnade Bing & Gröndahls fabrik fick jag nöjet se ateliererna å nedre botten, där djuren modelleras. Hvar artist satt för sig och arbetade och i ateliererna bodde både hundvalpar, kattor och japanska råttor etc. Artisterna arbeta strängt och troget efter lefvande modell, hvilket tydligen framgår af den sanning och fina uppfattning de ådagalägga i

modelleringen. Modellerna tas form på och gjutas i många upplagor, enär de annars skulle bli alltför dyrbara. Dessa pjeser målas i allmänhet endast med ett par effektfulla isättningar, äro för öfrigt helt och hållet hvita. Så t. ex. målas å ankorna endast näbbar och fötter i en svag gulröd ton. Framstående konstnärer å denna moderna afdelning äro förutom de förut nämnda, Carl Mortensen, Carl Jacobsen, Dahl-Jensen, E. Drewes, F. Garde, Ingeborg Plockros, J. Halm-Locher, H. Kofoed, F. A. Hallin, den senare kemist.

Kongl. Danska Porslinsfabriken, som jag äfven hade tillfälle att besöka, arbetade ungefär med samma saker och efter samma principer som Bing & Gröndahl. De hade dock ej, som jag förut nämnt, så många färger att röra sig med, endast kobolt, kromgrönt och rödgult. Använde ej heller så mycket modellering som Bing. Å begge fabrikerna gjötos vaserna i stället för att drejas, hvilket medförde den stora fördelen att mönstret sedermera vid bränningen och glaseringen ej drogs snedt, hvilket ofta blir fallet med drejade vaser, som målas under glasyren. De vaser jag såg där med modellering voro utförda i ett lågt, ristadt manér å torra modellvasen, som gjöts i flere upplagor sedermera. I Köpenhamn besökte jag äfven Konstindustrimuseum, men som jag förra sommaren studerade där, var det ej allt nytt för mig, ehuruväl det genom sina präktiga samlingar af såväl gammalt som modernt alltid är af intresse.

Från Köpenhamn gick resan till Hamburg. Konstindustrimuseet därstädes är ett alldeles ovanligt väl ordnadt museum och har charmanta samlingar. Dr Stettiner var nog vänlig att visa oss omkring öfverallt i muséet, lät oss äfven se bibliotekets dyrbara samlingar och erbjöd oss att teckna så mycket vi behagade både i muséet och biblioteket, hvilket älskvärda erbjudande vi också begagnade oss af. Bland moderna porsliner funnos en del utmärkt vackra från Sèvres, Meissen, Kongl. Danska Fabriken, Bing & Gröndahl, Rosenburg etc.

Reste från Hamburg till Paris, det egentliga målet för min studieresa. Sèvres, såväl som de danska fabrikerna, var för mig af största intresse och uppehöll jag mig äfven ganska länge i Paris, för att så mycket som möjligt studera det moderna Sèvresporslinet, i synnerhet pâte sur pâte-tillverkningen. Sèvres och de danska fabrikerna arbeta i mycket olika genre, båda dock med de härligaste resultat.

Genast vid det första besöket å Sèvres känner man, och förnimmer mer och mer ju längre man studerar där, ett intryck af förnämhet och elegans, det ligger så att säga i luften, och att fabriken har gamla anor känner man också, om man äfven ej visste det förut. Sèvresfabriken grundlades under 1700-talet, understöddes redan från den konstälskande Ludvig XV:s tid till kejsardömets fall af höga beskyddare, hvilka genom sina stora beställningar tryggade dess ekonomi och satte den i stånd till att genom vetenskapliga rön uppdrifva den tekniska färdighet, den är i besittning af. Sedan Sèvresfabriken lagts under ministeriet för de sköna konsterna, och en kommission af framstående konstnärer och kritici tillsatts för att äfven höja den konstnärliga smaken och göra fabrikens alster till föredöme och ledare af den franska keramiska produktionen, inrättades en skola, hörande till ateliererna, hvari omsorgsfull undervisning meddelas de blifvande konstnärerna vid fabriken. Äfven i tekniskt af-

seende har fabriken gått oerhördt framåt, sedan det s. k. nya Sèvreporslinet uppfunnits, hvilket äger samma egenskaper som det japanska och ej behöfver brännas vid så hög värmegrad som det hårda porslinet. Fördelen af detta är att en mängd ömtåliga färger, hvilka ej hålla hård bränning, kunna med fördel användas vid detsammas dekorering. Under de senaste årtiondena ha motiven till dekorationen hämtats från lefvande växter och djur, hopkomponerade ibland till mera naturalistiska mönster, ibland mer stränga och stiliserade. Det som särskildt intresserade mig var som sagdt pâte sur pâte-tillverkningen. Försedd med rekommendationsbref från Rörstrand till administratör Baumgart vid Sèvres, och ett dito utfärdadt af svenske ministern i Paris erhöll jag tillåtelse att göra studier å Sèvremuséet alla förmiddagar före kl. 12. Bland dessa ypperliga och rika porslinsskatter af såväl deras eget som utländska fabrikat hade jag ett präktigt fält för studier. Monsieur Baumgart var äfven mycket tillmötesgående, när jag anhöll att få göra ett besök i ateliererna å fabriken och artisterna därstädes visade mig med största möjliga beredvillighet sitt arbete. Det var mycket roligt att så där på nära håll se behandlingen af pâte sur pâte-arbetet och lära förstå detta vackra dekorationssätt. När vasen är rå och torr, punsas eller ritas mönstret upp därpå. Å samma massa som vasen, göres sedan en tjock smet, eller s. k. slicker, blandadt med oxider och något litet gummidragant i den önskade färgen, hvilket sedan appliceras å det å vasen upptecknade mönstret med en pensel. För att få skärpa i konturen graveras den ned i planet med en smal metallrits och ytan putsas med skrapjärn, om så behöfves. Ljusa bottenmönster, som så ofta förekomma å dessa vaser, sammankomponerade af endast linier, målas med pensel, doppad i enbar oxid blandad med gummidragant. Till ytor öfver t. ex. hela blad utan relief eller större bottnar påsprutas oxiden för att bli jämn och afputsas sedermera med skrapjärn, där färgen kommit öfver gränserna för mönstret. Ofta är mönstret endast nedgraveradt å dessa vaser, och konturerna målas distinkt, tonerna schatteras ej, utan ligga jämna och ganska enfärgade. Äfvenså stå konturerna ofta helt hvita, uppskrapade mot den färgade ytan. Dekorationen är mycket rik och färgerna synnerligen vackra, ofta djupa och mättade och mycket omväxlande. Porslinet brännes hårdt, cirka 1,500° Réaumur, ugnarne eldas med ved, ej antracit. Vaser i denna genre ungefär 25 à 30 cm. höga, betinga ett pris af flera hundra francs. Sådana vaser, som målas på emaljen, äro så väl brända och färgen så blank, att det ofta är svårt att afgöra, om färgen är lagd öfver eller under glasyren; de brännas i samma värmegrad som pâte sur pâte-vaserna.

Förutom mina studier å Sèvresmuséet besökte jag åtskilliga muséer inom Paris. Musée du Louvre och Musée du Luxembourg äga ju rikhaltiga samlingar af fajanser och porsliner, i synnerhet det förra. Å Musée Cluny och Musée Guimé hade jag genom svenske ministern erhållit tillstånd att teckna och göra studier. Musée Cluny har en stor samling gamla fajanser, mycket vackra och roliga. Musée Guimés samlingar voro dock de mest intressanta för mig. Där fanns så otroligt mycket att studera. För hvar gång jag var där upptäckte jag en gammal kruka eller vas jag ej förut lagt märke till, och hvars manér så frapperade mig genom att tydligt och klart ha legat till grund för det moderna porslinet ute i marknaden, både hvad komposition och själfva

arbetsmetoden angår, att det många gånger var riktigt lustigt. Dessa gamla japanska saker voro som en samling idel ursprungliga idéer, nu af oss fullföljda och europeiserade, ej allenast hvad porslin beträffar, utan äfven angående trycksaker och moderna konstalster i allmänhet.

Salongen var äfven öppen, medan jag var i Paris, och där var nog en hel del af intresse. Vackert stengods, somligt dock mera groteskt i formen, fast färgen ofta var förtjusande. Något för mig alldeles nytt och som ganska mycket tilltalade mig, var George de Feures porsliner, målade under glasyren. Vid ett senare besök å L'Art Noveau Bing, en stor konstslöjdaffär i Paris, fann jag ännu mera af detta slag. De utställda föremålen voro vaser, skålar, kaffeserviser, äfven statyetter. Vaser och servisgods voro dekorerade med ett stiliseradt mönster, ofta så strängt, att det verkade enbart linieornamentik, å de flesta vaserna voro dock motiven mer tydliga, jag minnes särskildt en vas med hägrar och en annan med kejsarkronor. Mönstret var nedpressadt i platta ytor å såväl vaser som servisgods och säkert formadt, ej modelleradt för hand. Färgerna voro vackra och mjuka, mörkblått, rosa och grönt i allmänhet. Statyetterna eleganta, och färgerna öfvergingo fint i hvarandra. Guld användes äfven å en del vaser, dock ej som konturering, utan alldeles som en färg för sig. Mönster målades ej schatteradt, utan färgen låg jämn och monoton öfver de nedpressade ytorna.

Stor nytta har man af att studera i bodfönster. A Rue de Paradis, som så gärna kunde kallas porslinsgatan, funnos otaliga porslinsaffärer. Många af dem förde dock, sorgligt att säga afskyvärda saker. Å samma gata lågo äfven en af L'Art Nouvean Bings försäljningslokaler och Maison des Arts Décoratifs, som förde en hel del vackra och moderna porsliner. Nära Place de l'Opéra voro äfven en hel del porslinsexpositioner, däribland en stor af Rosenburgsporsliner och en annan med danska. Maison Moderne besökte jag äfven, och fanns där oändligt mycket vackert att se af alla slags moderna konstslöjdsalster.

Från Paris reste jag till London, ej så mycket för det engelska porslinets skull, emedan jag anser, att det danska och franska porslinet är det engelska för närvarande så öfverlägset, att det alls ej kan komma ifråga någon jämförelse dem emellan, (d. v. s. ej i tekniskt afseende, man påminne sig deras vackra benäkta porslin och deras fajanser, men i konstnärligt afseende är nog mycket öfrigt att önska) utan fast mer för att studera bokutstyrsel, hvilket som jag förut nämnt intresserar mig mycket. Likväl studerade jag de stora samlingar (särskildt Wedgwoods) af porslin, fajans och stengods, som British Museum och Victoria och Albert Museum äga. I Bethnal Green Museum fann jag ett par moderna koppar och tallrikar, målade i emaljmålning. Kopparne voro tecknade af V. Webster of Burslem School of Art, tallrikarne af S. Tustlingham. Mönstren voro originella, strängt stiliserade kompositioner af linier och jämna toner, färgen vacker, fast ej så bra bränd. Hvar pjes var målad i endast en färg. Äfven fanns å Bethnal Green en del modernt italienskt och moriskt porslin, med mycket antik prägel och lustiga färger.

Vackert lergods såg jag ofta i London, dels å muséer, dels å utställningslokaler. Å The Montague Fordham Gallery, en särdeles smakfullt ordnad utställning af modern engelsk konstslöjd, fanns gränslöst vackert lergods, måladt

af Mrs Lucas. Påminde i färg och dekoration om de gamla fajanserna, fast bottenfärgen aldrig stod hvit emot ornamenten och mönstren naturligtvis voro mycket moderniserade. Färgverkan var öfvervägande blågrön. På Royal College School of Art, hörande till South Kensington, såg jag äfven en del lergods och kakel, ganska trefligt i blått och hvitt, pepparkaksbrunt och gult, som målades under glasyren. Också i Libertys stora magasin var en del lergods och porslin att studera. — Jag besökte äfven Doultons stora utställningslokal vid Albert Enbankment, men kunde ej känna mig tilltalad af de där utställda sakerna. Somligt var rent af fult, tarfligt och klumpigt i såväl färg som dekoration. Deras modernaste porslin liknade något i färgen det underglasyrmålade danska och franska porslinet, men var alls ej så behagligt. För öfrigt använde de, för att pigga upp de matta färgerna, en osmakligt hög guldkonturering, som låg som en guldtråd på ett broderi. Det afgjordt vackraste var deras lergods och kakel, (Tiles). En del kakel voro t. o. m. alldeles förtjusande i färg och glasyr, hållna i blågrönt, mönstren moderna och trefliga, motiv stiliserade tuppar, solrosor o. dyl. Tiles användas som bekant till de öppna spisarnes dekorering, äfvenså utanför fönster.

Hemvägen togs öfver Belgien och Holland. I Amsterdam hade jag tillfälle att se Delfts och Rosenburgs utställningslokaler. Rosenburgsporslinet är nog mera originelt än vackert, Delftporslinet däremot, i blått och hvitt påminnande om det gamla ostindiska, tycker jag mycket om.

Där kunde nog ännu vara mycket att tillägga till min reseberättelse, men jag har dock försökt klargöra det mesta af de iakttagelser jag gjort. En hel del saker, hvilka äro svåra att omsätta i fattbara meningar, men som stannat som ett klart medvetande i min hjärna och skärpt blicken för mångt och mycket efter detta tillfälle att få göra jämförelser mellan vårt eget arbete och utlandets, hoppas jag skall vara mig till stort gagn. Och hoppas jag äfven, att i framtiden bli satt i tillfälle att genom ännu en studieresa få vidare utbilda mig. I Berlin och Meissen skulle nog vara mycket att lära, och för öfrigt har det ju varit mig omöjligt att under en tid af 3 månader kunna grundligt studera allt det jag önskat i de städer jag besökt.

UR

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

HANDLINGAR

ÅR 1903.

Årsberättelse, afgifven af Svenska Slöjdföreningens Styrelse öfver Föreningens verksamhet år 1903.

I öfverensstämmelse med stadgarnas § 17 får Styrelsen härmed afgifva berättelse öfver Föreningens verksamhet under år 1903.

Ett af de verksammaste medlen till befordrande af Föreningens syften: handtverksskicklighetens utveckling samt konstslöjdens höjande och förädling har visat sig vara anordnande af utställningar, hvilka på ett eller annat sätt åskådliggöra vare sig den allmänna smakriktningen under någon viss stilperiod af konsthandtverkets historia, eller något särskildt yrkes tekniska och konstnärliga ståndpunkt under någon viss tid.

Då dylika utställningar äfven i stadgarna äro anbefallda, har Styrelsen äfven under det förflutna året, ehuru kostnaderna för hithörande anordningar alltid visat sig rätt betydande, låtit anordna en sådan, denna gång ägnad åt den gamla svenska fajans- och porslinsmanufakturen under 1700-talet: Rörstrands och Mariebergs välbekanta tillverkningar. För utställningens organiserande tillsattes af Styrelsen en kommitté, bestående af andra utskottets ordförande, Slottsintendenten Jacobsson, Intendenten Looström, Bibliotekarien Beijer, Artisten Wallander och sekreteraren, som hade det direkta anordningsarbetet sig uppdraget. Med H. M. Konungens tillstånd lånades för ändamålet från Stockholms och Drottningholms slott ett större antal hithörande föremål. Det väsentligaste tillskottet erhölls emellertid från Rörstrands fabriks keramiska museum, som af disponenten Rob. Almström ställdes till disposition. Äfven Nordiska museets rika samlingar blefvo med dess Styrelses medgifvande anlitade. I öfrigt lämnades bidrag af ett tjugutal enskilda samlare, bland hvilka särskildt kommerserådet Friherre Hugo Rehinder bidrog med ej mindre än fyrtiosju nummer.

Samtliga utställda föremål uppgingo enl. den upprättade katalogen till 337 nummer, och voro dessa inom två stora grupper: Rörstrands resp. Mariebergs tillverkningar kronologiskt ordnade.

Utställningen, som hölls i föreningens egen lokal och öppnades den 17 Mars i närvaro af H. M. Konungen och ett antal särskildt inbjudna honoratiores, hölls öppen till midten af April och var under denna tid ganska talrikt besökt, samt blef af dagspressen synnerligen uppmärksammad.

Fritt tillträde hade lämnats åt lärjungarna af Tekniska skolans högre konstindustriella afdelning samt åt arbetare vid Rörstrands och Gustafsbergs porslinsfabriker.

Föreningens arbete för handtverksskicklighetens höjande i öfrigt har som vanligt omhänderhafts af dess första utskott, som för ändamålet fortsatt publicerandet af serien »Teckningar för handtverk och slöjd». Af denna serie har utgifvits bladet N:o 60: skåp efter original från 1600-talet i Nordiska museet i uppmätning och anordning af Gustaf Lindgren. Och har denna ritning kostnadsfritt utskickats till omkr. 2,000 snickare i alla delar af landet. Af samma serie har också publicerats bladen 61 och 62 utgörande ritningar till trähus för enklare bostad på landsbygden, komponerade af Axel Lindegren.

Dessa ritningar, som af Föreningen förvärfvades vid den under föregående år anordnade pristäflingen om förslag till enklare trähusbyggnader, utgöra det andra i ordningen af publicerade dylika förslag.

Då efterfrågan på dessa byggnadsritningar under året varit ojämförligt större än på några förut publicerade, har upplagan betydligt ökats och ha de utdelats till närmare 4,000 timmermän, byggnadssnickare och andra intresserade.

I sammanhang med utdelningen af dessa teckningar för handtverk och slöjd har under året upplagts nya adressförteckningar öfver sådana personer, som enligt publikationens plan skola af dem komma i åtnjutande. De hittills följda förteckningarna, som uppprättades på 1880-talet, ha visserligen under årens lopp alltjämt fullständigats genom inkomna efterfrågningar, men likväl efter så lång tid visat sig mindre tillförlitliga, så mycket mera som uppgifter för vissa landsändar redan från början varit bristfälliga.

De nya och fullständigare förteckningarna ha möjliggjorts genom tillmötesgående af Hushållningssällskapen i länen, hvilka på uppmaning från utskottet insändt adresslistor på handtverkare och slöjdidkare af olika slag. Ehuru dylika listor ännu ej hunnit inkomma från alla län, har dock antalet af dessa Föreningars klienter redan nu i högst väsentlig grad ökats och uppgår till närmare 7,000 namn.

Första utskottet har också granskat de från Kungl. Kommerskollegium remitterade reseberättelser af yrkesidkare, och ha de förtjänstfullaste af dessa blifvit befordrade till trycket i Föreningens »Meddelanden».

Föreningens andra utskott har fortfarande arbetat för konsthandtverkets höjande och förädling och har för detta ändamål — jämte anordnandet af den keramiska utställningen — verkställt åtskilliga beställningar och inköp för den sedvanliga årsutlottningen af mönstergilla konstslöjdföremål.

Denna utlottning ägde rum den 22 dec. och deltogo i densamma 436 lottägare. Vinsternas antal var 35, till ett sammanlagdt värde af 2,926 kronor.

De högsta vinsterna utgjordes af: skåp i valnöt, modern stil, komponeradt och utfördt af Sven Jesperson; kaffegarnityr af porslin, måladt af Helen Holck; soffa med väggbonad i broderi, komponerad af Beata Mårtenson, utförd af A.-B. Svensk konstslöjdutställning; gardindraperi i krabbasnår, komponeradt af Selma Giöbel; stol i ek med klädsel i gobelinsväfnad, komponerad af Alf Wallander, utförd af A.-B. Svensk konstslöjdutställning.

Bland öfriga vinster märktes: möbler från Nordiska kompaniet, silfverbägare från Karl Andersson; metallarbeten från A.-B. Herkules, Santessonska tenngjuteriet, Guldsmeds A.-B. samt af H. Lundstedt, Peggy Granström och G. Sandberg, keramiska arbeten från Rörstrands och Gustafsbergs fabriker; glas från Kosta; textilarbeten från A.-B. Svensk konstslöjdutställning och Föreningen för Svensk hemslöjd.

Ledamot, som erlagt den för deltagande i utlottningen bestämda tilläggsafgiften, har erhållit ett exemplar af Föreningens »Mönster för konstindustri och slöjd», hvilket planschverk nu i sin 30:de årgång innehållit sex blad i ljustryck och fotografi, framställande valda konstslöjdföremål från äldre och närvarande tid.

Föreningens Meddelanden hafva utgått i tvänne häften, innehållande uppsatser i tekniska och konstindustriella ämnen med illustrationar, smärre meddelanden, reseberättelser och matrikel öfver Föreningens ledamöter.

Under året ha i Föreningen hållits i allt 29 sammanträden; däraf kommo på Styrelsen 8, på första utskottet 2, på andra utskottet 5, på nämnden 1, på redaktionskommittén 1, på särskilda kommittéer 5 och på själfva föreningen 7.

Vid Föreningens allmänna sammanträden, som alltid varit talrikt besökta, ha följande föredrag hållits:

i Januari af Öfverläraren Frans Malmberg: »Några ord om gammal guldsmedskonst».

i Februari af Fröken Carin Wästberg: »Framtidsutsikter för svensk textilindustri».

i Mars af Amanuensen G. Upmark: »Svensk guldsmedskonst före 1759».

i April af Fröken Clara Hahr: »En engelsk konstslöjdutställning».

i Oktober af Amanuensen E. Folcker: »Vår konstindustri på Helsingborgsutställningen», hvarjämte af Professor G. Sellergren demonstrerats en ny uppfinning för textilindustrien.

i November af Amanuensen Ax. Nilsson: »En interiör ur svenskt handtverkslif på 1700-talet».

i December af Arkitekten R. Enblom: »Danska byggnader», hvarjämte Snickaremästaren H. Benckert demonstrerade en samling af honom utförda möbler.

De flesta af dessa föredrag ha illustrerats genom förevisande af skiopticonbilder, några genom större eller mindre samlingar af föremål, teckningar eller fotografier.

För de utställningar af hufvudsakligen nyare konstslöjdalster, som varit anordnade vid samtliga allmänna sammanträden, ha bidrag lämnats af Myrstedt & Stern, Nordiska kompaniet, Nordiska möblerings A.-B., A. Mattson, S. Jespersson, A. Müller med möbler, Rörstrands och Gustafsbergs fabriker med svensk samt A.-B. Hallins konsthandel med holländsk och dansk keramik, C. G. Hallberg, Carl Andersson och R. Carlman med guldsmedsarbeten, De förenade konstgjuterierna, Santessonska tenngjuteriet, A.-B. Herkules, M. Borgstedt & Thyra Key med metallslöjd, Kosta och Reymyre med glasarbeten, Handarbetets vänner, Föreningen för svensk

hemslöjd, A.-B. Svensk konstslöjdutställning, Fru Thyra Grafström med textilkonst, Gustava Meukow med läderplastik, A.-B. Kåbergs fabrik med papperstapeter, Fritzes K. Hofbokhandel med nyutkomna planschverk.

Till åtjnutande af understöd ur de under Styrelsens förvaltning stående Wallmarkska och Hamelmannska fonderna hade under året 6 ansökningar inlämnats och blefvo följande stipendier utdelade:

Af Wallmarkska räntemedlen:

Till Bildhuggarne Alb. Ahlberg, Joh. Björck och Aron Sandberg, Möbelsnickaren H. Meurling och Snickaren Gust. Nilsson hvardera ett hundra sextio kronor, samtliga för fortsättande af studier vid Tekniska skolan i Stockholm.

Af Hamelmannska räntemedlen:

Till Dekorationsmålaren Carl Axel Lindgren 250 kronor för att i utlandet vidare utbilda sig i sitt yrke.

Beträffande förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter får Styrelsen hänvisa till Herrar Revisorers däröfver afgifna berättelse.

Stockholm den 21 April 1904.

Å Svenska Slöjdföreningens Styrelses vägnar:

G. TAMM.

E. G. Folcker.

Revisionsberättelse för år 1903.

Utsedde till revisorer för år 1903 få undertecknade, efter genomläsandet af styrelsens protokoll och granskning af förvaltningsårets räkenskaper, meddela följande angående Föreningens ekonomiska ställning.

a) Svenska Slöjdföreningens egen kassa.

Debet.

Behållning från 1902:			
Kontant och deposita		228: 52	
Inventarier och möbler		3,918: 14	
Förlag: Handbok för val af maskiner och handverktyg samt om lim och limning		2,126: 01	6,272: 67
Inkomster:			
Statsanslag för år 1903:			
till teknisk-litterär verksamhet	2,000: —		
» yrkesskicklighetens utveckling och höjande	2,000: —	4,000: —	
Ledamöters årsafgifter 776 st à 5 kr.		3,880: —	
förutom de till fonderna gående afgifter (1 st. à 100 kr.) + returporto		—: 15	
Ledamöters afgifter för delaktighet i utlottning af slöjdalster, 436 st. à 10 kr.		4,360: —	
Allmänna fondens bidrag		2,057: 27	
Hyror		1,130: —	
Räntemedel		841: 38	
Försålda mönsteralbum genom 2:a Utskottet. Annonser i »Meddelanden» genom Red.-Kommittén		165: —	
Försålda exemplar af »Meddelanden»		184: 43	
1903 års Keramikutställnings inkomster		558: 45	17,176: 68
		Summa Kronor	23,449: 35

Kredit.

Utgifter:

För 1:a utskottet:

Fotografier, tryck och ritningar för utgifvande af »Handtverk och Slöjd»		190: —	
Distribution		186: —	376: —

För 2:a utskottet:

Inköp för utlottning af konstslöjdalster		2,684: —	
1903 års Mönsteralbum (1,500 ex., deraf 436 till fördelning)			
Tryckningskostnader	970: 75		
Konstritningar	100: —		
Redaktionsarvode	300: —		
Arvoden åt tjenstemän och betjäning	300: —		
Distribution af mönsteralbum	216: 08	1,886: 83	4,570: 83

För Redaktionskommittén:

För »Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1903» (1,500 ex.)		
Tryckningskostnader	1,650: —	
Författarehonorar	723: 35	
Redaktionsarvode	400: —	
Kliché	64: 80	
Distributionskostnader	45: 40	2,883: 55

Omkostnader för allmänna möten:

Honorar för 55 föredrag à 50 kr.	250: —	
Anordning, transporter, arbetshjelp	70: 75	
Skioptikon m. m.	89: 50	410: 25

Öfriga utgifter:

Kostnader för 1903 års Keramikutställning	1,187: 55	
Hyra för lokalen	2,500: —	
Reparationer och renhållning	154: 05	
Uppvärmning och ventilation, lyshållning m. m.	473: 96	
Löner och arvoden	2,300: —	
Uppbördsprovision	176: 45	
Porto, distribution	104: 74	
Extra tryck, skrifmateriel, bokbinderi m. m.	307: 95	
Annonser	236: 13	
Porto, bankfack, telefon, Assurans m. m.	489: 05	
Frakter, kalendrar o. tidningar, begrafningskrans, diverse	479: 96	
Div. utgifter	54: 25	
Transport Kr.	8,464: 09	8,240: 63

Transport Kr.	8,464: 09	8,240: 63
Minskning genom afskrifning å inventarier	203: 16	
» » » » Maskiner	12: 61	
» » försäljning af inventarier	55: —	
» » andra afskrifningar	3: 88	8,738: 74
Summa utgifter		16,979: 37
Behållning till 1904:		
Kontant, och upp- och afskrifning	166: 10	
Inventarier och möbler	3,859: 98	
Förlag af »Handbok för val af maskiner och handverktyg» och »Om limning och lödning, metallarbetens behandling och försköning	2,443: 90	6,469: 98
Summa Kronor		23,449: 35

b) Föreningens Allmänna Fond.

Debet.

Behållning från 1902		77,489: 24
Inkomster:		
Afgift för all framtid	100: —	
Räntemedel	3,128: 97	3,228: 97
Summa Kronor		80,718: 21

Kredit.

Utgifter:		
Bidrag till egen kassa	2,057: 27	
Pensionsafgift enl. Donationsbref	500: —	2,557: 27
Behållning till 1904		78,160: 94
Summa Kronor		80,718: 21

c) Wallmarkska Fonden.

Debet.

Behållning från 1902	20,773: 90
Inkomster:	
Räntemedel	879: 16
Summa Kronor	21,653: 06

Kredit.

Utgifter:

Utbetalda stipendier	800: —
Behållning till 1904	20,853: 06
Summa Kronor	21,653: 06

d) Hamelmannska Fonden.

Debet.

Behållning från 1902	11,540: 42
Inkomster:	
Räntemedel	516: 45
Summa Kronor	12,056: 87

Kredit.

Utgifter:

Utbetalda stipendier (ett stip. outtaget)	250: —
Behållning till 1904	11,806: 87
Summa Kronor	12.056: 87

e) Byggmästaren Joh. Andersons Fond.

Debet.

Behållning från 1902	60,010: 18
Inkomster:	
Räntemedel	2,932: 27
Summa Kronor	62,942: 45

Kredit.

Behållning till 1904 (stipendiutdelning då fonden uppnått 75,000)	62,942: 45
Summa Kronor	62,942: 45

Då föreningens räkenskaper fortfarande äro med stor noggrannhet och reda förda samt fullständigt verificerade jemväl medelst uppvisande af sparkasseböcker, för derå innestående belopp, samt föreningens öfriga

säkerhetshandlingar, hvilka förvaras i kassafack hos Stockholms Intecknings-garanti Aktiebolag, befunnits i behörigt skick, så att någon anmärkning ej emot förvaltningen förekommit, få revisorerna hemställa, att

Svenska Slöjdföreningen behagade bevilja styrelsen ansvarsfrihet för förvaltningen af föreningens ekonomiska angelägenheter under år 1903.

Stockholm den 9 april 1904.

Oscar Frölich. *J. Törnebladh.* *C. O. F. Widén.*

Thor Thorén.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1904.

II.

REDAKTÖR: E. G. FOLCKER.

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTR. A.-B.
1905.

TILL

SV. SLÖJDFÖRENINGENS LEDAMÖTER.

I anledning af oförutsedt dröjsmål med häftets importantaste bidrag, D:r G. Upmarks »Stockholms Guldsmedsämbete 1689—1759», hvilket också erfordrat ett flertal upprepade korrekturläsningar, har häftets utgifvande fördröjts. Då samtidigt härmed första häftet af Föreningens nya tidskrift föres genom pressen, vågar Red. hoppas på ledamöternas välvilliga öfverseende.

Stockholm 10 Jan. 1905.

REDAKTÖREN.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1904

II.

REDAKTÖR: E. G. FOLCKER.

STOCKHOLM
WILHELMSSONS BOKTRYCKERI A.-B.
1904.

INNEHÅLL

Sid.

Om hemslöjd.

Föredrag vid ungdomsmötet i Leksand sommaren 1904.

Af

Lilli Zickerman.

En vistelse i Leksand har i år fått ett ökadt intresse genom den hemslöjdutställning, som där ännu pågår och som anordnats i samband med det nu afslutade ungdomsmötet. Härigenom har ett sällsynt tillfälle beredts utomstående att få ett öfverskådligt begrepp om de olika dalasocknarnas uppfattningar och arbetssätt. *Den är i all sin enkelhet en mönsterutställning.* En hvar skall helt visst känna sig tacksam därför, och för egen del vill jag härigenom bringa ett tack till eder, som sändt edra fäderneärfda saker dit, och än mer till eder, som själfva arbetat så mycket nytt.

Det är i Dalarna, och för närvarande *endast* där, som ett så fullödigt resultat skall kunna åstadkommas genom endast folkslöjd, en *praktisk konstslöjd* i friska färger och fulländade mönster. Väl skulle Skåne och Blekinge kunna ordna en utställning, som i omfång och färgprakt stode jämbördig med eder, men blefve därför ej af liknande intresse, ty slöjden lefver ej i dessa provinser kvar som folkets egendom, som ännu användes för dagligt bruk, utan har återupptagits endast som ett medel till arbetsförtjänst. Hos Eder ingår den ännu i hemmets bestånd. Ni »dikta» själfva

edra mönster och sammansätta edra färger. Ni äro det enda folk i Sverige, som älskar edra förfäder högt nog för att *vilja* bibehålla deras vanor och bruk.

I denna vår ytliga och jäktande tid är detta ett drag af karaktersfasthet, som tillvinner eder andras aktning. Men om den tid kommer, då äfven Ni förakta och bortlägga edra ärfda minnen, bruk och seder, svika Ni eder själfva och besvika edert land.

Ni höra under denna utställning så många utrop af beundran, så mycket odeladt beröm, så mycket tanklöst smicker, som kan till slut förvilla äfven ett sundt omdöme. Ni läsa omnämnanden i tidningarna, som, huru välvilliga de varit och uppriktigt menats, dock förestafvats af ett första flyktigt intryck, bländadt af färgrikedomen i edra väfnader och finheten i edra broderier och spetsar. Jag också har läst dem och lyssnat till främlingarnas utrop, men, opartisk som jag stod, kunde jag annorlunda än Ni själfva granska värdet af dem.

Hvem var det, som beundran gällde? I främsta rummet ej eder, I nu lefvande och arbetande, utan edra gamla, edra mödrar och mormödrar och långt tillbaka i tiden hänsofna förfäder. Deras arbeten var det, som togo priset, dessa, hos hvilka den ursprungliga dalasmaken tydligast framträdde med sitt friska färgsinne sitt praktiska förstånd på kvaliteten i väfnaderna, sitt beundransvärda formsinne för mönstren, helst hvitbroderiernas, spetsarnas och bandens, och framför allt sitt tålamod vid och kärlek till själfva arbetet.

Jag vet — och I veten det själfva — att Ni höllo på att följa med strömmen af den ytlighet, som gifvet prägeln åt vår tid, att Ni läto locka eder af det godtköpsprål, som fabrikerna söka att förvilla med, att ni kastade undan, sålde, ja, rent af väfde trasmattor af dessa gedigna, små konstverk, som Ni fått i arf, att Ni nära nog föraktade att bibehålla konsten att tillverka dem. *Det yngre släktet bör framför allt vara medvetet härom.* Det framgår äfven tydligt af utställningen, att en lucka finnes i hemslöjdens lifaktighet, ty vissa grenar af den saknas från de 3 sista 10-talen

af förra århundradet. Det är »kvalar», halskläden och spetsar. Det är det finaste, som först fått vika. Det var tålamodet och den allt öfvervinnande segheten, som höllo på att öfvergifva eder. Till och med i väfnaderna skönjes detta, då Ni, för att tillverka edra vepor på ett lättvindigare sätt, läto *läskrusveporna* delvis undantränga de präktigare *linningsveporna,* hvilka senare de förra hvarken i gedigenhet eller skönhet knnna uppnå.

Detta var början till ett förfall. Men så starkt var dock det gamla rotadt, att vankelmodet blef endast öfvergående. Och med Målar Brita, Niss Brita och flere andra, hvars svenska sinnen icke tilläto det ursprungliga tålamodet och skönhetsomvårdnaden att tryta, hafva vi dalaslöjden åter uppe med sina broderier och spetsar. Dessa gå nu i främsta ledet för den yngre flock, som följer dem efter. Om en ny utställning några år härefter öppnas i Dalarna, böra icke ens de gamlas arbeten *behöfva* anlitas för att fylla upp hvarken utrymme eller intresse, göres blott vår tids arbete lika gediget som den gångnas, *ty detta är, jag måste upprepa det ännu en gång, så helgjutet, att det ej kan öfverträffas, endast uppnås, och härpå bören I, dalafolk, sätta eder stolthet.*

Ni frågar väl då: På hvad sätt är vår slöjd underlägsen de gamlas? Hur arbeta vi? *Hur se vi,* då vi låna gamla vepor, band, halskläden och kvalar, väfva och sy af dessa och ändock få våra underlägsna? Vi skaffa oss det »grannaste» (finaste) garn och de friskaste färger och finna efter vår uppfattning vårt bättre och ändock föredraga främlingar de gamlas arbete.

Därför att materialet är ej ens hufvudsaken i ett sådant arbete som edert. Ni nedlägga icke i samma grad som de gamla edert *intresse* på det, *älska ej* som edra förfäder älskade *arbetet,* och därför helt naturligt lyckas Ni ej med det så som de. Man, skönjer sinnets frånvaro i edert arbete, som är mer mekaniskt. *Ni* vilja ha saken färdig fortast möjligt; *de* ville framför allt ha sin så god som möjligt.

Dessutom ligger ock ett fel i edert material, i edert just *för* »granna» garn.

Låt oss tillsammans genomgå utställningen, och Ni skola bättre fatta hvad jag menar. Vi börja då med veporna.

Det mest tilltalande i de gamla linningsveporna var det att *mönstrets storlek* och *garnets groflek stämde öfverens.* Garnet i dessa är mycket groft spunnet, och på de äldsta är det hvita icke bomulls- utan linnegarn. I den »uppknytning» och »smöjning», som Ni använda, kan ju endast framkomma helt små mönster och stjärnor, ränder och rutor. Men i ett föremål så stort som en vepa, den man bör kunna se från hela rummet, får mönstret icke vara till den grad litet, att man måste träda alldeles intill den eller hålla den i handen, för att dess teckning skall framstå tydlig. Detta förstodo de gamla och beräknade sitt garn därefter, lagom groft för att mönstren skulle framträda klart. Ni däremot, med samma rikedom i mönstren, väfva med ett så grant garn, att veporna på något afstånd synas nästan enfärgade eller randiga. Först då man kommer dem nära, upptäcker man ett mönster. Det var dock på detta, som Ni nedlagt edert mesta arbete och som på så sätt blir till ringa nytta och glädje.

En annan olägenhet af detta alltför granna garn är att trådarna tränga sig emellan hvarandra och därigenom, synnerligen det hvita, genomlyses af underliggande, annorlunda färgade trådar och får en oberäknad skiftning af deras färg, som tillintetgör först och främst det hvitas verkan.

Genom det granna inslagsgarnet och lösa bomullsgarnet till varp få dessutom de nya veporna antingen en otreflig löshet i väfven eller, om de väfvas tätt och fast, en alldeles onödig garnåtgång och tidsspillan, som kunde undvikas genom användning af gröfre garn.

Hvad vepornas färger beträffa, vet jag, att ni ej förstå mig, då jag säger, att de nya färgerna äro för bjärta. Ni vilja ha *friska färger,* det vill äfven jag, men många af de »påsfärger» ni själfva färga med eller de anilinfärgade garn, Ni köpa hos handelsmannen, *kunna icke längre kallas friska,* då de kommit upp till skrikande. Några enskilda af dem äro vackra och bäst det klart

röda, som Ni använda, men sällan däremot det gula, gröna eller blå. Det Ni kalla blått, men jag kallar gredelint, är afskyvärdt.

Jag kan nu icke skriftligen förklara något sådant för eder, men jag kan däremot förklara, hvarför de gamlas färgsammansättningar sällan eller aldrig misslyckades: *de färgade sina garner med växtfärger och dessa äro i sig själfva mildare än anilinfärgerna, stämma därför lättare öfverens och äro dessutom fåtaligare och därför enklare att sammansätta till helhetsverkan.*

Just därför att de nya färgerna, som erbjudas eder, äro så omväxlande, kan jag godt förstå, att detta frestar eder att försöka andra sammansättningar än de vanliga, och intet ondt ligger däruti, tvärtom, endast att någon förutsättning finnes för att lyckas. *Man lyckas sällan af en slump.* Den, som vill bryta nya vägar, får icke sakna hvarken en begåfning eller på flit och ihärdighet grundad utveckling, ty »diktningen» är ett »skirt» (ömtåligt) område att beträda, där dumdristigheten icke nog kan brännmärkas.

Så har jag hos eder sett väfnader, sammansatta af mörkt, rödbrunt, rosenrödt, klarblått och gräsgrönt, som ingalunda frestade mig att äga. Rättvik bjuder ofta på denna färgsammansättning Hellre än att till den grad misslyckas och om Ni vilja bibehålla utomståendes intressen för er slöjd och sälja den, som ni ju vilja i våra dagar, böra Ni följa de äldres exempel och lägga band på stundens nycker, där de icke uppbäras af någon allvarligare förmåga.

Färgen, såsom Ni kunde behandlat den, har synbarligen blifvit er öfvermäktig. Upptaga ni i stället färgningen med växtämnen, undvika Ni själfmant dessa färgdisharmonier.

Få om ens någon af eder minnes dem väl nu; men därför är ej konsten utdöd. Finnas bland eder några, som ånyo vilja samla löf, mossor och jord för att själfva färga edert garn, lofvar jag att anordna så, att Ni då kunna få lära växtfärgning.

Bättre än färgerna lyckas eder mönstren, och på att uppdela och omväxla dem böra Ni använda all er fantasi i öfverensstämmelse med edra ärfda traditioner.

Använda Ni slutligen halfblekt linne i stället för det tarfliga

bomullsgarnet till inslag i mönstret, blefve edra vepor åter fulländade.

Låt oss nu öfvergå till dräkterna.

Icke kan edra spetsar väcka samma intresse som de gamlas (från denna regel undantager jag Mockfjärd). I Leksand finnes blott 3 som knyppla, och det kan icke inge föreställningen om att spetsknypplingen fortlefver i Dalarna, utan att den för en tynande tillvaro. De spetsar, Niss-Brita och Kaj-Anna utställde, voro visserligen till alla delar jämngoda med de gamlas och väckte äfven ett berättigadt uppseende, men blott så mycket mera önskligt vore därför, att de ville lära de unga i sina byar att också knyppla och såmedelst låta minnet af sig själfva och Leksands knypplingskonst gå till eftervärlden.

Då det gällde de hvita halsklädena, måste uteslutande *de gamla* tagas fram. Ej ett enda nytt såg jag. Jag vet ej ens, om ni yngre numera använda dem. Och dock äro dessa kläden ett af eder dräkts vackraste plagg. De enkla täta banden, som uppdela mönstren, de fina bottnarna och stjärnorna, som fylla ytorna, hålsömmarna, som kanta bårderna, och utanför detta spetsar i samma mönster som broderiets, allt är så konstnärligt uppfattadt och genomfördt, att det är med verklig vördnad man betraktar det och tänker med vemod på, att något sådant skulle vara på väg att komma ur bruk.

Bland kvalar och »svartstickkläden» kunna vi däremot åter jämföra den gamla och den nya tiden; ty dessa dräktdelar ha lefvat upp, jag tror, tack vare Målar Brita, som på nytt lärt ut konsten. Ännu för några år sedan var den ganska sällsynt. Hennes arbeten äro också bland de bästa. Också har hon själf väft sitt tyg för att få detta "jämnt" och sparar ej på tålamodet.

Det är dock äfven här mycket, som icke håller måttet mot det gamla. Öfver lag är tyget för groft. Mönstren blifva därigenom mindre rika och bottnarna för glesa. Det smakar maskinbroderi och det är gärna det *sämsta* man kan säga om ett *handarbete,* hvarpå man nedlagt både tid och omsorg. Det är ej nog

att vara, det bör äfven *synas, att det är utarbetadt för hand* så som *ej* en maskin *kan* arbeta, och genom skillnaden betinga sig det värde, som det då äfven äger.

»Svartstickklädena» äro utan gensägelse goda. Men det är tvenne ting, jag skulle vilja påpeka hos de *nya.* Mönstren äro i allmänhet för stora och verka tungt och ännu mer, då de lätta ränderna och stjärnorna af korsstygn, som komma lätta och fina på de gamla, ofta hos de nya ersättas af täta i plattsöm sydda stjärnor och punkter. Det andra är att halfva korsstygn, som bilda krokar utgående från stjärnor och blommor, *ej* förekomma på gamla *svenska* allmogebroderier, men däremot på *tyska, ryska* och *ungerska* m. fl., hvarifrån de genom *mönstertidningarna* införts, *men aldrig borde upptagas* och *användas hos oss.* Se på ett gammalt »svartstickkläde», äldre än 60- och 70-talet och Ni finna dem *ej* på ett enda.

Skillnaden mellan förr och nu i banden behöfver jag icke ens påpeka. *Edra äro bredare, det är sant, men huru betydligt mera fattiga i mönstren.* Ni hafva två, högst tre, mönster, som Ni växla om med i hvarje band, då däremot de gamla hade en *oändlighet.* Finna Ni ej själfva en verklig njutning i att taga ett gammalt »hattband» i eder hand och följa det *uppmärksamt* igenom och *aldrig* möta tvenne mönster lika? Förvånas Ni ej öfver en fantasi, som aldrig tröt hos dem, som arbetat på ett så outtröttligt sätt? Och anen I ej, hur kär den arbetande haft *själfva sin sysselsättning,* då med hvarje tråd hon inslog, tankarna växte och växlade under hela dess fortgång?

Så är det, som ett arbete skall arbetas. Då är det som äfven det enklaste blir ett nöje. Hela vår karakter och lifsuppfattning ger intryck åt ett sådant arbete, där människan ger sig själf sådan hon är, *omsorgsfull* och *fantasirik* eller *intresselös* och *maskinmässig.*

Vårt *arbete* förråder mer än våra ord vår verkliga karakter. Orden bedraga ofta, men vårt arbete talar alltid sanning.

Mönstren på öfverdel, lif och förkläde växla för hvarje år

och kunna vara mer och mindre vackra allt efter hvars och ens personliga smak. De äro ock lika intresseväckande och i kvaliteten lika goda som de gamlas voro. Blott inga för det hela främmande färger blanda sig in, som störa dräktens helhetsverkan, är det just så med ett personligt intresse och en verksam fantasi Ni böra arbeta. Däri ligger lifskraften.

Och slutligen dräkten i dess helhet.

För några år sedan förvånade jag mig öfver, hur föga värde Ni satte på eder vackra dräkt att döma af det främmande Ni lät komma in däri, och hvilket tydde på, att Ni ej själfva sågo skönheten i dräkten. På vackra, röda ylleförkläden buros virkade spetsar — bomullsspetsar på tjocka ylleväfnader — *en i allo simpel sammansättning.* Jag såg Rättviks-breddor på Leksands-dräkten — ett *formligt barbari* och hvilkas färger icke alls stämde öfverens. Andra buro skånska, mycket fula förkläden, andra åter kjollinningar med Floda-broderi.

Jag kunde icke fatta, att Ni icke kände detta som en förnärmelse mot edra minnen och de förfäder, som förstått att göra sig en dräkt, där hvarje småsak nått upp till en sannskyldig klenod i en högtidsskrud. Ni måste dock till slut insett det själfva, ty denna gång, jag nu var hos eder, såg jag blott en med spets på förklädet och en med Floda-broderi på linningen. Trots jag ej är dalabarn, fyllde det mig med glädje, icke minst därför, att det ger ett hopp om, att edert medfödda, sunda, lugna förstånd och färgsinne åter skall göra sig gällande i edra arbeten.

Ja, Leksands-slöjden var mest representerad på utställningen och det kanske förefaller, som det endast vore denna jag här velat tala om, men så är icke fallet; ty hvad jag här sagt gäller *alla* socknarna. Alla ha de samma fel och samma förtjänster. Öfverallt har den nya slöjden sjunkit i jämförelse med den gamla, och öfver allt böra därför de yngre opartiskt pröfva, huru mycket de i verkligheten äga rätt till främlingarnas erkännande och beundran, och huru mycket af detta I bören tillerkänna och afstå åt de gamla och efterlikna för att uppnå, hvad Ni nu synes mången vara, men icke längre äro i dessa edra handaslöjder.

Ett folk, som lefver så på fädrens storhet, att det tror sig själf stort *utan fortsatt ansträngning och utveckling*, går under snart nog; och främlingsströmmens falska måttstock bidrager härtill. Ni gjorde klokast i att skjuta den åt sidan och vara eder själfva, som Ni voro, innan främlingarna funno sin väg till eder.

En tillförlitlig måttstock finner man i utställningen på kvinnoslöjd.

Männens finner man ej där, knappast i hemmen. Hafven I någon manlig slöjd i Dalarna, som tål jämförelse med de gamles? Hafven I möbler, som i själfva slöjdat? Hafven I husgeråd och redskap, som Ni själfva snidat och prydt?

Med undantag af Rättvik, hafven I ens några unga masar kvar, som likt kullorna hålla fädrens dräkt i helgd och deras säregna, fina prägel på hem och härd?

Akta männen ens sina hustrurs och systrars hemväfda vadmal eller sina egna händers verk, då de föredraga köpkläder af godtköpssort och fula, stillösa fabriksmöbler i sina stugor? Det ser ej så ut.

Jag vet dock bättre än mången annan, att Ni dalfolk kunna slöjda edert bohag. Och då *andra* värdera och använda det, öfver hela Sverige, hvarför skulle icke Ni själfva sätta värde därpå och *använda det?*

Er tid kommer nog äfven, det tror jag fullt och fast, då också Ni vakna till en annan syn på förhållandena, och edra förfäders föredömen hos sina afkomlingar skola väcka längtan efter en personligare prägel på hem och bohag än köpgods och fabriksvaror skänka, och en sysselsättning på lediga stunder, i hvilken Ni kunde låta egna uppfattningar och kraf på skönhet göra sig gällande.

Vi hade då att emotse en återuppblomstring af den slocknande manliga dalaslöjden på traditionell, gedigen grund af genomgripande intresse för hela vår nation.

Tänken härpå själfva, I dalamän!

En slöjdutställning hos eder skulle säkerligen då ej mera

bära en så genomgående *kvinnlig* prägel, som denna har, eller i möbelväg endast några få till afsalu, utan praktpjäser från edra egna hem, typiska för edert eget lif, eder uppfattning och edra behof, en egendomlighet i möbelstil med verklig mening i.

Ty eder slöjd var ej en ytlig bild af skönhet. Jag ser i den eder hela folkkarakter i dess finaste läggning, hur sedan långa tider tillbaka framträder däri ert tålamod, er idoghet, ert skönhetssinne, som trots barkbröd och köld haft håg för och behof af att förhöja hemmet och sin egen varelse genom konstmässighet och därigenom ersätta hvad tillvaron vägrat, men ett tankfullt sinne icke helt kunnat undvara af förfining. Jag ser en svunnen skönhetstid, som bleknat, men nu åter vill slå ut; och om jag härvid i min kritik försmår alla de granna ord Ni funnit öfvernog hos andra, är det därför, att jag personligen tager del i denna eder allvarsamma sträfvan och ej vill rosa en ensam utställning, utan tala ord, som kunna gagna eder vid bedömandet af denna utställning och sedan vid edert arbete.

Förstå mig därför rätt. Och förstå i grunden värdet af det motto, som satts öfver eder utställning:

»För *nya* behof, dem framsteg föda,
Ej *gammal* form och skönhet döda!»

Spetsutställningen i Stockholm 1904.

Af

Ingeborg Petrelli, f. Eketrä.

Rätt länge hade planer på en utställning af äldre spetsar varit på tal inom styrelsen för Föreningen för svensk hemslöjd, då densamma i januari detta år beslöt att däraf göra en verklighet. Sedan Hennes Maj:t Drottningen nådigst behagat åtaga sig beskyddet däraf och Svenska Slöjdföreningen välvilligt ställt sin lokal till föreningens förfogande, kunde styrelsen i februari månad utfärda inbjudningar till deltagande i denna utställning.

Dessa inbjudningar möttes af varmt intresse. H. M:t Drottningen upplät nådigst för styrelsen sina rika samlingar att därur efter behag göra urval. Spetsar lämnades vidare af D. D. K. K. H. H. Hertiginnorna af Västergötland och Dalarna samt Kronprinsessan af Danmark, kungl. Lifrustkammaren, Nordiska museet, Handarbetets Vänner, Nordiska kompaniets antikafdelning samt Ulriksdals slott, och slutligen ställde med älskvärd beredvillighet en mängd damer sina enskilda samlingar till förfogande. På detta sätt erhölls en rik samling af spetsar från skilda tidehvarf och skolor, uppgående till ej mindre än 1,435 nummer och representerande ett uppskattadt värde af nära 250,000 kronor.

Den 18 april kunde utställningen öppnas och fortgick sedan till den 7 maj. I början fåtaligt besökt — en sak, som väl ådagaade behöfligheten af densamma för att öppna allmänhetens ögon

för denna vackra konst — vann den efter hand mera uppmärksamhet.

Under densamma voro från våra tre förnämsta knypplingsområden, Vadstenatrakten, Dalarna och Skåne representanter inbjudna, som sutto och knypplade på utställningslokalen för att gifva de besökande äfven en bild af det för hvarje ort karakteristiska i tillverkningssättet.

Då man trott, att det skulle vara af intresse för läsaren att erhålla någon uppfattning af de vackra spetsar, som finnas i

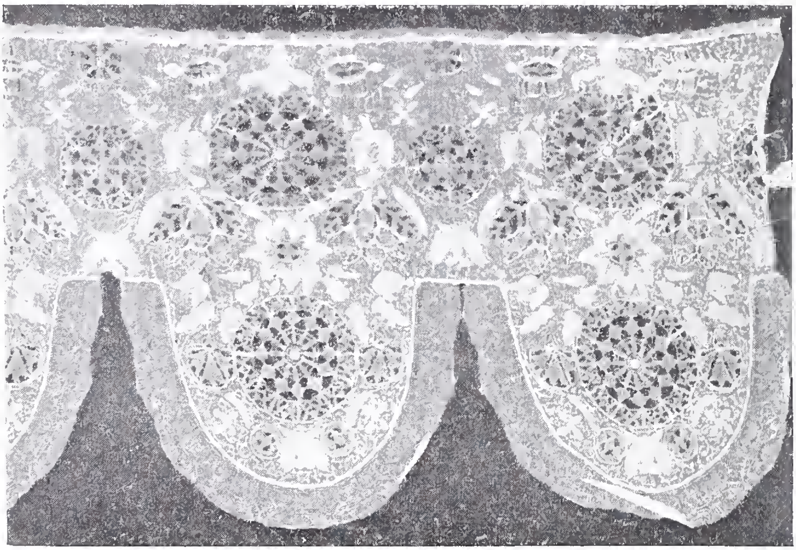

Fig. 1. Reticella.

vårt land, har ur det rika bildgalleri, som utställningen erbjöd, några nummer, karakteristiska för olika tider, blifvit utvalda, hvilka vi här gå att med några korta ord presentera.

Såsom *förelöpare* till de verkliga spetsarna kan man anse de s. k. nätarbetena, reticella, på 1400-talet, hvilka framställdes därigenom, att man ur lärft utdrog ett antal trådar i olika riktningar och sedan medelst nål och tråd sammanfogade de kvarsittande till ett nät, på hvilket därefter mönstret utfördes. Dessa

mönster framställa stjärnor och rätliniga geometriska figurer, men äro i allmänhet något stela, hvilket ju ej är underligt, då de bero af det såsom underlag tjänande nätet.* Först efter det man frigjort sig från detta lärftsunderlag, kan man emellertid tala om verkliga spetsar. Dessa kunna vara antingen sydda eller knypplade

I.

De äldsta **sydda** spetsarna anses stamma från Italien, och uti detta land var under förra hälften af 1500-talet Venedig den ort, hvarest spetsbroderiet stod i sin skönaste blomstring. Det

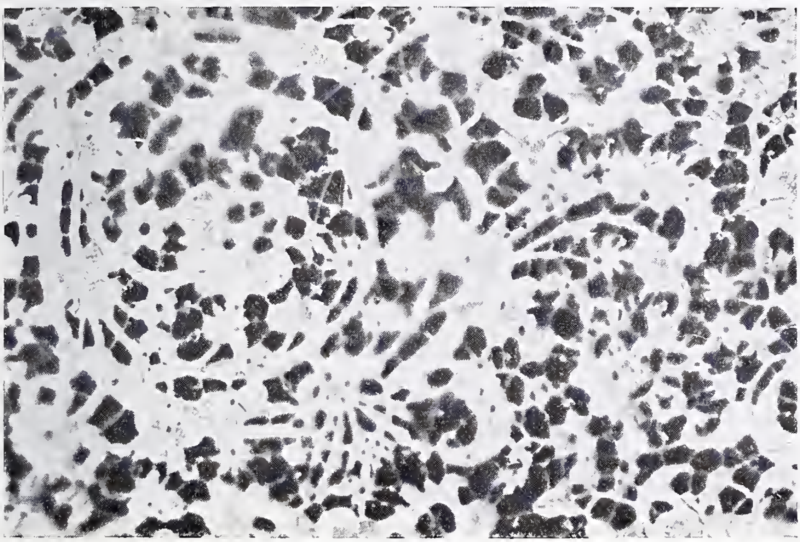

Fig. 2. Points plats.

var därstädes en lika omtyckt sysselsättning bland de fattiga för förtjänstens skull som bland de eleganta damerna såsom tidsfördrif, och äfven inom de andliga samfunden, i klostren, fann spetsbroderiet skickliga och nitiska utöfvarinnor. På de *venetianska*

* Å den bifogade fig. 1 är reticellan omgifven af en knypplad spets.

spetsarna, points de Venise, utgjordes mönstret af blommor och bladverk i eleganta slingringar, i början sammanfogade tätt till hvarandra, senare mera åtskilda och förenade genom stafvar af langetter. De särskiljas i tvenne hufvudslag. Det ena benämnes *points plats,* fig. 2, och kännetecknas däraf, att ofvanpå mönstrets konturer icke några särskilda konturtrådar äro anbragta. Det andra kallas *points en relief* eller *gros points de Venise,* och igen-

Fig. 3. Gros points de Venice.

kännas på sina kraftiga konturer, hvilka utgöras af tjocka, mångdubbla trådar, som äro tätt langetterade och ofta försedda med picoter,* fig 3. De venetianska spetsarna vunno stor utbredning inom Europa, särskildt i Frankrike.

I norden hade äfven, fastän senare än i Venedig, uppstått en

---

* Små öglor af tråd, vanligen på regelbundet afstånd från hvarandra.

industri af sydda spetsar. Det var i hertigdömet Brabant och grefskapet Flandern, och dessa spetsar kallas efter hufvudsorten *point de Bruxelles*, fig 4. De funno sin afsättning hufvudsakligen i England. På 1600-talet sökte man i sistnämnda land stäfja den kringgripande lyxen af deras användning först genom införselförbud och sedan genom införskrifning af arbeterskor från Brabant för att grundlägga en inhemsk spetsindustri, men i båda fallen utan framgång, ty smaken för spetsar höll i sig och de engelska

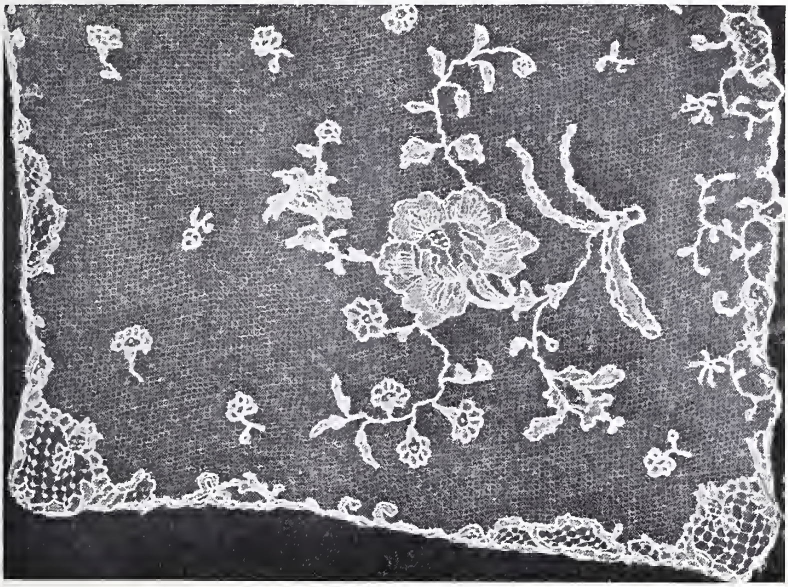

Fig. 4. Points de Bruxelles.

spetsarna blefvo af sämre kvalitet. Köpmännen löste nu frågan på ett ganska enkelt sätt. De insmugglade de begärliga brysselspetsarna och sålde dem sedan under namn af *points d'Angleterre,* ej underligt därför, om dessa spetssorter äro hvarandra lika.

På 1700-talet erhöllo brysselspetsarna en i viss mån förändrad karaktär, i det att efter tidens rådande smak för det lätta och luftiga de fina quipurebottnarna utbyttes mot sådana af tyll.*

---

* Jämför sid 33.

Vi hafva nämnt, att de venetianska spetsarna vunno stor utbredning i Frankrike. De användes där ej blott i betydlig mängd till klädedräkter, så väl herrarnes som damernas — den kände hofmannen Cinq Mars, som dog 1642, berättas sålunda ha lämnat efter sig ej mindre än 300 garnityrer kragar och manschetter med dyrbara spetsar — utan äfven å möbler, ja till och med på vagnar. Franska regeringen sökte under Ludvig XIII hejda lyxen genom utfärdande af förbud mot bruket af spetsar, men utan framgång. Ludvig XIV:s minister Colbert valde en klokare väg. Inom Frank-

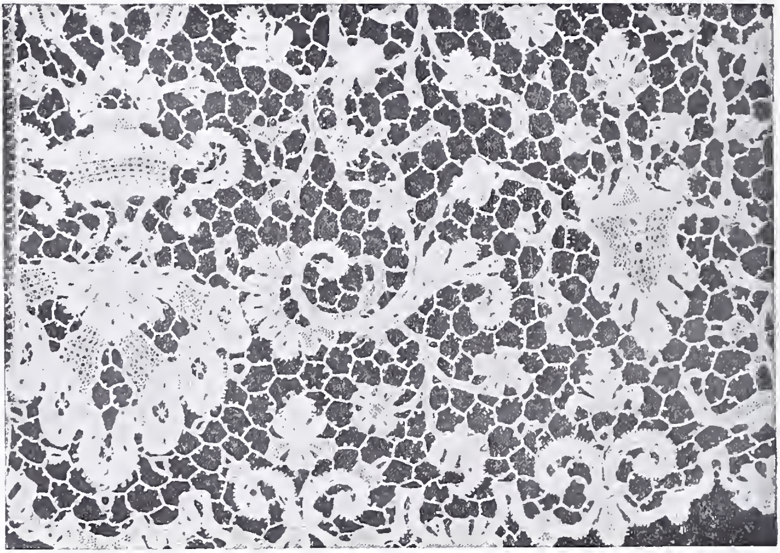

Fig. 5. Points de France.

rike förefanns redan i vissa orter, särskilt på gränsen mot Flandern, en spetstillverkning. Colbert utverkade nu åt ett enskildt sällskap fördelaktiga privilegier och statsunderstöd i och för denna spetsindustris höjande, och sällskapet inkallade skickliga arbeterskor från Venedig, hvilka bosatte sig i de nejder, där en spetstillverkning redan fanns. Den inhemska industrien fick härigenom en kraftig lyftning i konstnärligt hänseende. Den franska smaken gjorde sig gällande och utvecklade vidare de intryck den

mottagit, och snart öfverträffade den franska spetsindustrien, de djärfvaste förhoppningar man knutit vid densamma både med hänsyn till präktiga mönster och med hänsyn till försäljning Tillverkningen steg i värde till flere millioner kronor årligen. De *franska spetsarna, points de France,* utfördes till en början efter italienska förebilder, men utvecklades snart till en egen art, kännetecknad af mera afvägd ornamentering, ett slags idealiserad arkitektur, som är lika åt båda sidorna kring ett symboliskt midtparti (figurer, tempel, urnor, vapen o. s. v.) fig. 5. Kom så revolutionen och med den riktades ett dråpslag mot spetsindustrien. Handeln

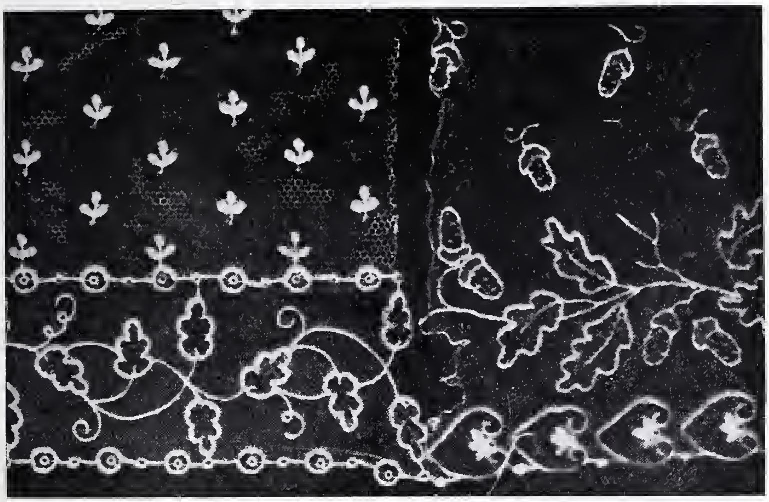

Fig. 6. Points d'Alencon.

därmed försvann och tillverkningen nära nog dog ut. När förhållandena åter blifvit stadgade under Napoleons kraftiga styrelse, önskade kejsaren, att spetsindustrien, som varit en sådan källa till inkomst för landet, åter måtte komma till heder och lämnade därför densamma sitt stöd. I de gamla spetsindustriorterna, såsom i *Alençon* och i *Argentan* uppväxte nu på nytt en industri, men denna fick ett helt annat skaplynne än den gamla. Hade de äldre franska spetsarna tagit intryck från Venedig, togo de moderna intryck från Bryssel, och i dem utgöres botten af tyll.

Alençon-spetsarna, points d'Alençon, fig. 6, förete sålunda små blomstermotiv, strödda öfver en fin-maskig botten, endast i kanten försedd med några rankmönster med fyllnadsbottnar, allt sydt med

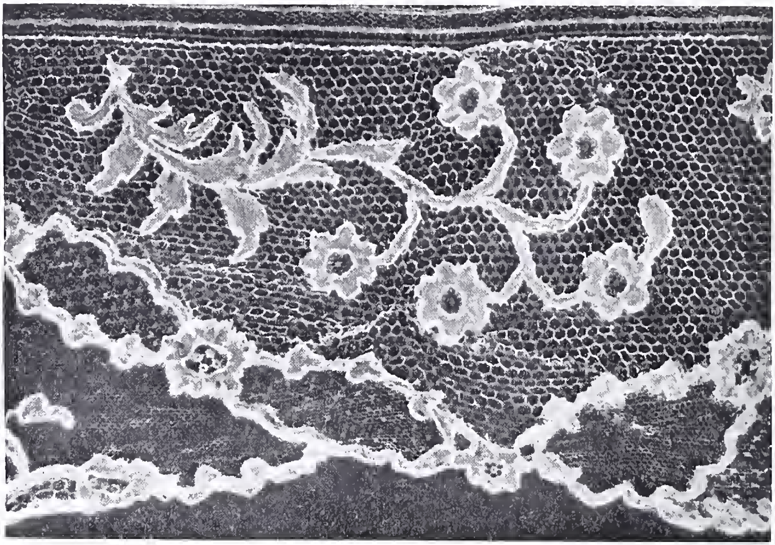

Fig. 7. Points d'Argentan.

den finaste linnetråd. Spetsarna voro från *Argentan, points d'Argentan,* fig. 7, likna rätt mycket de förra, men hafva en gröfre tyllbotten, där hvarje maska är kringsydd med langett.

II.

Man tvistar om, hvar knypplingskonsten uppfunnits. I Belgien vill man tillägga äran därför åt Flandern, i Italien söker man göra gällande, att den tillkommer norra Italien. På båda ställena knypplades spetsar redan tidigt, ehuru de knypplade spetsarna framträda något senare än de sydda. Man torde kunna säga, att hvad Italien angår, har tillverkningen af sydda spetsar försteget framför tillverkningen af knypplade, i Flandern var däremot förhållandet tvärtom.

De äldsta **knypplade** spetsarna kallas *Guipures*, fig. 8. Detta namn bör gifvas åt alla spetsar med stora, oregelbundna mellanrum. Trådarna flätas och korsa hvarandra och bilda på detta sätt enkla, geometriska mönster med skarpa eller rundade uddar. De äldsta guipurerna likna de sydda reticellaspetsarna, beroende på att de knypplades efter samma mönster som dessa.

På 1500-talet tillverkades knypplade guipurespetsar, förutom i Italien och Nederländerna äfven i Spanien och Tyskland. I Italien var det isynnerhet i Milano och Genua, som spetsknypplingen

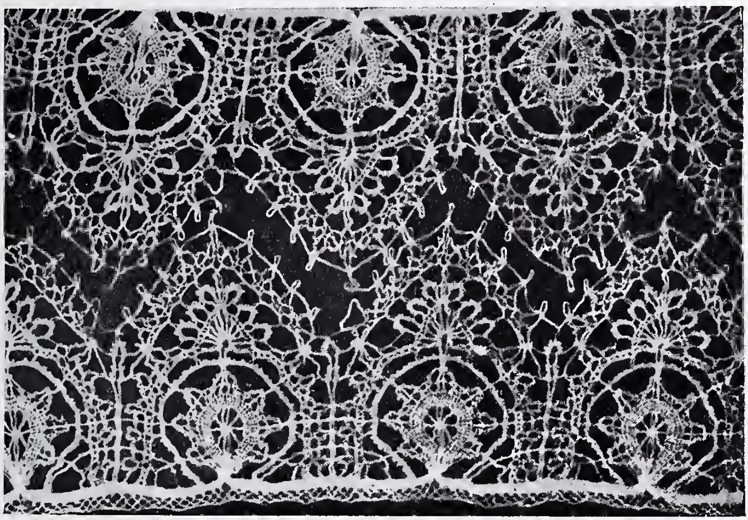

Fig. 8. Guipure.

nådde betydenhet. *Points de Milan* sökte i knyppling återgifva mönsterna från de ståtliga, venetianska points plats. Blomsterornamenten voro utan relief och utförda med täta »linneslag» (likt väfnad) med hål och bottnar för att lätta upp. Bottnen bestod till en början af flätade stafvar, men sedan det på 1700-talet blifvit modernt att förse spetsar med nät- (»tyll-») botten, gjordes botten i de milanesiska spetsarna af knypplade, regelbundna maskor, fig. 9.

De *genuesiska spetsarna* förete två olika typer. Den äldre

utgjordes af stora uddar med geometriska mönster, cirklar med däri inskrifna stjärnor, eller med vågiga band, elipser m. m. Som botten icke förekommer, höra de till guipurerna och kallas därför formerna öfvergifvits, och en gles nätbotten införts. Fig. 10 företer *guipures de Gênes.* Något prof å dessa förekom icke å spets-

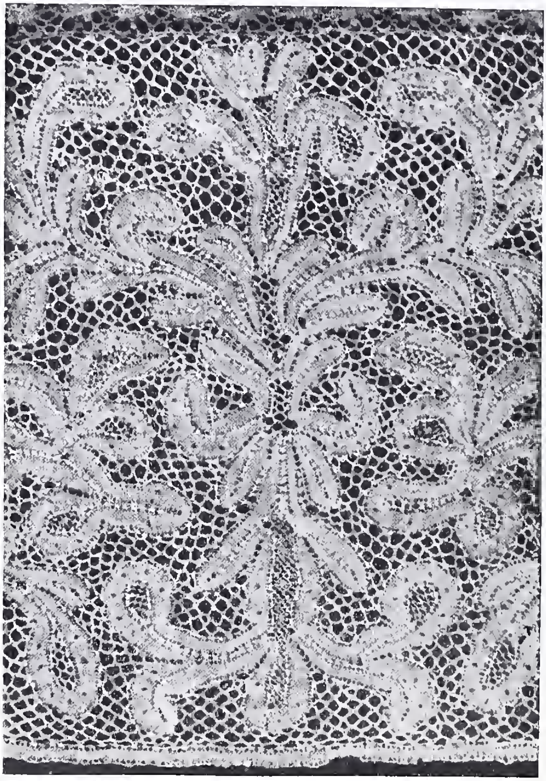

Fig. 9. Milan.

utställningen. I de yngre genuesiska spetsarna ha de geometriska prof på *points de Gênes.*

Om än äran af uppfinningen af knypplade spetsar kan bestridas Flandern, så måste dock åt dessa nejder rättvisligen tilläggas hedern att hafva åt de knypplade spetsarna gifvit den rikaste utvecklingen och bragt dem upp till stor skönhet. Härtill bidrog nog det utmärkta trådmaterialet, som framställdes af Nederländernas

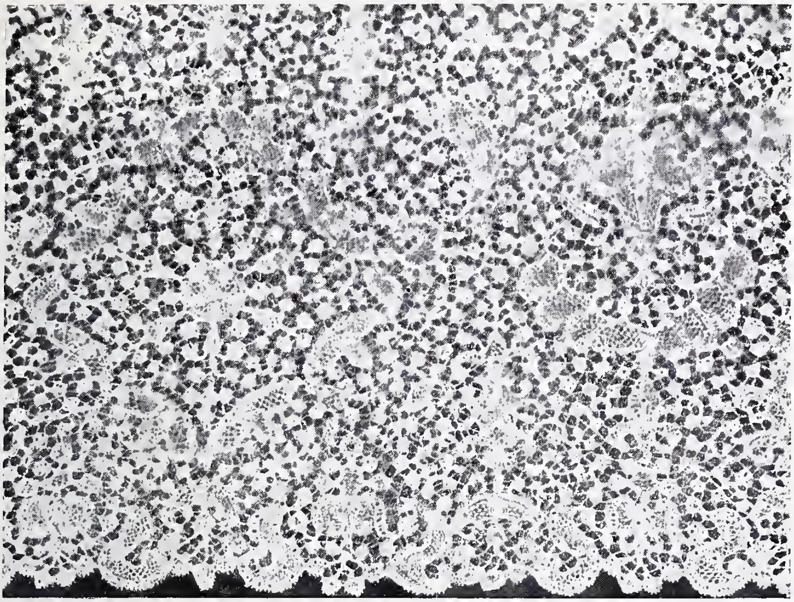

Fig. 10. Gênes.

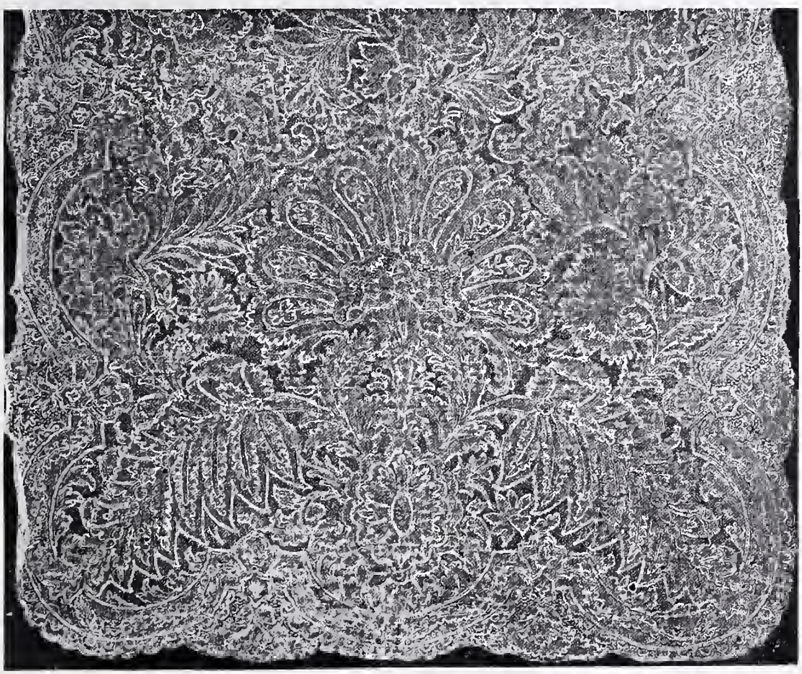

Fig. 11. Brabant.

ypperliga lin. Guipuren undanträngdes snart af täta, tunga mönster bildande liksom band, böjda i ornament.* Efter hand fingo mönstren

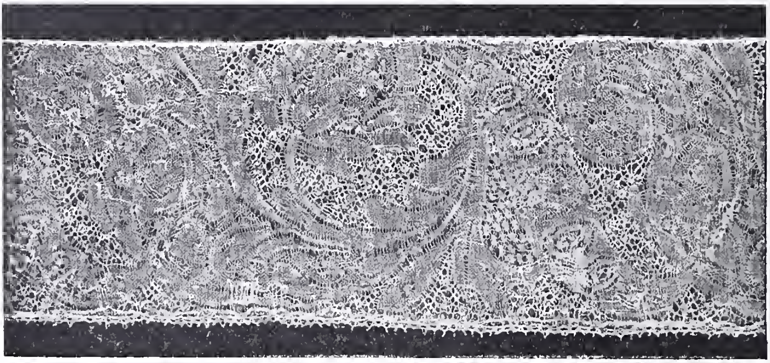

Fig. 12. Binche.

mera omväxling. Man fann på att göra en jämn nätbotten, som liknar, men ej är tyll, och mot denna framträder själfva mönstret,

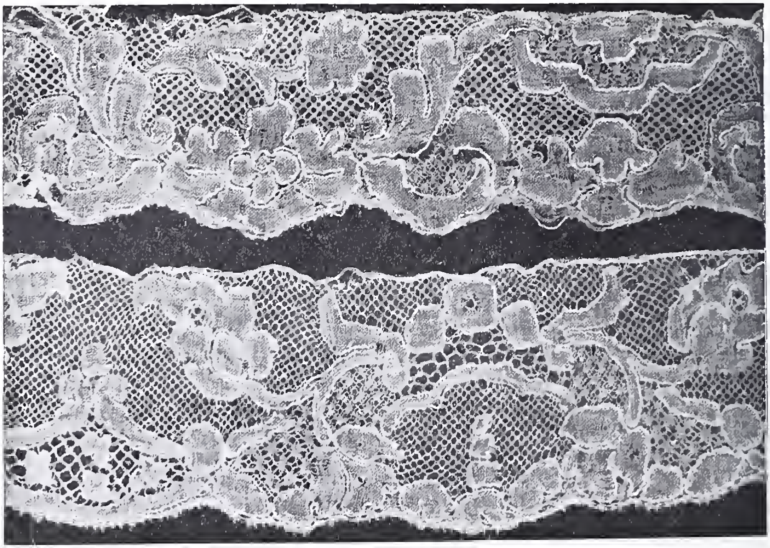

Fig. 13. Flandre.

* Äfven af dessa finnes tyvärr icke här någon afbildning, men deras utseende kan inhämtas af Mierewelds allmänt spridda porträtt af Axel Oxenstjerna, som bl. a. återfinnes i Odhners historia sid. 203.

utfördt i täta »linneslag» och bildande prydliga sammanhängande blomstermotiv, Fig. 11 *Points de Brabant,* fig 12 *Binche* och fig. 13 *Flandres* äro olika uttryck för denna spetsart. Egendomligt

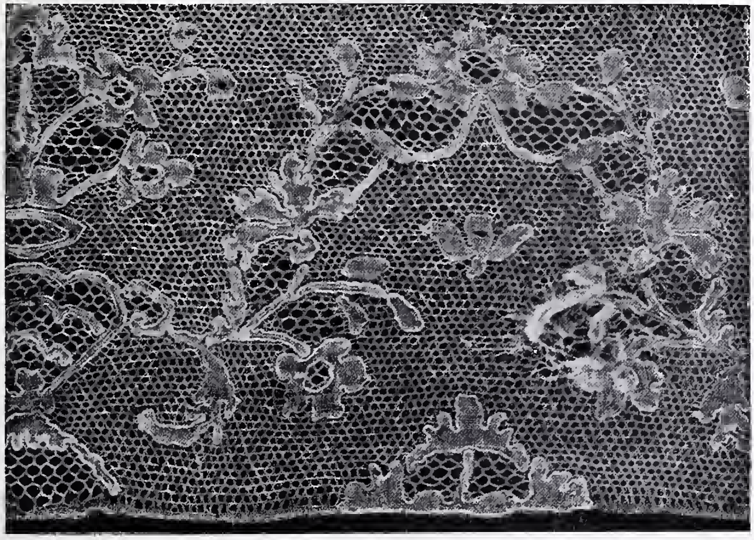

Fig. 14. Pottekant.

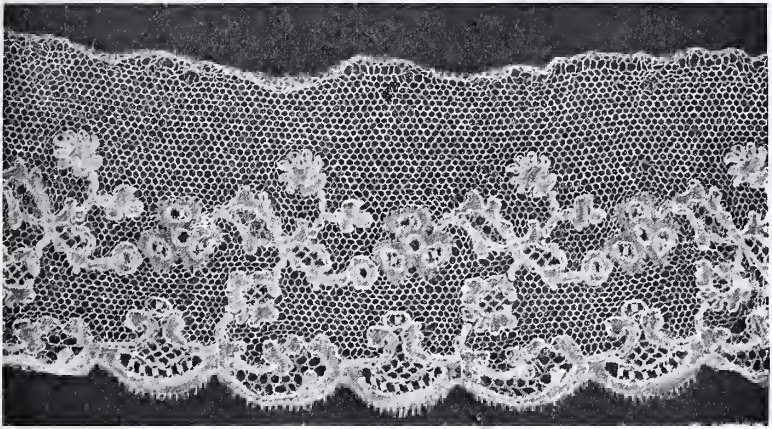

Fig. 15. Valenciennes.

för dessa spetsar äro ock de s. k. snöflingorna (flocon de neige), som återfinnas i mönstrets bottnar. Vidare stammar från Antwerpen ett slags spetsar, som kallas *Pottekant,* fig. 14, därför att

i mönstret alltid förekommer en kruka af en eller annan form. I spetsarna från *Valenciennes,* fig 15, är bottnen vida mera framträdande och består i allmänhet af fyrkantiga maskor, som likna en gles tyll. På denna är mönstret anbragt, som består af rankor längs ena kanten eller spridda blomsterornament.

Från tysk-nederländska gränsen (Dortmund) och från Brabant inkallades och inkommo under danska konungarne Kristian IV och Fredrik III flamländare till Schleswig och grundlade där en spetsknyppling, hvilken efter hufvudorten fått namn af *Tönderspetsar.*

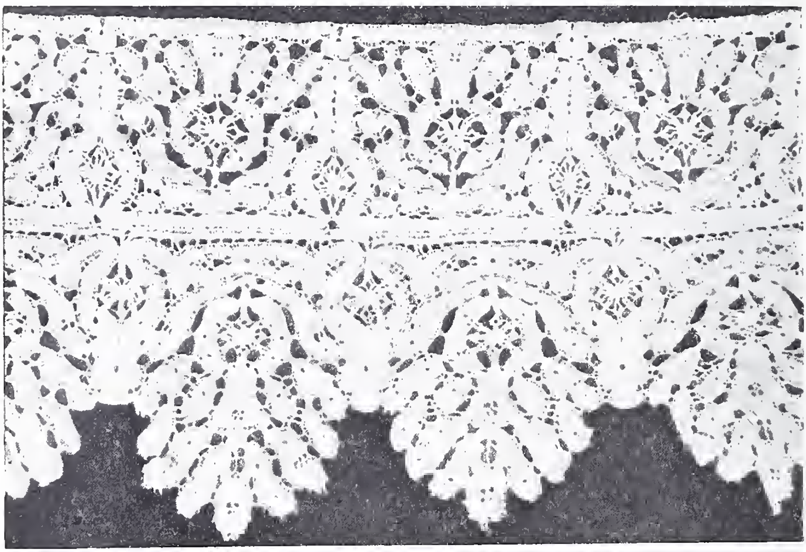

Fig. 16. Tönder.

Kristian IV gaf på sin tid företaget ett verksamt stöd. De äldre Tönderspetsarna, fig. 16, påminna mycket om de äldre flandriska spetsarna. De yngre Tönderspetsarna ha däremot ett mycket skiftande utseende, enär förebilder till dem söktes från en mängd olika håll.

Bland utländska knypplade spetsar må vidare omnämnas de *ryska,* fig. 17, hvilka, utförda med endast ett fåtal pinnar, knypplas såsom ett band. Genom att vända arbetet fram och åter och

sammanfoga bandet med andra färdiga sådana, får man stora uddar, hvarefter en nätbotten ifylles.

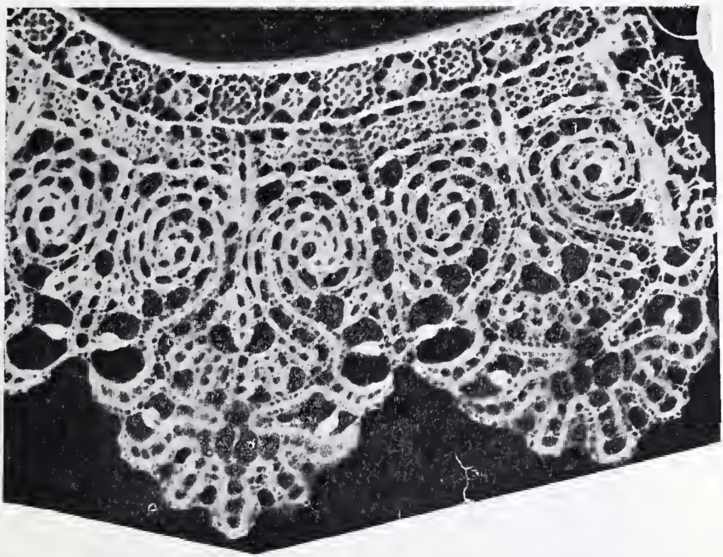

Fig. 17. Rysk.

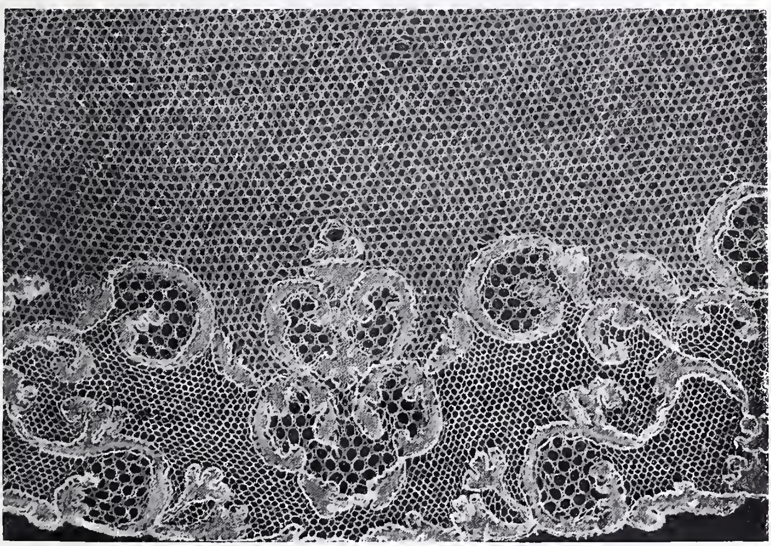

Fig. 18. Äldre Vadstena.

Bland de svenska knypplade spetsarna kan man särskilja tre olika arter: vadstena-, dal- och skånska spetsar. Utan att här

närmare ingå på frågan om dessa spetsars ålder — en fråga, som för öfrigt ännu är otillräckligt utredd — torde man dock kunna påstå, att *Vadstenaspetsarna*, fig. 18, äro de äldsta. De hafva också uti tekniskt utförande och eleganta former hunnit längst. Vadstenaspetsarna och de skånska spetsarna representera, kan man säga, hvar sin flygel. De förra hafva liksom de yngre

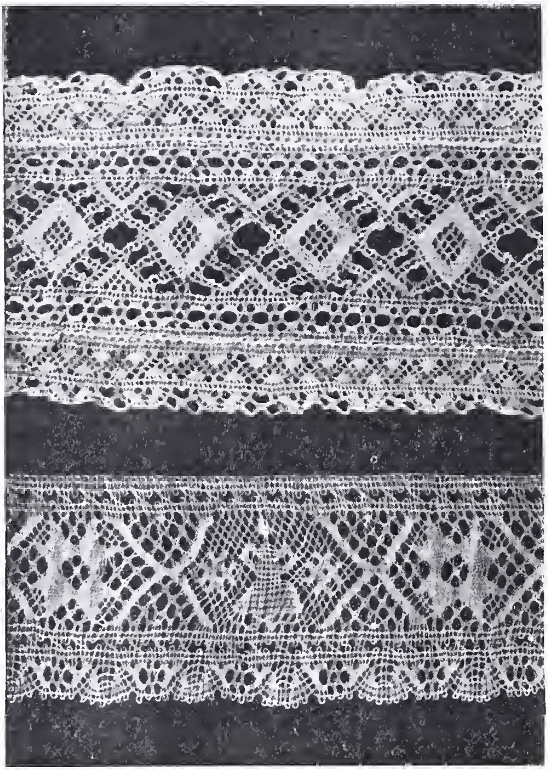

Fig. 19. Skåne.

Tönderspetsarna hämtat sina förebilder från vidt skilda håll, från de utländska spetsar, som på olika tider varit moderna; *skånska spetsarna*, fig. 19, hafva däremot sin egen självständiga prägel, hvilken i allmänhet karakteriseras af rätliniga, geometriska former. Detta senare beror till ej obetydlig grad på tillverkningssättet. För Vadstenaspetsarna användas stuckna mönster och en mängd

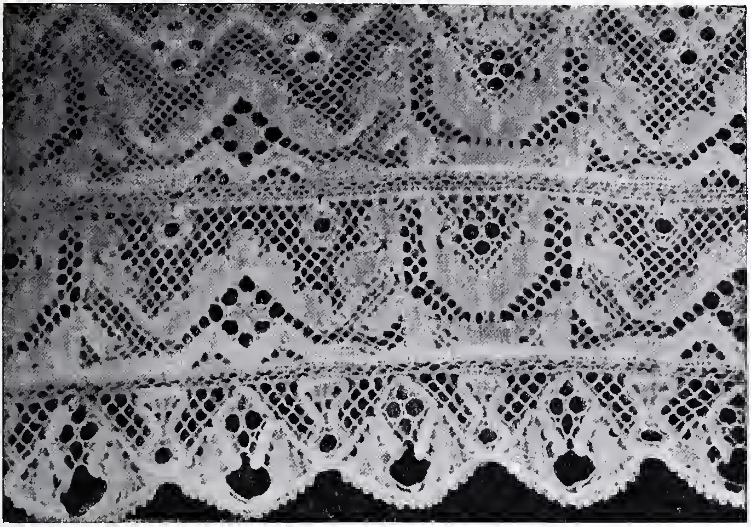

Fig 20. Dalarne.

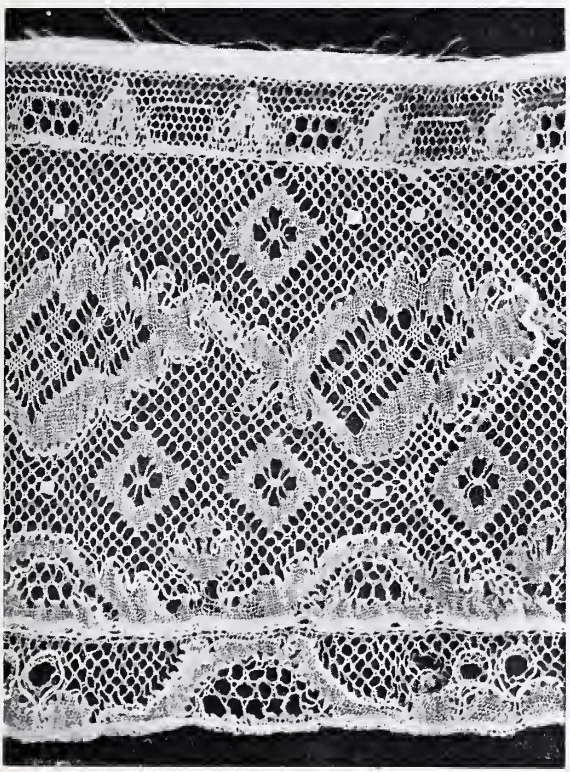

Fig. 21. Vadstena.

nålar, hvarigenom en stor omväxling i knypplingens utförande medgifves. Skånespetsarna däremot knypplas utan stucket mönster och med ett fåtal nålar, till följd hvaraf de former, som kunna användas, varda jämförelsevis få.

Midt emellan båda slagen stå *dalspetsarna*, fig. 20. I tekniskt hänseende utföras de efter ungefär samma grunder som de skånska

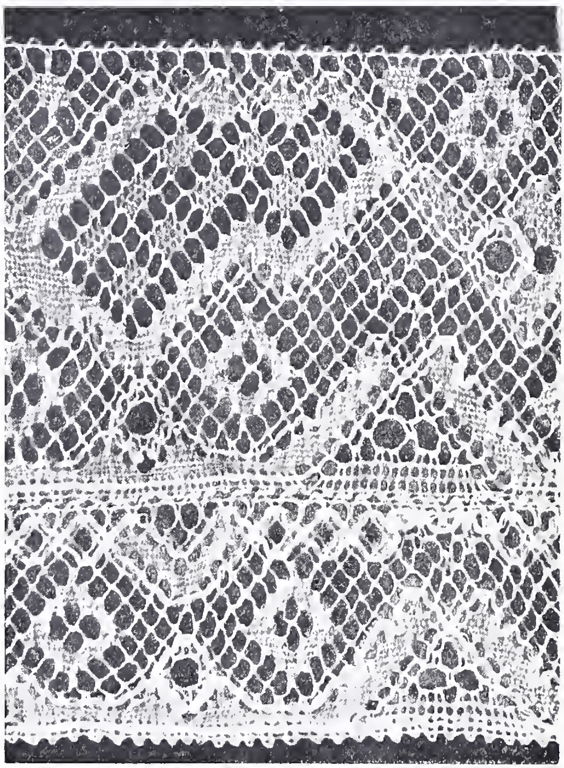

Fig. 22. Dalarne.

och följer däraf samma inskränkning i hjälpmedlen och förkärlek för geometriska former. Men då de skånska spetsarna, som nämnt, ha bevarat sin egenart, ha de *äldre* dalspetsarna däremot rönt ett starkt inflytande af spetsarna från Vadstena. Genomgår man någon större samling af dalspetsar, skall man därför i dem kunna finna dels en mera själfständig dala-karakter, dels en af Vadstenaspetsar på-

verkad typ, hvilken, ehuru i och för sig intressant nog, dock ofta är en ren öfversättning af dessa på ett sträfvare mål, beroende på de inskränktare arbetsmetoderna och den gröfre hemspunna linnetråden. Denna påverkan visar sig vid ett närmare studium mycket stor och ofta förekommande. Såsom prof härpå meddelas fig. 21, som är Vadstenaspets, och fig. 22, som är dess återgifvande i dalmönster.

III.

Det gifves emellertid ännu en tredje art af spetsar, de **blandade**, som äro ett mellanting mellan sydda och knypplade. Dessa stamma från Belgien. I det föregående (sid. 19) omnämndes,

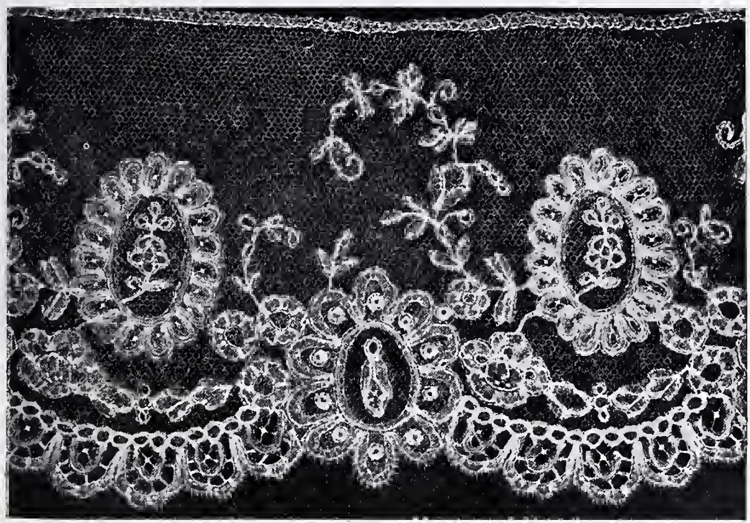

Fig 23. Yngre Bruxelles.

huru de sydda brysselspetsarna längre fram för sågos med tyllbotten. Denna tyllbotten, som till en början syddes, utbyttes senare mot en knypplad sådan, på hvilken det sydda mönstret anbragtes genom applikation, och härmed tog den tredje hufvud-

arten af spetsar sin begynnelse. Efter det att man 1819 uppfunnit konsten att väfva tyllen, blef denna blandade tillverkningsart mycket vanlig. Man gick nu så till väga, att mönstret, som antingen syddes eller knypplades. utfördes i små lösa delar, på det att flere personer samtidigt kunde sysselsättas därmed och sedan applicerades på den väfda tyllen. Dessa äro de *yngre brysselspetsarna*, fig. 23. Till dem höra äfven sådana, för hvilkas framställande

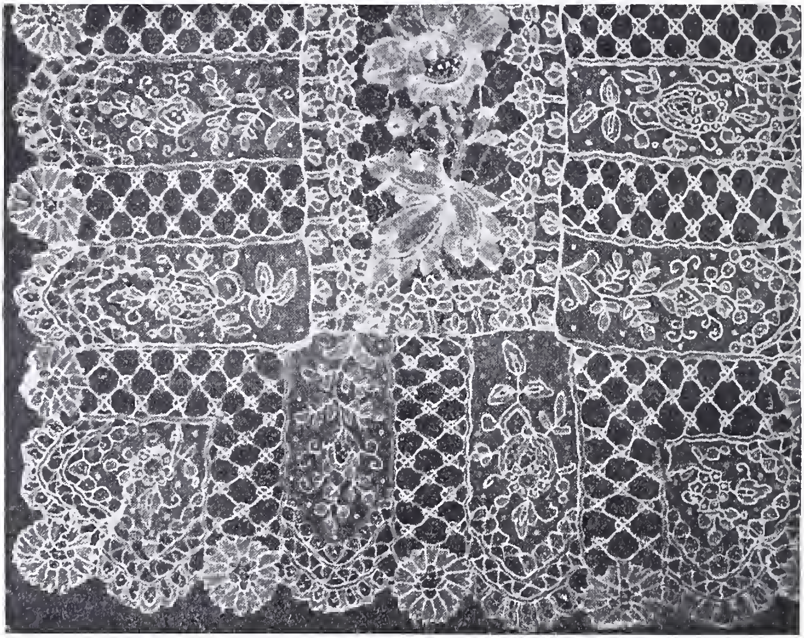

Fig. 24. Blandad knypplad och sydd Detelle melangée.

man användt både sömnad och knyppling i samma spets. Dessa spetsar kallas *dentelles mélangées*, fig. 24, och tillverkas nu mycket.

I de främmande länder, där spetstillverkningen stigit till betydenhet, har på senare tider kraftiga ansatser blifvit gjorda att tillvarataga och ytterligare höja densamma. I föregående häfte af denna tidskrift har fru Ellen Lundberg, f. Nyblom, lämnat en intressant skildring från Italien öfver hvad inom detta område kan

åstadkommas, när kärlek och intresse leder arbetet. Ehuru frestande det kunde vara att till denna läsvärda afhandling foga ytterligare exempel, hämtade äfven från andra håll, nödgas vi dock för tillfället därifrån afstå.

Äfven inom vårt land har på de senare årtiondena en sträfvan framträdt att tillvarataga och förädla den konstskicklighet i spetstillverkningen, som där förefinnes. Liksom på så många andra områden af det svenska kvinnoarbetet skönjer man också här spåren af Friherrinnan Sofi Adlersparres initiativrika verksamhet. Redan under föreningen Handarbetets Vänners tidigaste period riktade densamma sålunda sin uppmärksamhet på dalspetsarna. Några år senare funno de skånska spetsarna en skicklig och nitisk målsmaninna i Grefvinnan Hedda Ehrensvärd på Tosterup och förra året har Östergötlands landsting— på förslag af Baron Teodor Adelsvärd — äfvensom ett antal för saken intresserade damer lämnat spetsindustrien i Östergötland sitt stöd genom anslag till upprättande af en skola för finknyppling. Föreningen för svensk hemslöjd har äfven på detta område lagt sitt intresse i dagen och den arbetar därvid på två linier. En sida däraf har varit denna utställning, som har varit afsedd att hos allmänheten väcka intresse för och förstående af den vackra konst, som spetstillverkningen kan erbjuda och ett begrepp om den höjd, hvartill densamma, skickligt handledd kan stiga. Har man väl lärt sig att värdera spetsar och fått upp ögat för hvad som kan åstadkommas, så är möjlighet gifven både för spetsarnas afsättning, och för deras höjande i konstnärligt hänseende. Den andra linien, på hvilken Föreningen arbetar, gäller de knypplande och sträfvar Föreningen genom sina skolor, den ena i Gagnef, den andra vid Fogelsta i Vadstenatrakten att uppfostra skickliga utöfvarinnor, förbättra materialet och höja mönstren.

Förteckning öfver deltagare i spetsutställningen 1904.

H. M. Drottningen. H. K. H. Hertiginnan af Vestergötland.
H. K. H. Hertiginnan af Dalarne.
H. K. H. Kronprinsessan af Danmark.

Föreningen för svensk hemslöjd. Handarbetets Vänner.
Lifrustkammaren. Nordiska kompaniet, antik-
afdelningen. Nordiska Museet.
Ulriksdals slott.

Fröken Maria Adelborg.
Fröken Ottilia Adelborg.
Fru Arvidsson, f. Fröberg.
Fröken Louise Annerstedt.
Fru Anstrin, f. Nygren.
Fröken Arosenius.
Friherrinnan Beck-Friis, f. Oxenstjerna.
Fröken Benkert.
Friherrinnan Bennet, f. Folcker.
Friherrinnan Bildt, f. Åkerhjelm.
Fru Björnström, f. Starck.
Fru Boström, f. Tersmeden.
Grefvinnan Brahe, f. Nordenfalk.
Fru Brändström, f. Eschelson.
Fru Broomé, f. Browning.
Friherrinnan Burén, f. Åkerhjelm.
Fröken A. Böttiger.
Fru Böttiger, f. Broddelius.
Fru Carleson, f. Arvedson.
Fru Cassel, född Hederstjerna.
Fröken D. Cederschiöld.
Friherrinnan Cederström, f. Sköldebrand.
Friherrinnan Celsing, f. Strömfelt.
Grefvinnan Cronstedt, f. Nordenfelt.
Grefvinnan Cronstedt, f. Tamm.
Grefvinnan De la Gardie, f. Wachtmeister.
Fru Dickson, f. Sparre.
Fru Due.
Friherrinnan Ehrenborg, f. Lagerfelt.
Friherrinnan Ehrenkrona, f. Posse.
Grefvinnan Ehrensvärd, f. Vogt.
Fröken G. Erikson.
Friherrinnan Essen, f. Brahe.
Friherrinnan Essen, f. Lewenhaupt.
Friherrinnan Falkenberg, f. Ekman.
Fru Flach, f. Starck.
Fröken Flodin.
Fröken Forsgrén.

Fru Francke, f. Liljewalch.
Grefvinnan Hamilton, f. Lewenhaupt.
Fröken T. Haustedt.
Fru Hazelius, f. Gahn.
Fru Hederstjerna, f. Eckhoff.
Fru Hernblom, f. von Knorring.
Friherrinnan Hjertström, f. Boije.
Friherrinnan Hochshild, f. Piper.
Patron J. von Hofsten.
Fru Holmgren, f. Tersmeden.
Fru Holtermann, f. von Rosen
Grefvinnan Horn, f. Blomstedt.
Fru Hult, f. Walldén.
Fru Kleen, f. Crockford.
Fru Kleen, f. Gahn.
Fröken Knöös.
Fru von Kock, f. Rhedin.
Friherrinnan von Kræmer, f. von Holst.
Fru Kronberg, f. Scholander.
Grefvinnan König, f. Wrangel.
Fru Lagercrantz, f. Liedberg.
Fru Lamm, f. Philipson.
Fru Lamm, f. Uppmark.
Friherrinnan Leijonhufvud, f. Sparre.
Hoffröken E. Leijonhufvud.
Fröken M. Leijonhufvud.
Fröken Ch. Lewenhaupt.
Grefvinnan Lewenhaupt, f. De Geer.
Grefvinnan Lewenhaupt, f. Bonde.
Friherrinnan A. Lilliencreutz, f. Ljunglöf.
Friherrinnan T. Lilliencreutz, f. Ljunglöf.
Fröken A. Ljungberg.
Fröken A. Lindhagen.
Fröken A. Mörner.
Friherrinnan Nordenfalk, f. d'Albedyhll.
Fröken E. Nordenfalk.
Friherrinnan Nordenfalk, f. Piper.
Hoffröken G. Nordenfelt.
Fru Norén, f. Dorrinck.
Fru Nyblæus, f. Podhorsky.
Fru Nyman, f. Frikman.
Fru Ebba Olsson.
Friherrinnan Palmstjerna, f. Celsing.
Fru Petrelli, f. Eketrä.
Fru Petterson, f. Grandinson.
Fröken E. Piper.
Fru Plomgren, f. Tornerhjelm.
Friherrinnan Printzsköld, f. De Geer.
Friherrinnan Printzsköld, f. Lembke.
Friherrinnan Ramel, f. Blixen-Finecke
Friherrinnan Rehbinder, f. Banér.
Fru Reuterskiöld, f. Benedicks.
Fröken Lotten Reuterskiöld.
Fru Reuterskiöld, f. Nordenfalk.
Fru Rossander, f. Forsgrén.
Grefvinnan von Rosen, f. Wijk.
Friherrinnan Sager, f. Fock.
Fru Schartau, f. Servais.
Fru Seippel, f. Roth.
Fru Silfversvärd, f. Schartau.
Fröken Sjöstedt.
Grefvinnan Sparre, f. Sparre.
Grefvinnan Stackelberg, f. Bogeman.
Fröken H. Starck.
Fru Starck, f. Robinson.
Fru Strömberg, f. Annerstedt.
Fru Swartz, f. Forsgrén.
Grefvinnan Söderhjelm, f. Löwen.
Friherrinnan Tamm, f. Tersmeden.
Friherrinnan Tamm, f. Åkerhjelm.
Fru Tamm, f. Unonius.
Friherrinnan Tersmeden, f. Styrell.
Fru Themptander, f. Dahlberg.
Fru Theoander, f. Gibson.
Fru Thollander, f. Leijonmark.
Fru Thorell, f. Bergendal.
Fru Trygger, f. Söderström.
Grefvinnan Wachtmeister, f. Barnekow.
Grefvinnan Wachtmeister, f. Ramel.
Grefvinnan Wachtmeister, f. Platen.
Grefvinnan Wachtmeister, f. Bennet.
Fru Wærn, f. Gahn.
Fru Walldén, f. Langenberg.
Fru Wallenberg, f. von Sydow.
Fru Weber, f. Weylandt.
Fru Wetterlind.
Fru Wijk, f. Dickson.
Fru Wikander, f. Wachtmeister.
Grefvinnan Wrangel, f. Asplund.
Fröken Ebba Åberg.
Friherrinnan Åkerhjelm, f. Gyldenstolpe.
Fröken Eva Åkerman.

Bild 1. Kandelaber af Gustaf Stafhell, Stockholm år 1735. Statens historiska museum.

Stockholms guldsmedsämbete 1689—1759

Af

Gustaf Upmark.

Efterföljande meddelanden angående mästarne inom Stockholms guldsmedsämbete åren 1689—1759 ansluta sig till en uppsats om »Årsbokstäfver på svenskt guld och silfver före 1759», som jag år 1903 hade tillfälle publicera i Svenska Slöjdföreningens Meddelanden. Den äldsta af de årsbokstafsserier, som jag däri påvisat, började år 1689, hvilket har utgjort anledningen till att föreliggande mästarförteckning begränsats just till dessa år, 1689—1759. För öfrigt bilda dessa tidpunkter åtminstone i vissa afseenden epok i Stockholms guldsmedsämbetes historia.

Inom ämbetet funnos af ålder två olika slag af mästare, guldarbetare och silfverarbetare; de förra, äfven benämnda juvelerare, skulle endast få arbeta i guld med emalj och ädelstenar, de senare, silfverarbetarna, fingo blott arbeta i silfver. Vid sökande af mästerskap inom ämbetet anmälde man huruvida man var guld- eller silfverarbetare och fick sig därefter olika mästerstycken förelagda. Strängt taget skulle en guldarbetare icke få befatta sig med silfverarbete och tvärtom, men i själfva verket synas brott

Bild 2. Ljusstakar af Johan Bress, Stockholm år 1713. Statens historiska museum.

häremot hafva förekommit ofta nog. Vissa tider beifrades de af vederbörande, vid andra tillfällen fick det opåtaldt passera. — Jag har i nedanstående förteckning angifvit hvilka mästare som voro guldarbetare och hvilka som voro silfverarbetare; detta för att i någon mån underlätta identifieringen af de mästarmärken, som kunna anträffas å guld eller silfver. Af hvad nyss nämnts framgår emellertid att det ej är uteslutet att kunna anträffa guldarbetares stämplar på silfver och möjligen äfven tvärtom. Guldarbeten,

framför allt stämplade dylika från den period hvarom här är fråga äro mycket sällsynta, under det att silfverföremål finnas bevarade i ganska stort antal.

I spetsen för ämbetsbröderna stod åldermannen, hvilken valdes på så sätt att ämbetet uppsatte fyra à fem personer på förslag, af hvilka sedan stadens magistrat utsåg en. Vid åldermannens sida stodo bisittarne, hvilka år 1689 voro blott två till antalet. Genom Kammarkollegii förordning af den 9 maj 1689 och riksvärdien Antoni Grills närmare förklaring häröfver af den 13 Augusti s. å. ökades emellertid åldermannens och bisittarnes arbete högst betydligt på grund af de skärpta kontrollbestämmelserna. Redan 1694 voro bisittarne tre och 1706 valdes en fjärde. Äfven vid dessa val var förfarandet detsamma som vid åldermansval: ämbetet satte fem personer på förslag och magistraten utsåg en.

Bild 3. Bägare af Abraham Meytens, Stockholm år 1699. Nordiska Museet.

Då mästarnas antal sedermera betydligt ökades, hvarigenom arbetet med stämplingen blef alltför betungande för åldermannen och de fyra bisittarne, utsågos tid efter annan flera bisittare, så att dessa tidtals voro sex st. Deras viktigaste åliggande var öfvervakandet af proberingen och stämplingen af godkända föremål. Denna förrättning synes hafva ägt rum i den lokal, som ämbetet för sina sammankomster förhyrde — oftast af åldermannen — och på vissa bestämda veckodagar, då mästarna hade att infinna sig med sina nya arbeten. Det år 1689 påbjudna reglementet synes ej hafva varit lätt att tillämpa; upprepade gånger finnas i protokollen antecknadt, att riksvärdien varit närvarande och låtit uppläsa stämplingsreglementet samt förmanat bröderna att ställa sig detsamma till efterrättelse. Silfret skulle vara 13-lödigt och guldet minst 18-karat.

Utom ålderman och bisittare funnos bland mästarne ännu en funktionär, nämligen »ungbrodern», hvilken skulle vara de äldres tjänare. Egentligen skulle den sist antagne mästaren tjänstgöra som sådan, men då flera mästare antogos under ett och samma år och ungbrorstjänsten egentligen borde skötas ett år, hände det att det fanns åtskilliga mästare, som voro yngre än ungbrodern. I protokollen återkomma också med bestämda mellanrum anteckningar om att den eller den mästaren »dimitterats» från ungbrorsskapet och efterträdts af den närmast yngre. — Ungbrodern ålåg

Bild. 5 Stämplar å tekannan, bild 4.

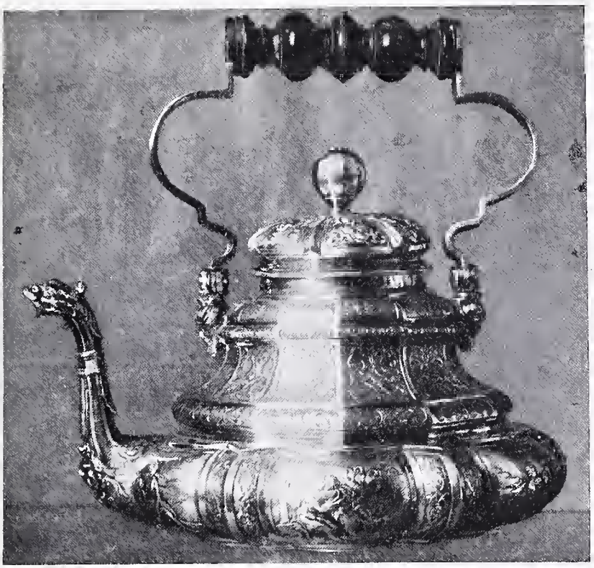

Bild 4. Tekanna af Andreas Wall, Stockholm 1720, antagligen mästerstycke. Ingeniör C. R. Lamms samling.

bl. a. att till sammankomst kalla ämbetsbröderna. Den, som i laga ordning kallats, men ej infann sig, fick plikta, och för kontrollens skull lät man redan år 1691 göra poletter af mässing med hvarje mästares namn på, hvilka skulle vid sammanträdena aflämnas till ungbrodern som bevis att vederbörande hade varit tillstädes Lika strängt var det, när det gällde en ämbetsbroders, hans hustrus eller änkas begrafning.

Vid sammanträdena närvar utom ämbetsbröderna alltid en s. k.

rådsbisittare, en medlem af stadens magistrat, samt därjämte ej sällan borgmästaren. En ämbetsman, som hade rätt att bevista guldsmedsämbetets kvartalssammankomster var äfven riksvärdien, den officielle öfvervakaren af de ädla metallernas rätta och tillåtna lödighet i riket. Denna syssla innehades år 1689 af Antoni Grill d. y., hvilken kvarstod till sin död 1703; han var ofta närvarande vid sammanträdena och begärde att reglementet skulle uppläsas för mästarne. Till hans efterträdare utnämdes guldsmeden Michel Pohl d. y., hvilken efter år 1703 ej finnes antecknad bland ämbetsbröderna, men däremot ofta öfvervar sammankomsterna.

De ärenden, som förekommo vid sammanträdena, voro af olikartad beskaffenhet. Ständigt återkommande var inbetalandet

Bild 6. Karott med lock och fat, af Petter Henning, Stockholm år 1727. Ingeniör C. R. Lamms samling.

af de s. k. kvartalsafgifterna, inskrifning af lärgossar, utskrifning ur läran af gesäller samt antagandet af nya mästare. Det sistnämnda var en vidlyftig procedur och rönte i de flesta fall motstånd från ämbetets sida, utom då den sökande gesällen var mästarson eller gifte sig med en mästares dotter eller änka. Den gesäll, som önskade blifva mästare, skulle först »ansäga sin tid» hos någon mästare, d. v. s. inför ämbetet anmäla att han önskade vinna mästerskap och i och för detta ville arbeta en viss tid hos någon af mästarne. Sedan denna tid — växlande mellan 1—3 år — var tilländalupen anmälde han sin önskan att »träda till stycket», d. v. s. få sig mästerstycke förelagdt. Detta uppsköts vanligen

till följande sammanträde, då han ånyo fick anmäla sig och ålades utföra sitt mästerstycke antingen som vanligt, d. v. s. enligt ämbetets stadgar eller »efter egen invention», då han uppvisade ritning. — Silfverarbetarne utförde i de allra flesta fall alltifrån 1710-talet en kaffe- eller tékanna, under den äldre tiden en pokal eller bägare samt några småsaker. Man sträfvade efter att såsom mästerstycke få göra sådana föremål, som voro lätt säljbara.

Under den tid gesällen höll på med »stycket», kallades han »styckmästare» och stod under noggrann uppsikt af »skådemästarne», fyra—sex af de äldre mästarne, hvilka skulle öfver-

Bild 7. Ljusstakar af Johan Steinfort, Stockholm år 1754.
Nordiska Museet.

vaka att intet bedrägeri skedde, utan att arbetet verkligen utfördes af gesällen själf. Vid ett följande sammanträde uppvisades mästerstycket och om det godkändes, hälsades gesällen som en »ärlig mästare oeh ämbetsbroder». Vid alla dessa tillfällen, då han inställde sig inför ämbetet, måste han erlägga s. k. »äskepenningar», vanligen 2—3 daler och när han blef mästare dessutom en »discretion», en »frivillig» gåfva till lådan samt en mindre gåfva till de fattige och till lasarettet.

Den nyblifne mästaren hade nu att till åldermannen inlämna

att aftryck af den stämpel han ämnade använda som beteckning för att de föremål han tillverkade och höll till salu voro utförda å hans verkstad. Redan 1699 bestämdes att denna ej fick vara med »inbundne nampn» eller bokstäfver (d. v. s. ej i monogram); det är också undantagsvis som man bland mästarstämplarna från denna tid påträffar annat än fristående initialer eller också hela namnet. — Den inregistrerade stämpeln fick ej utan vidare ändras. Om en änka efter mannens död fortsatte att drifva verkstaden, som då förestods af en skicklig gesäll, torde hon i

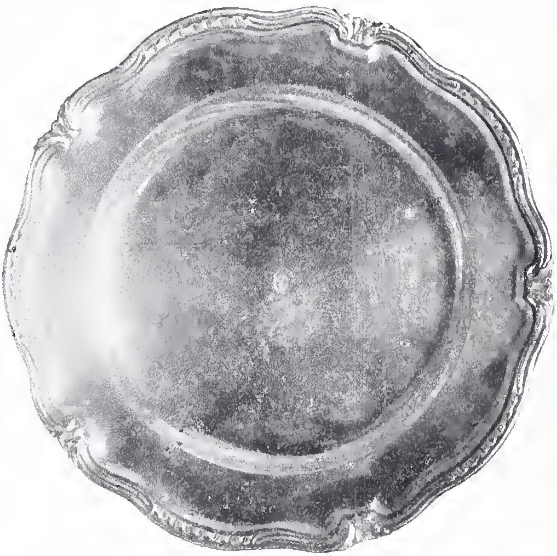

Bild 8. Tallrik af Gustaf Stafhell d. y., Stockholm år 1757.
Ingeniör C. R. Lamms samling.

de flesta fall hafva bibehållit mannens stämpel. — I nedanstående förteckning öfver mästarne har jag därför äfven, där det varit möjligt att konstatera, angifvit huru länge vissa mästares änkor höllo verkstad efter mannens död. En inregistrerad stämpel kunde på så sätt bibehållas mycket lång tid efter den mästares död, som först användt den. — Petter Hennings stämpel (P. H. bild 17) användes af honom själf åren 1688—1714, därefter af hans änka 1714—1735 och slutligen begagnades den af hans son Petter Henning d. y.,

som blef mästare 1735 och slutade 1755. — Ett likartadt förhållande ägde rum med stämpeln *F. S.*, (bild 23) som under hela den period hvarom här är fråga, utom en kort tid, användes af trenne guldsmeder Ferdinand Sehl, far, son och sonson (jfr. mästarförteckningen.)

Vid bestämmandet af huruvida en viss stämpel kan sättas i samband med en viss i förteckningen upptagen mästare har man naturligen att taga hänsyn dels till de initialbokstäfver, som stämpeln innehåller, dels till den tidpunkt, då det ifrågavarande före-

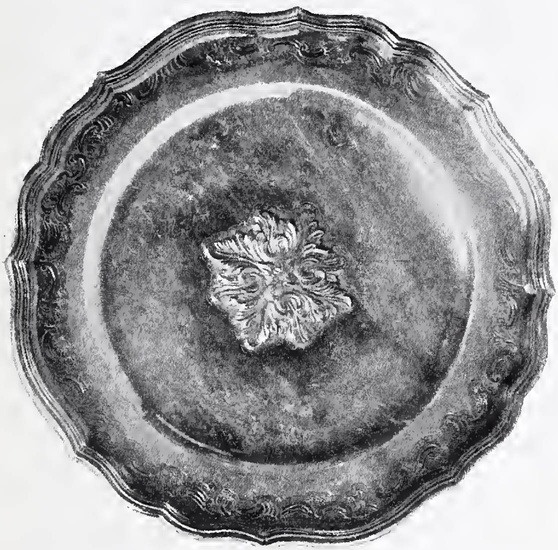

Bild 9. Fat af Johan Lampa, Stockholm, år 1758. Nordiska Museet.

målet enligt eventuellt befintlig årsbokstaf är tillverkadt (se härom min ofvan citerade uppsats om årsbokstäfver). Exempel: stämpeln AM på ett föremål, dateradt 1699, måste tillskrifvas Abraham Meytens, som var mästare 1689—1702; däremot måste samma stämpel på ett föremål, dateradt 1707, hänföras till Anders Malthow, mästare 1702—1730, o. s. v. (jfr. nedanstående förteckning.) Svårare, nästan olöslig blir frågan om samtidigt två mästare äro verksamma som hafva samma namn (Johan Starin d. ä., mästare 1723—1756; Johan Starin d. y., mästare 1727—1759) eller samma ini-

Bild 10. Tekanna af Lorenz Stabeus, Stockholm, år 1755. Nationalmuseum.

tialer (Johan Bossard, mästare 1718—1755; Jacob Brunck, mästare 1715—1743.)

I samband med mästarförteckningen har jag, där så kunnat ske, d. v. s. där jag sett ett föremål, som på grund af sina stämplar kunnat tillskrifvas en bestämd mästare, angifvit hur vederbörande mästares stämpel sett ut. De i bilderna 13—27 afbildade utgöra endast en samling prof i facsimile på några stämpeltyper från den period, hvarom här är fråga. — Jag tillåter mig här begagna tillfället meddela att jag är ytterst tacksam för uppgifter om stämplar å svenskt silfver i allmänhet och från ifrågavarande period i synnerhet, liksom jag öfverhufvud taget är intresserad af att få tillfälle att se och undersöka svenskt silfver, som är äldre än 1850.

Bild 11. Sockerskrin af Anders Lundman, Stockholm år 1759. Ingeniör C. R. Lamms samling.

Utom de mästare, som tillhörde Stockholms guldsmedsämbete, funnos i hufvudstaden under olika tider ett större och mindre antal andra guldsmeder, som hade rätt att tillverka och sälja guld- och silfverföremål, äfven om de ej sågos med blida ögon af ämbetsmästarne. Dylika voro dels hofguldsmeder, såsom Nicolaus Bleichert (1689—1722), Jean François Cousinet (1693—1711) o. a.,

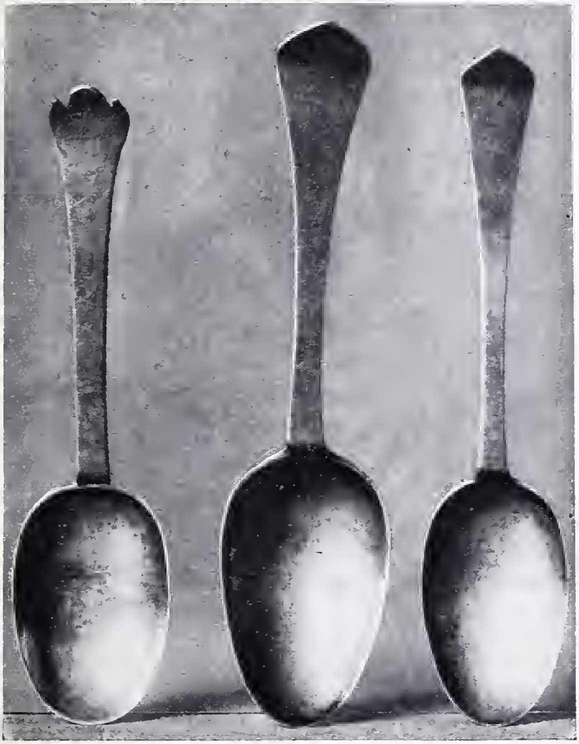

Bild 12. Skedar af Michel Pohl, 1695; Rudolph Wittkopf, 1718; Hindrich Wittkopf d. y., 1753. — Nordiska Museet.

dels andra »frimästare» med eller utan offentligt erkännande, guldsmeder i tjänst hos främmande sändebud o. s. v. Ämbetet, som ansåg sig lida stort förfång af dessa, sökte om möjligt få dem behandlade som »bönhasar» och tvinga dem att förena sig med det erkända guldsmedsämbetet, ofta nog med framgång. — Det är därför icke uteslutet att kunna anträffa stämplar å silfver

från denna tid, som icke kunna sättas i samband med någon af nedan uppräknade mästare.

Förteckningen är sammanställd med ledning af de uppgifter som erhållits ur Stockholms guldsmedsämbetets protokoll och har jag vid hvarje mästares namn angifvit dels de år, mellan hvilka han finnes antecknad i protokollen, dels de år då han beklädt bisittar- eller åldermanssyssla inom ämbetet. Då intet finnes angifvet huruvida vederbörande var guld- eller silfverarbetare, betyder detta att protokollen icke gifva fullt säkert besked härom. — För öfverskådlighetens skull har jag i kolumnen längst till höger anfört de år, mellan hvilka hvarje mästare eller hans änka höll verkstad.

Antalet på en gång verksamma mästare under olika tider utgjorde:

år	1689	—	43	mästare	—	3	änkeverkstäder
»	1700	—	51	»	—	0	»
»	1710	—	39	»	—	0	»
»	1720	—	39	»	—	2	»
»	1730	—	54	»	—	2	»
»	1740	—	51	»	—	1	»
»	1750	—	54	»	—	4	»
»	1759	—	55	»	—	3	»

Åldermännen inom Stockholms guldsmedsämbete voro:

Feiff, Henric, ...(1683)—1694
Pohl, Michel d. ä., ... 1695—1698
Feiff, Donat,.............................. 1698—1709
Helleday, Johan,......................... 1710—1711
Wittkopf, Rudolph, ... 1711—1722
Sehl, Ferdinand, ... 1722—1729
Malthow, Anders, ... 1729—1730
Brunck, Jacob,............................ 1730—1739
Wittkopf, Hindrich, d. ä. .... 1739—1752
Collin, Johan, ... 1752—1759
Moldenhauer, Petter Friedrich, 1759—(1761)

Bild 13—27. Prof å mästarestämplar från åren 1689—1759.

13. Johan Bossard (el. Jacob Brunck). 14. Gottfried Dubois. 15. Gustaf Henning. 16 .Christian Henning. 17. Petter Henning. 18. Niclas Lund. 19. Anders Lundman. 20. Abraham Meytens. 21. Anders Malthow. 22. Michel Pohl. 23. Ferdinand Sehl. 24. Gustaf Stafhell d. y. 25 Hindrich Wittkopf. d. ä 26. Hindrich Wiitkopf d. y. 27. Rudolf Wittkopf.

Förteckning

öfver mästare, verksamma 1689—1759.

Almgren, Anders; mästare 1746, kvarstod ännu 1759, guldarbetare, hofjuvelerare. 1746—1759

Amour, Anders; var mästare 1689, utgick 1710, silfverarbetare, vistades 1692—95 i Finland. 1689—1710

Baldner, (Baltner), Philip Jacob; mästare 1724, kvarstod ännu 1759; bisittare 1741—1755, guldarbetare. 1724—1759

Beck, Carl; mästare 1717—1736; silfverarbetare .... 1717—1736

Bengtsson, Johan (Hans); silfverarbetare; enkan 1689—1691 1689—1691

Bengtsson, Carl; mästare 1690, död 1701; silfverarbetare; stämpel: C. B. S. inom hjärtformig ram. 1690—1701

Berckan, Petter; mästare 1755, kvarstod ännu 1759; silfverarbetare; stämpel: P. B. inom rektangulär ram. 1755—1759

Berendtz, (Berns) Peter Andersson; var mästare 1689, död 1701; silfverarbetare; stämpel P. B. inom rektangulär ram. 1689—1701

Berg, Aron; mästare 1745, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1745—1759

Berg, (Bergs), Frantz; mästare 1725, kvarstod ännu 1759, guldarbetare, hofjuvelerare; stämpel F. B. inom rektangulär ram. 1725—1759

Berg, Jonas; mästare 1751, kvarstod ännu 1759; silfverarbetare; stämpel: I. Berg. — I. B. inom rektangulär ram. 1751—1759

Bergman, Johan Daniel; mästare 1715—1744, guldarbetare, hofjuvelerare. 1715—1744

Bergqvist, Nils; mästare 1748, kvarstod ännu 1759; silfverarbetare; stämpel: *N. Bergqvist* inom rektangulär ram. 1748—1759

Bernegau, Petter; mästare 1706—1733; silfverarbetare. 1706—1733

Berner, Ernst; var mästare 1689, död 1703, guldarbetare. 1689—1703

Bilger, (Pilger) Johan Daniel; mästare 1703—1722; guldarbetare; enkan 1722—1725 .... 1703—1725

Blidberg, Olof; mästare 1741—1742, guldarbetare (var förut mästare i Upsala); enkan 1742—1744 ...... 1741—1744

Blom, Hinrich, mästare 1698—1710, guldarbetare .... 1698—1710

Blomberg, Petter; mästare 1741—1752, guldarbetare; enkan 1752—1758.. 1741—1758

Boberg, Niclas; mästare 1706—1753, guldarbetare......... 1706—1753

Boberg, Johan; mästare 1753, kvarstod ännu 1759; guldarbetare (den föregåendes son). 1753—1759

Boll (Bohl), Frantz; mästare 1693—1701, guldarbetare 1693—1701

Boll, Jacob; mästare 1697, död 1715, guldarbetare ...... 1697—1715

Borcher (Burcher, Borckars, Bockars), Johan Joachim; mästare 1712—1717, guldarbetare. 1712—1717

Borg, Niclas (Nils); mästare 1734, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare (förut frimästare). 1734—1759

Bossard, (Bossart), Johan (Jan); mästare 1718—1755, silfverarbetare; stämpel: *I. B.* — I. B. (jfr bild 13) inom oval ram. 1718—1755

Bress, Johan; mästare 1702, död 1716, silfverarbetare, stämpel: I. B. inom oval ram. 1702—1716

Breyer (Preyer), Hindrich; mästare 1713—1732, guldarbetare. 1713—1732

Brunck (Brunk), Jacob; mästare 1715, död 1743, silfverarbetare, bisittare 1726—1730, ålderman 1730—1739; stämpel: *I. B.* inom oval ram (jfr bild 13). 1715—1743

Brytzenius (Brytzeen), Jonathan; mästare 1728—1740, silfverarbetare. 1728—1740

Burg (Bourg), Lambrecht, v. d.; mästare 1697, död 1707, silfverarbetare. 1697—1707

Carlsteen, Israel; var mästare 1689, död 1698; silfverarbetare. 1689—1698

Carré (Carée), Abraham; var mästare 1689—1711, guldarbetare. 1689—1711

Carré, Johan; mästare 1691—1722, guldarbetare, bisittare 1709—1722. 1691—1722

Clerck (Klerck), Niclas; var mästare 1689—1690, silfverarbetare. 1689—1690

Coffin (Coffeng), Jacob; mästare 1692, död 1721, guldarbetare, bisittare 1711—1721. 1692—1721

Collin, Johan (Jean); mästare 1735—1759, silfverarbetare, bisittare 1746—1752, ålderman 1752—1759; stämpel: I. Collin. — Collin. — I. C. inom rektangulär ram eller inom fyr-pass. 1735—1759

Dahlstedt, Petter Erichsson; mästare 1705, död 1713, silfverarbetare. 1705—1713

Deger, Herman Svensson; var mästare 1689—1696, silfverarbetare. 1689—1696

De Malsij, Isaac; mästare 1697—1705, guldarbetare 1697—1705

De Marées, Simon; mästare 1716, död 1743, guldarbetare, bisittare 1732—1741. 1716—1743

Desler, Frantz Christoffer; var mästare 1689, död 1693, guldarbetare. 1689—1693

Dubois, Gottfrid; mästare 1720, död 1746, silfverarbetare, bisittare 1738—1744; stämpel G. D. B. inom klöfverbladsformig ram — *G. D. B.* inom aflång oval ram. (jfr bild 14). 1720—1746

Du Bordieu, Nicolas; mästare 1696, död 1730, guldarbetare. 1696—1730

Edeman (Edman), Christian; mästare 1737—1746, silfverarbetare. 1737—1746

Edhle (Edzle) Jürgen (Georg); var mästare 1689, öfvergaf ämbetet 1703, guldarbetare. 1689—1703

Eichen (Eicher), Gottfried; mästare 1721—1736, guldarbetare. 1721—1736

Eisen, Christian v.; mästare 1700—1710, silfverarbetare 1700—1710

Ekelöf, Andreas; mästare 1730—1745, silfverarbetare, »pitzerstickare». 1730—1745

Ellerhusen, Jöns; enkan 1689—1691 .... 1689—1691

Engström, Hans; mästare 1724—1741, silfverarbetare... 1724—1741

Falck, Arvid; var mästare 1689—1690: »bor på landet» 1689—1690

Feiff, Donat; var mästare 1689, död 1709; guldarbetare 1689—1717, ålderman 1698—1709; enkan 1709—1717 ....

Feiff, Henric; var mästare och ålderman 1689, död 1694, silfverarbetare; enkan 1694—1709 .... 1689—1799

Feiff (Pheiff), Salomon; mästare 1691—1723, silfverarbetare; stämpel: *S. F.* inom sköldformig ram. 1691—1723

Fernberg, Lars (Lorenz); mästare 1728, död 1736, silfverarbetare. 1728—1736

Fischer, Sigmund; mästare 1724—1738, guldarbetare ... 1724—1738

Franck, Greger; var mästare 1689—1710, silfverarbetare 1689—1710

Gadd, Petter; mästare 1749—1750, silfverarbetare......... 1749—1750

Glingsing (Klingsing), Jacob Friedrich; mästare 1730, kvarstod ännu 1759; guldarbetare, bisittare 1759. 1730—1759

Hagen, Lucas v. d.; mästare 1722, kvarstod ännu 1759; silfverarbetare; stämpel: L. V. H. inom rektangulär ram. 1722—1759

Hall, Andreas; mästare 1739—1750, silfverarbetare...... 1739—1750

Hartman, Anders (d. ä.); mästare 1701, död 1706; guldarbetare. 1701—1706

Hartman, Anders (d. y.); mästare 1732, död 1740, guldarbetare; enkan 1740—1743. 1732—1743

Hartman, Petter; mästare 1693—1705, guldarbetare; reste till Portugal. 1693—1705

Helleday, Johan; mästare 1696—1711, guldarbetare, bisittare 1706—1710; ålderman 1710—1711, då han blef »rixverdiebefallningsman». 1696—1711

Henning (Gläser), Christian; mästare 1692—1716, silfverarbetare; bisittare 1707—1716; stämpel: C. H. inom oval ram (jfr bild 16). 1692—1716

Henning, Gustaf; mästare 1731, död 1756, silfverarbetare; enkan 1756—1757; stämpel G. H. inom oval eller rektangulär ram (jfr bild. 15). 1731—1757

Henning (Gläser), Petter (d. ä.); var mästare 1689, död 1714, silfverarbetare; enkan 1714—1735; stämpel: P. H .inom oval ram (jfr bild 17). 1689—1735

Henning, Petter (d. y.); mästare 1735—1755, silfverarbetare (den föregåendes son); stämpel: P. H. inom oval ram (jfr bild 17). 1735—1755

Hoffberg, Niclas (Nils); mästare 1712, död 1746, silfverarbetare; enkan 1747—1754; stämpel: N. H. inom rektangulär ram. 1712—1754

Hoffberg (Hofberg), Nils (d. y.); mästare 1754, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare, (den föregåendes son); stämpel N. H. inom rektangulär ram. 1754—1759

Holm, Johan Jönsson; mästare 1713—1736; silfverarbetare. 1713—1736

Hopfner (Höpfner), Johan Niclas; var mästare 1689, död 1696, guldarbetare. 1689—1696

Horleman, Jacob Andreas; var mästare 1689—1709, silfverarbetare. 1689—1709

Hysing, Diedrich; var mästare 1689—1701; silfverarbetare; bisittare 1695—1701. 1689—1701

Jahn (Jan, Jean, Jann, Johansson) Mattias, var mästare 1689—1709, guldarbetare; vistades 1691—1709 i Finland (Åbo). 1689—1709

Kegenwart, Ephraim; mästare 1720, död 1758, guldarbetare, bisittare 1732—1758; enkan 1758—1759. 1720—1759

Kickow (Kich, Kickau) Johan Ulrich; mästare 1689—1709; silfverarbetare. 1689—1709

Kiellsson (Kelson), Kilian (Kiell); mästare 1746, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: KELSON. inom rektangulär ram. 1746—1759

Kijlman (Kielman), Johan; mästare 1720, död 1742, guldarbetare; enkan 1742—1743. 1720—1743

Klerck = *Clerck.*

Klinck (Kling), Friedrich Heinrich; mästare 1723—1754, silfverarbetare; öfvertog Rudolf Wittkopfs enkas verkstad; bisittare 1739—1744; stämpel: F. H. K. inom oval ram, eller *Klinck* inom rektangulär ram. 1723—1754

Lampa, Jacob Danielsson; mästare 1757, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: I. LAMPA inom rektangulär ram. 1757—1759

Lauterbach, Mathias; var mästare 1689, död 1696......... 1689—1696

Liedberg, Benedict; mästare 1744—1745; guldarbetare (förut frimästare); enkan 1746—1759. 1744—1759

Lillja, Carl; mästare 1716—1741; silfverarbetare; stämpel: C. L. inom oval ram. 1716—1741

Lindbohm, Carl, mästare 1752, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1752—1759

Lindborg (Lindburg), Magnus; mästare 1752, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1752—1759

Lindell, Johan; mästare 1736, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1736—1759

Lohm, Jan (Johan); mästare 1708, död 1729, silfverarbetare. 1708—1729

Losch, Jacob Hindrich, mästare 1727, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: *J. H. L.* hopbundna bokstäfver inom oval ram. 1727—1759

Lund, Johan; mästare 1696, död 1720, silfverarbetare; enkan 1721—1728; stämpel I. L. inom fyrpass 1696—1728

Lund, Niclas; mästare 1747, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: N. L. inom rektangulär ram (jfr bild 18). 1747—1759

Lund, Petter Erson; mästare 1713—1750, silfverarbetare; bisittare 1731—1738; stämpel: *P. L.* inom fyrpass. 1713—1750

Lund, Petter (d. y.); mästare 1749, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare (den föregåendes son); stämpel: P. LUND inom rektangulär ram. 1749—1759

Lundberg, Carl; mästare 1751, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1751—1759

Lundberg, Samuel; mästare 1696—1709; silfverarbetare 1696—1709

Lundman (Lunman), Anders; mästare 1745, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: *A. L.* — ALM. inom rektangulär ram (jfr bild 19) eller aflångt tvåpass. 1745—1759

Löfling, Daniel; mästare 1709—1718, silfverarbetare; stämpel: *D. L.* inom oval ram. 1709—1718

Maas, Christian; mästare 1750, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1750—1759

Maister (Meister, Mäster), Hinrich; mästare 1745, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1745—1759

Malming, Petter; mästare 1716, död 1721; silfverarbetare 1716—1721

Malthow (Malta, Maltham), (Wilh.) Anders; mästare 1702, död 1730, silfverarbetare; bisittare 1722—1729, ålderman 1729—1730; stämpel: A. M. inom oval ram (jfr bild 21.) 1702—1730

Mangoldt, Johan Samuel; mästare 1703, bortrest 1708; guldarbetare. 1703—1708

Medling, (Meidling) Joachim Otto; mästare 1746, kvarstod ännu 1759; guldarbetare. 1746—1759

Melijn, Gabriel: mästare 1722—1741; guldarbetare...... 1722—1741

Meyding, Johannes: mästare 1725—1735; silfverarbetare 1725—1735

Meyer (Meijer), Mårten; mästare 1708—1710; guldarbetare. 1708—1710

Meyer (Meijer), Wilhelm Andreas; mästare 1730, död 1748; silfverarbetare; bisittare 1744—1748; stämpel: W. M. inom rektangulär ram. 1730—1748

Meytens (Meijtens), Abraham; var mästare 1689—1702, silfverarbetare, bisittare 1700; reste till Ostindien; stämpel: A. M. (monogram) inom sköldformig eller oval ram (jfr bild 20). 1689—1702

Moldenhauer, Petter; mästare 1715, död 1719; silfverarbetare; enkan 1719—1720. 1715—1720

Moldenhauer, Petter Friedrich; mästare 1744, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; bisittare 1752—1759, ålderman 1759; stämpel: P. F. M. inom rektangulär ram. 1744—1759

Montin, Lennart; mästare 1726—1741, silfverarbetare... 1726—1741

Möller (Müller), Berendt; var mästare 1689, död 1725, silfverarbetare, bisittare 1710—1725; enkan 1725—1732; stämpel: B. M. inom oval ram. 1689—1732

Möller (Müller), Hinrich: var mästare 1689—1690 ...... 1689—1690

Möller (Müller), Hinrich; mästare 1730, död 1742, silfverarbetare. 1730—1742

Möller (Müller), Johan; mästare 1690, död 1707; guldarbetare. 1690—1707

Möller (Müller), Mattias; mästare 1692, död 1705; silfverarbetare. 1692—1705

Möllerström, Johan; mästare 1723—1741, guldarbetare... 1723—1741

Nitzell (Nissel), Johan: var mästare 1689—1715, silfverarbetare, bisittare 1701—1709; stämpel I. N. (hopbundna) inom sköldformig ram. 1689—1715

Norbeck, Anders: mästare 1756, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1756—1759

Nordwald (Nordwall), Hans E.; mästare 1718—1755; 1718—1755

silfverarbetare; stämpel: H. N. inom sköldformig ram.

Norling (Nordleen) Hindrich; mästare 1696—1699, silfverarbetare; stämpel H. N. inom rektangulär ram. 1696—1699

Nyman, Jonas; mästare 1709, död 1726; silfverarbetare, bisittare 1725—1726; enkan 1726—1727. 1709—1727

Olsson, Petter; mästare 1689, död 1696; silfverarbetare 1689—1696

Personne (Person) Frans Gustaf; mästare 1733, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1733—1759

Pettersson, Otto; var mästare 1689—1709, guldarbetare 1689—1709

Piper, Daniel; mästare 1734—1737, silfverarbetare ...... 1734—1737

Pohl (Påhl), Baltzar; mästare 1701, död 1743, guldarbetare, bisittare 1721—1731; enkan 1743—1758. 1701—1758

Pohl (Påhl), Jacob; mästare 1748, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1748—1759

Pohl (Påhl), Michel d. ä.; var mästare 1689—1698, bisittare 1689—1695, ålderman 1695—1698; stämpel M. P. inom oval ram (jfr. bild 22). 1689—1698

Pohl (Påhl)), Michel d. y.; mästare 1697—1703, då han blef riksvärdie, guldarbetare. 1697—1703

Rau, Jacob; mästare 1721, död 1744, guldarbetare ...... 1721—1744

Regensdorph, Daniel; var mästare 1689—1691, guldarbetare. 1689—1691

Reichel, Ephraim; mästare 1714, död 1752, guldarbetare bisittare 1729—1732. 1714—1752

Reis, Elias; mästare 1758, kvarstod ännu 1759, guldarbetare, »diamantslipare». 1758—1759

Renander, Lars; mästare 1757, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1757—1759

Richter, Carl; mästare 1705—1720, silfverarbetare .... 1705—1720

Richter, Christopher; mästare 1689—1708, silfverarbetare, bisittare 1700—1706. 1689—1708

Richter, David; var mästare 1689—1700 .... 1689—1700

Richter, Friedrich; var mästare 1689—1700, bisittare 1695—1699. 1689—1700

Richter, Johan (Hans) Davidsson: var mästare 1689, död 1695; bisittare 1689—1695. 1689—1695

Richter, Hindrich Hansson; mästare 1709—1728, guldarbetare. 1709—1728

Ronander, Johan (Jonas): mästare 1749, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: I. RONANDER inom rektangulär ram. 1749—1759

Roschier (Rochir), Gabriel; mästare 1693, död 1698, silfverarbetare. 1693—1698

Rossau (Rossow), Jochim: var mästare 1689—1694; guldarbetare. 1689—1694

Saint-Paul, Carl Gustaf; mästare 1708—1731; guldarbetare. 1708—1731

Sans (Santz), Agatius; var mästare 1689—1693, guldarbetare 1689—1693

Sauer, Isac; mästare 1750, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare, stämpel: SAUER inom aflång oval ram. 1750—1759

Sauer, Johan; mästare 1712—1732, silfverarbetare; var i sin »profession mycket ofärdig». 1712—1732

Sauter, Abraham; mästare 1717—1731, guldarbetare ... 1717—1731

Sauter (Souter), Isac; mästare 1744, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: SAUTER inom rektangulär ram. 1744—1759

Sauter, Johan (Hans) Jochim; var mästare 1689—1718, silfverarbetare, stämpel I. H. S., hopbundna bokstäfver inom oval ram. 1689—1718

Schapperon (Chappiron), Jacob; mästare 1702—1710, guldarbetare. 1702—1710

Schenck (Schänck), Johan; mästare 1697—1710, silfverarbetare. 1697—1710

Schick, Petter; var mästare 1689—1702, guldarbetare ... 1689—1702

Schmitt, Johan; mästare 1698—1710, silfverarbetare...... 1698—1710

Schmidt, Samuel (Johan); mästare 1721—1732, silfverarbetare. 1721—1732

Schreiber, Andreas; mästare 1698—1701, guldarbetare 1698—1701

Schröder, Veit Engelhardt; var mästare 1689—1709, guldarbetare, bisittare 1692—1709. 1689—1709

Schultz (Schult), Andreas Olofsson; mästare 1693, död 1698, guldarbetare. 1693—1698

Schultz, Daniel; mästare 1704, död 1737, guldarbetare 1704—1737

Schultz, Paul; mästare 1698—1700, guldarbetare, år 1700: »under Artolleriet». 1698—1700

Schultz, Petter; mästare 1713, död 1737, guldarbetare, stämpel: P. S. inom rund ram. 1713—1737

Sehl (Zehl), Ferdinand; var mästare 1689—1731, silfverarbetare; bisittare 1710—1722, ålderman 1722—1729, ånyo bisittare 1729—1731; stämpel: *F. S.* inom oval ram (jfr bild 23). 1689—1731

Sehl (Zehl), Ferdinand; mästare 1723, död 1743, silfverarbetare, (den föregåendes son) stämpel *F. S.* inom oval ram (jfr bild 23); enkan 1743—1745. 1723—1745

Sehl (Zehl), Ferdinand; mästare 1756, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare, (den föregåendes son) stämpel: *F. S.* inom oval ram (jfr bild 23). 1756—1759

Sickman (Zickman) Georg (Jürgen) Friedrich; mästare 1739, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel SICKMAN eller G. F. S. inom långsträckt oval ram. 1739—1759

Stabeus (Stabaeus), Lorens (Lars); mästare 1745, kvarstod 1759, silfverarbetare; stämpel: *L. S.* inom fyrpass. 1745—1759

Stafhell (»Staffel»), Anders; mästare 1755; kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämplar: A. STAFHELL inom S-formigt böjd ram, eller *A. S.* inom rektangulär ram. 1755—1759

Stafhell, Gustaf d. ä.; mästare 1714—1755 (den föregåendes far), silfverarbetare; stämplar: *Stafhell — G. S.* inom oval ram, eller STAFHELL — G. S. inom rektangulär ram. 1714—1755

Stafhell, Gustaf d. y.; mästare 1752, kvarstod 1759 (den 1752—1759

föregåendes son); silfverarbetare; stämplar STAFHELL — STAF HELL inom rektangulär ram, (jfr bild 24) STAFHELL inom S-formigt böjd ram.

Starin, Anders; mästare 1694, död 1715; silfverarbetare; stämpel: A. S. inom rektangulär ram; enkan 1716—1717. 1694—1717

Starin, Erich Bengtsson; var mästare 1689, död 1709, silfverarbetare; stämpel: E. S. inom sköldformig ram. 1689—1709

Starin, Johan Anderson (»Johan senior»); mästare 1723—1756, silfverarbetare; bisittare 1744—1746; stämplar: *I. S.* inom oval ram eller *I. S.* inom enkel och dubbel rektangulär ram (ang. stämplarna jfr. äfven följande). 1723—1756

Starin, Johan Lorenz (»Johan junior»); mästare 1727, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämplar möjligen som föregående. 1727—1759

Steinfort, Johan; mästare 1740, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare, bisittare 1748—1754; stämpel: STEINFORT inom rektangulär ram (jfr. äfven de båda föregående). 1740—1759

Stricker (Strickert) Johan; mästare 1750, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1750—1759

Stridberg, Marcus; mästare 1744, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1744—1759

Ståhle, Johan; hans enka 1689 .... 1689.

Thede, Jacob; mästare 1707—1750, silfverarbetare .... 1707—1750

Tiederström (Tidieström), Anders; mästare 1751, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1751—1759

Trautzell, Abraham; mästare 1700—1710, silfverarbetare; stämpel: A. T. inom rektangulär ram. 1700—1710

Trygg, Johan; mästare 1741, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare, bisittare 1754—1759. 1741—1759

Trystadius, Olof; mästare 1734—1737, silfverarbetare. 1734—1737

Träbohm, Gustaf; mästare 1708, silfverarbetare, död s. å. 1708.

Wachsmuth (Waxmuth), Johan Berendt; mästare 1704—1709, silfverarbetare. 1704—1709

Wall, Aron; var mästare 1689, död 1698, guldarbetare. 1689—1698

Wall, Andreas; mästare 1720—1746; silfverarbetare, stämpel: A. W. inom oval ram (jfr bild 5). 1720—1746

Wallenius, Erich; mästare 1731, död 1743, silfverarbetare 1731—1743

Wallmo(Johan) Jonas, mästare 1724—1726; silfverarbetare. 1724—1726

Wasow, Johan; mästare 1725—1750, guldarbetare........ 1725—1750

Wessel, Hans; mästare 1704—1727, guldarbetare .... 1704—1727

Wessel, Hieronymus; var mästare 1689—1701, guldarbetare, bisittare 1700—1701. 1689—1701

Weste (West); Johannes; mästare 1743, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: I. WESTE inom rektangulär ram. 1743—1759

Winter, Andreas; mästare 1703—1710, silfverarbetare, (fick fattigunderstöd 1714, 1719 och 1723). 1703—1710

Wittkopf, Hindrich, d. ä.; mästare 1724 (hade förut vunnit mästerskap i Polen) —1753; silfverarbetare, bisittare 1729—1739, ålderman 1739—1752; stämpel: H. W. K. inom oval eller trapezformig ram (jfr bild 25). 1724—1753

Wittkopf, Hindrich, d. y.; mästare 1745, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel H. W. inom rektangulär ram (jfr bild 26). 1745—1759

Wittkopf, Johan; mästare 1733—1750, silfverarbetare; stämpel: I. W. K. inom oval ram. 1733—1750

Wittkopf, Rudolph; var mästare 1689, död 1722, silfverarbetare, bisittare 1709—1711, ålderman 1711—1722; stämpel R. W. K. inom oval ram (jfr bild 27). 1689—1722

Yhlen (Yhle), Justinus van; var mästare 1689, död 1705, guldarbetare. 1689—1705

Zetterholm, Carl Friedrich; mästare 1748, kvarstod ännu —1759, guldarbetare. 1748—1759

Zetterström (Setterström), Johan; mästare 1737, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1737—1759

Zettrijn, Michael: mästare 1735—1737 .... 1735—1737

Zitski, Cornelius: mästare 1725, död 1741, guldarbetare 1725—1741

Zweck, Samuel: mästare 1748, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1748—1759

Åkerman, Petter: mästare 1754, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: *P. Akerman* inom ram. 1754—1759

Ålander, Jonas: mästare 1726, död 1750, silfverarbetare 1726—1750

Ålänning, Carl; mästare 1743, död 1747; guldarbetare; enkan *(Vendela Ålänning)* 1747, kvarstod ännu 1759. 1743—1759

Öhrling, Erich; mästare 1694—1709, guldarbetare .... 1694—1709

Öhrman, Andreas: mästare 1736, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: *A. Ö.* inom oregelbundet fyrpass. 1736—1759

Örn (Öhrn), Sven: mästare 1755, kvarstod ännu 1759, silfverarbetare; stämpel: *S. Örn,* inom bandliknande ram. 1755—1759

Östman, Diedrich: mästare 1740, kvarstod ännu 1759, guldarbetare. 1740—1759

Öyen, Andreas von: var mästare 1689, död 1690, silfverarbetare. 1689—1690

Bild 28. Välkomma (timmermansgesällskapets i Stockholm) af Niclas Lund, Stockholm år 1758. Nordiska Museet.

Enkel bostad på landet.*

Af

Arkitekt Axel Lindegren.

Den träbyggnad, som jag på uppdrag af slöjdföreningen utarbetat, ansluter sig, hvad utrymmesförhållandena beträffar, till den nu allmännast brukliga större bondgårdstypen. Så väl rummens storlek som deras inbördes läge öfverensstämmer sålunda i hufvudsak med de anordningar, som visat sig vara de af våra mindre landtbrukare mest omtyckta.

Af de olägenheter, som kunna anses vidlåda den gängse typen böra först och främst framhållas det dåliga tillgodoseendet af utrymmena, såsom bristen på garderober m. m., tamburens dåliga belysning, den obekväma trappanordningen samt den stereotypa yttre grupperingen. Den egentliga orsaken till alla dessa olägenheter är att hänföra till det envisa förläggandet af hufvudingången (entréen) till långsidans midt. Flyttas däremot denna t. ex. till något af hörnen, erhåller man betydligt flere möjligheter till en finare gruppering såväl af rummen som af de yttre partierna.

Det föreliggande förslaget lämpar sig särskildt bra för mindre bysamhällen och vill jag i detta sammanhang uppmana till upprepade försök till byhusens placerande med gaflarna utåt mot

---

* Ritningar till här beskrifna trähusbyggnad erhållas af egnahemsbyggare kostnadsfritt efter anhållan ställd till Sv. Slöjdföreningens sekreterare.

bygatan. En rektangulär byggnad ser nämligen i allmänhet mera pittoresk ut, om den betraktas från gafvelsidan.

Då väl de, som vilja bygga sig ett nytt hus, gärna se att de ha till sitt förfogande en konstruktionsbeskrifning, efter hvilken de kunna på förhand göra sina beräkningar och under arbetets gång kontrollera detsamma, har jag författat en kortfattadsådan med anslutning till här föreliggande ritningsförslag.

Arbetsbeskrifning:

Grundmurar. Alla grundmurar utföras af gråsten i kallmur till en tjocklek af c:a 1 meter med (om sådant erfordras) bottenskift, c:a 1,2 m. bredt.

Sockel. Sockeln utföres i kallmur, fogstruken i cement och gående ned till ett djup af c:a 0,3 m. under markens lägsta yta och egande en bredd, nedtill af c:a 0,5 m. och upptill af c:a 0,35 m. Lägsta höjd öfver marken 0,20 m.

Källartrappa. Källartrappans steg göras af grofhuggen granit till det antal, som källarens höjd betingar.

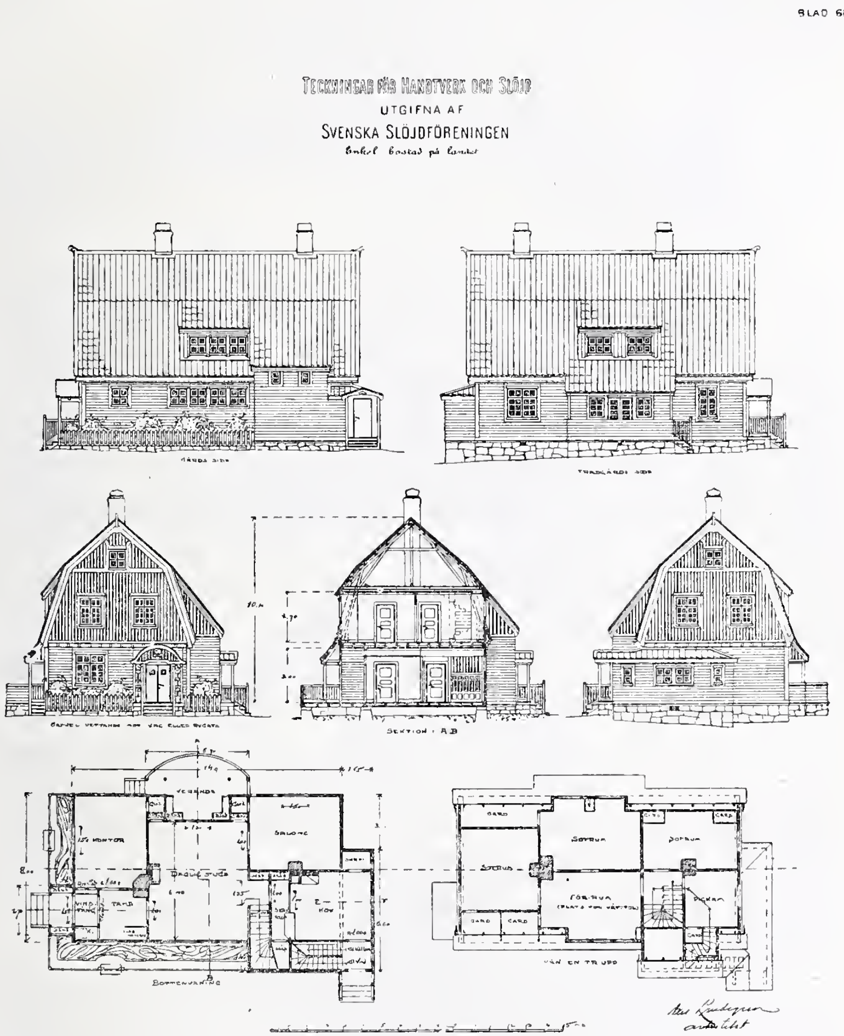
Grusgolf. Golfvet i matkällaren under köket skall läggas af cement men under husets öfriga delar af ett väl stampadt gruslager till en tjocklek af 0,10 m.

Hvalf. Såvida kostnaden det medgifver kan öfver källaren betonhvalf mellan järnbalkar anbringas. Balkarna böra då ligga på ett inbördes afstånd af c:a 1,00 m. Hvalf och balkar bestrykas på öfversidan med ett tunnt asfaltlager. Betonen göres med fördel i en blandning af 1 del cement, 3 delar sand och 5 delar makadam.

Syllar. På de afjämnade grundmurarna uppläggas på högkant syllarna af 125×175 mm. furuvirke, laxade och vid skarfvarna hopfästade med s. k. skarfhakar. Syllarna tjäras på undersidan och beläggas med dubbel tjärad näfver. I öfverkanten upphugges en fals, i hvilken plankväggen inreses.

Ytterväggar. Ytterväggarnas stomme utgöres af 75 mm. stående spåntad halfren furu eller granplank (prima utskott fransk qvinto), hvilken väl hopdrifves och spikas. Yttersidan beklädes med impregnerad luktfri papp, hvarå spikas 25 mm. ohyflad liggande halfren panel

på förvandring till första våningens höjd. Å hufvudbyggnadens 4 hörn anbingas hörnplankor 20 mm. breda och så grofva att de upptaga spånget på panelen. Fönsterfodren gifvas samma groflek

I öfriga hörn täckas skarfverna mellan förvandringsbräderna med liststumpar för att hörnen skola se jämna ut. Däröfver till takfoten stående panel med ribbor lagda öfver fogen. På innersidan beklädes plankväggen med förhydningspapp, på hvilken upp-

slås en 19 mm. granpanel. Yttersidans papp bör väl täcka alla fogar mellan karmarne och väggen. Öfre gafvelväggens plankresning infälles i en syll af samma dimension som nedre plankväggens. Denna syll hvilar på bjälkändarna. Mellan dessa spikas dels på syllens undersida dels på undre väggens öfre del plankor för tätningen mellan öfre och undre väggen.

Innerväggarna uppföras af samma sorts plank som ytterväggarna och beklädas med en 19 mm. tjock panel. Däremellan anbringas förhydningspapp. Öfver alla dörrar och fönsteröppningar inskäres öfverstycken, som skråspikas.

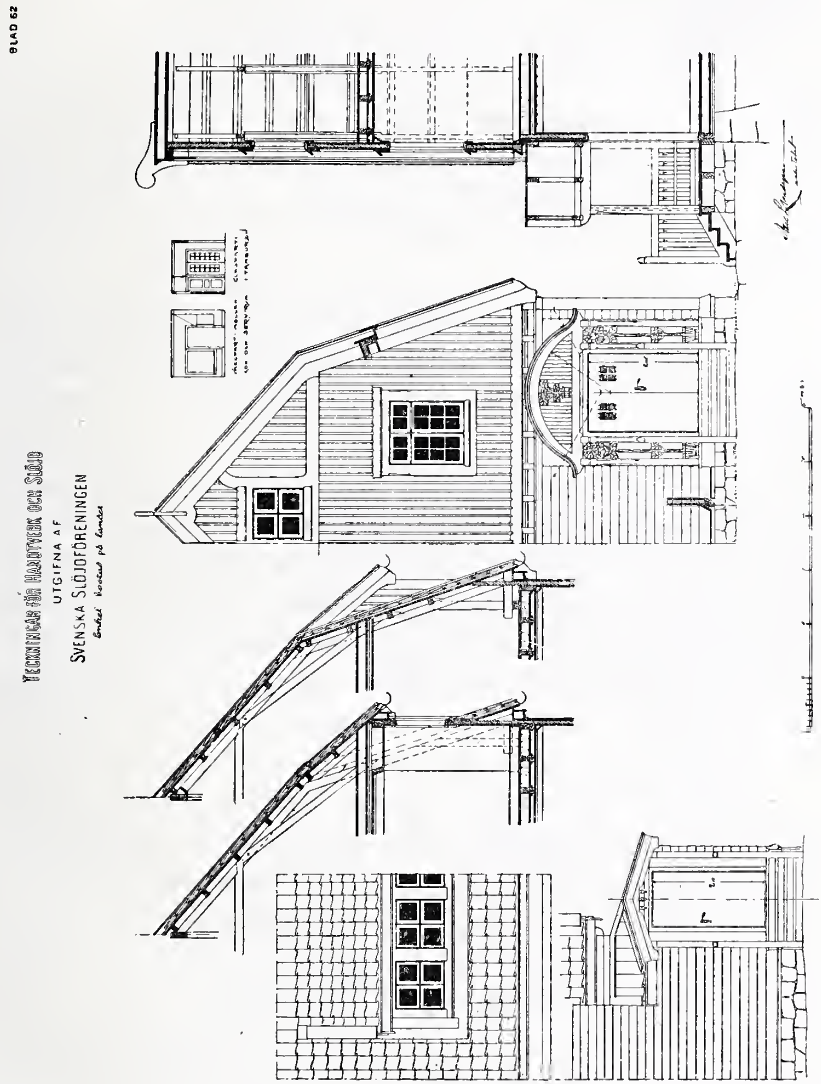
Bakom alla eldstäder uppmuras nischer med tillräckligt grofva pelare för uppbärande af skorstensstocken. Murverket isoleras från grunden genom dubbelt asfaltpapp. Teglet som användes skall vara nytt, välformadt, välbrändt sötvattenstegel. Från hvarje eldstad muras särskild pipa. Rören afslammas invändigt med tunnt lerbruk och lemnas vid arbetets slut rena och lodade. För kakelugnarna 1 tr. upp inläggas räls. Skorstenarna uppdragas öfver taknocken omkring 1,50 m., skorstenarna putsas utvändigt.

Bjelklag. Bottenvåningens golfbjelkar göras af 75×225 mm. halfren furuvirke och inlaxas på 600 mm. afstånd från midt till midt i syllarna. Bjelkarna 1 tr. upp och i vindsgolfvet ha samma dimensioner samt samma inbördes afstånd som de föregående samt infällas till sin fulla höjd i plankväggen. Vid gaflarna skjuta bjelkändarna öfver plankväggen så mycket att den öfre gafvelväggen kommer att stå c:a 0,18 m. utanför den undre. Hvar 4:de bjelke förankras dels i ytterväggen dels vid innerväggarna med nästa motsvarande bjelke, med ankarjärn och alla skarfvar förstärkas med skarfjärn.

Hörnplankorna förenas vid syllarna med starka hörnjärn. Alla dessa beslag fästas med ekspik. För skorstensstocken göras nödiga afvexlingar så att fullständig brandfrihet erhålles. Vexlarna få icke hoplaxas utan uppläggas på tillräckligt grofva vexeljärn, hvilka spikas med ekspik.

Takstolar. Takstolarna hophuggas af 75×150 mm. halfren furu- eller

granplank och inbrädas under språngändarna med horisontalt liggande panel- och frisbräde (tillsammans bildande en list). Hophuggningen af stolens virke göres med endast 25 mm. i hvarje

planka för att ej försvaga dessa. Äfven stolarna afvexlas för eldrören på samma sätt som bjelklagen.

Stolarna uppsättas på ett afstånd ej öfverstigande 1200 mm.

Mellan stolarna inskäras åsar af 75×100 mm. groflek på ett afstånd af högst 1000 mm. På dessa åsar spikas längs med stolarna takpanelen, bestående af 25×175 mm. vattenrandade halfrena furubräder.

Yttertak. Fogarna täckas med 100×37 mm. notläkt. Skarfvarna mellan bräderna hopskäras snedt så att möjligen inkommande vatten afrinner. På notläkten spikas 25×37,5 mm. takläkt för fasthållande af takteglet. Nock och vindskifvor göras af 25×175 mm. bräder, då så kan ske, eljest af plåt, fotrännor, stuprör och fönsterbläck göras af målad svartplåt. Takytorna täckas med prima taktegel af jämn färg.

Snickeri. Allt snickeri göres i halffransk fason. Fönsterkarmarna göras af 50×125 mm. trä med midtpost och lösholz, där ritningarna så utvisa. Dörrkarmarna göras af samma dimensioner som den vägg i hvilken de sitta.

Bjelklagens blindbottnar. På insidan af bjelkarna spikas 25×25 mm. blindbottensläkt, på hvilka inskäres blindbotten, bestående af 25 mm. brädbitar af samma längd som afståndet mellan balkarna. Afståndet från bjelkens öfverkant till blindbotten bör vara omkring 150 mm. På blindbotten lägges makulatur eller spännpapp, hvarpå sedermera fyllningen, bestående af torr sågspån, blandad med torrt fint kalkgrus eller släckt kalk utbredes. I vindsbjelklagret kan enbart torfströ användas.

Golf Golfven läggas af 37×150 mm. spåntad halfren furuplank med friser kring väggarna och kakelugnsplaner. Golfträt får ej genomspikas endast kantspikas. Kakelugnsplanerna läggas i glaseradt plantegel i bruk eller af kalkstensskifvor.

Foder. Kring alla fönster och dörröppningar uppslås foder, hälst släta utan lister och socklar c:a 125 mm. breda.

Innertak. Taken i rummen göras med fördel på det gamla viset af finhyflad, halfren panel (19×10 mm.) antingen på lock, d. v. s. så att hvarannan bräda ligger öfver och täcker eller också med täcklister . I hvilket fall som hälst bör listen kring taket så anordnas att den med en platta eller profil

upptager den täckande brädan eller listen. I alla rum anbringas fotsocklar af enkla i öfre kanten med en mindre profil försedda bräder af c:a 20 mm. höjd.

Yttergolf. Å verandan och vid de båda ingångarna läggas golfven något lutande utåt för vattnets afrinnande. Utefter verandabarrierens innersida göres i golfträet en ränna, hvilken förses med plåtbotten för regnvattnets afledande. Denna plåtränna mynnar ut i ett genom barrierens på verandans midt upptaget litet hål i hvilket en mindre plåttratt är instucken. Golfven bestrykas med carbolineum.

Yttertrappor. De 3 yttertrapporna göras af trägångsteg på trävandstycken. Hufvudportalens ornering i form af träd i krukor göres i bräder, som hoplimmas. Bladen framställas genom målning.

Tvenne trappor leda till öfre våningen, en från dagligstugan och en från köksförstugan. Den större trappan fortsättes upp tillvinden.

Fastinredning. I tamburen finnes klosett samt en afskrankning för inhängande af ytterplagg. I dagligstugan anordnas på båda sidor om verandafönstren fasta skänkpartier enligt ritning. Öfriga skåpinredningar och garderober anbringas på ställen, som ritningarna utvisa.

Målning. Utvändigt grundas och strykas alla inbrädningar, takfötter, fris och droppbräder (äfven den nedersta, som täcker syllen) fönster och dörrfoder, karmar och bågträn samt allt trä å portaler, verandans ståndare och barrierer 3 gånger med hvit oljefärg. Öfriga väggytor med Falu rödfärg (i fall ej röd oljefärg påkostas). Invändigt grundas, spacklas och strykes 2 gånger med hvit oljefärg. Allt snickeri såsom foder, soklar, dörrar och fönster behandlas på samma sätt men strykes 3 gånger. Å väggytorna spännes spännpapp, på hvilket tapeterna klistras.

Eldstäder. I dagligstugan anbringas en murad öppen spis med ev. plats för kamin vid ena sidan. Alternativt kan äfven här som annorstädes kakelugn användas.

Staket. Ett hvitmåladt staket anbringas framför gafveln och gårdssidan intill trapputsprånget. Bakom staketet planteras buskar eller storblommiga växter såsom solrosor, dalier ell. dyl.

Utdrag ur till Kungl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

N:o 62. Mönsterriterskan **Ingeborg Uddéns**, reseberättelse.

Sedan jag på Kommerskollegii förord af Kungl. Maj:t blifvit tilldelad ett resestipendium af 500 kr. för att i främmande länder studera bokornamentik, reste jag först till Köpenhamn i afsikt att i därvarande Konstindustrimusei bibliotek, göra mina första iaktagelser. — Så kändt som det danska bokhandtverket är i Stockholm sedan utställningen 1897, ber jag få återkomma därtill mera summariskt i slutet af min berättelse.

Efter studierna i Köpenhamn reste jag till Leipzig och genomgick där under 5 veckors tid Buchgewerbemuseets rika samlingar för de sista åren och kopierade så mycket jag kunde medhinna.

I det yttre betraktadt, har genombrottet af den nya tillämpade konsten försiggått med öfverraskande hastighet i Tyskland. Den har tagits om hand af en ung, hänförd och energisk konstnärsgeneration, hvilken, utom det, att den åtnjutit en senare tids bättre utbildning också lärt mycket från England och andra länder, hvilket sporrat den att söka åstadkomma lika värdefulla saker.

I första raden af dessa banbrytare stod Anton Seder, ledaren för die kunstgewerbeschulle i Strassburg. Han förde sina lärjungar ut i naturen för att teckna och därigenom finna ett nytt uppslag för ornamenteringen.

I Hamburg utöfvade snart Brinckmann och Lichtwarck ett liknande inflytande. Vid samma tid förmärktes äfven i München, Berlin och Dresden en liknande rörelse.

Då kom öfver London och Paris japanismen öfver till Tyskland och blef mottagen af de yngre konstnärerna med största hänförelse. Importen af de första japanska bilderböckerna och träsnitten bildade en afgjord vändpunkt. japanernas glänsande stiliseringskonst klarade uppfattningen af ytornamentet. De lärde bl. a. konstnärerna att utestuta allt oväsentligt, att med enkla medel framställa endast det väsentliga. Utan det japanska inflytandet är framkomsten af de moderna plakaten och de impressionistiskt dekorerade bokomslagen nog otänkbar, ty till största delen grunda de sig på Japans konst.

Huru stort behofvet efter verklig konst blifvit i Tyskland, det bevisar bl. a. att den engelska tidskriften, The Studie, under dessa år räknade omkring 60,000 abonenter. Småningom började så de tyska förläggarne lämpa sig efter

de nya anspråken. 1894 grundades sällskapet Pan, hvilket genom samverkan af konstnärer, diktare, konstforskare och konstvänner sökte åstadkomma en konstnärlig litterär periodtidskrift. Denna öfverträffade förväntningarne och vi finna här, särskildt på området bokdekoration stora framsteg. På den stora publiken hade dock denna tidskrift inget inflytande, utan behöfdes en publikation, hvilken kunde bana väg för den nya konsten till de bredare lagren. Georg Hirth i München, hvilken stått i förbindelse med den yngre konstnärsvärlden och med insikt om dagens fordringar, beslöt sig för att grunda Münchner »Jugend». Sällan har väl en tidskrift mötts af så stort tillmötesgående hos publiken som denna, hvilken redan efter ett fjärdedels år räknade omkring 30,000 abonnenter. De konstnärer hvilka den tiden samlade sig kring Hirths fana hafva längesedan vunnit berömda namn. Jag behöfver blott nämna Robert Engels, Max Klinger, Franz Stuck, Fritz Erler, Angelo Jank, Otto Greiner, Fidus, Hans Christianssen, Walther Georgi, A. Schmidhammer, B. Pankok, Julius Dies, m. fl. Den ständigt växande staben af medarbetare utvecklar den mest olikartade individualitet och brokiga mångfald. Den nya ornamenteringskonsten, hvilken här för första gången uppträdde, visade sig visserligen ofta omogen och dunkel och ännu mången gång som endast pröfvande försök, men utgjorde i alla fall en lofvande början till den utveckling, som nu sedan gått i ständigt stigande.

Bland de tecknare som i Tyskland egnat sig åt bokdekoration nämnas nu här några.

»Fidus» (Hugo Höppener). Hvad som framför alla andra tyska bokkonstnärer utmärker Fidus, är den väldiga glöden i det *själiska* allvar, som genomtränger den största såväl som den minsta af hans teckningar. Hela hans väsen är genomglödgadt med konst. Konsten är för honom icke ett medel utan självändamål såsom varande förkroppsligandet af hans skönhetsideal. Hans mål är att söka gifva fattbart uttryck åt själavärldens storhet, att meddela detta åt människorna och att söka uppfylla människornas behof af skönhet och ädel lifsnjutning. Denna hans högtsväfvande idealism riktar sig mot en framtidens kultur under skönhetens sol. Från denna synpunkt endast kan man uppfatta Fidus. Det ideella är i alla Fidus' arbeten hufvudändamålet, teckningen blott en form, ett medel, att gifva uttryck åt idéen.

Hans första arbeten på bokillustrationens område voro konstbilagor för den teosofiska månadsskriften Sfinx. Hans i Jugend offentliggjorda teckningar voro af mindre betydelse. För Franz Evers diktbok »Hohe Lieder» tecknade Fidus en rik och stilfull utstyrsel. Sedan har det gått uppåt, med allt större kraft och hänförelse har han trängt mot sitt mål.

Thomas Theodor Heine var ursprungligen målare. Hans fint stämda impressionistiska landskap läto nog i honom föga ana hans tillkommande utveckling som satiriker och utpräglad liniekonstnär. Den japanska konsten hade på honom stort inflytande, men han har öfversatt denna stil till europeiskt uttryckssätt. Japanerna lärde honom liniekonstens värde. Så tog han piskan i hand och svängde den öfver hela mänskligheten. Det ligger dock ingen glädje i hans humor, endast gallsprängdt hån, men en liniernas konstnär är han. Ett stort behag ligger dock emellanåt i hans vackra stiliseringar och präktig är ofta hans väl afvägda svart-hvit-verkan.

Melchior Lechter är en annan konstnär af samma riktning. Han går till baka till en ännu tidigare period, till tyska konstens blomstringstid vid slutet af trettonde århundradet, till gotiken. Han har dock icke åtnöjt sig med att endast kopiera de gotiska formerna, utan han har med mera utvecklad teknik sökt utvidga dem Denna konstnärspersonlighet med sin dragning åt det mystiska och visionära fann i skalden Stefan George en beslägtad natur. Sina bästa och mest fulländade arbeten i bokkonst har han utfört för de George'ska dikterna, hvilka utgifvits på förlaget för »Blätter für die Kunst» och endast för ett fåtal varit tillgängliga, då upplagorna endast inskränkt sig till ett begränsadt antal numrerade exemplar och plåtarna förstörts efter fullbordad tryckning. Till den af George skrifna »Jahr der Seele» utförde Lechter teckningarne och ledde ock dess tryckning. Endast bokens titel erhöll en bildlig prydnad. Bokens inre erhöll ingen dekorativ utsmyckning, men den största omsorg nedlades på typernas anordning. Verserna började med blåa versaler och stroferna med röda, de öfriga raderna i svart på lätt tonadt grågult papper. Så uppstod en lugn och vacker tryckspegel med fina färgtoner. År 1900 utkom en ny diktsamling af George, »Teppich des Lebens und die Lieder von Traum und Tod, mit einem Vorspiel», hvilken Lechter prydde med den rikaste och vackraste utstyrsel. Papperet är tungt och starkt som papp, glanslöst och rökgrått i tonen. Format: stor folio. Äfven här ansluta sig de af Lechter utförda dekorationerna till medeltida förebilder. Hvar och en af de tre afdelningarna i denna samling inledes genom helsidiga dekorativa blad, hvilka hvarje gång antyda cykelns innehåll. Motiven med endast svart och hvitt har Lechter på det mest praktfulla sätt utfört. Denna bok är i sin helhet, efter hvad jag tyckt mig förstå, det vackraste den nya tyska bokkonsten hittills frambragt.

Paul Bürck fick sin utbildning vid Konstakademien i München, blef och 1899 af Storhertigen af Hessen kallad till Darmstadt. Hans konst är mest stark och kraftig. Hans stilisering med sitt känsliga förstående af naturen och dess mjuka linier låter oss känna den glödande friskheten af hans uppfattning. På samma gång besitter han stor säkerhet i stilkänslan och en genomgående sträfvan efter enkelhet.

Ephraim Mose Liliens teknik är tung, bred och kraftigt konturerad. Ofta äro hans linier kalla och liflösa. I balladboken »Juda» af Börris von Münchhausen möta vi dock teckningar, hvilka för dessa hebreiska myther och legender särskildt väl lyckats honom, emedan han här gifvit sin natur fritt spelrum. Genom alla både figurala och ornamentala framställningar går ett starkt mosaiskt drag, hvilket särskildt väl ansluter sig till texten. Teckningarna äro af stark och sluten ytverkan, breda ytor i svart och hvitt stå bredvid hvarandra och mot dessa framstå linierna klart och kraftigt. Vackert och verkningsfullt är utkastet till bandet. För »Lieder des Ghetto» af Morris Rosenfeld i öfversättning af Berthold Feiwe har Lilien äfvenledes utfört teckningarna. Åtskilliga af dessa, måhända främst titelbladet och bandet äro af stor och gripande skönhet. En del af teckningarna, särskildt de figurala, verka dock ofta råa och mindre lyckade i teckningen.

Steglitzer Werkstatt. I oktober 1900 grundade tre unga Berlinerkonstnärer: George Belwe, Hellmut Ehmcke och Wilhelm Kleuckens i Berliner

förstaden Steglitz »Steglitzer Werkstatt». De ville förnämligast idka tryckeriet som konst. De ville icke som andra konstnärer åtnöja sig med att endast utföra utkast till bokillustrationer med penna eller pensel på papper och sedan öfverlemna utförandet åt boktryckerierna och de grafiska reproduktionsanstalterna. I stället önskade de vara sina egna sättare och tryckare såsom Gutenberg och andra boktryckeriets tidigaste mästare och såsom efter de gamles bevarade förebilder Morris i våra dagar bedrifvit boktryckerikonsten. Till en början tjänade Steglitzer Werkstatt endast och uteslutande boktryckeritekniken. Sedan, gynnad af allmänhetens sympati utvidgade de med sin lokal också sitt program. Bredvid tryckeriarbeten och grafiska blad egnade de sig äfven åt utförandet af andra arter af tillämpad konst och i följd häraf ökade sig också de konstnärliga krafterna.

Då man betraktade Steglitzer konstnärernas trycksaker på deras specialutställning förliden december i Grassimuseet i Leipzig, så finner man, att de i utkast till merkantila trycksaker, vignetter m. m. åstadkommit fyndiga och utmärkt vackra saker. Hvad som dock för mig var af större intresse var en numrerad af Ehmcke dekorerad och tryckt bok, Elizabeth Browning, »Sonetter nach dem Portogiesichen». Äfven dess band ilila färgadt skinn med en enkel liten dekoration i guld stod i harmoni med det hela och var komponeradt af Ehmcke. Flere af Ehmkes och Kleuckens ex Libris voro också synnerligen vackra och fyndiga. Efter hvad Herr Kleuckens sade mig, förstora de sina teckningar från 3 till 6 ggr. för att få dessa tillräckligt skarpa i reproduktionen.

Det väldiga uppsving som bokutstyrseln under det senaste årtiondet tagit, har också kommit själfva bokbandet tillgodo. Bokbinderikonsten, d. v. s. den konstnärliga behandlingen af bokbandet, hvilken sedan utgången af rococotiden under mer än ett århundrade legat försjunken i en djup prinsessan Törnrosa sömn, har ändtligen uppvaknadt till ett nytt förhoppningsfullt lif.

Firman Volkmar i Leipzig har ibland de mångfaldiga kulturuppgifter, åt hvilken den egnat sina krafter också åtagit sig den, att utföra konstnärliga bokband. Utgående från den tanken, att det enkelt gedigna är kännetecknet på det verkligt fina, har den inskränkt sig till framställningen af ett litet antal fina skinnband med diskret hållen guldpressning, samt ett större antal halffranska band i hvilka allt, skinn permpapper, försättspapper och snitt af konstnärshand blifvit utvalda och framställda. Hvad som vid dessa band särskildt faller i ögonen, är bredvid det i otaliga, fint tonade färger växlande skinnet, äfven permpapperet. Detta är till största delen icke utgånget från någon fabrik, utan det är originaler utförda för hand af Düsseldorfer konstnärinnan. Frua Professor Lilly Behrens, hvilken gripande tillbaka på den gamla, nästan förgätna tekniken af klistermarmorpapperet, häraf gjort en självständig gren af konstnärligt arbete. Tekniken är i sig själf lika enkel som vid utförandet af vanligt marmorpapper, men Frau Behrens utför med flyktig pensel i utsökta färger växt- eller musselmotiv m. m. hvarigenom dessa blad blifva originalkonstverk. Tekniken fordrar mycken öfning och rutin. Hvad som främst gifver dessa blad deras värde, är konstnärinnans fina färgsinne och utsökta smak. Skinnet, hvilket i förening med det sålunda framstälda permpapperet användes till rygg och hörn, är särskildt färgadt och af Leipzigerkonstnären R. Kock ut-

valdt för hvarje band för att uppnå en fullt harmonisk färgverkan. Samme konstnär uppgör också ritningen till ryggpressningen och akvarellskisserna för snittets färgning.

Genom direktör Volkmars vänliga tillmötesgående erhöll jag beskrifning öfver Fru Behrens teknik samt ett trettiotal originalprof af hennes arbeten.

Ex-libris. Samtidigt med den konstnärliga pånyttfödelsen i bokhandtverket har äfven den gamla, nästan bortglömda konstgrenen, som har till sin uppgift att framställa symbolen för det yttre bandet mellan boken och dess egare, konsten att teckna de små biblioteksmärken, som kallas ex-libris, återuppstått. Bruket af dylika märken har nog ingen ringa betydelse. Den, som skaffat sig ett vackert och konstnärligt ex-libris för att märka sina böcker, kommer nog att med andra ögon äfven bedöma utstyrseln i öfrigt Ex-libriskonsten är nog nära ett halft årtusende gammal, men först det nittonde århundradet har väckt uppmärksamheten på denna gamla konstgren.

Man började i andra hälften af nittonde århundradet att anlägga samlingar af ex-libris. I Tyskland eger Graf zu Leiningen i Westerburg i Neupassing vid München en ex-librisamling på 22,000 stycken. Han har ock i ett omfångsrikt verk framställt ex-libriskonstens historiska utveckling och utgifvit en fullständig handbok i den moderna ex-libriskonsten. Förlag: Julius Hoffman, Stuttgart 1901.

Bland de mera framstående ex-libriskonstnärerna i Tyskland äro att nämna: Otto Greiner, Fidus, prof. Eckmann, Josef Sattfler, prof. Adolf Hildebrandt, Paul Bürck, Melchior Lechter, F. H. Ehmcke, Wilh. Kleuckens, J. W. Cissarz m. fl.

Lämpligaste tiden att i Leipzig idka »Buchschmuck»-studier är under december månad. I Buchgewerbemuseet pågår då årligen en stor utställning af den nyaste litteraturen, och har man då förutom museets stora, ständiga utställningar det bästa tillfälle att göra sig förtrogen med modernt, tyskt bokhandtverk. — En viss mognad fordras dock för att bland den stora mängden underhaltiga saker kunna utvälja de verkligt goda.

Danskt bokhandtverk.

Under de senaste åren har äfven i Danmark uppstått, hvad man kan kalla en renaissance i bokhandtverket. Förutom ett återupplifvnnde af förgångna tiders bästa traditioner hafva alldeles nya och konstnärliga inflytanden kommit att uppbära hela frågan. Tecknare af framstående och originell talang hafva arbetat tillsammans med kunniga och hänförda yrkesmän och frambringat utmärkta resultat. Detta är dock en utveckling, som ej ensamt är buren af några få duktiga konstnärer och konstfrämjare, den är nog otänkbar utan en hög andlig nivå hos hela folket.

Någon tids vistelse i Köpenhamn för studier af föreningens för bokhandtverk samlingar i Konstindustrimuseum är att tillråda alla, hvilka ägna sig åt denna gren af konstslöjd.

I museets hall äro i glasmontrer utställda en del utsökta praktband, äldre och nyare, från olika länder. Likaså äro de olika förfaringssätten vid bokhandtverkets olika grenar klart och enkelt åskådliggjorda. I museibibliotekets rika samlingar af originalteckningar och tryck har man det bästa tillfälle att studera, dock ej kopiera, danska konstnärers arbeten från det sista tiotalet år. Biblioteket är tillgängligt för alla och öppet dagligen med undantag af måndag.

En af bokhandtverkets kardinalregler är ju, att en boks utstyrsel bör stå i den intimaste harmoni med bokens innehåll och om möjligt gifva uttryck å detsamma. Om några lyckats tillämpa denna regel, så är det väl danskarne. Man häpnar öfver den höga ståndpunkt, på hvilken de stå. Deras kända sinne för humor och godmodig satir ger sig öfverallt uttryck, och gör, att man ej blott njuter af det vackra i deras konst, utan också det fyndiga och roliga däri. Inget land kan väl uppvisa mera frestande boklådsfönster och de författare äro verkligen att gratulera, som få sina böcker smyckade af dessa konstnärer.

Hvad jag särskildt vill påvisa är utstyrseln af de danska »Folkudgaverna» af olika författare. Holbergs komedier (Martins Truelsens tryckeri) med utstyrsel af prof. Tegner är en genomgående vacker och mönstergill bok i all sin enkelhet. Priset, 1,25, är nästan ofattligt. Oehlenschlägers samlade arbeten i folkeudgave (Det nordiske forlag) är äfven ytterst tilltalande.

I detta sammanhang vill jag äfven nämna banden till en stor del af de danska skolböckerna. Man kunde önska sig vara barn igen, för att få begagna dessa tilltalande volymer, som helt visst ingifva en annan håg för studier än de till sitt yttre föga inbjudande band, man minnes från sin egen skoltid. Danskarnes stora rikedom på fyndiga och nätta idéer gifver sig där liksom annorstädes tillkänna. Särskildt vill jag i detta hänseende hänvisa till »Slomanns Læsebog for danske börn», (Det nordiske forlag).

Af de konstnärer, som ägnat sig åt dekorativ bokkonst, ber jag få nämna några ·

Professor Hans Tegner. I allt, som hör till en boks utsida, för att icke säga något om hans utsökta illustrationer och vignetter, intager Hans Tegner nog främsta platsen. Hans eleganta teckningssätt med ett underlag af fin humor och satir har satt sin prägel på alla hans verk.

Flertalet af de utställda danska praktbanden bära hans välkända signatur. Otaliga äro de böcker, bundna och häftade, till hvilka han komponerat utstyrseln. Såsom ex-libris-tecknare intager han äfven en första rangplats. Hans teckningar för merkantila trycksaker, såsom firmastämplar, katalogomslag, etiketter, brefkuvert etc. visa, att äfven de anspråkslösaste arbeten kunna och böra vara små konstverk.

Gerhard Heilmann, som under flere år arbetat för den kungl. danska porslinsfabriken har äfven skaffat sig ett framstående namn som bokornamentist och illustratör.

Särskildt äro hans omslag för häftade böcker rent af förtjusande. Hans känsliga förståelse af naturen gör, att man ej sällan tänker på Japan.

Knud Larsen. Ehuru fullt självständig erinrar dock hans kompositioner något om Hans Tegner och Gerh. Heilman. Hans oftast utmärkt vackra teckningar för bokband, omslag och vignetter äro alltid stilfulla och ytterst elegant och känsligt utförda. Jag behöfver blott nämna: Jubeludgaven, Hjortens Flugt af Chr. Winter (Gyldendalske förlaget).

P. Behrens. För bokdekoration har ock professor Behrens i Darmstadt visat en framstående talang. Hans ornamentik är kraftig och tung utan att verka rå, och han vet att med ytterst enkla medel uppnå präktig svart-hvit kontrastverkan. Hans enkla stiliseringsart tillsammans med skicklig ytverkan har haft inflytande på yngre konstnärer och förledt åtskilliga till en föga glädjande efterapning.

Professor Behrens lägger an på rent ornamental utsmyckning och höjande af den typografiska satsen och sidobilden. Han har uteslutande dekorativa afsikter, utan ringaste böjelse för illustration.

Otto Eckmann, död 1901. Som en banbrytare för den nya ornamentiken måste vi anse prof. Eckmann. Hans figurliga kompositioner för boktitlar betydde icke höjdpunkten af hans konstnärliga verksamhet. Den uppnådde han först när han lät det rent ornamentala råda, när han började betrakta naturen med ornamentistens ögon. Han besatt ett fint sinne för dess formrikedom. Liljan, ormbunken, orchidéen äro blommor, som vi ofta spåra i hans ornamentik. Hans mjuka, böjliga linier, hvilka vackert och behagligt smyga sig öfver en yta äro omedelbara reflexer af naturintryck och utdragna ur växtlifvets linierytmik. I senare arbeten har han ännu intensivare genomfört stiliseringen, så att växtmotiven knappast spåras.

Johann Vincenz Cissarz trädde med omslagsteckningen till Hans Blums Revolutionsgeschichte (utg. 1898) först inför offentligheten. Denna teckning är full af tragisk och gripande skönhet. Man tänker nästan på Dürer. I Cissarz senare arbeten visar han sig som öfvervägande lyriker. Hans ornamentala kraft har först under de sista åren fullt utvecklat sig. Titelteckningen till »Der Arzt und die Heilkunst» är vackert genomförd. Det bästa Cissarz utfört i blomsterornamentik är kanske den tyska »Buchgewerbekatalog» för Pariserutställningen 1900. Den ungefärligen samtidigt utgifna »Ruskin-Ausgabe» på Diederichs förlag är också utmärkt vacker. Utstyrseln på denna inskränker sig till dekorativ omramning af den inre titeln och början af kapitlen samt sidornas nummer. Hvarje sida bildar ett afslutadt helt. Tryckspegelns enhet är med stor stränghet bevarad. Ornamentens blågrå färg gör sig vackert emot det gulaktiga papperet och de svarta trycktyperna. — Förvånande är, att Prof. Eckmann utfört omslagsteckningen. Helt naturligt kan denna ej fullt harmoniera med de Cissarzska ornamenten.

Richard Grimm, en om Cissarz något påminnande konstnärsnatur, men han verkar mindre ursprunglig. Grimm visar sig dock vara en begåfvad tecknare. Särskildt fäste jag mig vid hans ornament och vignetter för »Frühling und Liebe», (R. Voigtlanders förlag, Leipzig 1901). Vignetter och trycktyper äro i varmt grön-grått. De omramande ornamenten varmt ljusgröna. Papper gulhvitt

Joseph Sattler. Under det att den nya konsten eröfrade kontinenten uppstod i Tyskland en reaktion, hvilken anknöt sig till gamla förebilder och sökte uppväcka renaissancen till ett nytt skede. En af reaktionens målsmän var Joseph Sattler. Sattlers stil grundar sig så på mästarnes från det sextonde århundradets stil, att hans teckningar nästan alltid förefalla att härröra från den tyska illustrationskonsteus glansperiod. Vår känsla och uppfattning är dock en annan och våra förfäders uttryckssätt passar icke mer för oss. Vi kunna förstå och uppfatta deras stil, men vår egen blir den aldrig.

Th. Bindesböll är med sina djärfva och mäktiga teckningar den originellaste af dem alla. Särdeles vackra och typiskt danska äro hans teckningar för en del praktband, utförda af bokbindarne J. L. Flyge och Anker Kyster. Bland de böcker, han försett med dekorativa teckningar, märkas särskildt »Trolltöj» af Holger Drachmann (Det nordiske Forlag).

Såsom tecknare af ex-libris och merkantila trycksaker är han äfven mycket framstående.

Bröderna *Joakim* och *Niels Skovgaard* äro äfven ytterst originella konstnärspersonligheter. Möjligen skatta de något åt arkaismen, såsom t. ex. Lechter i Tyskland. Förtjusande stämningsfulla äro oftast dessa teckningar för folkvisor och legender. I november förlidet år utkom »Danske folkeviser med gamle melodier» och är ett bland de vackraste bevisen därpå. Bandet kunde dock vara vackrare och stå i bättre harmoni med innehållet. — Af tidigare arbeten minnes jag särskildt teckningarna till folkvisan »Torbens Datter og hendes Fader-Bane». (Udg. af Foreningen Fremtiden).

Bland *Kongstad-Rasmussens* arbeten voro isynnerhet hans försättspapper utmärkt vackra. Dessa voro utförda i träsnitt af konstnären själf och af hvarje sort voro tryckta blott 100 st. numrerade exemplar.

Anker Kyster, bokbindare.

I besittning af originalitet och en betydlig uppfinningsförmåga och med en fin känsla för den harmoni, som bör existera mellan en bok och dess omklädnad har han vunnit mycken beundran.

Först och främst vill jag nämna hans handgjorda papper, användt med stor effekt både som permpapper och försättspapper. Papperen äro lika vackra i teckning som färg och blandade med den mest förtjusande effekt.

En mängd utmärkta band hafva utgått från Kysters verkstad efter teckningar af Bindesbøll, Tegner, H. N. Hansen, Heilman och andra konstnärer, men Kyster själf är en skicklig yrkesman och har komponerat många utmärkt vackra band. Han tycker om enkla teckningar och att låta materialet självt gälla för hvad det är. Han begagnar ofta linier med mycken effekt, och för ryggen föredrager han vanligen en enda dekorativ teckning af anspråkslösa dimensioner. Resultatet är att Anker Kysters skinnband äro af en lugn och enkel skönhet.

Åtskilliga konstnärer kunde ännu återstå att uppräkna, men de omskrifna äro de, hvilka voro mest och bäst representerade i Köpenhamns Konstindustrimuseum.

Till sist vill jag dock nämna, att det kolossala uppsving danskt bokhandtverk tagit, till stor del beror på de utmärkta förtjänster xylografen F. Hendriksen inlagt. Herr Hendriksen är den danska föreningens för bokhandtverk ordförande, och efter hvad jag vill minnas äfven dess grundläggare.

Efter vistelsen i Köpenhamn, Leipzig och München fortsatte jag min resa till Italien. I Rom stannade jag nära fyra månader och använde tiden till besök i konstgallerier, kyrkor, Vatikanens och Vallicellanabiblioteken för att

studera ornamentik i allmänhet. Bland de i Vatikanen utställda handskrifterna med miniatyrer funnos många utsökta. Jag nämner blott en Dante med miniatyrer af Giulio Clovio.

Från Roma fortsatte jag till Siena, i hvars rådhus en storartad utställning af gammal sienesisk konst och konstslöjd under några månader pågår. I tvänne salar är där samladt det bästa, som finnes från biblioteken i Siena och omnejd af gamla handskrifter med miniatyrer. Bland dessa vill jag nämna några:

Chorale romanum från midten af XV seklet. Miniatyrer af Giovanni di Paolo. (Esp. Biblioteca Communale).

Libro corale. Miniatyrer af Pellegrino di Mariano 1465—67. (Esp. Ospedale di Siena).

Statuto dell' Universita di mercanzia del 1472. Miniatyrer af Sano di Pietro. (Esp. Archuis di Stato).

Calesso del Assunta 1334—36. Miniatyrer af Niccolo di Ser. Sozzoda Siena.

Libro corale. Miniatyrer af Girol. da Cremona 1467—75. (Esp. Ospidale di Siena).

Om det moderna bokhandtverket i Italien är föga att säga. Dock har ett par förläggare, näml. Fratelli Bocca, Turin och Fratelli Treves, Milano, börjat utgifva några konstnärligt utstyrda böcker.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

MATRIKEL

1904.

HANS MAJ:T KONUNGEN

har i nåder förklarat Sig vara

Svenska Slöjdföreningens Beskyddare.

Förste Hedersledamöter.

HENNES MAJ:T DROTTNINGEN.

HANS KUNGL. HÖGHET KRONPRINSEN.

HENNES KUNGL. HÖGHET KRONPRINSESSAN.

HANS KUNGL. HÖGHET HERTIGEN AF VESTERGÖTLAND.

HENNES KUNGL. HÖGHET HERTIGINNAN AF VESTERGÖTLAND.

HANS KUNGL. HÖGHET HERTIGEN AF NERIKE.

PRINS OSCAR BERNADOTTE.

Hedersledamöter.

Svenske och Norske.

1871 d. 26 April *Oscar Magnus Björnstjerna,* förutv. Statsminister, förutv. Envoyé Extraord. och Min. Plénip., Generalmajor, Præes för K. V. H. o. A.-akad., Hedersled. af K. L. A., L. K. K. A., m. m.

1873 d. 5 Febr. *Gustaf Mikael Damberg,* Generalkonsul m. m.

1875 d. 2 Febr. *Pehr Gustaf Wåhlin,* Direktör.

1876 d. 2 April. *Pehr Jakob von Ehrenheim,* Jur. D:r, förutv. Statsråd, f. d. universitetskansler. En af de Aderton i Svenska Akad., f. d. Direktör för K. Landtbr.-akad., L. K. V. A., m. m. Föreningens f. d. Ordförande från 1878 till 1901, innehar Föreningens stora guldmedalj.

Öfveringeniören Nils Rahm.
Fabrikören A. E. Lundberg.
Professorn I. G. Clason.
Grosshandlaren Max Sievert.
Professorn G. Sellergren.
Målaremästaren S. V. Rubenson.

Suppleanter:

Arkitekten O. Lindberg.
Arkitekten R. Enblom.
Verkmästaren A. W. Anderberg.

Andra utskottet:

Ledamöter:

Professorn Ernst Jacobsson. Ordförande. Led. af rk.*
Ornamentbildhuggaren H. Nerpin.
Hofintendenten Gustaf Lindgren.
Intendenten D:r Ludvig Looström. Led. af rk.*
Rektorn Victor Adler.
Arkitekten Th. Thorén.
Slottsarkitekten Agi Lindegren.
Dekoratören H. van Rijswijk.
Bibliotekarien D:r P. Beijer.

Suppleanter:

Öfverläraren Frans Malmberg.
Arkitekten L. I. Wahlman.
Artisten A. Wallander.

Föreningens revisorer:

Kammarh. Grefve O. Frölich.
Landskamreraren I. Törnebladh.
Arkitekten Th. Thorén.
Snickerifabrikören C. O. F. Widén.

Föreningens sekreterare:

Amanuensen E. G. Folcker. Red. af Fören:s Meddel:en.

Föreningens kassaförvaltare:

Kamreraren, Öfverläraren C. V. Holter.

---

* Redaktionskommittén.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

STYRELSE, UTSKOTT OCH TJENSTEMÄN

Arbetsåret 1904—1905.

Ordförande:

F. d. Öfverståthållaren, R. o. K. af K. M. O., Friherre CLAES GUSTAF ADOLF TAMM.

v. Ordförande:

Kommerserådet JOHAN TH. PIHLGREN.

Öfriga ledamöter i styrelsen:

Direktören C. R. LAMM.
Professorn ERNST JACOBSSON. Föreningens Kassadirektör.
Bibliotekarien D:r PETER BEIJER.
Förste Hofintendenten J. BÖTTIGER.
Snickaremästaren K. TH. EDBERG.
Fabrikören A. E. LUNDBERG.
Rektorn VICTOR ADLER.

Suppleanter:

Professorn GUST. SELLERGREN.
Öfverläraren F. MALMBERG.
Grosshandlaren MAX SIEVERT.
Dekoratör H. VAN RIJSWIJK.

Första Utskottet:

Ledamöter:

Direktören C. R. LAMM. Ordförande. Ledamot af rk.*
Snickaremästaren K. TH. EDBERG.
Ingeniören OTTO FAHNEHJELM. Ledamot af rk.*

---

* Redaktionskommittén.

1897 d. 16 Nov. *Claës Gustaf Adolf Tamm*, Frih., f. d. Öfverståthållare, Ordf. och Ord. Fullmäktig i Jernkontoret, L. K. L. A., m. m., samt Föreningens Ordförande.

1898 d. 13 Dec. *Therese Charlotta Andersson*, född Svanberg, Enkefru.

1901 d. 29 April. *Ernst Jacobsson*, Professor, Slottsintendent, f. d. Intendent i Kongl. Öfverintendentsembetet, Kassadirektör i Sv. Slöjdf. styrelse, medlem af Tekniska skolans styrelse.

1904 d. 22 April. *Rob. Almström*, Disponent, Rörstrand.

1904 d. 22 April. *Ludvig Looström*, D:r. Intendent vid Nationalmuseum, Sekreterare i Kungl. Akademien för de Fria Konsterna.

Utländske.

1874 d. 4 Febr. *Alfr. von Lindheim*, Bankdirektör, Wien.

1874 d. 4 Febr. *Karl Ritter von Simmerman-Göllheim*, Bankdirektör, Ordf. i Neder-Österr. Industriföreningen, Wien.

1904 d. 22 April. *Justus Brinckmann*, D:r, Direktör vid Hamburgs museum für Kunst und Gewerbe.

1904 d. 22 April. *Julius Lessing*, D:r, Geheime-Regierungsrath, Direktör vid Kunst und Gewerbemuseum, Berlin.

Korresponderande ledamöter.

Utländske.

1864. Skoldirektören O. Jessen, Berlin.
1869. Julius Gerson, Berlin.
» Hortikultören Heinr. Mette, Quedlinburg.
1870. Litteratören Gustaf Pappenheim, Wien.
» f. d. Professorn C. G. Estlander, Helsingfors.
1872. Konsul C. F. Gahenbäck, Reval.
1873. Fabriksidkaren F. Schönthaler, Wien.
» Fabriksidkaren C. L. Posner, Budapest.
» Öfver-Ingeniören Alf Egan, Budapest.
» Regeringsrådet Exner, Wien.
» Ingeniören E. Kaupé, Petersburg.
» Kommerserådet L. S. Poliakoff, Moskwa.
1898. Professorn Camillus Nyrop, Köpenhamn.
» Direktören Pietro Krohn, Köpenhamn.
» Direktören Bernh. Olsen, Köpenhamn.
» Direktören H. Grosch, Kristiania.
» Direktören Johan Bögh, Bergen.
» Direktören Jens Thiis, Trondhjem.
1902. Rektorn, D:r Th. Cathiau, Karlsruhe.

Ständiga ledamöter

eller ledamöter, hvilka med 100 kronor erlagt afgift för all framtid.*

1873. Grosshandlaren Adolf Peyron.
» Grosshandlaren J. J. Ekman.
» Kungl. Hofkonsthandlaren Theodor Blanch.
1874. Grosshandlaren Erik Bergstedt.
1875. Konsul Carl Runer.
» Kontraktsprosten H. T. Wallin.
» Grosshandlaren Carl Adolf Hagendahl.
» Godsegaren Axel Dickson.
» Majoren Nicolaus Törnqvist.
» Fabriksidkaren Johan Svahn.
» Handlanden Th. Lindegren.

* f. o. m. 1873.

1875. Grosshandlaren A. F. Forssell.
1876. Grosshandlaren Chr. Carlander.
» Bruksegaren Carl Johan Yngström.
» Apotekaren A. Kaijser.
1877. Godsegaren Rob. Seybold.
» Ministern Henric Åkerman.
» Byggmästaren G. O. Engelbrektsson.
1881. Konsul Carl Joh. Fr. Ljunggren.
» f. d. Kansliеrådet Otto Sjögreen.
1884. Kammarherren, Grefve Oskar Frölich.
1890. Bankdirektören Knut Wallenberg.
» Jägmästaren Carl Erik Degerman.
» Godsegaren Grefve Carl Trolle-Bonde.
» Ingeniören Alarik Liedbeck.
» Tjenstg. Kammarherren, Grefve Fredrik von Rosen.
» Direktören Gustaf Rooth, Nürnberg.
1891. Grosshandlaren P. Petré.
» Kyrkoherden Joh. Gust. Wahlström.
» Fabriksidkaren James Gibson.
1892. Apotekaren C. O. Strömholm.
1893. Generalkonsul Robert Schumburg.
» Häradshöfdingen C. Axel Weinberg.
» Professorn Hjalmar Sjögren.
1895. Bryggaren Melcher Lyckholm.
1896. Grosshandlaren A. F. Cavalli-Holmgren.
» Grosshandlaren Joseph Sachs.
» Värdshusidkaren Ernst Davidsson.
» Grosshandlaren Arthur Thiel.
» Öfverstekammarjunkaren, Frih. Carl C:n-Bonde.
» Grosshandlaren Emil Österlind.
» Stadsläkaren Ernst Westerlund.
1897. Bankdirektören Marcus Wallenberg.
1898. Kaptenen Axel Abelin.
1899. Disponenten Axel F. Hummel.
» Disponenten C. E. V. Folin.
» Skeppsredaren C. A. Hedqvist.
1901. Fil. Lic. Bendicks.
1902. Bankofullmäktigen C. A. Weber.
1904. Grosshandlaren F. G. Althainz.

Ledamöter,

hvilka med 50 kronor erlagt afgift för 15 år.

Bernström, John, Ingeniör, Verkst. Dir., Stockholm (1896—1910).
Bergman, F. A. G., Professor (1898—1912).
Borggren, Erhard, Disponent, Östersund (1900—1914).
Björklund, Olof, Sågverksegare (1898—1912).

Carlsson, Fred., Grosshandlare, Stockholm (1896—1910).
Cornell, J. F., Major, Sundsvall (1889—1903).
Cronsioe, L., Rådman, Malmö (1902—1916).

Dickson, Robert, Göteborg (1899—1913).

Ehrensvärd, G., Grefve, Godsegare, Marsvinsholm (1899—1913).

Flensburg, Emil, Grosshandlare, Malmö (1896— 1910).
Fischer, Emil, Grossh., Göteborg (1900—1914).

Gripenstedt, Johan, Frih., Ryttmästare, Stockholm (1890—1904).
Gyllencreutz, R. H. A., Provinsialläkare, Hvetlanda (1898—1912).

Hartvig, Herman, Grossh., Göteborg (1895—1909).

Ideström, Carl Aug., Grosshandlare, Oskarshamn (1891—1905).

Klingspor, Carl, Friherre, Godsegare, Råbäck (1900—1914).

Lind af Hageby, Ebba, Enkefru, Stockholm (1890—1904).
Lundberg, J. L., Apotekare, Lysekil (1899—1913).

Malmberg, Carl, Handskfabrikör, Stockholm (1896—1910).
Milding, O., Direktör, Hudiksvall (1899—1913).

Naumann, Theodor, v. Häradshöfding, Stockholm (1896—1910).
Nilsson, Nils, Byggmästare, Stockholm (1897—1911).
Nilsson, Arvid, Fabrikör, Eskilstuna (1897—1911).
Nilsson, C. J., Disponent, Högåsen, Lindfors (1900—1914).
Nordenskjöld, Wilh., Kommendörkapten, Stockholm (1890—1904).
Nordström, S., f. d. Kanslisekreterare, Stockholm (1900—1914).
Nydqvist, Herm., Fabrikör, Trollhättan (1899—1913).
Näs, Per Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904).

Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903).
von Platen, Carl, Frih., Bruksegare, Stockholm (1897—1911).
Platin, Otto, Ingeniör, Göteborg (1897—1911).

Ramstedt, Viktor, J:r, Grosshandlare, Stockholm (1890—1904).
Rystedt, C. G., Civilingeniör, Stockholm (1900—1914).

Sjögren, Per Aug., Fabrikör, Stockholm (1897—1911).
Sjöquist, Joh., Byggmästare, Stockholm (1897—1911).
Strömberg, Carl A., Med. D:r, Stockholm (1896—1910).
Sundborg, Sigrid, Fröken, Stockholm (1900—1914).
Sundström, Pehr, Klädeshandlare, Stockholm (1889—1903).

Taube, Bernh., Frih., f. d. Arkivarie, Stockholm (1890—1904.)

Wahlund, Carl, Fil. D:r, Professor, Upsala (1889—1903).
Waller, J. A., Disponent, Göteborg (1889—1903).
Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar (1892—1906).

Svenska Slöjdföreningens Ledamöter.

I Stockholm.

† H. L. utmärker Hedersledamot.
** St. L. » Ständig Ledamot, som erlagt afgift för all framtid.
* » Ledamot, som erlagt afgift för 15 år.

Invald

Aarflot, A. G., Verkmästare ... 1890
Abramson, Axel, Grosshandlare... 81
Adamson, Ellen, Fru 04
Adelborg, Maria, Fröken............ 98
Adelborg, Ottilia, Fröken 98
Adler, Victor, Rektor, *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet*......... 78
Afzelius, Ivar, Justitieråd 04
Ahlberg, J. P., Disponent 93
Ahlgren, Ch., f. d. Justitieråd ... 77
Ahlgren, P. E., Kommendör 73
Ahlsell, Ad., Öfveringeniör 77
Ahlström, Otto, Boktryckare...... 00
Alströmer, Aug., Frih., Kansliråd 96
Almgren, J. R., Snickarmästare 77
Almgren, Oskar, Grosshandlare... 66
Almström, Rob., Disponent, H. L. 68
Althainz, F. G., Grosshandlare... 74
Ambrosius, Gust., Ingeniör 98
Amundson, Alb., Öfverstelöjtnant 90
Anderberg, A. J., Arkitekt......... 90
Anderberg, A. W., Verkmästare, 90 *suppleant i 1:sta utskottet.*
Anderson, Alfr., Fabrikör 81
Andersson, Aug., Spegelfabrikör 90
Andersson, Axel, N., Byggmästare 77
Andersson, Erik, Ingeniör 90
Andersson, J. A., Plåtslagare...... 00
Anderson, K., Juvelerare............ 97
Andersson, Knut, Direktör......... 00
Andersson, N. B., Bokbindare ... 89
†Andersson, Therese Charlotta, Enkefru, H. L. 98
Annerstedt, L., f. d. Statsråd ... 91
Anstrell, I., Dekorationsmålare... 02
Arosenius, Ludv., Konsul........... 64
Aspengren, F. U., Snickaremästare 74

Invald

Ballé, O. S. S., Grosshandlare ... 81
Bang, L. F., Byggmästare......... 90
Beck, J. Viktor, Bokbindare 88
Becker, C. G., Grosshandlare...... 73
Becker, C. H., Grosshandlare ... 95
Beckius, P. A., Grosshandlare ... 97
Beckman, Elin, Fru 01
Beijer, Malin, Fru..................... 89
Beijer, Peter, Fil. D:r, Bibliot., *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet* 89
Beil, Rudolf, Direktör, (tapetfab.) 00
Benckert, C. H., J:r, Snickarem. 71
Bengtson, Joh. A., Destillator ... 81
Berg, Lars, f. d. Generaldirektör 81
Berg, Nils, Grosshandlare 71
Berggren, Jos., Trädgårdsmästare 77
Bergh, Edv., Dekorationsmålare 94
Bergholtz, K. G., Klockgjutare... 81
Berglund, Anna, Fröken............ 91
*Bergman, F. A. G., Professor (1898—1912) 98
Bergmark, Hj., Reseombud 04
Bergqvist, A. G., Pianofabrikör 02
Bergqvist, M., Fabrikör 98
Bergstedt, Carl, Fabriksidkare ... 73
**Bergstedt, Eric, Grossh., St. L. 72
Bergstedt, Hugo, Fil. D:r, Lektor 87
Bergstedt, J. A., Fil. D:r, Bibliotekarie 88
Bergström, A. Wilh. Arkitekt ... 81
Bergström, Alb. L., Körsnär...... 89
Bergström, Axel, T., Körsnär ... 88
Bergström, J. Gust., Civilingeniör 77
Bergström, K. E., Ingeniör 04
Berlin, K. A., Arkitekt 02
Bernström, Carl Fr., Boktryckare 98

Invald

Langenskiöld, K., Frih., Bankofullmäktig ... 97
Laquist, Hj., Grosshandlare ... 73
Larson, Adler, Grosshandlare ... 98
Laurin, Carl, Kassadirektör ... 96
Laurin, Th., e. o. Hofrättsnotarie 04
Laurin, Theodor, Kronometermakare ... 76
de Laval, Gustaf, Fil. D:r, Ingeniör ... 81
Leffler, G. Mittag-, Professor, Djursholm ... 73
Lehming, L. J., Arkitekt ... 04
Leopold, C. A., Komminister ... 72
Lewin, Anna, Fröken ... 04
Lidberg, L. L., Grosshandlare ... 81
**Liedbeck, Alarik, Ingeniör, St. L. 90
Liljeblad, F. Th., Öfverlärare ... 73
Liljekvist, Fred., Slottsarkitekt... 89
Lilliehöök, E., B:son, Löjtnant... 96
Linck, G. H., Grosshandl. ... 02
*Lind af Hageby, Ebba, Enkefru (1890—1904) ... 90
Lindahl, P. Axel, Major ... 96
Lindau, S., Byggmästare ... 97
Lindberg, Adolf K., Medaljgravör, Professor ... 74
Lindberg, A. P., Målaremästare 98
Lindberg, O., Arkitekt, Öfverlärare, *suppleant i första utskottet* 85
Lindblom, Hj., Uppbördskommissarie ... 89
Lindegren, Agi, Slottsarkit., *ledamot af 2:dra utskottet* ... 89
Lindegren, Axel, Arkitekt ... 04
Lindegren, H. F. S., e. o. Amanuens ... 04
Linder, Ludv., Bibl.-Amanuens... 00
Linderoth, John, Urfabrikör ... 73
Lindfeldt, W., Bageriidkare ... 97
Lindgren, A. R., Kongl. Hofjuvelerare ... 93
Lindgren, Gustaf, Hofintend., *ledamot af 2:dra utskottet* ... 93
Lindgren, Th. B., Grosshandl. ... 77
Lindh, Birger, Civiling. ... 01
Lindmansson, J. A. W., Bokbindaremästare ... 73
Lindmark, Aug., Skomakaremäst. 73
Lindqvist, C. A., Mekanikus ... 66
Lindroth, Carl A., Grosshandlare 73
Lindström, A., Fabriksidkare ... 89
Lindström, G., Museiassistent ... 81
Lindström, J. F., Faktor ... 77
Lindvall, C. A., f. d. Öfveringeniör 73
Ljungberg, Knut, Apotekare ... 77
Ljunglöf, Knut, Grosshandlare ... 64

Invald

†Looström, Ludv., Fil. D:r, Intend., Sekreterare i Kungl. Akademien för de Fria Konsterna, *ledamot af 2:a utskottet och rk.*, H. L. ... 74
Lovén, J. H., f. d. President ... 89
Lovén, John, Grosshandlare ... 73
Lundbeck, A. M., Handlande ... 71
Lundberg, A. E., Fabrikör, *ledamot af styrelsen o. 1:a utskottet* ... 73
Lundberg, Birger, Tapetserare ... 94
Lundberg, Helmer ... 04
Lundberg, John, Byrådirektör ... 80
Lundberg, K. L., Garnhandlare 77
Lundberg, Olof R., Marindirektör 90
Lundberg, Th., Bildhuggare ... 90
Lundgren, P. Hj., Kakelugnsfabrikör ... 96
Lundin, Alfr., Bokbindare ... 77
Lundin, Augusta, Fröken ... 89
Lundman, Julius, Fil. D:r, Lektor 74
Lundqvist, J. O. ... 04
Lundström, C. F., Godsegare ... 47
Lundström, J., Grosshandlare ... 88
*Lundström, Karl, Grossh. (1901—1914) ... 01
Lyth, G. W., Instrumentmakare 66
Lyth, P. W., Ingeniör ... 02
Löfberg, J. P., Pianofabrikör ... 99
Löfgren, Gustaf, Juvelerare ... 96
Löfman, Aug. Wilh., Sidenfabrikör 95
Löfmark, L. O., Snickare ... 96
Löwstädt, C. R., f. d. Skräddare 64

***Malmberg**, Carl A., Handskfabrikör (1896—1910) ... 96
Malmberg, F., Ciselör, Öfverl., *suppleant i 2:dra utskottet* ... 89
Medin, O., Professor ... 85
Meisner, John, Grosshandlare ... 90
Mellin, L. O., Bildhuggare ... 77
Meyer, Otto, Konstgjutare ... 97
Meyer, Wilh., Xylograf ... 90
Michaelson, K., Bruksegare ... 80
Moberg, Wilh., Advokatfiskal ... 00
Molander, Axel, Direktör ... 74
Molander, C. A., Grosshandl. ... 73
Moll, John G., Bankdirektör ... 73
Moll, Victor, Bankkamrer ... 97
Montan, E. V., Professor ... 77
Montelius, O., Professor ... 02
Morssing, Frans, Handlande ... 90
Mueller, E. W., Ingeniör ... 00
Mueller, John, Grosshandlare ... 00
Myrstedt, I. L., Grosshandlare ... 89

Nachmanson, Abr., Handlande... 98
Nachmansson, J., Grosshandlare 00

Invald

Nachmanson, Thyra, Fru 00
*Naumann, Th., v. Häradshöfding (1896—1910) 81
Nathanson, Joh,. Klädeshandlare 98
Nerpin, H., Ornamentsbildhuggare, *ledamot af 2:dra utskottet* 50
Neujd, H., Öfverlärare 03
Nilsson, G., Teckningslärare...... 04
*Nilsson, Nils, Byggm. (1897-1911) 97
*Nordenskiöld, O. W., f. d. Kommendörkapten (1890—1904)...... 90
Nordenskjöld, Ivar, Doktor 04
Nordström, C. A., Civilingeniör 90
Nordström, Simon, Fil. D:r, f. d. Kanslisekreterare 75
Norgren, Joh., Fabrikör 98
Norström, Claes G., Civilingeniör 90
Norström, F. Aug., Maskindir. ... 97
Notini, Axel, Bildhuggare 90
Nygren, G., Apotekare 85
Nyström, C. F., Skomakaremäst. 97
Nyström, L. R., Öfverintendent 81
Nyström, N. G:, Rådman 81

Odelberg, C. Axel, Kapten......... 89
Odelberg, W., Disponent, Gustafsberg 90
Ohlson, J. Fr., Arkitekt........... 99
Ohlsson, Alexis, Ingeniör 8
Ohlsson, Joh., Tekn. Fabrikör ... 63
Olsson, H. W., Grosshandl. 73
Olsson, K. J., Kassör 91
Olrog, Th., Grosshandlare 88
Ossbahr, C. A., f. d. Intendent för K. Lifrustkammaren.............. 79

Palm, Carl, Konsthandlare......... 91
Palm, Karl, Ingeniör 2
Paton, Ninian, Grosshandl......... 67
Pettersson, Edv., Med. d:r......... 73
Pettersson, Ellen, Fröken, Lärarinna i handarbeten.............. 96
Pettersson, Gustaf, Arkitekt...... 04
Pettersson, Robert, Tapetserare & Dekoratör 96
Petrelli, D. T. J., Krigsarkivarie, Kapten 96
**Peyron, Ad., Grosshandlare, St. L. 56
Peyron, Ludv., Konsul, Grossh. 66
Piehl. Gustaf, Bryggare........... 81
Pihlgren, J. T., Kommerseråd, *föreningens vice ordförande*...... 81
*Platen, Carl von, Frih., Bruksegare (1897—1911) 97
Printzsköld, O., Förste hofmarskalk, Chef för H. M. Konungens hofförvaltning 74

Invald

Quensel, Lilly, Fröken 83

Rahm, Nils, Öfveringeniör, *ledamot af 1:a utskottet* 89
Ramstedt, Aug. G., Handlande... 97
Ramstedt, J. O., Statsråd 81
*Ramstedt, Viktor, J:r Grosshandlare (1890—1904) 90
Raphael, Axel, Fil. Doktor......... 96
Redtz, J. M. J:son, Direktör...... 73
Rehbinder, H., Frih., Kommerseråd 73
Reinhold, Aug., Direktör 77
Retzius, G., Professor 88
Reuterskiöld, C. L., Kabinettskammarherre 72
Richert, J. G., Civilingeniör...... 97
Rijswijk, H. van, Direktör, *suppleant af 2:dra utskottet och suppleant i styrelsen* 77
Ringholm, K. E., Skrädderifabr. 00
Robbert, A., Kamrer 97
Robberte, J. J. H., Byråchef...... 04
Robert, Gust., Snickarem.......... 03
Roos, Axel, f. d. Öfverste 97
Roosval, Johnny, Fil. D:r 04
Rosen, Aug. R. von, Grefve, 1:e Hofmarskalk 77
Rosen, Axel G:son von, Grefve, Generalmajor 63
** Rosen, C. G. von, Grefve, St. L. 74
** Rosen, Fredrik von, Grefve, Kammarherre. St. L. 90
Rosengrén, Anna, Fröken, Teckningslärarinna 90
** Rosengrén, Carl, Grosshandlare 90
Rosenlund, Axel, Sågverksegare 96
Rosin, Fredrik, Direktör........... 97
Rossander, Clara, Fröken 90
Rubenson, Moritz, f. d. Sekreterare 73
Rubenson, S. V., Dekorationsmålare, *ledamot af 1:a utskottet* ... 80
Rudbeck, Joh. G., Friherre, v. Häradshöfding, Auditör.............. 99
Rügheimer, L., Grosshandl. 02
Rundqvist, A., Fabriksidkare ... 77
Rystedt, C. G., Civiling., Sthlm. (1900—1914) 00

** **S**achs, Josef, Grosshandl., St. L. 96
Sachs, Max, Grosshandlare......... 96
** Sachs, Simon, Generalkonsul, St.L. 73
Sager, Edvard, Hofstallmäst....... 96
Sager, Robert, Kammarherre...... 95
Sahlholm, Gust., Snickaremästare 02
Salin, Kasper, Stadsarkitekt 90
Salin, Maur., Med. D:r, e. o. Prof. 81

Invald

Virgin, C., vice Amiral 88
Virgin, Claes, Direktör 93

Wachtmeister, H., Grefve, f. d. Landshöfding 73
Wachtmeister, Hans H:son, Grefve Generaldirektör 81
Wagner, Jul., Dekorationsmålare 90
Wahlin, C. A., Grosshandlare ... 73
Wahlman, L. J., Arkitekt, *led. af 2:dra utskottet* 97
Wall, Anna, Fru 93
Wallander, Alfr., Artist, *suppl. af 2:a utskottet* 96
Walldén, W. L., Godsegare 63
Wallenberg, Anna, f. von Sydow, Fru 78
**Wallenberg, K. A., Bankdir. St. L. 81
**Wallenberg, Marcus, Bankdir., v. Häradshöfding. St. L. 97
Wallin, Hilda, Fröken 02
Wallin Karl, Direktör 90
Wallmark, John, Dir., Haga 98
Wannberg, Axel, Grosshandlare 63
Wavrinsky, Edv., Direktör 00
**Weber, C. A., Bankofullmäktig .. 02
Wedberg, J. O., f. d. Justitieråd 73
**Weinberg, C. A., v. Häradsh. St. L. 73
Welin, W., Disponent 95
Wener, Julie, Fröken, Slöjdidk. 04
Werner, Feodor, Dockmästare ... 73
Werner, G., Prokurist 04
Wersén, Philip, Direktör 00
Westberg, G. W., f. d. Protokollssekreterare 73
Westerdahl, A. R., Bageriidkare 97
Westerdahl, H., Julius, Bageriidkare, Kungl. Hofleverantör 96
Westin, L., Eug., Klädeshandlare 74
Westman, Fredr., Fabrikör 97
Westrin, Th., Hofrättsråd 98
Weylandt, H. E. Major 73

Wichmann, Fredrik, Kontorschef 84
Widebeck, Maria, Fröken, Mönsterriterska 89
Widén, C. O. F., Snickaremästare 89
Widmark, J., Med. D:r, e. o. Prof. 89
Widstrand, W., Bokförläggare ... 90
Wikland, Hj., Öfverdirektör 91
Wiklander, O. M., Öfverdirektörsassistent 77
Wilhelmsson, G. W., Boktryckare 93
Wilkens, G. D., Med. D:r 94
Wiman, E. A., Civilingeniör 71
Wimmerstedt, Axel, Professor, f. d. Rättskemist 72
Winborg, Th., Fabrikör 77
Wising, P. J., Med. D:r, f. d. Prof. 73
Wretman, Johan, Rådman 00
Wåhlin, Karl, Sekreterare 89
†Wåhlin, P. G., Direktör, H. L. 72
Wästberg, Karin, Fröken, Mönsterriterska 89

Ytterman, John, Handl. 01

Zacco, K. Yngve, Civilingeniör 96
Zethelius, H. W., Revisionssekr. 04
Zickerman, Lilli, Föreståndarinna 98
Zimmerman, N. E., Tullförvaltare 74

Åberg, H. Grosshandlare 90
Åkerlund, E. O., Byggmästare ... 59
Åkerman, Rich., Generaldirektör 72

Öberg, Axel, Modellör 80
Öhnell, C. H., Major 81
Örtenblad, C. O. T., Civilingeniör 98
Östberg, P., Ingeniör 97
Östberg, Ragnar, Arkitekt 01
Östergren, Aug., f. d. President 74
**Österlind, Emil, Grossh., St. L. 96

I Landsorten.

Invald

*Abelin, Axel, Kapten, Norsholm, St. L. 1898
Adlers, V., Hofrättsråd, Valnäs, Karud 78
Adlers, G. Emil, Förvaltare, Yxhult, Kumla 99
Ahrenberg, Ida, Enkefru, Göteb. 76
Amilon, S., Disponent, Hallstahammar 00

Andersson, Axel G., Rådman Sundsvall 87
Andersson, E., Landskamrer, Kristianstad 81
Andersson, E., Maskiningeniör, Trollhättan 98
Andersson, Ola, Direktör, Malmö 00
Arrhusiander, M., Grosshandlare, Sundsvall 75

Invald

Ax, Marcus, Fabrikör 98

Barth, J. Chr., Disp., Svartvik... 99
Beckman, Axel, Möbelfabrikör, Norrköping 00
**Bendicks, Carl, Fil. Lic., Upsala, St. L. 02
Benedicks, G., Disp., Verkst. Dir. Gysinge bruk 98
*Bellander, B., Jägmäst., Bollnäs (1892—1906) 81
Berg, Knut, Juvelerare, Umeå... 04
Bergdahl, N. P., Kyrkoh., Östra Sallerup 87
Bergman, A., Målare, Köping ... 76
*Bergman, C. O., Öfverstelöjtnant Bodträskfors, Luleå (1881—1895) 81
Bergman, C. V., Bryggare, Norrköping 81
Bergsten, A. G., Häradshöfding, Upsala 78
Bergstrand, J. O., Fil. Doktor, Vesterås 87
Bergström, Karl, Landshöfding Luleå 91
Berlin, Karl, Rektor, Borås 00
Bjelke, Edith, Grefvinna, Sturefors, Linköping 87
Björck, O., Gudö, Valbo 98
Björk, A. J., Kgl. Hofpredikant Vestra Vram, Tollarp 74
*Björklund, Olof, Sågverksegare, Eriksdal, Sundsvall (1898—1912) 98
Björkman, Karl, Apotekare, Orsa 00
Blix, G. O., Öfverstelöjtnant, Östuna, Valskog 00
Bohnstedt, Edv., Rinkesta, Ärila 98
Bolinder, T.W. Th., Ingeniör, Folkhögskoleföreståndare, Önnestad 73
**Bonde, Carl, Trolle-, Grefve, Trolleholm, Trollenäs. St. L. 73
*Borggren, Erhard, Disponent, Östersund (1900—1915) 00
Boscaeus, Nils, W., Dispon., Malmberget 00
Brandel, H. W., Stadsingeniör, Göteborg 75
Brehmer, Wilh., Öfverste, Södertelje 99
Broander, J. J., Kyrkoherde, Hafdhem 74
Brolin, J. G., Grossh., Stugsund 74
Brunskog, Magnus, Ingeniör, Eskilstuna 98
Brusewitz, Carl, Disp. Limmared... 00
Busck, J. G., Fabrikör, Göteborg 7

Invald

Böklin, D., Possessionat, Täckhammar, Nyköping 82

**Carlander, Chr., Grosshandlare, Göteborg, St. L 76
Carlberg, P. M., Bruksegare, Kopparberg, Stjernfors 81
Carlsson, Albert, Rådman, Venersborg 99
Carlsson, E., Bruksegare, Stadra, Gyttorp 74
Carlsson, K. Ax., Grosshandlare, Östersund 98
Cederström, Anders, Friherre, Beatelund 98
Cederström, C. G. R., Friherre, Kabin.-Kammarherre, Fredrikslund, Upsala 92
Christens, H. T., Arrendator, Biffaröd, Wanås 93
Cleophas, S., Disponent, Hammarby, Jerle 99
Collin, C. M., Fil. Kandidat, Lund 00
*Cornell, J. F., Kapten, Sundsvall (1899—1903) 81
Coyet, Gustaf, Kammarherre, Torup pr Bara 99
Cronqvist, G., Handlande Malmö 74
*Cronsioe, L., Rådman, Malmö. (1902—1916) 02
Cronstedt, Maria, Fru, Grefvinna, Köping 98
Cullberg, Carl, Bankdirektör, Nyköping 00

Dahlberg, J. P., Bruksegare, Bollsta, Nyland 81
Dahlberg, N. W., Bollsta bruk, Weija 01
Dahlgren, Edv., Ransäter 01
Dandanell, A. E., Byggmästare, Nyland 81
Danielsson, C., Disponent, Uddeholm 87
**Degerman, C., Jägmästare, Piteå. St. L. 73
*Dickson, Robert, Göteborg, (1899—1913) 99
Dickson, W., Fil. D:r, Seckestad, Moholm 74

Edelfelt, E. G., Gårdarp, Hurfva 99
Ehrensvärd, Augustin, Grefve, Liatorp, Helsingborg 99
*Ehrensvärd, G., Grefve, Godsegare (1899—1913), Marsvinsholm ... 99

Invald

Ehrnberg, Jonas, Direktör, Cimbrishamn ... 00
Ekelund, S. G. A., Häradsskrivare, Hångers, Ljungby ... 73
Eklundh, Axel, Grosshandlare, Göteborg ... 95
Ekman, Emil, Disponent, Avesta 00
**Ekman, J. J., Grosshandlare, Göteborg. St. L. ... 73
Elowsson, Gullbrand, Lektor, Karlstad ... 98
**Engelbrektsson, G. O., Byggmästare, Örebro. St. L. ... 78
Engström, Herman, Handlande, Jönköping ... 87
Ewert, W. Th., Grosshandlare, Göteborg ... 76

Fahlstedt, G. V., Ingeniör, Eskilstuna ... 88
Falck, Gustaf, Skeppsredare, Konsul, Göteborg ... 95
Fernqvist, B., Rektor, Örebro ... 87
Fick, Ebba, Fröken, Gefle ... 03
*Fischer, Emil, Grossh., Göteborg (1900—1914) ... 00
Flach, C. G., Kommendörkapten, Karlskrona ... 04
*Flensburg, Emil, Grosshandlare, Malmö (1896—1910) ... 78
Flinta, Gustaf, Skolföreståndare, Hedemora ... 87
Fogelberg, C. H., Bankdirektör, Ronneby ... 99
**Fogelin, C. J., Godsegare, Hintzegården, Mölltorp. St. L. ... 76
Fogelmarck, Rob., v. Konsul, Vestervik ... 98
**Folin, C. E. V., Disponent, Hammarby, Storvik. St. L. ... 99
Forsberg, S. P., Handlande, Valdemarsvik ... 74
Forsselius, C. A., Handlande, Kumla ... 76
Frænkel, J. C., Handlande, Göteborg ... 76
Fredriksson, Carl, Disp., Katrineholm ...
Fröberg, C. A., Borgmästare, Hernösand ... 98
Fröberg, John, Fabrikör, Grossh., Finspong ... 94
Fröberg, Anna, Fru, Finspong ... 94

Genberg, J., Kyrkoherde, Lit ... 87
**Gibson, James, Fabriksidkare, Göteborg. St. L. ... 76

Invald

Giöbel, Axel, Ingeniör, Hammar 99
Godée, Alb., Apotekare, Skeninge 77
Grevesmühl, Oscar, Godsegare, Herrestad, Stallarholmen ... 77
Grundberg, L. Med. D:r, Lasarettsläkare, Venersborg ... 87
Gustafsson, Hans, Disponent, Tidaholm ... 81
*Gyllencreutz, R. H. A., Provinsialläkare (1898—1912) ... 98
Gyllenstierna, Nils, Friherre, Godsegare, Elfdalen, Klippan ... 76

**Hagendahl, C. A., Grosshandlare, Örebro, St. L. ... 75
Halldin, H., Fabrikör, Örebro ... 74
Broby, Arneberga ... 03
Hammarlund, H., Disp., Halda ... 98
Hammarström, John, Med. D:r, Förste Stadsläkare, Kristinehamn ... 87
Hanson, C. A., Förvaltare, Kilsmo 00
Hansson, J. M., Disponent, Mölneby, Hid. ... 00
*Hartvig, Herman, Grosshandlare, Göteborg (1898—1909) ... 95
Hasselblad, C. F., Disponent, Sprängsviken, Frånö ... 81
Hanström, A. G., Godsegare, Broby, Arneberga ... 03
Hay, B., Disponent, Jönköping ... 89
Hederstjerna, Hans, Ingeniör, Skultuna ... 73
Hedin, E. A., Stadsarkitekt, Gefle 99
**Hedqvist, C. A., Skeppsredare, Öjebyn, Piteå, St. L. ... 99
Hellberg, J. A., Häradshöfding, Öredal, Winninge ... 73
Hellerström, Alfred, Arkitekt, Helsingborg ... 90
Hellerström, S., Fil. Kand., Godsegare, Marielund, Nettraby ... 85
Hjelm, Fr., Kyrkoherde. Kuddby 87
Hofsten, E., von, Major, Hallandsberg, Fägred ... 00
Holck, H., Fröken, Lund ... 92
Holm, Fredr., Handl., Göteborg 76
Holm, G., Häradshöfding, Bollnäs 78
Holmqvist, A. L., Rådman, Arboga 74
Holmstrand, A., Apotekare, Skellefteå ... 00
Holmström, Leon., Skolföreståndare, Hvilan, Åkarp ... 99
Hoppe, Felix, Kapten, Bergmästare, Vexiö ... 98
**Hummel, Axel, F., Disponent, Kosta, St. L. ... 69

Invald

*Ideström, Carl Aug., Grosshandl., Oskarshamn (1891—1905) 91
Isberg, A., Bandirektör, Göteborg 87

Jansson, Axel R., Bruksegare, Upperud 00
Jansson, J. E., Bruksegare, Saxån, Persberg 81
Johansson, C. A., Snickaremästare, Wexiö 98
Johansson, C. H., Lektor, Vesterås 87
Johansson, Carl, Kapten, Hernösand 00
Johansson, S. J., Handlande, Jönköping 76
Johnsson, J., Trafikchef, Kopparberg 81

**Kaijser, A., Apotekare, Enköping. St. L. 76
Kamph, Oscar, Trafikchef, Finspong 75
Karlson, Valfr., Arkitekt, Lektor, Örebro 99
Kindahl, Emil, Kassör, Norrköping 00
Kjellberg, Lennart, Docent, Upsala 99
Kjellerstedt, A. F., f. d. Öfver-Jägmästare, Fjäl 73
*Klingspor, Carl, Friherre, Godsegare, Råbäck (1900—1914) ... 00
Koch, A. M., Bruksegare, Uddevalla 75
Kockum, F. H., Bergsingeniör, Malmö 98
Koræn, A. V., Apotekare, Eskilstuna 77
Kristiansson, G., Disponent, Jockmock 99
Krook, Rob., Häradshöfd., Örebro 78
Kulle, Thora, Fru, Konstväfv., Lund 98

Landström, Gottfried, Disponent, Skultuna 95
Larsson, Aug., Direktör, Striberg 81
Larsson, Carl, Artist, Sundborn 00
Larsson, Johan, Sörsjön, Falu Län 98
Leffler, G. Mittag-, Professor, Djursholm 70
Leman, Mathias, Kammarskrifvare, Gefle 02
Lewenhaupt, Carl, Grefve, Helsingborg 93
Lewenhaupt, Eug., Grefve, Bibliotekarie, Säbylund, Kumla 74

Invald

Lewenhaupt, Ingeborg, Fru, Bro 90
Liberg, Oskar., Fabriksidkare, Rosenfors, Skogstorp 04
Liljesköld, K. A., Häradshöfding, Arvika 74
Lilliehöök, G., Major, Storvik ... 74
Lind, Hjalmar, Apotekare, Borås 00
Lindahl, V.N., Fil. D:r, f. d. Auditör, Karlskrona 75
**Lindegren, Th., Handlande, Hudiksvall, St. L. 75
Lindgren, Joh., Apotekare, Lund 88
Lindskog, Fr., Direktör, Arkitekt Sundbyberg 77
Lindström, N. J. O. H., Fil. D:r, Biskop, Vexiö 87
Linné, S. B., Kyrkoh., Eldsberga 73
Ljungberg, J., Handlande, Norrköping 78
**Ljunggren, C. J. F., Konsul, Kristianstad, St. L. 81
Ljunggren, Ivar, Tullförv., Gefle 74
*Lundberg, J. L., Apotekare, Lysekil (1881—1895) 99
**Lundblad, E. A., Rådman, Eskilstuna (1881—1895) 81
Lundeberg, Chr., Bruksegare, Forsbacka 98
Lundeberg, Sixten, Syssloman, Upsala 88
Lundstedt, F. O., Fabrikör, Sköfde 03
Lundström, K. A., Agent, Piteå 89
Lyberg, Oskar, Fabrikör, Rosenfors, Skogstorp 04
**Lyckholm, Melcher, Bryggare, Göteborg. St. L. 95

Malmberg, Joh., Landskamrer, Upsala 00
Markstedt, D. R., Grosshandlare, Skellefteå 75
Matérn, A. F., von, Generalmajor, Sköfde 98
Matthiesen, S. O., v. Konsul, Sandås, Ottenby 87
Meijer, F., Fil. D:r, Kyrkoherde, Hammarlöf, Fjerdingslöf 74
Melin, Olof, Grossh., M. R., Göteborg 95
*Midling, O., Direktör, Hudiksvall (1899—1913) 99
Montgomery-Cederhjelm, R., Kammarherre, Segersjö, Lennäs ... 90
Mossberg, Fredr., Apotekare, Göteborg 98
Månsson, S., Intendent, Tänger, Enviken 99

Invald

Mörner, A. E. K., Grefve, Godsegare, Björksund, Nyköping ... 73
Mörner, C. H., Apotekare, Norrköping ... 88

Nerman, Gust., f. d. Major, Upsala 58
*Nilsson, Arvid, Fabriksegare, Eskilstuna (1897—1911) ... 87
*Nilsson, C. J., Disponent, Högåsen, Lindfors (1900—1914) ... 00
Nilsson, H. W., Apotekare, Göteborg ... 00
Nilsson, W:m, Pianofabrikör, Göteborg ... 98
Nordenfeldt, Åke, f. d. Kapten, Höganäs ... 99
Nordström, Th., Fil. D:r, Landshöfding, Örebro ... 80
Norén, G. L., Disponent. Åsbacka, Söderhamn ... 75
Nyberg, C. R., Fabrikör, Sundbyberg ... 04
*Nydqvist, Herm., Fabrikör, Trollhättan (1899—1913) ... 99
Nyström, Gustaf, Major o. Chef i Nerikes Väg- o. Vattenbyggnads-distrikt, Gefle ... 99
*Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904) ... 90

Ohlson, Otto E., Distriksveterinär, Trollhättan ... 03
Olsson, S. E., Handlande och Fabrikör, Göteborg ... 98
Otterström, S. L., Fabrikör, Östersund ... 04

Persson, M., Handlande, Fogelsjö, Los ... 98
af Petersens, Katharina, Fröken, Lindved, Svedala ... 87
Peterson, G., v. Konsul, Karlskrona ... 90
*Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903) ... 87
**Petré, P., Grosshandlare, Oskarshamn, St. L. ... 76
Peyron, G., Friherre, Generallöjtnant, Helsingborg ... 73
Peyron, S. G. W., Kammarjunkare, Helsingborg ... 04
*Platin, Otto, Ingeniör, Göteborg (1897—1911) ... 97

Ramstedt, Wilhelm, Fabrikör, Tranbygge, Kungsängen ... 98

Invald

Radhe, Magnus, v. Konsul, Lysekil 00
Rappe, Chr., Friherre, Godsegare, Strömsrum, Pataholm ... 91
Richter, G., Häradshöfding, Brunnby, Westerås ... 87
Ringborg, Edward, Grosshandlare, Norrköping ... 91
Ringborg, Gust., Disponent, Norrköping ... 81
Ringborg, Joh., Ingeniör, Norrköping ... 73
Ringius, J. A., Kronofogde, Göteborg ... 73
Ringström, R. W., Apotekare, Filipstad ... 76
Rinman, S. E., Göteborg ... 00
Rogberg, C. G., Bruksförvaltare, Ferna bruk ... 76
Ros, A., Bruksegare, Långbanshyttan ... 73
*Rudin, W., Teol. och Fil. D:r., f. d. Professor, Upsala (1888—1902) ... 87
**Runer, Carl, Konsul, Gefle, St. L. 75
Ryman, Victor, Häradshöfding, Karlstad ... 77
Rålamb, Er. A., Friherre, Godsegare, Granhammar ... 98
Rålin, A. G., Fabrikör, Åmål ... 98

Samuelsson, P. G., Rådman, Hedemora ... 00
Sandbäck, L. Th., Kalmar ... 98
*Sandeberg, S. K. O. D. af, Rådman, Sundsvall, (1887—1901)... 87
Sandqvist, S. J., Borgmästare, Hudiksvall ... 87
Schéele, Götrik von, Kammarherre, Kilanda, Elfängen ... 75
Schürer von Waldheim, Godsegare, Mellingsholm, Norrtelje 99
Schwartz, V., Disponent, Billesholms Grufva ... 98
Sederholm, Bertil, v. Konsul, Malmö ... 99
Sjögréen, C. M., Skogsinspektör, Tomta, Strålsnäs ... 75
**Sjögren, Hj., Professor, Nynäs, Ösmo, St. L. ... 93
Sjöstedt, C., Handlande, Hjo ... 76
Sjöström, G. A., Fabrikör, Gefle
Smedberg, J., Lektor, Malmö ... 88
Sparre, N. G. A., Grefve, Kammarherre, Mariedal, Lundsbrunn... 73
Spens, G. H., f. d. Landshöfding, Grenholmen, Norsholm ... 98

Invald

Strandh, J., Kontraktsprost, Habo 81
Stridsberg, Ernst, Bruksegare, Trollhättan ... 74
Strokirk, C. G., Direktör, Hernösand ... 99
**Strömholm, C. O., Apotekare, Ragunda, St. L. ... 77
Styrlander, A. W., Stadsfiskal, Sollefteå ... 98
Stålberg, August, Fabriksidkare, Eskilstuna ... 87
Sundelin, J. A. L., Kontraktsprost Jönköping ... 87
**Swahn, Joh., Fabriksidkare, Vik, Vexiö, St. L. ... 75
Svanström, Olof, Disponent, Diö 00
Swartling, Axel, Konsul, Norrköping ... 87
Swartz, Carl, Fabrikör, Norrköping 99
Svedelius, A. G., f. d. Landshöfding, Örebro ... 98
Svengren, J., Fabrikör, Eskilstuna 64
Svensson, D., Disponent, Viskaberg, Borås ... 00
Sydow, C. F. von, Apotekare, Halmstad ... 96
Söderlund, Fredr., Doktor Upsala 87
Söderström, C. W., Kyrkoherde, Elfdalen ... 87
Söllcher, C., Fil. Doktor, Eskilstuna 98

Tham, V., Disponent, Husqvarna 81
Trapp, Oscar, Ingeniör, Helsingborg ... 00
Trozelli, P. Ryttmästare, Björnsnäs, Åby ... 01
Trägårdh, John, Handlande, Göteborg ... 76

Uddén, Herm., Landssekreterare, Vesterås ... 00
Ulander, W:m, Bankdirektör, Upsala ... 00
Ullström, Erik, Fabrikör, Eskilstuna ... 01

Vollmer, A., Dispon., Ronneby 00
Vult von Steyern, F., Godsegare, Kaggeholm, Ekerö ... 90

Wachtmeister, Axel Trolle-, Grefve, Hofmarskalk, Trolle-Ljungby Gualöf ... 73
Wachtmeister, Fredrik, Claesson, Grefve, Generaldirektör, Tistad, Larslund ... 98

Invald

*Wahlund, C., Professor, Upsala (1889—1903) ... 83
**Wahlström, J. G., Kyrkoherde, Barkarö, St. L. ... 74
Wallberg, L., Fabrikör, Halmstad 46
Wallén, O. A., Kontraktsprost, Jerfsö ... 74
Waller, J. A., Disponent, Göteborg (1889—1903) ... 76
Wallin, H. T., Fil. D:r, Kontraktsprost, Alunda, St. L. ... 74
Wallström, C., Ingeniör, Aker, Trollhättan ... 81
*Walther, E., Handande, Helsingborg (1887—1901) ... 87
Warholm, G., Lund ... 01
Wedberg, C. G., Apotekare, Engelholm ... 76
Wennberg, C., Disp., Jönköping 99
Wernstedt, Lage, von, Borgmästare, Strängnäs ... 73
Westerberg, Axel, Disponent, Gusum ... 95
Westerdahl, F., Apotekare, Upsala ... 98
**Westerlund, Ernst, Stadsläkare, Enköping St. L. ... 81
Westholm, G. A., Kontraktsprost, Vester Fernebo ... 87
Westrell, G., Kapten, Ystad ... 87
Wijkander, Aug., Professor, Göteborg ... 98
Wikström, O., Borgmästare, Söderhamn ... 87
Wittlock, J. A., Medicine D:r, Vexiö ... 87
*Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar, (1892—1906) ... 88
Wåhlin, Theodor, Domkyrkoarkitekt, Malmö ... 98
Wångenberg, Th., Förvaltare, Gålön, Stockholm ... 87

Zetterberg, Harald, Godsegare, Sticklinge, Lidingö ... 73
Zeinwoldt, Frans, Bruksegare, Kimstad ... 98
Zeinwoldt, John, Verkst.-Direktör, Sandsjö ... 98

**Åkerman, H., Minister, Djursholm, St. L. ... 78
Aqvist, Ph., Major, Göteborg ... 75
Asbrink, Helmer, Kyrkoherde, Bro 87

Örling, H. G., Kapten, Boden ... 04

I Utlandet.

Invald

Brinckmann, Justus, D:r, Direktör vid Hamburgs Museum für Kunst und Gewerbe 04

Furuhjelm, Annie, Fröken, Helsingfors 01

†**Damberg**, G. M., Generalkonsul H. L. S:t Petersburg.............. 73

Heilborn, E., Konsul, S:t Petersburg 90

Julin, E., Lindsay von, Bruksidkare, Karis, Fiskars Bruk, Finland 78

Invald

Konstflitföreningen, Helsingfors 89

Konstindustri-Museet, Kristiania 87

Leman, Edvard, Direktör, Paris 73

Lessing, Julius, D:r, Geheime- und Regierungsrath, Direktör vid Kunst- und Gewerbe Museum, Berlin 04

Lindheim, Altr. von, Bankdirektör, Wien 74

Martin, T. A., Fil. D:r, Drogman i Constantinopel 93

****Rooth**, Gustaf, Direktör, St. L., Nürnberg............................. 90

Öfriga utom Sverige bosatta medlemmar återfinnas under Hedersledamöter, Korresponderande och Ständiga ledamöter.

Anhålles vördsamt, att rättelser, ändringar i titulatur och bostad m. m. — i och för en kommande upplaga — benäget insändas under adress: *Svenska Slöjdföreningen, Stockholm.*